

TC
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

CUMHURİYET DÖNEMİNDE BAHİRİYE VEKALETİ

Yüksek Lisans Tezi

Abdullah TOK

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Ahmet Mehmetefendioğlu

İZMİR

2014

**DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ
ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAVI TUTANAĞI**

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı Başkanlığı

Tarih :24.10.2014

Sayı :71225727-302-14-05/ **681**

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı A.İ.İ.T. Yüksek Lisans programı 2011880177 numaralı öğrencisi Abdullah TOK ile ilgili Yüksek Lisans tez savunma sınavı tutanağı aşağıdadır.
Gereğini arz ederim.

Prof. Dr. Kemal ARI
Anabilim Dalı Başkanı

SINAV TUTANAĞI

Tez sınav jürimiz tarafından incelenen "CUMHURİYET DÖNEMİNDE BAHİRİYE VEKALETİ" başlıklı Yüksek Lisans tezi ile ilgili olarak jürimiz 24/10/2014 tarihinde saat: 11.00 'da toplanarak aşağıda belirtilen şekilde işbölümü yaptıktan sonra adayın tez savunmasını dinlemiştir. Yönetmelik gereğince adaya tezi ile ilgili sorular yöneltilmiş ve tartışmalardan sonra adayın tezi hakkında aşağıdaki karar verilmiştir.

☒ KABUL edilmesine

☒ Oy Birliği ile

BAŞARI NOTU: (100) Yüz

☐ RED edilmesine

☐ Salt Çoğunlukla

☐ (**) DÜZELTME verilmesine

Tez Sınav Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmza
Tez Danışmanı	Yrd. Doç. Dr. Ahmet MEHMETEFENDİOĞLU	
Üye	Doç. Dr. Cihan ÖZGÜN	
Üye	Yrd. Doç. Dr. Mehmet Emin ELMACI	

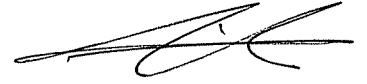
(**) Tezi hakkında düzeltme kararı verilen öğrenci, en geç üç ay içinde gerekli düzeltmeleri yaparak tezini aynı jüri önünde tekrar savunur.

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Cumhuriyet Döneminde Bahriye Vekaleti” adlı çalışmanın bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını, eserlerin kaynakçada gösterilenler olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla doğrularım.

31.10/2014

Abdullah TOK

ÖNSÖZ

Üç tarafı denizlerle çevrili olan ve sürekli dış tehlikelerle karşı karşıya kalan Türkiye’de donanmanın ayrı bir önemi vardır. Bunun bilincinde olan Osmanlı Devleti de son dönemde donanmasını güçlendirmek adına harekete geçmiştir. Uzun savaş yıllarının ardından kurulan yeni Türkiye de geçmişten ders çıkararak donanmayı güçlendirmek adına harekete geçecek ve ilk kez müstakil bir vekalet kuracaktır. Bu noktada kurulan Bahriye Vekaleti donanma konusunda mevcut olan eksiklikleri gidermeye çalışacaktır. Bizde çalışmamızda Cumhuriyet döneminde kurulup üç sene gibi kısa bir süre faaliyet gösteren Bahriye Vekaletini ve bu Vekaletin Türk bahriyesine katkılarını işlemeye çalıştık.

“Bahriye Vekaleti” konusunu seçmemizdeki amaç bu dönemde söz konusu bakanlık bünyesinde yapılan çalışmaları ortaya çıkartmaktır. Bakıldığında Bahriye Vekaleti dönemi ile ilgili kaynaklar bir hayli sınırlıdır. Bu dönemle ilgili en önemli kaynak Afif Büyüktuğrul’un eserleridir. Bununla birlikte konu ile ilgili kapsamlı bir çalışma söz konusu değildir. Bahriye Vekaleti’nin faaliyetlerinden başlıcası olan Yavuz’un tamiri ve Vekaletin kapatılması ile ilk Yüce Divan yargılamasını konu alan Yavuz-Havuz davası ile ilgili ayrıntılı çalışmalar mevcuttur. Biz de özellikle Vekaletin diğer faaliyetleri ve Türk tarihindeki yerini tespit etmek, bu konudaki eksikliği bir nebze gidermek amacıyla çalışmaya başladık. Kaynak bulma konusunda başta bazı çekincelerim olmakla birlikte çalışmaya başlayınca bu çekincelerim ortadan kalktı. Nitekim kitap, dergi, gazete, TBMM Zabıt Cerideleri ve BCA gibi yerlerde konumuzla ilgili çok sayıda veri bulduk.

Çalışmamızı hazırlarken öncelikli olarak yerli gazetelerden, TBMM Zabıtlarından, arşiv belgelerinden, kitaplardan ve makalelerden yararlandık. Yine bu dönemde *Cumhuriyet* ve *Hakimiyet-i Milliye* gazetelerinde sürekli yapılan atıflarla Bahriye Vekaleti ile ilgili olarak İngiliz *The Times* gazetesinde pek çok haber yapıldığını fark ettik ve bu gazeteyi de inceledik. Ana hedef olarak Cumhuriyet Dönemi Bahriye Vekaleti’nin donanma ve bahriye işleri ile ilgili faaliyetlerini seçtik. Vekaletten önce ve vekaletin kurulmasından sonra donanma gemilerinin durumu, vekaletin kuruluş amacını ve bu amaç doğrultusunda vekaletin yaptığı faaliyetleri geniş bir şekilde vermeye çalıştık.

Çalışmamızın birinci bölümünde Bahriye Vekaleti kurulmadan önce mevcut donanmanın durumunu ve donanma ile ilgili gelişmeleri vermeye çalıştık. Daha sonra da bir Bahriye Vekaleti'nin kurulması için yapılan girişimleri ve buna karşı çıkanların amaç ve fikirlerini işledik. İkinci bölümde ise Bahriye Vekaleti'nin kuruluşunu ve yaptığı çalışmaları geniş olarak işlemeye çalıştık. Üçüncü bölümü Bahriye Vekaleti dönemindeki gelişmeler ve Vekaletin kapatılması sürecine ayırdık. Yavuz-Havuz konusunu ise derinlemesine işlemedik; çünkü konu ile ilgili yapılmış ve hala yapılmakta olan çalışmalar mevcuttur. Bu nedenle bahriyedeki faaliyetler konusuna daha çok odaklandık.

Üniversiteye başladığımdan beri maddi manevi çok büyük fedakarlıklarını gördüğüm en başta annem, babam ve diğer aile üyelerime; bu tezin oluşumunda her türlü desteğini benden esirgemeyen en başta tez hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Ahmet Mehmetefendioğlu'na; tabii ki katkılarından dolayı değerli hocamız Sayın Yrd. Doç. Dr. Mehmet Emin Elmacı'ya ve kurumdaki diğer bütün hocalarıma; teknik konularda yardımlarını gördüğüm Taha Tok ve Hakan Ayaz'a; yine bu tezin oluşumunda büyük katkılarını gördüğüm Irmak Karabulut'a teşekkürü büyük bir borç bilirim.

Abdullah TOK

İzmir-2014

ÖZET

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e intikal eden donanma mirası oldukça kısıtlıdır. Ülke savunması açısından güçlü bir donanmanın varlığının önemi göz önüne alınarak 1924 yılından itibaren Mecliste müstakil bir Vekaletin kurulması gündeme gelmiştir. Bahriye Vekaleti kuruluncaya kadar Milli Müdafaa Vekaleti deniz kuvvetleri üzerinde de etkili bir konumdaydı; ancak Meclis'teki Bahriyeli Vekiller donanma anlamında gelişmenin sağlanması açısından müstakil bir Vekaletin kurulmasını gerekli görmüşlerdir. Vekaletin teşkili kolay olmamıştır. İsmet Paşa, Fevzi Paşa gibi isimler müstakil bir Vekaletin kuruluşuna karşı çıkarken Rauf Bey başta olmak üzere muhalif isimler de Vekaletin müstakil olamayacağına inanarak kurulmasını desteklememişlerdir; ancak Mustafa Kemal'in direktifleri sonucu Bahriye Vekaleti'nin kurulması adına harekete geçilmiş ve 30 Aralık 1924'te Meclis'te kabul edilen karar ile Vekalet, Milli Müdafaa Vekaletinden ayrılmış ve Bahriye Erkan-ı Harbiyesi, Genelkurmay Başkanlığına bağlı olarak çalışmaya başlayan Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisliğine bağlanmıştır.

Bahriye Vekaleti üç sene gibi kısa bir sürede pek çok çalışmada bulunmuş; yeni denizaltılar sipariş verilmiş, uzman heyetinden yardım alınmış, talimatnameler hazırlanmış, Yavuz gemisi başta pek çok geminin tamiri gerçekleşmiş, yeni havuz alınmış, Gölçük tersanesinin gelişmesi yönünde önemli adımlar atılmıştır. Bununla birlikte Bahriye Vekili İhsan Bey'in Vekalette kaldığı müddetçe sergilediği tutum ve davranışlar pek çok kişi tarafından eleştirilmiş ve kendisi aleyhinde bir intiba oluşmuştur. 16 Ocak 1928'de ise Vekaletin sonu gelmiş ve bahriye işlerini Milli Müdafaa Vekaletine bağlı bir müsteşarlığa indiren kanun Meclis'te kabul edilmiştir. Vekaletin kapatılmasının ardındaki sürece bir yolsuzluk iddiası damga vurmuş, Cumhuriyet tarihinde bir bakan ilk kez Yüce Divana giderek yargılanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bahriye Vekaleti, Cumhuriyet Donanması, İhsan Eryavuz.

ABSTRACT

The navy heritage that was transferred from Ottoman Empire to Turkish Republic, was rather limited. Because of the defence of the country, considering having a powerful navy, from 1924 an independent ministry was brought before. Until the Ministry of Navy was founded, the Ministry of Defence had power on the navy, but the ministers, who were naval officers, in the parliament considered founding the Ministry of Navy necessary because of development. It was not easy to found it. Some members of parliament such as İsmet Pasha and Fevzi Pasha objected it. At the same time Rauf Bey and some other opponents didn't support the idea, believing that the Ministry would not be independent; but with the orders of Mustafa Kemal, they started action and on 30th December 1924. In parliament it was decided to separate the ministry from The Ministry of Defence and "Bahriye Erkan-ı Harbiye" became a part of "Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisliği" which was under the control of The General Staff.

The Ministry of Navy, in a short time (about three years) did many things; new submarines were bought, asked help from the experts, manual of instruction was written, the ship called "Yavuz" and many other ships were repaired, a new pool was bought for the development of Gölcük shipyard. Many things was done. On the other hand The Minister of Navy, İhsan Bey was criticized by some others during his control of the navy and a negative impression occurred against him. 16th January 1928 was the end of The Ministry of Navy. By the law taken in parliament, the navy was under control of The Ministry of Defence again. The reason was claims about irregularity. It was the first time a minister was judged in the history of Turkish Republic.

Key Words: The Ministry of Navy, Republican Fleet, İhsan Eryavuz.

KISALTMALAR

A.g.e.	: Adı geçen eser
A.g.g.	: Adı geçen gazete
A.g.m.	: Adı geçen makale
A.g.t.	: Adı geçen tez
A.g.z.c.	: Adı geçen zabıt ceridesi
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Bkz.	: Bakınız
BMM	: Müyük Millet Meclisi
C.	: Cilt
Cm.	: Santimetre
Çev.	: Çeviren
D.	: Devre
Der.	: Derleyen
Dz. K.	: Deniz Kuvvetleri
Ed.	: Editör
FK.	: Fon Kodu
Haz.	: Hazırlayan
HMS	: His/Her Majesty's Ship
İc.	: İçtima
İn.	: İnikat
KN.	: Karar Numarası
mm.	: Milimetre
MMV	: Müdafaa-i Milliye Vekaleti
s.	: Sayfa
T.	: Tarih
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCG	: Türkiye Cumhuriyeti Gemileri
TTK	: Türk Tarih Kurumu
Yay.	: Yayınları

Yay. Haz. : Yayına Hazırlayan

YN. : Yer Numarası

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	ii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
KISALTMALAR	vi
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

BAHRİYE VEKALETİ ÖNCESİ DONANMA VE BAHRİYE VEKALETİ'NİN KURULMASI

A. MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ TÜRK DONANMASI VE BAHRİYE DAİRESİ REİSLİĞİ	4
B. CUMHURİYET DEVRİ TÜRK BAHRİYESİ	15
C. BAHRİYE VEKALETİ'NİN KURULMASININ İLK KEZ GÜNDEME GELMESİ.....	23
D. DONANMAYA KARŞI TUTUM	28
E. MUSTAFA KEMAL'İN KARADENİZ GEZİSİ.....	33
F. BAHRİYE VEKALETİ'NİN KURULUŞU	38
G. BAHRİYE VEKİLİ İHSAN ERYAVUZ.....	45
H. BAHRİYE VEKALETİ'NİN TEŞKİLATI.....	52

II. BÖLÜM

BAHRİYE VEKALETİ'NİN FAALİYETLERİ

A. BAHRİYE'DE YAPILACAK DÜZENLEMELERİN TESPİTİ.....	58
B. SİPARİŞ VERİLEN GEMİLER VE MEVCUT GEMİLERİN TAMİRİ	62
C. YAVUZ GEMİSİNİN TAMİRİ	70

1. Bahriye Vekaleti'nin Kurulmasından Önce Yavuz Gemisini Tamir Ettirmeye Yönelik Girişimler	70
2. Bahriye Vekaleti Döneminde Yavuz Gemisini Tamir Ettirmeye Yönelik Girişimler	75
D. DONANMADA EĞİTİM VE YABANCI UZMANLAR	95
E. GÖLCÜK TERSANESİ'NİN GELİŞİMİ	104
F. BAHRİYE PERSONELİ İLE İLGİLİ GELİŞMELER.....	106

III. BÖLÜM

BAHRİYE VEKALETİ DÖNEMİNDE YAŞANAN GELİŞMELER VE VEKALETİN KAPATILMASI

A. BAHRİYE VEKALETİ DÖNEMİNDE YAŞANAN GELİŞMELER VE BU GELİŞMELERE KARŞI VEKALETİN TUTUMU	110
1.El Konulan Gemilere Yönelik Tutum.....	110
2. Kasımpaşa Havuz ve Fabrikalarının Seyri Sefain İdaresine Devri	111
3. Şapka İnkılabı'nın Bahriye'de Uygulanması.....	112
4. Bahriye Vekaletinde Balo ve Resmi Ziyaretler	115
5. Rize İsyanı ve Kabotaj Hakkının Sağlanması	118
6. Bahriye Vekili'nin Seyahatleri ve Teftişleri.....	119
B. BAHRİYE VEKALETİ'NİN KAPATILMASI	121
1-Vekaletin Kapatılması	121
2. Bahriye Vekilliği Döneminde İhsan Bey'e Gelen Tepkiler	123
3. Yavuz-Havuz Davası	125

SONUÇ.....	134
KAYNAKÇA	138
EKLER.....	147

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin donanma alanında izlediği politika son dönemde gelişme göstermekle birlikte çağı takip etmek adına yeterli olamamıştı. Osmanlı Devleti, sanayi devriminin ürünü olan makine aksamı teknelere bir türlü uyum sağlayamamış, Batı'dan sürekli gemi alımları başlamış, tersaneler bir ölçüde bakım onarım tesislerine dönüştürülmüştü¹.

Modern bir donanmanın inşa edilmesi süreci Osmanlı'da Sultan Abdülaziz döneminde başlamış denilebilir. 1897 yılında Yunanistan ile yapılan savaş sonucu donanmanın modernleştirilmesinin gereğini anlamış olan Osmanlı Devleti, ABD'den *Mecidiye*² ve İngiltere'den *Hamidiye*³ kruvazörlerini sipariş etmiş ve bunlar 1903 yılında donanmaya katılmışlardı. 1906 yılına gelindiğinde ise *Peyk-i Şevket* ve *Berk-i Satvet*⁴ torpido kruvazörleri Almanya'dan satın alınmışlardır⁵. Osmanlı Devleti II. Meşrutiyet'in ilanı ile donanmaya verdiği önemi arttırmıştı. Bu dönemde bir İngiliz Islah Heyeti Osmanlı Donanmasını modernize etmek adına harekete geçerken⁶, Donanma Cemiyeti'nin kurulması⁷ ve 1910 yılı içinde *Yadigar-ı Millet*, *Muavenet-i Milliye*, *Numune-i Hamiyyet* gemileri ile Almanya'dan *Barbaros Hayrettin*, *Turgut*

¹ Rasim Ünlü, "Atatürk Döneminde Denizcilik", *Türk Denizcilik Tarihi II, XVIII.Yüzyıl Başından XX.Yüzyıla Kadar*, Ed. Zeki Arıkan-Lütfü Sancar, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul, 2009, s. 196.

² Mecidiye, 1901 yılında Philadelphia'daki William Cramps tersanesinde inşa edilmiştir. 1903 yılında Osmanlı donanmasına katılmış ve 1948'e kadar donanmada kalmıştır. 3250 ton ağırlığında ve 22 mil hızındadır. 2 adet 150 mm'lik, 8 adet 120 mm'lik, 6 adet 47 mm'lik ve 4 adet 37 mm'lik top ile 2 adet 450 mm'lik torpido kovanı vardır. Bkz. Nejat Akgüner, *Donanma Komutanlığı Tarihçesi*, İstanbul Deniz İkmal Grup Komutanlığı Basımevi Müdürlüğü, İstanbul, 200, s. V-1-3.

³ Hamidiye, 1902 yılında Newcastle'daki Armstrong tersanesinde inşa edilmiştir. 1904 yılında Osmanlı donanmasına katılan gemi 1948'e kadar hizmette kalmıştır. 3805 ton ağırlığında ve 22 mil hızındadır. 2 adet 150 mm'lik, 8 adet 120 mm'lik, 2 adet 47 mm'lik, 6 adet 37 mm'lik top ve 3 adet 450 mm'lik torpido kovanına sahiptir. Bkz. Nejat Akgüner, A. g. e., s. V-1-3.

⁴ Peykişevket ve Berkisatvet 1906 yılında Almanya- Kiel'de inşa edildi. 1907 yılında Türk donanmasına katıldı ve 1944 yılında ihtiyat filoya alınmasının ardından 1948'de hizmet dışına çıkartıldı. İnşa edildiğinde 775 ton olan gemi 1938'de 850 tona çıkartıldı. 22 mil hızındaki gemilerin 3 adet 105 mm, 2 adet 37 mm, 6 adet 57 mm'lik top ve 2 adet 450 mm'lik torpido kovanı vardır. Bkz. Nejat Akgüner, A. g. e., s. V-1-7.

⁵ Burak Gülboy, "1909-1914 Yılları Arasında Osmanlı İmparatorluğu ile Yunanistan Arasındaki Donanma Yarışı ve Bu Yarışın Doğu Akdeniz Güç Dengelerine Etkisi", *Trakya Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1, 2002, s. 120-121.

⁶ Chris Rooney, "The International Significance of British Naval Missions to the Ottoman Empire, 1908-1914", *Middle Eastern Studies*, Cilt: 34, Sayı: 1, 1998, s. 1-29; Fahri Çoker, "Osmanlı Bahriyesi'nde İngiliz Islah Heyetleri", *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, Sayı: 541, 1988, s. 14-28.

⁷ Ayrıntılı bilgi için Bkz. Selehattin Özçelik, *Donanma-ı Osmani Muavenet-i Milliye Cemiyeti*, TTK Basınevi, Ankara, 2000.

*Reis*⁸ zırhlıları ve 1911 yılında İngiltere'den *Reşit Paşa*, *Mithat Paşa* ve *Giresun* Vapurları satın alınması gibi girişimlerde bulunulmuştu⁹. 1911 yılında İngiltere'ye *Reşadiye*, 1913 yılında *Sultan Osman* ve 1914 yılında *Fatih* gemileri sipariş verilmiş ancak bunlara Ağustos'un ilk günlerinde İngiltere tarafından ambargo konulmuştur¹⁰. Bu gemiler Osmanlı'ya intikal etmemekle birlikte İngiliz filosundan kaçan *Goeben* ve *Breslau* gemileri 10 Ağustos tarihinde Osmanlı'ya gelerek, *Yavuz Sultan Selim*¹¹ ve *Midilli* isimlerini almak suretiyle Osmanlı Donanmasına katılmışlardır.

Söz konusu gemilerden oluşan, Alman Amiral komutasındaki Osmanlı donanması Birinci Dünya savaşı sırasında yetersiz deniz gücü nedeniyle Çanakkale Boğazı'ndan öteye gidememişti. Karadeniz'de Ruslar ile yapılan deniz mücadelesinin mihenk taşını ise Almanya'dan gelen *Yavuz* ve *Midilli* gemileri teşkil etmişti¹². Osmanlı Devleti'nin sahip olduğu hemen hemen tüm gemiler dört yıl devam eden savaşta yıpranmıştı. Bu dönem Osmanlı donanması 46150 ton'luk bir donanmadan oluşurken işgal kuvvetlerinin donanması 242500 tonluktu. Anadolu bahriyesi ile düşman arasındaki nispet 1/30, tüm donanma esas alındığında 1/60 oranındaydı.¹³

Bu süreçte yeni Türkiye'nin kurucusu Mustafa Kemal deniz sorunlarının ülke savunmasındaki yerini iyi etüt etmişti. Bunu 1915 Çanakkale zaferinin kazanılmasından sonra söylediği şu sözlerden anlayabiliriz: "*Karada kısıtılmış durumdayız tıpkı Ruslar gibi, Boğazları ve Çanakkale'yi tıkamakla Rusları Çanakkale'nin içine tıkamış oldum ve eninde sonunda çökmeye mahkum ettim, çünkü böylece müttefikleriyle bağlarını*

⁸ Turgutreis, 1890 yılında Almanya'nın Stettin şehrindeki Vulcan tersanesinde inşa edilmiş ve 1910 yılında Osmanlı ordusuna katıldıktan sonra 1933 yılına kadar hizmette kalmıştır. 1950 yılında ise söktüm için satılmıştır. Turgut Reis, 10.013 ton ağırlığındadır. Tam yük deplasmanı ise 10.670 ton'dur. 17 mil hızındadır. 6 adet 280 mm, 8 adet 105 mm, 8 adet 88 mm'lik toplar ile 450 mm'lik bir su üstü ve 2 adet torpido kovanına sahiptir. Barbaros Hayrettin zırhlısı da Turgut Reis ile aynı özelliklere sahiptir. Bu gemi 1915'de bir İngiliz denizaltısı tarafından batırılmıştır. Bkz. Nejat Akgüner, A. g. e., s. V-1-2.

⁹ Selahattin Özçelik, A. g. e., s. 154-160; Umut Cafer Karadoğan, *Türk Donanması ve Faaliyetleri (1914-1925)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ankara, 2007, s. 766-767.

¹⁰ Selahattin Özçelik, A. g. e., s.166-171.

¹¹ Yavuz (Goeben), 1909 yılında Almanya'nın Hamburg şehrindeki Blohm ve Voss tersanesinde inşa edilmiştir. 16 Ağustos 1914'de Türk donanmasına katılan Yavuz 20 Aralık 1950 yılına kadar donanmaya hizmet edecektir. Yavuz, 23.580 ton ağırlığında ve 28 mil hızındadır. 10 adet 28/50 cm'lik top, 10 adet 25/45 cm'lik top, 8 adet 7.62 cm'lik top, 26 adet 40 mm'lik top, 24 adet 20 mm'lik top ve 2 adet Denizaltı Torpido kovanı bulunmaktadır. Bkz. Nejat Akgüner, A. g. e., s. V-1-1.

¹² Rasim Ünlü, A. g. m., s. 196.

¹³ Nahid Çapaner, *İstiklal Savaşında Deniz Kahramanları*, Deniz Matbaası, İstanbul, 1943, s. 6, 8; Umut Cafer Karadoğan, A. g. t., s. 162.

kesmiş oldum, ama biz de çökmeye mahkumuz, hem de aynı nedenlerden, gerçi Akdeniz'in Kızıldeniz'in Hint Okyanusu'nun eteklerindeyiz, ama herhangi bir okyanusa açılmıyoruz, deniz kuvvetlerinden yoksun bir kara kuvveti olarak yarım adamızı kara kuvvetlerini çekinmeden getirebilecek olan deniz kuvvetlerine karşı hiçbir zaman savunamayız.”¹⁴

Bu dönemde Osmanlı Devleti'nde Bahriye Nezareti donanma ile ilgilenen başlıca kurum olarak karşımıza çıkmaktadır¹⁵. Milli Mücadele döneminde ise Ankara'da Büyük Millet Meclisi'nin kurulması ile Milli Müdafaa Vekaleti kurulacak ve Genelkurmay Başkanlığı bir Vekalet haline getirilecek; denizdeki olaylar ile ilgilenmek gerektiği anlaşıncı da bakanlık bünyesinde Umur-u Bahriye Müdürlüğü tahsis edilecekti. Daha sonra bu kurumun yerini yine Milli Müdafaa Vekaleti'ne bağlı Bahriye Dairesi Reisliği alacaktı. Bundan sonraki süreçte ise bir Bahriye Vekaleti'nin kurulması isteği ve kuruluşu olacaktı. Söz konusu tezin amacı da Bahriye Vekaleti'nin kuruluş aşamasından kapatılış aşamasına kadar geçen süreci, Vekaletin faaliyetlerini ve Vekalet döneminde donanma alanındaki gelişmeleri aktarmaktır.

¹⁴ Lord Kınross, **Atatürk ve Bir Milletten Yeniden Doğuşu**, Çev. Nejdett Sander, Altın Kitaplar Basımevi, İstanbul, 1983, s. 123-124; Ersan Baş, **Türk Tarihinde Yavuz Zırhlısının Rolü**, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul, 2008, s. 179; Erdiñç Sancar, “Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kurulması, Yeniden Yapılanması (1921-1949)”, **Türk Denizcilik Tarihi II, XVIII.Yüzyıl Başından XX.Yüzyıla Kadar**, Ed. Zeki Arıkan-Lütfü Sancar, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul, 2009, s. 237; Afif Büyüktuğrul, “Atatürk'ün Deniz Kuvvetlerimiz Konusundaki Tutumu”, **Belgelerle Türk Tarih Dergisi**, Sayı: 26, Kasım, 1969, s. 25; Erol Ersan, “1924-1928 Arasındaki Dönemde Türk Deniz Kuvvetleri”, **Donanma Komutanlığı 3.'üncü Deniz Harp Tarihi Semineri, 19-21 Nisan 2006**, Ankara Deniz İkmal Grup Komutanlığı Basım Amirliği, Ankara, 2006, s. 5-81.

¹⁵ Konuyla ilgili ayrıntılı bir çalışma için bkz. Erdoğan Oran “**Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Kurum Olarak Bahriye Vekaleti**”, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2012.

I. BÖLÜM

BAHRİYE VEKALETİ ÖNCESİ DONANMA VE BAHİRİYE VEKALETİ'NİN KURULMASI

A. MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ TÜRK DONANMASI VE BAHİRİYE DAİRESİ REİSLİĞİ

Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Osmanlı Devleti'nin donanması işgal güçleri tarafından büyük ölçüde kısıtlanmıştı.³⁰ Ekim 1918'de Limni Adası'nın Mondros Limanı'na demirli olan *HMS Agamemnon* zırhlısında Osmanlı Hükümeti adına, Bahriye Nazırı ve *Hamidiye* kruvazörü komutanı Rauf Bey¹⁶ tarafından Mondros Mütarekesi imzalandı. Osmanlı Devleti'nin son Erkan-ı Harbiye Umum Reisi Arif Paşa'nın, 3 Kasım 1918'de Haliç'te kapatılmış vaziyette bulunan tüm Osmanlı harp gemilerindeki bayrakların indirilmesi emrini vermesi ile de Osmanlı donanmasının denizlerde asırlardır süren varlığı sona ermiş oldu. Bu anlaşma hükümlerince İstanbul ve İzmir'de bulunan tüm harp gemileri galip devletlerce enterne edilip teslim alınacak, sadece bir kısım mayın tarama gemisi ve bu işi yürütecek personel, mayınlar taranıp denizaltındaki mayınlar kaldırılınca kadar görev yapacaktı. Bunun yanında Karadeniz'deki mayınlar gösterilecek ve galip devletler lüzum gördükleri yere asker çıkarabileceklerdi¹⁷.

Mondros Mütarekesinin hükümleri gereğince Haliç'e çekilmiş olan Türk Donanmasına mensup gemilerden aşağı yukarı tüm personel çıkartılmıştı. Bu antlaşmanın altıncı maddesinde "Osmanlı karasularında zabıta ve buna benzer işler için

¹⁶ Hüseyin Rauf (Orbay) Bey (1879-1964), Deniz Harp Okulunu bitiren Rauf Bey Hamidiye, Peyk-i Şevket, Sultan Osman gemilerinde görev yapmıştır. Bahriye Nezareti 1. Daire Başkanlığı, Bahriye Nazırlığı gibi görevlerde bulunmuştur. Amasya Genelgesi'ni imzalayanlar arasında bulunan Rauf Bey, Erzurum ve Sivas Kongrelerine katılmıştır. Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nde Sivas Milletvekilliği yapmış ve ardından Malta'ya sürgüne gönderilmiştir. I. Dönem BMM'de Sivas, II. Dönem TBMM'de İstanbul, VI. Dönem'de ise Kastamonu Milletvekilliği yapmıştır. Londra Büyükelçilikleri yapan Rauf Bey Terakkiperver Fırka kurucularındandır. Mustafa Kemal'e suikast girişimi ile yargılanmış ve 10 yıl sürgün cezası almıştır. Bkz. **TBMM Albümü 1920-2010**, Cilt:1 1920-1950, TBMM Basın ve Halkla İlişiler Müdürlüğü Yay.,1.Basım,Nisan 2010, s. 57, 100, 336;Fahri Çoker, **Bahriyemizin Yakın Tarihinden Kesitler**, Dz.K.Komutanlığı Karargah Basımevi,Ankara,1994,s.50-51.

¹⁷ Yüksel Öcal, **Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi**, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul, 2008, s. 325.

istihdam edilecek küçük gemiler müstesna olmak üzere Osmanlı sularında veya Osmanlı Devleti tarafından işgal edilen sularda bulunan savaş gemileri teslim alınıp gösterilerek Osmanlı liman veya limanlarında bağlı tutulacaktır.” Denilmekteydi. Antlaşmanın dokuzuncu maddesinde ise Osmanlı tersane ve limanlarının İtilaf devletlerince kullanılabileceği yer almaktaydı¹⁸. 25 maddeden oluşan Mondros Mütarekesi’nin %36’sı donanmanın geleceği ile alakalıydı¹⁹. Mondros Mütarekesi’nde donanma ile ilgili bu kadar çok maddenin olması da aslında bize donanmanın Türkiye için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Anlaşmanın hükümleri vakit kaybedilmeden uygulamaya konuldu. *Turgut Reis, Hamidiye, Mecidiye* kruvazörleri işgal kuvvetlerince vuruş güçleri zayıflatılarak Haliç’te atıl olarak tutuldu. *Yavuz* gemisi ise Haliç’te deniz trafiğini aksatacağı düşünüülerek İzmit’e nakledildi²⁰. Üç büyük mayın yarası bulunan geminin cephanesi alınmış, toplarının kamaları ve kazanların külhan kapakları sökülerek içinde çoğunluğu çırak olmak üzere pek az asker bırakılmıştı.

Türk Donanması, Mondros Ateşkes Antlaşması’nın hükümleri gereğince Müttefik Kontrol Komisyonu’nun emrine terk edilmişti. Bu komisyon Türk Donanma Karargahı olan Kasımpaşa’daki Bahriye Nezareti (Divanhane) binasında çalışmalarını yürütmekte ve emrindeki birlik vasıtasıyla Türk Harp gemilerinin durumunu yakından gözlemlemekteydi.

13 Kasım 1918’e gelindiğinde 55 gemiden oluşan bir karma filo Çanakkale Boğazı’ndan geçerek İstanbul önüne demirledi. Daha sonra da Boğaz’daki tüm topçu bataryalarının mevzileri işgal edildi. 2 Nisan’da Donanma Cemiyeti kapatıldı ve tüm ticaret gemilerine bulundukları limanlarda kalmaları emredildi. *Akdeniz, Giresun, Reşit Paşa* ise Alman ve Avusturyalı askerleri ülkelerine götürmek üzere bu emrin dışında tutuldu. 1918 sonlarında harp gemilerinin de silahlarının sökülmesine başlandı. Torpidobotların dışındaki tüm gemilerin kamaları alındı, kazanları söndürüldü. Gemiye koruyacak ve temizleyecek personel harici tüm personel terhis edildi. İstanbul önlerinde

¹⁸ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul, 1967, s. 1; Figen Atabey, *Cumhuriyet Dönemi Türk Deniz Kuvvetleri*, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Karargah Basımevi, Ankara, 2002, s. 6.

¹⁹ Erol Ersan, *A. g. m.*, s. 5-77.

²⁰ Erdiñç Sancar, *A. g. m.*, s. 237.

İngiliz, Fransız, Yunan ve İtalyanlara ait 15 zırhlı, 11 kruvazör, 6 denizaltı, 35 muhrip Dolmabahçe Sarayı'ndan Anadolu Hisarı'na kadar demirlenmiş vaziyette bulunmaktaydı.

26 Kasım 1919'da işgal kuvvetlerinin komutanı İngiliz Amiral Calthorpe, Osmanlı Hükümetinin kaçakçılığın durdurulmasını istemesi üzerine birkaç küçük geminin Karadeniz ve Marmara'da bulundurulmasına izin verdi²¹. Bundan sonra Marmara'da yalnızca kaçakçılığın önlenmesi adına sahil güvenlik hizmetleri için kullanılan *Akhisar*²² ve *Draç*²³ torpidobotları ile aynı görev için İzmir'e gönderilen *Hızır Reis*²⁴ gambotu ile Saroz Körfezi'nde mayın temizleme faaliyetinde bulunan *Nusret*²⁵ ve *Tir-i Müjgan* mayın gemileri görev yapacaktı²⁶.

Bu dönemde İtilaf Devletleri'ne ait Donanma ve Yunan Donanması Karadeniz kıyılarına abluka uygulamış, Anadolu sahillerinde bulunan her türlü tekneye el koymuş veya batırmıştı²⁷. 19 Mayıs 1919'da Mustafa Kemal'in *Nutuk*'ta çizdiği Türkiye

²¹ Yüksel Öcal, A. g. e., s. 325-326; Afif Büyüktuğrul, A. g. e., s. 1.

²² Akhisar; 1906 yılında İtalyan Ansaldo firması tarafından inşa edilmiştir. 1907 yılında Türk donanmasına katılmıştır. 1920 yılında hizmet dışına çıkartılan gemi 1924-1925 yılları arasında onarım görmüş, 1935 yılına kadar hizmette kalmıştır. 165 ton ağırlığındaki gemi 14 mil hızındadır. 2 adet 37 mm'lik topu ve 1 adet 450 mm'lik torpido kovanı vardır. Bkz. Nejat Akgüner, A. g. e., s. V-4-5.

²³ Draç; 1904 yılında İtalyan Ansaldo Firması tarafından inşa edilmiş, 1907 yılında Türk Donanmasına katılmıştır. 1920 yılına kadar hizmet etmesinin ardından Gölcük'te küçük bir tekne hizmeti görmüş ve 1936 yılında hurdaya ayrılmıştır. Draç, 165 ton ağırlığında, 26 mil hızındadır. 2 adet 4.7 cm'lik top ve 2 adet torpido kovanı vardır. Nejat Akgüner, A. g. e., s. V-4-6.

²⁴ Hızır Reis, 1911 yılında Fransız Granville Firması tarafından inşa edilmiştir. 1914 yılında ise Türk donanmasına katılmıştır. 1915 yılında Rumeli Kavağı açıklarında mayına çarparak hasar görmüş, 1916'da onarıma alınmıştır. 1919'da Yunanistan tarafından el konulan ve 1922'de iade edilen gemi 1932'ye kadar mayın arama tarama gemisi olarak kullanılmıştır. 1948'de İzmir'de sahil kılavuz gemisi olarak kullanılmış, 1952'de hizmet dışı bırakılan bu gemi satılmış ve 1958'e kadar ticarete kullanılmıştır. 413 ton ağırlığındaki gemi 11 mil hızındadır. 3 adet 7.5'lik top ve 2 adet 4.7'lik topa sahiptir. Bkz. Nejat Akgüner, A. g. e., s. V-5-2.

²⁵ Nusret, 1911'de Almanya'nın Kiel şehrinde Schiff AG. Germania şirketi tarafından inşa edilmiş, 1913 yılında hizmete girmiştir. Geminin Nusret olan ismi 1937'de Yardım olarak değişmiş, 1939'da tekrar Nusret ismini almış ve ismi zamanla Nusret şeklinde kullanılmaya başlamıştır. 1915'te Çanakkale Boğazı'nın mayınlanmasında büyük hizmetleri olmuştur. Nusret, zamanla ilerleyen teknolojiyle mayın dökme vasfını kaybetmiş, 1955'te hizmet dışına çıkarılmış ve 1962'de özel bir kişiye satılmıştır. Birkaç kez el değiştiren Nusret Tarsus Belediyesi tarafından Çanakkale Parkı'na yerleştirilmiş ve 2004 yılından itibaren ziyaretçilerin hizmetine açılmıştır. 365 ton ağırlığındaki gemi 15 mil hızındadır. 2 adet 4.7'lik top ve 40 mayın dökücüsü vardır. Bkz. Nejat Akgüner, A. g. e., s. V-6-3.

²⁶ Erdinç Sancar, A. g. m., s. 237; Nejat Gülen, *Dünden Bugüne Bahriyemiz*, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1988, s. 364; Nejat Gülen, *Şanlı Bahriye*, Kastaş Yayınları, İstanbul, 2001, s. 328; Afif Büyüktuğrul, A. g. e., s. 1; Figen Atabey, A. g. e., s. 6; Erdoğan Oran, A. g. t., s. 189; Mahzar Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber* Cilt I-II, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1989, s. 128.

²⁷ Erdoğan Oran, A. g. t., s. 188; Erol Mütercimler, *Kurtuluş Savaşı'nda Denizden Gelen Destek. Sovyetler Birliği'nden Alınan Yardımlar*. Kuva-yı Milliye Donanması, Yaprak Yayınları, İstanbul, 1992, s. 42.

portresinde işgal edilmiş bazı topraklar, tersane ve limanlarında etkili organize güçlerin dağıldığı ve etkisiz kaldığı bir Türkiye vardı²⁸. Mustafa Kemal Samsun'a çıktığı vakit Yunan işgali ilerlemekteydi. Kurtuluş Savaşı'nın başlangıcını temsil eden Samsun'a çıkış hadisesinin ardından 23 Temmuz 1920'de Erzurum kongresi toplandı ve Misak-ı Milli'nin esasları kabul edildi. 4 Eylül'de de Sivas Kongresi toplandı²⁹.

Daha sonraki süreçte düzenli ordu kurulup Kurtuluş Savaşı'nın askeri safhası başlamıştır. Burada deniz kuvvetleri ile kara kuvvetleri arasında bir mukayese yapmak söz konusu değildir; nitekim donanmanın İstanbul'da enterne edilmiş olması ve savaşın asıl olarak Anadolu topraklarında gerçekleşmesinden dolayı başta deniz kuvvetleri bu harbe fiilen katılmamışlardır³⁰. Bununla birlikte 1918 Mondros Mütarekesi ile ellerinden gemileri alınan ve görev yapamayacak hale getirilen Türk gemicileri İstiklal Savaşı'nın kazanılması için canla başla çalışacaklardı. Dört yıl devam eden İstiklal Harbi süresince Milli Hükümetin deniz gücünün temel hizmeti, Karadeniz'e yapılacak olan nakliyatı gerçekleştirmek, Batı cephesini desteklemek olacaktı³¹. Türk halkının gerçeklerinin bilincinde olan Mustafa Kemal de İstiklal Savaşı'nın deniz cephesinin idaresini tamamıyla denizcilere bırakmış ve onlara "mümkün olduğu kadar çok savaş malzemesi taşıyacaksınız" demekle yetinmişti³².

Bu dönemde milli hükümetin elinde *Aydın Reis*³³ ve *Preveze*³⁴ gambotları haricinde bir deniz gücü mevcut değildir. Nitekim *Aydın Reis* ve *Preveze* gambotları 1919 yılı Şubat'ında kaçakçılığın önlenmesi ve kıyıların güvenliği için Sinop ve Trabzon'a gönderilmişlerdi. *Aydın Reis* ve *Preveze* gambotlarının hareketlerinden evvel Sevr Antlaşması'nın hükümleri gereğince 10 santimetrelik topları sökülmüş, sadece 4.7

²⁸ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, Cilt: I, TTK Basımevi, Ankara, 1989, s. 2.

²⁹ Mithat Işın, *İstiklal Harbi Deniz Cephesi*, Deniz Basımevi, İstanbul, 1946, s. 6.

³⁰ Figen Atabey, *A. g. e.*, s. 7.

³¹ *A. g. e.*, s. 10-11.

³² Afif Büyüktuğrul, *Büyük Atamız ve Türk Denizciliği*, Deniz Basımevi, İstanbul, 2006, s. 40.

³³ Aydın Reis, 1912 yılında Fransa'nın Des. Chantiers ve St. Nazarie Firması tarafından inşa edilmiştir. 1914 yılında Türk donanmasına katılmıştır. 1920'de Karadeniz'de karakol görevi yaparken Sovyetlerce el konulmuş, 1921'de iade edilmiştir. 1925'de deniz talebeleri için eğitim gemisi, 1926'da ölçüm gemisi olarak kullanılmıştır. 1949'a kadar hizmete kalmıştır. 502 ton ağırlığındaki gemi 10 mil hızındadır. 2 adet 10 cm'lik top ve 2 adet 4.7 cm'lik topu vardır. Bkz. Nejat Akgüner, *A. g. e.*, s. V-5-1.

³⁴ Preveze, 1912 yılında Fransa'nın Des. Chantiers ve St. Nazarie Firması tarafından inşa edilmiştir. 1914 yılında Türk donanmasına katılmıştır. 1915 yılında deniz talebeleri için eğitim gemisi olarak kullanılmış, 1920'de Sovyetler tarafından el konulmuş ve 1921'de iade edilmiştir. 1926 yılına kadar hizmete kalmıştır. 502 ton ağırlığındaki gemi 10 mil hızındadır. 2 adet 10 cm'lik top ve 2 adet 4.7 cm'lik topu vardır. Bkz. Nejat Akgüner, *A. g. e.*, s. V-5-1.

cm'lik topları bırakılmıştır. İşgal kuvvetleri kısa bir süre sonra pişman olup bu gemileri geri çağırdılarsa da gemiler İstanbul'a dönmemişler ve Milli Mücadele'ye katılmışlardır. Yunanlıların ve İtilaf Devletlerinin söz konusu gemilerin Anadolu'ya destek verdiklerini ileri sürerek gemilerin İstanbul'a çekilmesi için hazırlıklara başladılarsa da BMM, 1920 Eylül'ünde gemilere el koyacaktı.³⁵

Ülkenin içinde bulunduğu şartlardan dolayı gemi personelinin durumu da muntazam bir donanma personeli olmaktan çıkmıştı. Erat tamamen terhis edilmişti. Gemilerde sadece temizlik ve güvenlik görevlerini yürütmek üzere 5'er 10'ar er bırakılmıştı. Bu süreçte donanmada eğitim adına bir faaliyet kalmamıştı. Sadece Heybeliada'daki Bahriye Mektebi, *Yavuz*'da "Mühendisleri" (Asteğmen) ve *Hamidiye*'de "Deniz Talebeleri" eğitimi sürmekteydi. Daha sonra bu mühendislerin önemli bir bölümü Kurtuluş Savaşı'na katılacaktı. Günümüzde asteğmen olarak nitelendirilen bu mühendisler harbin ilk günlerinde Trabzon'da açılan deniz okuluna sevk edildilerse de subay ihtiyacı karşısında hemen cepheye gönderileceklerdi³⁶.

İşgal kuvvetleri Seyri Sefain'e ait bazı gemilere de el koymuştu. Bunlardan 70 ve 71 numaralı vapurlara İngiliz bayrağı çekildi. Bu zor şartlar altında Bahriyelilerin hepsi Milli Mücadeleye katılmaya can atmaktaydı; ancak Kuvay-ı Milliye'nin deniz subaylarına ihtiyacı yoktu. Bu dönem Anadolu'ya gelen Asteğmenler, Samsun'da açılan bir okula sevk edilerek piyade eğitimi görmüşlerdi³⁷. Milli devletin deniz subaylarını yetiştirmek amacıyla açılan, Samsun Deniz Müfrezesi'ne bağlı bulunan bu okul 1921 Ocak ayında açılmış ve sene sonunda fesh edilmiştir³⁸.

23 Nisan 1920'de BMM yasama, yürütme ve yargı erklerini bünyesinde toplayarak açılacaktı. İstiklal savaşının zafere ulaşmasında deniz yolu ile getirilecek cephe, personel ve silahın önemli bir yeri vardı. Mevcut karayollarının yetersizliğinden ve Kurtuluş Savaşı'nın deniz yolu ile desteklenmesinin hayati bir zorunluluk olmasından dolayı BMM'nin açılmasından kısa bir süre sonra harekete geçilmiş ve Meclis Hükümeti'nin savunma işlerini yürüten Erkan-ı Harbiye Umumiye

³⁵ Nejat Gülen, *Dünden Bugüne...* s. 264; Umut Cafer Karadoğan, A. g. t., s. 164; Figen Atabey, A. g. e., s. 7; Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması...*, s. 2; Mithat Işın, A. g. e., s. 7-24; Nahid Çapaner, A.g.e., s. 14.

³⁶ Afif Büyüktuğrul, A. g. e., s. 3; Nejat Gülen, A.g.e., s. 364; Nejat Gülen, *Şanlı...*, s. 328.

³⁷ Yüksel Öcal, A. g. e., s. 326.

³⁸ Mithat Işın, A. g. e., s. 58.

ve Müdafaayı Milliye Vekaletlerinde Deniz Kuvvetleri ile ilgili teşkilat 10 Temmuz 1920’de oluşturulmuştur. Buna göre “MMV Umur-u Bahriye Müdürlüğü” olarak ve Şevket Bey’in (Doruker) yönetiminde, Üç subayın katılımı ile bahriye işlerini yürütecek bir teşkilat oluşturulmuştur. Savunma Bakanlığına bağlı olarak kurulan bu müdürlük elinde yeterli imkan bulunmamasına rağmen harbi beslemek gibi önemli bir görevi üzerine almıştı³⁹.

Daire 5 ayrı şubede icraatlarını sürdürecekti. I.Şube Personel işleri, II.Şube Deniz Harekat Dairesi, III.Şube, İkmal ve Levazım İşleri, IV.Şube Liman ve Deniz Ticareti, V.Şube Bütçe şeklinde oluşturulmuştu⁴⁰. Dairenin cephe teşkilatında da Trabzon Nakliyatı Bahriye Kumandanlığı, Ereğli Nakliyatı Bahriye Kumandanlığı, Amasra Bölge Kumandanlığı, Samsun Bahriye Müfrezesi Kumandanlığı, Eğirdir Gölü Bahriye Müfreze Kumandanlığı, Ermiş Tersane Kumandanlığı, İzmit Bahriye Kumandanlığı ve Fethiye Bahriye İhtiyat Kumandanlığı olmak üzere sekiz komutanlık vardı. Bunlara ilaveten Samsun’da bir Yüksek Askeri Mahkeme ve Daimi Bahriye Mahkemesi kurulmuştu⁴¹. Müdürlüğün başlıca görevi harp yıllarının sıkıntıları içinde bulunabilen mahalli teknelere ve gönüllülere görev dağılımı yaparak Karadeniz’de düşmanın hareketini aksatmaktı⁴². Anadolu’daki Hükümet kendi Bahriye Müdüriyetini tesis eder etmez tüm liman reisliklerinden İstanbul’daki Bahriye Nezareti ile tüm bağlarını koparmalarını isteyecek, böylece Kefken’den Hopa’ya, Antalya’dan Küllük limanına kadar BMM otoritesi kabul edilecekti⁴³.

Bununla birlikte İstanbul hükümeti kendi varlığını devam ettirebilmek için 10 Ağustos 1920’de şartları çok ağır olan Sevr Anlaşması’nı imzalayacaktı. Bu anlaşmanın hükümleri de donanmayı önemli ölçüde kısıtlamıştı. Bu anlaşmaya göre;

- Enterne edilmiş harp gemileri müttefiklere teslim edilmiş addolunacak.
- Karakol görevinde en fazla 7 gambot ve 6 torpidobot kullanılacak.

³⁹ Fahri Çoker, "Cumhuriyet Bahriyesi Nasıl Kuruldu", **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 560, Temmuz, 1994, s. 60; Ersan Baş, A. g. e., s. 179; Erol Ersan, A. g. m., s. 5-78; Afif Büyüktuğrul, **Cumhuriyet Donanması...**, s. 4; Mithat Işın, A. g. e., s. 12; Erdoğan Oran, A. g., s. 188; Erol Mütercimler, A. g. e., s. 85.

⁴⁰ Mithat Işın, A. g. e., s. 12; Umut Cafer Karadoğan, A. g. t., s. 170; Afif Büyüktuğrul, **Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması**, Cilt: IV, Deniz Basımevi, İstanbul, 1984, s. 452-453; Emrullah Nutku, Bahriye Dairesi, **Yakın Tarihimiz**, Cilt: II, 1962, s. 17; Afif Büyüktuğrul, **Cumhuriyet...**, s. 4.

⁴¹ Afif Büyüktuğrul, A. g. e., s. 4; Figen Atabey, A. g. e., s. 8; Erdoğan Oran, A. g. t., s. 190-191.

⁴² Figen Atabey, A. g. e., s. 8; Mithat Işın, A. g. e., s. 12.

⁴³ A. g. e., s. 20; Umut Cafer Karadoğan, A. g. t., s. 170.

- Bu gambotlar 7.7'likten küçük top taşıyacak.
- Yeni harp gemisi inşa edilmeyecek.
- Gambotlar 600 ve torpidobotlar 100 tonu geçmeyecek. Bunlar ancak 20 yıl sonra yenileri ile değiştirilebilecek.
- *Reşit Paşa, Tir-i Müjgan, Giresun, Millet* ve *Akdeniz* yardımcı gemileriyle 60,61,63 ve 70 nolu şirket vapurları Seyri Sefain idaresine teslim edilecek.
- İnşa halinde bulunan tüm harp gemileri sökülecek.
- Deniz Kuvvetlerine ait silah, cephane ve malzeme müttefiklere teslim edilecek.
- Müttefikler arası Bahriye Komisyonu, Türk Deniz Kuvvetlerinin kullanabileceği personel adedini tespit edecek. Kadro dışında kalanlar iki ay içinde terhis edilecek.
- Mürettebat gönüllü olarak, subaylar aralıksız 25 yıl, erler ve astsubaylar 12 yıl hizmet edecek.
- Ticaret filosu personeli askeri eğitim görmeyecek.
- Boğazlar Komisyonun idaresindeki bölgede bulunan telsiz-telgraf istasyonları komisyona teslim edilecek ve yenileri kurulmayacak.
- Deniz-Hava Kuvvetleri personeli iki ay içinde teslim edilecek.
- 12 Ada İtalya'ya, Ege Adaları Yunanistan'a verilecekti⁴⁴.

Bu anlaşmanın imza edilmesi ile İstanbul hükümeti ile Ankara Hükümeti arasındaki tüm bağlar kopmuş oldu. BMM, Sevr'in geçerli olmadığını Türk milletinin onayı alınmadan milli davada bir karar verilemeyeceğini ve bu antlaşmanın kesin bir şekilde reddedildiğini duyurdu⁴⁵.

Bu aşamadan sonra BMM, Rusya ile müzakereye girilerek askeri malzeme yardımı sağlama işine girişti. Bu amaçla 21 Eylül'de kurulan Trabzon Kaçakçı Müfrezesi 26 Ekim 1920 tarihli Müdafaa Vekaleti'nin kararı ile Trabzon Nakliyat-ı Bahriye Müfrezesi adını aldı. Bu tarihten 1921 yılına kadar iki üç parça gemiden oluşan Milli Hükümet'e ait nakliye filoları başarıyla Rus limanlarından nakliyat gerçekleştirmişlerdir. 1921 yılına gelindiğinde ise Karadeniz nakliyatının artması ve

⁴⁴ Erol Ersan, A. g. m., s. 5-7; Mithat Işın, A. g. e., s.9; Afif Büyüktuğrul, A. g. e., s. 2.

⁴⁵ Mithat Işın, A. g. e., s. 11.

buna Doğu cephesinden gönderilen silah ve mühimmatın eklenmesi ile Batı cephesi büyük ölçüde desteklenmiştir⁴⁶.

Aydın Reis ve *Preveze* gambotları el konulan ve müsadere edilen ticaret gemileri ile halk motorlarından kurulan 30'a yakın büyüklü küçüklü nakliye filosunun çekirdeğini oluşturmuştur. Trabzon Nakliyat-ı Bahriye Komutanlığı'nın elindeki bu filo Sovyet Rusya yardımı ile Rus limanlarından yüklediği nakliyat, silah ve mühimmatı ardından da doğu cephesindeki savaşın bitimiyle buradaki fazla eşyayı dört yıl boyunca Trabzon ve Samsun limanlarına taşıyarak batı cephesini desteklemişlerdir. Bu suretle "Trabzon Nakliyat-ı Bahriye Komutanlığı " ile Liman reisliklerinin İstiklal Savaşı'na büyük katkıları olmuştur. Sığılacak herhangi bir müstahkem liman, onarım imkanı, silahlı himaye olmaması gibi zor şartlar altında Karadeniz'e hakim olan Yunan Donanmasına karşı gösterilen bu direniş milli hükümet bahriyesinin bu zaferdeki hatırı sayılır başarısına işaret etmektedir⁴⁷. Teşkilatın elindeki harp gemilerinin en büyükleri olan *Aydın Reis* ve *Preveze* gambotları 5 mil sürat yapabilmekteydiler. Diğerleri de ortalama 180 tonluk silahlı römorkörlerdi. Bununla birlikte özellikle Sevr Antlaşması'nın imza edilmesi ile küçük büyük pek çok gemi milli kuvvetlere katılmaya başlamışlardır. Bu gemilerle yapılan taşımacılık sayesinde 35.000 tondan fazla malzeme Anadolu'ya getirilmiş, Yunanlılardan gemi zapt edilmiş ve Pontus çeteleri ile mücadeleye girişilmiştir⁴⁸.

Milli Mücadele tarihimiz boyunca çeşitli boyutlarda 26 tekne kullanılmıştır. Bu tekneler içinde *Alemdar*⁴⁹ römorkörünün kahramanlıkları deniz tarihimiz için ayrıca bir öneme sahiptir. 1921 yılında Fransızlarca el konulan gemiyi, personeli kurtarmayı başarmış, Pontus çeteleri ile savaşta büyük etkinlik göstermiş ve *Enosis* isimli Yunan

⁴⁶ Figen Atabey, A. g. e., s. 11.

⁴⁷ Saim Besbelli, "Atatürk ve Türk Denizciliği", Atatürk Konferansları 1971-1972, TTK Yayınları, Ankara, 1991, s. 311; Fahri Çoker, A. g. m., s. 60.

⁴⁸ Afif Büyüktuğrul, A. g. e., s. 4-5; Yüksel Öcal, A. g. e., s. 332-333.

⁴⁹ Alemdar, 1898 yılında Danimarka'nın Helsingörs Jernks ve Mak. Şirketi tarafından inşa edilmiştir. Denmark ismi ile Danimarka Ticaret filosunda hizmet gördükten sonra Danimarka tarafından İstanbul'a gönderilmiş ve 1914'e kadar Danimarka bayrağı altında hizmet yapmıştır. Birinci Dünya Savaşı sırasında ise Osmanlı bu gemiye el koyarak Çanakkale'de görev yapmak üzere kullanmıştır. Gemi Alemdar ismini de bu dönemde almıştır. Gemi savaşın bitiminin ardından Deniz Yolları İdaresi'nin emrine verilerek eğitim işlerinde kullanılmıştır. Alemdar, 1959 yılında hizmetten çıkartılarak 1960 yılında satışa çıkartılmış ve 1964 yılında ISIKURT Denizcilik Şirketince satın alınmış daha sonra da ismi değiştirilerek 1982 yılına kadar kullanılmıştır. 362 ton ağırlığındaki Alemdar 10 mil süratindedir. Bkz. Nejat Akgüner, A. g. e., s. V-12-1.

gemisinin zaptında rol oynamıştır. Yine *Şahin* şilebi, *Batum* gemisi ve 90 tonluk 10 mil hızındaki *Gazal* römorkörü ile sayısız mühimmat ve asker taşınmıştır. Nakliyatın yanı sıra Karadeniz’de küçük çaplı da olsa bir deniz ticaret savaşı yaşanmıştır⁵⁰. *Enosis*, *Trabzon* ismini alıp Türk donanmasına katılırken, *Uraniya* adlı yine Yunanlılardan zapt olunan ticaret gemisi de Samsun adını alarak donanmaya katılacaktı⁵¹.

Bu dönemde *Gülcemal* vapurunun da büyük hizmetleri olmuştur. Birinci Dünya Savaşı’nda da görev yapmış olan bu gemiyi Milli Mücadele’de silah ve mühimmat sevkiyatında kullanmak mümkün olmasa da özellikle Milli Mücadele’nin önemli isimlerini Anadolu’ya taşıması bakımından önemli bir görev ifa etmiştir. Bu bakımdan Türk Denizcilik tarihi açısından *Yavuz* gemisi kadar efsaneleşmiştir⁵².

Kurtuluş Savaşı döneminde elde donanma olmadığı için bir deniz kuvvetleri savaşından söz edilemezdi; ancak bahriyelerin hizmetlerinden bahsedilebilir. Bu dönemde bahriyeliler, askeri teçhizat, gıda, silah ve giyecekleri İstanbul ve Rusya üzerinden Trabzon ve İnebolu limanlarına taşınması; İstanbul ve Anadolu’ya insan taşınması, Yunan gemilerinin esir edilip Kuvay-ı Milliye’ye kazandırılması gibi faaliyetleri yürütmüşlerdir⁵³. Bu şekilde değerli hizmetlerde bulunan kaptanlar savaş sonunda istiklal madalyası ile mükafatlandırılmışlardır⁵⁴. 1 Şubat 1927 tarihli Cumhuriyet gazetesinin “Fedakar Bahriyelilerimiz” başlıklı yazısında Bahriye zabitanından İstanbul’da bulunanlara ve daha önce beratları verilip madalyaları verilmeyen sivil memurlara önceki gün madalyalarının takdim edildiği haberi yer almıştır. Merasime İstanbul valisi dahil olmak üzere Askeriye ve Bahriye’nin önde gelen isimleri katılmıştır. Gazetede madalya alanların isimleri yer almaktadır⁵⁵.

⁵⁰ Figen Atabey, A. g. e., s.11; Mithat Işın, A. g. e., s. 47-52; Nahid Çapaner, A.g.e.,s.17- 35.

⁵¹ Afif Büyüktuğrul, *Büyük Atamız ve Türk...*, s.77.

⁵² Umut Cafer Karadoğan, A. g. t., s. 271; Kuzey İrlanda’nın Belfast şehrinde bulunan Horland & Volf şirketinde inşa edilmiş olan Gülnihal 15 Temmuz 1874 yılında “Germanic” ismiyle suya indirilmiş ve hızıyla ün yapmıştır. 1911 yılında Seyr-i Sefain envanterine alınmıştır. Adını padişah V.Mehmet Reşat’ın annesinden almıştır. Bkz. Eser Tutel, *Seyr-i Sefain Öncesi ve Sonrası*, İletişim Yay.,İstanbul,2000, s. 120-123; Umut Cafer Karadoğan, A. g. t., s. 271-272.

⁵³ Nejat Gülen, *Dünden Bugüne...*, s. 364; Rasim Ünlü, “Birinci Dünya Harbi’nden Önce Cumhuriyetin Kuruluşundan Sonra Türk Bahriyesi’nin Yeniden Organizasyonu ve Deniz Kuvvetleri Komutanlığı’nın Oluşumu ve Askeri Sonuçları (1923-1949 Arası)”, 5. Askeri Tarih Semineri Bildirileri II, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1997, s. 165; Ersan Baş, A. g. e., s. 179.

⁵⁴ Afif Büyüktuğrul, A.g.e., s. 73.

⁵⁵ Cumhuriyet, 1 Şubat 1927.

Mustafa Kemal de bu önemli faaliyetleri 1 Mart 1923'de Meclis'in üçüncü toplantı yılının açılış konuşmasında şu sözlerle vurgulamıştır; *"...Kıyılarımızın genişliğine ve deniz araçlarımızın katılığına rağmen, gayretli deniz subaylarımız verimli hizmetlerde bulunmaktadır"*⁵⁶. Yine BMM'nin dördüncü toplantı yılının açılışında *"Vaktiyle tekmil teşkilatı bahriye ve mühimmat depoları ile üssül harekemizin ve inşaat tezgahlarımızın İstanbul'a sıkıştırılmasındaki mahzur, işbu mücadelede tamamiyle tahakkuk etmiştir. Düşman ablukasına ve malik olduğu vesaiti bahriyesine rağmen, mensubini bahriyemiz birkaç gemi ile harikalar göstererek hiçbir şey kaybetmeksizin nakliyatı bahriyeyi temin eylemek suretiyle meşkur hizmetler ifa etmişlerdir."*⁵⁷ Şeklinde konuşmuştur.

1921 yılında Anadolu Hükümeti ilk bütçesini yapmıştı. Bu bütçede Milli Müdafaa Vekaleti'ne ayrılan 28 milyon liranın 289.000 liralık kısmı Deniz Kuvvetlerine ayrılıyordu. Bakanlığın Nakliyat-Sevkiyat Dairesine tahsis ettiği paradan da 210.000 lira Deniz Kuvvetlerine verilecekti. Karadeniz'de taşıma işlerinin artması ve gemi sayısının yoğunlaşmasıyla da "Umur-u Bahriye" kurulmuştur. Kurtuluş Savaşı sırasında gerek görülmediği ve binbaşından yüksek rütbede deniz subayı istenmediğinden bu kurumun başına bir karacı albay getirilmiştir⁵⁸.

Kurtuluş Savaşı sırasında "Umur-u Bahriye Müdürlüğü" Milli Müdafaa Vekaleti'ne bağlı olarak 1 Mart 1921'de Bahriye Dairesi adını aldı; nitekim Milli Mücadele'ye katılan gemilerle bu kurumun genişlemesi gerekmişti. Bu makama 29 Haziran 1922'de Kalyon Kaptanı Albay Abdurrahim (Hamamcıoğlu) Bey atandı. Deniz Kuvvetlerinin en mühim makamı olan bu daire tüm idari ve hareket işlerinden sorumluydu. Daire başkanı müsteşarlık ve deniz politikası konusunda Milli Müdafaa Vekaletine fikir verecekti. Bununla birlikte örgüt çalışmalarının ağırlığını sadece eldeki gemilerin onarımına verebildi⁵⁹.

11 Ekim 1922 günü Mudanya Mütarekesi imzalandı. Bu mütarekede donanmayı ilgilendiren bir hüküm bulunmamakla beraber Türkiye'nin geleceği için büyük bir adım atılmıştı. İstanbul 4 Kasım 1922'de Ankara Hükümetinin eline geçtiyse de işgal

⁵⁶ Saim Besbelli, A. g. m., s. 311.

⁵⁷ A. g. m., s. 311-312.

⁵⁸ Yüksel Öcal, A. g. e., s. 333; Nejat Gülen, Şanlı..., s. 328.

⁵⁹ A. g. e., s. 330; Figen Atabey, A. g. e., s. 9.

kuvvetleri hemen İstanbul'dan ayrılmadıklarından Haliç'te bulunan donanmanın durumunda bir değişiklik olmadı. Kısa bir süre sonra 14 Kasım'da Kasımpaşa'daki Divanhane "İstanbul Bahriye Karargahı" haline getirilerek Haliç'teki küçük savaş gemilerinin tamirleri için girişimlere başlandı. Düşman deniz işgal kuvvetlerinin deniz kontrol heyeti sadece Burak Reis⁶⁰, Sakız⁶¹, İsa Reis⁶², Hızır Reis, Kemal Reis⁶³ gambotları ile Taşoz sınıfı üç muhribin ve Akhisar ile Yunus⁶⁴ torpidobotlarının tamirine izin verdi. Bununla birlikte bunların Ankara Hükümeti'nin emrine geçmelerine izin vermedi. Yine de bu olay Türk savaş gemilerinin tamiri için bir başlangıç oldu. Bu karargahın komutanlığına "Anadolu'ya Deniz Yardımı Cemiyeti"nin başkanlığını yapmış olan Yarbay Mehmet Nazmi Bey getirildi⁶⁵.

⁶⁰ Burakreis, 1912 yılında Fransız Chantiers ve ST. Nazarie Firması tarafından inşa edilmiştir. 1914 yılında Türk donanmasına katılmış, 1915'te Rus mayınlarına çarparak zarar görmüş ve aynı yıl onarılmıştır. 1932'de mesaha gemisi olarak hizmet görmüş, 1952'de faal görevden çıkartılana kadar eğitim gemisi olarak kullanılmıştır. 1953'de Heybeliada önlerinde alabora olmuş sonradan çıkartılarak onarılmış ve 1955'de hizmet dışına çıkartılmıştır. 502 ton ağırlığındaki gemi 10 mil hızındadır. 2 adet 10 cm'lik ve 2 adet 4.7 cm'lik toplara sahiptir. Bkz. Nejat Akgüner, A. g. e., s. V-5-1.

⁶¹ Sakız, 1912 yılında Fransız Chantiers ve ST. Nazarie Firması tarafından inşa edilmiştir. 1914 yılında Türk donanmasına katılmış, 1930'da Gölcük'te denizaltılar için karargah görevi yapmıştır. 1935 yılında donanmadan ayrılmıştır. 502 ton ağırlığındaki gemi 10 mil hızındadır. 2 adet 10 cm'lik ve 2 adet 4.7 cm'lik toplara sahiptir. Bkz. Nejat Akgüner, A. g. e., s. V-5-1.

⁶² İsareis, 1911 yılında Fransız Granville Firması tarafından inşa edilmiştir. 1914 yılında Türk donanmasına katılmıştır. 1915'de bir Rus mayınına çarpmasından dolayı hasar gören gambot 1915-1924 arası onarım görmüş, 1926 yılında tekrar Gölcük tersanesinde onarımdan geçmiştir. Bu onarımdan sonra melbusat gemisi olarak kullanılmış, 1928'de kıyı karakol ve kontrol hizmetleri yapmak üzere Gümrük İdaresine verilmiştir. 1932'de ise geri alınarak 1948'e kadar kıyı arama-tarama-mayın işlerinde kullanılmıştır. 1955 yılında hizmet dışına çıkartılmıştır. 413 ton ağırlığındaki gemi 11 mil hızındadır. 3 adet 7.5'lik top ve 2 adet 4.7'lik topa sahiptir. Bkz. Nejat Akgüner, A. g. e., s. V-5-2.

⁶³ Kemal Reis; 1911 yılında Fransız Granville Firması tarafından inşa edilmiştir. 1914 yılında Türk donanmasına katılmıştır. İlk ismi Durak Reis'tir. Kemal Reis ismini 1916'da almıştır. 1924-1926 arası onarım görmüştür. Onarımının tamalanmasının ardından İsareis ile aynı görevi yapmıştır. 1954 yılında donanmadan ayrılmıştır. 413 ton ağırlığındaki gemi 11 mil hızındadır. 3 adet 7.5'lik top ve 2 adet 4.7'lik topa sahiptir. Bkz. Nejat Akgüner, A. g. e., s. V-5-2.

⁶⁴ Yunus; 1901 yılında İtalyan Ansaldo firması tarafından inşa edilmiştir. 1902 yılında Türk Donanmasına katılmış olan Yunus 1929 yılına kadar hizmette kalmış, 1935 yılında hurdaya ayrılmıştır. 12.07.1905 yılına kadar Abdülmecid ismiyle hizmet veren bu gemi, bu tarihten sonra Yunus adını almıştır. 145 ton ağırlığında, 26 mil hızında 2 adet 37 mm top ve 1 torpido kovanı bulunmaktadır. Bkz. Nejat Akgüner, A. g. e., s. V-4-4.

⁶⁵ Afif Büyüktuğrul, Cumhuriyet..., s. 5; Nejat Gülen, Dünden..., s. 365; Erol Ersan, A. g. m., s. 5-78; Yüksel Öcal, A. g. e., s. 334.

B. CUMHURİYET DEVRİ TÜRK BAHRİYESİ

Lozan görüşmelerinin ilk aşamasında; İstanbul Boğazının her iki tarafından 15 kilometrelik bir sahanın silâhsızlandırılması, Marmara Denizi'ndeki Semendirek, Limni, Bozcaada, İmroz'un askersiz bırakılması; Prens Adasının İstanbul'un bir parçası olması ve İstanbul'da bulundurulacak 10.000 kişilik kuvvetin şemsiyesi altına alınması kabul ettirilmişti. Askerden arındırılmış bölgelerde, sürekli batarya, denizaltı, torpil, askerî birlik bulundurulamayacaktı. İlâveten, Çanakkale Boğazında Kumbağı-Kavak-Baklaburnu hattına kadar Gelibolu yarımadası askersiz bölge olarak düzenlenmesi karara bağlanmıştı⁶⁶.

24 Temmuz 1923'de imzalanan Lozan Antlaşması'nın ardından 21 Eylül'de Bozcaada; 22 Eylül'de Gökçeada *Hızır Reis* gambotunun taşıdığı heyet tarafından Yunanlılardan geri alınmış ve adalara çekilen Türk bayrakları *Hızır Reis* gambotundan atılan 21 pare top atışı ile selamlanmıştır⁶⁷.

Türk Kara Kuvvetleri 6 Ekim'de İstanbul'a girdiler. Takiben İngiliz, Fransız ve İtalyan işgal kuvvetleri Dolmabahçe önlerinde yapılan törenin ardından İstanbul'u terk ettiler. Böylece donanma herhangi bir yabancı kontrolden uzak olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin emrine girmiş oldu. Donanma, 29 Ekim'de Cumhuriyetin ilanı ile birlikte Cumhuriyet donanması adını aldı⁶⁸.

29 Ekim'de TBMM, Cumhuriyeti kabul ettiğinde donanma çok mevcutlu fakat hurda bir halde Haliç'e bağlanmış bulunmaktaydı. İçlerinde sadece *Hamidiye* ve *Ertuğrul*⁶⁹ az kifayetli bir halde bulunmaktaydı. Cumhuriyetin ilanı haberi ve merasimle Cumhuriyeti selamlama emri donanmaya çok geç saatte geldi. Gemide bu

⁶⁶ Umut Cafer Karadoğan, A. g. t., s. 275; Bilal Şimşir, *Lozan Telgrafları*, Cilt I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1990, s. 190.

⁶⁷ Ersan Baş, A. g. e., s. 180; Raşit Metel, *Atatürk ve Donanma*, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, İstanbul, 1966, s.12.

⁶⁸ Afif Büyüktuğrul, A. g. e., s. 5-6.

⁶⁹ Ertuğrul, 1903 yılında İngiliz Armstrong Mitchell Firmasının Newcastle'daki tezgahlarında inşa edildi. 1904 yılında Türk donanmasına katıldı. 18 Eylül 1926 yılına kadar donanma kadrosunda kaldı. Bu tarihte ise donanma kadrosundan çıkartılarak Cumhurbaşkanı yatı olarak kullanılmak üzere İstanbul Bahriye Komutanlığı'nın emrine verildi. Atatürk 1926-1938 yılları arasında bu yatı kullanmış, birçok devlet adamı bu yatta ağırlandı. Ertuğrul, 1937 yılında hizmetten ayrılmıştır. Ertuğrul yatı ismini, 1889 yılında Türk-Japon ilişkilerini başlatmak adına Japonya'ya gönderilen ve dönüş seyri sırasında Oşima Burnu önünde fırtına nedeniyle batan Ertuğrul Fırkateyni'nden almıştır. 900 ton ağırlığındaki Ertuğrul 21 mil hızındadır. 4 adet 47 mm'lik topa sahiptir. Bkz, Nejat Akgüner, A. g. e., s. V-13-1.

merasimi yapacak hiçbir hazırlık yoktu. Öyle ki atılması gereken 101 pare top atışının yarısını *Ertuğrul* yatı ve diğer yarısını *Hamidiye* kruvazörü yaptı. *Yavuz* gemisi de aynı merasimi Tuzla'da yaptı⁷⁰.

“Umuru Bahriye Müdüriyeti” iken isim değiştiren “Bahriye Dairesi”, Cumhuriyetin ilk yıllarında bu ismini aynen devam ettirecekti. Bununla birlikte donanmanın iltihak etmesinden dolayı kuruluşunu genişletme gereği duydu. Bu şekilde Bahriye Dairesi Reisliği, tüm idare ve hareket işlerinden sorumlu bulunarak Deniz Kuvvetlerinin en büyük makamı haline geldi. Bahriye Dairesi Reisi, Müsteşarlık görevi ve Deniz Kurmay Başkanlığı görevi yapacak, deniz politikası konusunda bakana müşavirlik edecekti. Bu makamda Kalyon Kaptanı Albay Abdurrahim Bey bulunmaktaydı⁷¹. İstiklal Harbi sırasında Bahriye Dairesi Reisliği yapan Binbaşı Şevket Bey de Karadeniz Bahriye Komutanlığına tayin edilmişti. Bu Daire, Personel, Teçhizat, Harekat, Eğitim, Donanma, Levazım ve Sıhhiye şubelerinden oluşuyordu. Teşkilatın çalışma alanı ağırlıklı olarak gemilerin onarılması idi. Teşkilat, hareket ve eğitim planları yapamamış ve talimname neşredememiştir. İstanbul Bahriye Kumandanlığı binasında küçük bir yer işgal eden bu teşkilatın başında Yarbey Fuat Bey vardı⁷².

Bahriye Dairesi'ne deniz kuvvetlerinin örgütlenmesi ile ilgili herhangi bir yetki verilmemiş, tüm yetki Genelkurmay'da toplanmıştı⁷³. Bahriye Dairesi Genelkurmay'a sıkı bir şekilde bağlıydı. Dönemin Donanma Kurmay Başkanı Binbaşı Ali Rıza'nın anlattığına göre donanma komutanı gemilerini sadece İzmit Körfezi içinde kullanmaya

⁷⁰ Afif Büyüktuğrul, *Büyük Atamız ve...*, s. 81.

⁷¹ Abdurrahim Bey, 15 Şubat 1925 tarihine kadar Bahriye dairesi reisliğini yapmış, bu tarihte ise İzmit ve Marmara kumandanlığına tayin olunmuştur. Bkz. *Cumhuriyet*, 15 Şubat 1925.

⁷² Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması...*, s. 7. Yarbey Fuat (1879- 1924), Harbiye'den 1897'de Teğmen rütbesi ile mezun oldu. Kısa zamanda rütbesi yükselerek 1908 yılında önyüzbaşı oldu. Asar-ı Tevfik ve Mesudiye zırhlılarının II.Komutanlığını yaptı. Reşadiye gemisinin de II.Komutanı olarak görevlendirildi ve ardından İngiltere'ye gönderildi. Ülkeye dönmesinin ardından Erat Okulundaki görevini sürdürdü. 1915'te Binbaşılığa yükselirken Bahriye Nezaretinde görevlendirildi. 1916 yılında eğitim kurumlarında inceleme yapmak için Almanya'ya gönderildi. Dönmesinin ardından, İclaliye, Yavuz, Peyk-i Şevket gemilerinde çeşitli görevler aldı. 1923'te İstanbul Bahriye Komutanlığı Personel Şubesi Müdürlüğüne atandı. 1924'te Yarbey rütbesi aldı ve Turgut Reis gemisinin komutanı oldu. Donanma Komutan Vekilliği ve ardından Akdeniz Bahriye Komutanlığı yaptı. 1924'te emekliye ayrıldı. Bkz. Nejat Akgüner, A. g. e., s. IV-2-5,6.

⁷³ İskender Tunaboğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Yavuz (Goeben) Zırhlısı*, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul, 2006, s. 69.

yetkili bir komutandı. Körfezin dışına çıkması Mareşal Fevzi Paşa'nın⁷⁴ emirleriyle mümkün olmaktaydı⁷⁵.

Bahriye Dairesinin elinde İzmir, İzmit, Samsun, Amasra, İstanbul Bahriye Kumandanlıkları bulunmaktaydı. İstanbul Bahriye Kumandanlığı, Kasımpaşa'da eski Bahriye Nezareti binasında kurulmuştu. Kumandanlıkta seyir aletleri, harita şubesi ve bir de deniz kütüphanesi mevcuttu. İlâveten Personel, Harekat, Teçhizat ve Levazım şubelerinden oluşurken İzmit Bahriye Kumandanlığının yetkileri daha fazlaydı. Lozan Antlaşması ile Boğazların tarafsız bir bölgeye dönüştürülmesinin ve yönetimin özel bir komisyona devredilmesinden sonra donanmaya yeni bir üs kazandırılması gerekmiş bunun için de İzmit seçilmişti⁷⁶. Kurtuluş Savaşı'nın bitimiyle Trabzon Deniz Ulaştırma Komutanlığının ve bu kuruma bağlı nakliye filosunun da işi sona erdi. Bunun ardından Amasra Deniz Komutanlığı kurularak uzun bir süre Karadeniz'deki tek organ olarak işlevini sürdürdü⁷⁷.

Cumhuriyete intikal eden donanma maziden yadigar kalmış teknelerdi. Hemen hepsi 1897 Yunan Savaşının ardından II.Abdülhamid tarafından çeşitli ülkelere yaptırılmış ve Trablusgarp, Balkan ve Birinci Dünya Savaşını yaşamış 20 yaşını geçmiş gemilerden oluşuyordu⁷⁸. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçen donanma şu şekildeydi; *Turgut Reis* zırhlısı; *Hamidiye* ve *Mecidiye* kruvazörleri, *Berkisatvet* ve *Peykişevket* torpido kruvazörleri; *Muavenet*, *Numune*, *Basra*, *Samsun*, *Taşoz* muhripleri; *Yunus*, *Berkefşan*, *Akhisar*, *Draç*, *Musul*, *Sultanhisar*, *Sivrihisar* torpidobotları; *Preveze*, *Aydın*, *Hızır Reis*, *Burak Reis*, *İsa Reis*, *Sakız*, *Kemal Reis* gambotları ve dokuz tane

⁷⁴ Fevzi Çakmak (1876-1950), İstanbul doğumlu olan Fevzi Bey, Asker bir aileden gelmektedir. 19 yaşında teğmen olmasından üç yıl sonra 1898 yılında Kurmay yüzbaşı olarak Arnavutluk'a gönderilmiştir. Burada 14 sene kalan Fevzi Paşa 37 yaşındayken Albay rütbesini aldı. Metroviçe'deki İttihat ve Terakki Cemiyetinin başkanlığını yaptı. 1915'te Çanakkale harbine katıldı. Ertesi yıl Kafkas Cephesi ve sonrada Suriye Cephesi'ne 5. Ordu Komutanlığına getirildi. İstanbul'un işgalinin ardından İstanbul Hükümetinin politikalarına karşı Anadolu'ya Mustafa Kemal'e katıldı. İlk kurulan kabineye Savunma Bakanı olarak girdi. Ardından Genelkurmay başkanlığı yaptı. 1944 yılında yaş haddinden emekliye ayrıldı. 1946 seçimlerinde Demokrat Parti listesinden bağımsız aday olarak İstanbul Milletvekili seçildi. Daha sonra yeni kurulan Millet Partisinin başına geçti. Bkz. Cihad Baban, *Politika Galerisi Büstler ve Portreler*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1970, s. 84-122.

⁷⁵ Afif Büyüktuğrul, *Büyük Atamız ve...*, s. 93.

⁷⁶ Erol Ersan, A. g. m., s. 5-80-5-81; Figen Atabey, A. g. e., s. 15.

⁷⁷ Nejat Gülen, A.g.e., s. 332.

⁷⁸ Saim Besbelli, A. g. m., s. 313.

ufak gambot; *Nusret*, *Selanik*⁷⁹, *İntibah* mayın dökme gemileri; *İclaliye*⁸⁰, *Munizafer*⁸¹, *Necmişevket*⁸² zırhlı korvetleri; *Giresun*, *Reşitpaşa*, *Tir-i Müjgan* ile *Ertuğrul* ve *Söğüdlü* yatları⁸³ mevcuttu.

İstiklal Harbi sırasında Tuzla'da bulunan *Yavuz*, Müttefiklerin İstanbul'u terk etmelerinin ardından Bebek önlerine, bir müddet burada kalmasının ardından da İzmit'e çekilmişti. Yaralı durumda bulunan *Yavuz*, hareket kabiliyetinden yoksundu. Gemide elektrik yoktu ve kuvvet dengesi işlemiyordu. Gereken istimi *Zuhaf*⁸⁴ korveti ve *Nusret* mayın gemisi vermişti.

Donanmanın diğer gemileri Kasımpaşa'da tersane önünde bulunmaktaydılar ve hurda durumundaydılar. En iyi durumda olan *Hamidiye*'nin dahi 4-5 aylık bir bakıma ihtiyacı vardı. Bu gemi okul gemisi olarak kullanıldığından tamir işi başa alınmıştı.

Turgut Reis zırhlısı Taşkızak tersanesi önünde bulunmaktaydı. İçinde pek az subay ve mürettebat bulunmaktaydı. Geminin tamiri *Hamidiye*'den sonraya bırakılmıştı.

Mecidiye kruvazörü Rusya'dan getirildiği haliyle tek baca ve tek direk halinde duruyor, makine aksamı paketler içinde bulunup yerlerine takılmamıştı. *Turgut Reis* zırhlısının yanında bulunmaktaydı. Bir süre İzmit'e götürülmekle birlikte İstanbul'da bulunmaktaydı.

Şam, *Reşitpaşa*, *Giresun*, *Tir-i Müjgan*, *Urla* vapurları bakımsız bir haldeydi. İlâveten Kasımpaşa'da *Sultanhisar* ve *Sivrihisar* torpidobotları, *Taşoz*, *Samsun*, *Basra*

⁷⁹ Selanik, 1878 yılında İngiltere'de inşa edilmiştir. Selanik Liman İşletmesine ait bir römorkör olan gemiye 1911 yılında Osmanlı Bahriyesince el konulmuş ve gemiye aynı yıl mayın dökme özelliği kazandırılmıştır. Zamanla mayın dökme özelliğini kaybetse de 1960'lı yıllara kadar römorkör ve personel taşıma hizmetinde kullanılmıştır. 270 ton ağırlığındaki gemi, 12 mil hızındadır. 1 adet 3.7'lik topu ve 25 mayın dökücüsü bulunmaktadır. Bkz. Nejat Akgüner, A. g. e., s. V-6-1.

⁸⁰ İclaliye, 1868 yılında İtalya'da inşa edildi. 1871 yılında Türk donanmasına katıldı ve 1928'e kadar hizmette kaldı. 2228 ton ağırlığındaki gemi 12 mil hızındadır. 4 adet 57 mm'lik topa sahiptir. Bkz. Nejat Akgüner, A. g. e., s. V-6-1.

⁸¹ Münizafer, 1868 yılında İngiltere'de inşa edilmiş, 1870 yılında Türk donanmasına katılmış ve 1946 yılına kadar hizmette kalmıştır. 2362 ton ağırlığındaki bu gemi 15.5 mil hızındadır. 4 adet 150 mm ve 6 adet 75 mm'lik, 4 adet 57 mm'lik toplara sahiptir. Bkz. Nejat Akgüner, A. g. e., s. V-1-5.

⁸² Necmişevket, 1867 yılında Fransa'da inşa edilmiş, 1870 yılında Türk Donanmasına katılmış ve 1929'a kadar hizmette bulunmuştur. 2080 ton ağırlığındaki gemi 12 mil hızındadır ve 4 adet 57 mm'lik topa sahiptir. Bkz. Nejat Akgüner, A. g. e., s. V-1-4.

⁸³ Afif Büyüktuğrul, "Türkiye Cumhuriyeti Donanması Ellinci Yılı" *Belleten*, Cilt: 37, Sayı, 144-148, TTK Basımevi, Ankara, 1973, s. 502; Erdoğan Oran, A.g.t., s.192.

⁸⁴ Zuhaf, 1892 yılında İstanbul/Tersane-i Amire'de inşa edildi. 1896 yılında Türk donanmasına katıldı. 1815'de İhtiyat Filosuna katılan Zuhaf 1917'de tekrar onarım görerek hizmete alınmıştır. 1932 yılına kadar hizmette kalan gemi 1936'da hurda işleri için satılmıştır. Zuhaf, 650 ton ağırlığında, 10 mil hızındadır. 4 adet 57 mm'lik topa sahiptir. Bkz. Nejat Akgüner, A. g. e., s. V-4-1.

muhripleri, *Muavenet-i Milliye* ve *Numune-i Hamiyyet* muhripleri, *Akhisar*, *Musul*, *Draç* ve *Berkefşan*⁸⁵ torpidobotları, *Berkisatvet* ve *Peykişevket* torpido kruvazörleri bulunmaktaydı. Komodor gemisi ise *Muavenet-i Milliye* idi. Komodorluk görevi de bu geminin kumandanı Yüzbaşı Kemal Bey'de idi.

Donanmanın elinde fert, gemi, filo ve donanma eğitime dair hiçbir şey yoktu; nitekim Almanlar harp içinde oluşturdukları talimnameleri giderken yanlarında götürmüşlerdi. İşgal kuvvetleri de Türk Deniz Kuvvetlerinin bu alanda çalışmasına imkan vermemişti⁸⁶.

İlk donanma komutanı Albay Ahmet Hamdi (Denizmen)⁸⁷ Bey oldu. Kendisi aynı zamanda milletvekili idi ve Ankara'da bulunuyordu. Donanmanın sınırlı bir gelişme göstermesinde bu da oldukça etkili idi; nitekim donanma adeta başsızdı. Haliç'teki donanma gemilerine Binbaşı Aziz Mahmut⁸⁸ ve *Yavuz*'a da kendi komutanı, kalyon kaptanı Albay Cevat (Toydemir) Bey tayin oldu.

1923 yılında devralınan donanmadan yaşları 11 ile 30 arasında değişen ve kesin olarak çalışmayacak durumda olan bir eski muharebe gemisi, iki muhrip, sekiz torpidobot, iki gambot saf dışı bırakıldı⁸⁹. Filotilla gemilerinin onarılması ile ilgili

⁸⁵ Berkefşan, 1891 yılında Tersane-i Amire'de inşa edilmiştir. 1894 yılında donanmaya katılmıştır. 1918 yılında hizmet dışına çıkartılan gemi 1920 yılında tekrar hizmete alınmış, 1924'e kadar hizmette kalmıştır. 1932 yılında ise satılmıştır. Berkefşan 270 ton ağırlığında, 17 mil hızındadır. 2 adet 47 mm'lik top, 2 adet 37 mm'lik top ve 1 adet 450 mm'lik torpido kovanı vardır. Bkz. Nejat Akgüner, A. g. e., s. V-4-3.

⁸⁶ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması...*, s. 6-8; Nejat Gülen, A.g.e., s. 331; Erol Ersan, A. g. m., s. 5-79.

⁸⁷ Ahmet Hamdi Denizmen (1876-1956) 1895 yılında Harbiye'den Güverte Mühendis (Teğmen) rütbesi ile mezun oldu. 1896 yılında Üsteğmen oldu. Muhbir-i Sürur, Siham torpidosu, Berk-i Efşan, Kamil Paşa, Mesudiye, Berk-i Satvet ve Mecidiye gemilerinde görev yaptı. 1909 yılında Önyüzbaşı oldu. 1911 Türk-İtalyan Savaşında Deniz Kurmay Başkanlığı İkinci Şubeye ve aynı yıl Seyr-i Sefain Genel Müdür Yardımcılığına getirildi. Reşadiye gemisinin II.Komutanlığına ve İnşaat Heyeti Başkan Yardımcılığı görevini sürdürdü. Balkan Savaşlarında Filotilla Komodorluğu refakatinde bulundu. 1914'de ise Binbaşı rütbesini aldı. Daha sonra da Bahriye Dairesi 3.Başkanlığı görevine atandı. 1917'de Albaylığa yükseldi. 1922 yılında Meclis tarafından Donanma Komutanlığı görevine getirildi. 1923'te İstanbul Milletvekili seçilerek görevi Mehmet Ali (Dalay) Bey'e teslim etti. 1927 yılında askerlikten ayrılarak parlamentoda 1946'ya kadar görev yaptı. Bkz. Nejat Akgüner, A. g. e., s. IV-2-1, 2.

⁸⁸ Aziz Mahmut Bey (1876-), 1900 yılında Harbiye Sınıfından Güverte Mühendis (Teğmen) rütbesi ile mezun oldu.1902 yılında Üsteğmen rütbesini aldı. Necm-i Şevket, Yozgat, Antalya, Tokat, Samsun Draç, Sakız, Hamidiye gemilerinde görev yaptı. Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşına katıldı.1920 yılında Bahriye Levazım Dairesi Şube Müdürlüğü ve Zuhaf gemisi komutanlığı yaptı. 1923'te İclaliye gemisi komutanlığına, 1923'te İstanbul Bahriye Komutanlığı Levazım Şube Müdürlüğüne getirildi. 1924'te Yavuz gemisi komutanlığına atadı ve aynı yıl emekli oldu. Bkz. Nejat Akgüner, A. g. e., s. IV-2-7,8.

⁸⁹Yüksel Öcal, A. g. e., s. 335-336; Nejat Gülen, A. g. e., s. 330-331.

verilen karara göre öncelikle Taşoz sınıfı 3 muhrip ardından Peykişevket sınıfı iki torpido kruvazörü tamir edilecekti. Muavenetimilliyeye sınıfı iki muhrip ile Sultanhisar sınıfı iki torpidobot kadro dışında idi. *Akhisar*, *Yunus* ve *Berkefşan* torpidobotları kısa bir süre kullanıldıktan sonra kadro dışı bırakılacaklardı. *Akhisar* ise *Yavuz*'da bulunan mühendislerin talim gemisi oldu. *Yunus*, *Yavuz*'un İstanbul ambarlarından malzemesini getirmek hususunda kullanıldı. *Berkefşan*, İstanbul Kumandanlığının emrinde çalıştı. Taşoz sınıfının hizmete girmesiyle bu üç torpidobot kadrodan çıkartıldı.

Cumhuriyet donanmasının elinde Hızır Reis sınıfı; *Hızır Reis*, *Kemal Reis*, *İsa Reis* ve Burak Reis sınıfı *Preveze*, *Aydın Reis*, *Burak Reis*, *Sakız* olmak üzere yedi gambot vardı. Hızır Reis sınıfı Burak Reis sınıfına göre daha kifayetliydi. Bu yüzden tercihen bu sınıfa mensup gemiler onarıldı. Burak Reis sınıfı gemileri ise depo, yatak gemisi ve hidrograf görevi yapacak şekilde onarılmışlardır.

Haliçte yatmakta olan *İclaliye* ve *Necm-i Şevket* eski zırhlıları fes edilirken *Munizafer* eski korveti okul gemisi olarak muhafaza edildi. Donanma hizmetleri için ise sadece İstiklal Savaşında Yunanlılardan müsadere edilmiş bulunan *Trabzon* ve *Samsun* ticaret gemileri kullanılmıştır. 1924 senesine gelindiğinde ise İngiltere'den *Rasıt* römorkörü satın alındı ve sonradan ismi *Akın* olarak değiştirildi⁹⁰. Mayın gemilerinden *Nusret*, İzmit Mayın Grubunun emrine verilirken *İntibah (Uyanık)*⁹¹ ise İzmir Mayın Grubunun emrine verildi. İzmir Mayın Grubu da Naldöken mevkiinde kuruldu⁹². *Selanik* mayın gemisi de tadil edilerek römorkör olarak kullanıldı⁹³.

Türk donanması ile ilgili önemli bir soruna daha burada değinmekte fayda var. Bu sorun da talimname ve benzeri vesikaların elde olmaması sorunudur; zira Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı donanmasını kumanda eden Souchon, savaş sonunda tüm bu

⁹⁰ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması (1923-1960)*, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul, 1967, s. 8-9; 1915 yılında İngiliz Smith's Dock Firmasında inşa edilen Akın, 1924 yılına kadar İngiliz Kraliyet donanmasında kullanılmış, 1924 yılında ise Türk donanmasına katılmıştır. 1962 yılında hizmetten ayrılmıştır. 336 ton ağırlığındaki römorkör 12 mil hızındadır. Bkz. Nejat Akgüner, A. g. e., s. V-12-3.

⁹¹ İntibah, 1886 yılında İngiltere'nin Duncan Firması tarafından inşa edilmiştir. Önceki ismi Warren Hastings olan gemi yabancı şirketlerde görev yapmasının ardından 1912 yılında Osmanlı Hükümetince satın alınmıştır. Tersane-i Amire tarafından mayın dökücüye dönüştürülmüştür. 1923 yılında İntibah ismi Uyanık'a çevrilmiş, 1933 yılında tekrar İntibah ismini almıştır. 1933-1934 yılında Gölçük Tersanesinde onarım görmüş ve 1958 yılına kadar görevine devam etmiştir. Görevinin sona ermesinin ardından özel şahıslara satılmıştır. 616 ton ağırlığındaki İntibah 12 mil hızındadır. 1 adet 7.5 cm'lik topu ve 50 mayın kapasitesi vardır. Bkz. Nejat Akgüner, A. g. e., s. V-6-2.

⁹² Erol Ersan, A. g. m., s. 5-80.

⁹³ Umut Cafer Karadoğan, A. g. t., s. 270.

vesikaları alarak Almanya'ya dönmüştür. Ancak talimname hazırlamak yerine, Bahriye yetkilileri önceliği gemileri onarıp denize çıkartma işine vermiştir. Lozan hükümleri gereğince Türkiye'ye iade edilen Bozcaada ve İmroz'u almak üzere *Hızır Reis* gambotu denize çıkartıldı. *İsa Reis* ve *Kemal Reis* gambotları da onarılaraq İzmir ve Samsun'a gönderildi. İlâveten dört gambot Karadeniz, İzmir ve Boğazlarda görevlendirildi. Bunları okul gemisi olarak kullanılan *Hamidiye*'nin denize açılması takip etti. Gemi Şubat 1924'te Büyükada ile Tavşan adası arasına demirledi. *Hamidiye* 'de bulunan erata burada asker kıyafetleri giydirilerek ve bu şekilde bir harp gemisine dönüştürülmesinin ardından Akdeniz, Karadeniz ve Marmara'ya seyahatlerde bulunacaktı⁹⁴.

Bahriye Dairesi; *Yavuz* muharebe kruvazörünün onarılmasının imkanlarının araştırılması, *Turgut Reis* zırhlısının onarılması, *Peykişevket*, *Berkısatvet*, *Taşoz*, *Samsun*, *Basra* gemilerinden oluşan bir filotilla meydana getirilmesi ve eski gemilerin fesh edilmesi gibi bazı esaslar belirlemişti. Bununla birlikte *Yavuz*'un onarımına hemen geçilemedi. Bunun nedeni dönemin Genelkurmayı'nda gemiyi tamir etmekten ziyade geminin toplarının sökülüp bunlardan müstahkem mevkilerde istifade etmek fikrinin egemen olmasıydı.

Turgut Reis zırhlısı ise derhal tamir olunarak 12 Haziran 1924'te Haliç'ten çıkartılarak İzmit'e sevk edildi. Geminin mürettebatı noxsandı. Bu gemide Alman usullerine göre talim yapılırken *Hamidiye* 'de ise İngiliz usullerine göre talim yapılıyordu. İlâveten bu gemi tüm talimleri demir üzerinde yapmış, denize açılmamıştı.

Üçüncü olarak *Berk-i Satvet* torpido kruvazörü onarıldı. Bununla birlikte yapılan tecrübeleri iyi sonuç vermediğinden tekrar tamire alındı. Böylece 1924 senesinin ikinci yarısında donanmanın faal gemileri *Hamidiye* ve *Turgut Reis* gemilerinden ibaret kaldı. Bu süreçte donanmanın yegane eğitimi demir üzerinde *Yavuz* ile *Turgut Reis* arasında yapılan işaret talimlerinden ibaretti⁹⁵.

Gemiler onarım halinde olduklarından denize hemen bir donanma çıkartmak mümkün olmamıştı. Bu durumda personelin durumu da etkili olmuştu; nitekim İstiklal Harbi sonrasında harbe katılanlar ve katılmayanlar sorunu ortaya çıkmıştı. Bu probleme çözüm bulmak amacıyla Milli Müdafaa Vekaleti Bursa'da bir tetkik komisyonu

⁹⁴ Afif Büyüktuğrul, A. g. e., s. 13-14; Nejat Gülen, A. g. e., s. 332-333.

⁹⁵ Afif Büyüktuğrul, A. g. e., s. 15-16.

kurmuştu. Bu komisyonun görevi savaşa katılmayan subayların durumlarını değerlendirdikten sonra onları emekli etmek veya hizmette bırakmaya devam kararı vermektir. Komisyonun kararları temyize tabii değildi⁹⁶. Sonuçta başkanlığına İstanbul Milletvekili Albay Hamdi Bey'in getirildiği komisyonun çalışmaları sonucu 749 subay emekliye sevk edilmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu, Birinci Dünya Savaşına denizci subay kadrolarını tamamlamadan girmiş ve savaş sırasında bir kısım denizci subayı yaralanan veya batan gemilerde şehit edilmişti. Enver Paşa'nın orduyu gençleştirme projesi ve Kurtuluş Savaşına katılmadığı gerekçe gösterilerek 729 üst rütbeli denizci personelin emekli edilmesi, subay hiyerarşisini bozmuştu. Bu durum karşısında Cumhuriyet dönemine yetişmiş denizci personeli intikal edemeyecekti.

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde en üst deniz subayı yarbay rütbesindeydi. Kurtuluş savaşının karacı generallerine karşılık, Deniz Kuvvetlerinde sadece 1 amiral ve 5 denizci albay bulunmaktaydı. Herhangi bir kara tümeni de bu mevcuttan çok daha fazla general ve subay olduğu göz önüne alındığında denizci personelin sayısal olarak mevcudunun yetersizliği ortaya çıkmaktadır⁹⁷.

Yeni kadrolaşmadan sonra Bahriye Dairesi Reisi Abdurrahim Bey 2 Şubat 1924'te bir genelge yayınlamış ve bahriye kadrolarından neler beklediğini belirtmiştir. Abdurrahim Bey, elde bulunan Bahriye'nin genel durumunun Padişah'ın keyfi yönetiminin bıraktığı mirastan daha az olduğunu belirtmiş ve buna rağmen personel ve subay potansiyelinin donanmayı yönetecek yetenek ve güçte olduğunu, zamanın bu yeteneklerin kullanılması zamanı olduğunu belirtmiştir. Abdurrahim Bey, subayların gereksiz tartışmalardan çekilerek her günlerini olumlu bir iş yaparak geçirmelerini, alanları ile ilgili yeni yayınları takip etmeleri ve okumaları gerektiğini, her subayın uygulama alanı ile ilgili gördüğü noksanı üstlerine bildirmesi gerektiğini, her subayın üstünün verdiği emre uyması gerektiğini ve yayına başlayan Risale-i Mevkute-i Bahriye dergisinde top, torpido, seyir manevra gibi konulardaki bilgilerini arkadaşları ile paylaşmaları ve yayımlamalarını istemiştir. Abdurrahim Bey, hiçbir milletin

⁹⁶ A. g. e., s. 13.

⁹⁷ Erdoğan Oran, A.g.t., s. 196.

bahriyesinin kendilerinin o gün karşılaştığı gibi bir zorlukla karşılaşmadığını her bahriyelinin bahriyeyi yeniden diriltmekle yükümlü olduğunu belirtmiştir⁹⁸.

C. BAHRIYE VEKALETİ'NİN KURULMASININ İLK KEZ GÜNDEME GELMESİ

Bahriye Dairesi ile ilgili bütçe çalışmaları vakit kaybetmeden yoğunlaşmışken bu durum, müstakil bir vekaletin kurulması fikrini de doğuracaktı. Ekim 1923'te bir komisyon kurulmuştur. Komisyonunda Denizli Mebusu Mazhar Müfit Bey⁹⁹, Kırşehir Mebusu Yahya Galip Bey¹⁰⁰ ve Trabzon Mebusu Ahmet Muhtar Bey¹⁰¹ bulunmaktadır. İlaveten komisyona bahriye işlerinde uzman üç vekilin daha katılması istenmiş bunun üzerine İstanbul Mebusu Ahmet Hamdi (Denizmen) Bey, Kastamonu Mebusu Ali Rıza Bey ve Zonguldak Mebusu Yusuf Ziya Bey'ler de¹⁰² katılmışlardır. Bu komisyon, yaptığı çalışmalar sonucu bir rapor sunmuştur. Komisyonun önerdiği ödenek kabul edilirken hükümetin verdiği ödenek ise az bulunmuştur; nitekim Bakanlar Kurulunca saptanan 32.500.00 TL'den Milli Müdafaa Vekaleti 3.000.000 TL ödenek önermiştir. Komisyonun 1924 yılı için önerdiği tutar 6.582.631 TL'dir. Bu iki rakam üzerinden inceleme yapmaya başlayan komisyon, incelemeler neticesinde 4.577.631 TL'lik tutarda karar kılmıştır. Ancak bu tutarın tamamı harp dairesine ait değildir. Liman idaresine ve sahil koruma görevi yapan gambotların giderleri de bu paranın

⁹⁸ Fahri Çoker, A.g.m., s. 60-63.

⁹⁹ Mazhar Müfit Kansu (1872-1948), Mülkiye mektebi mezunudur. Mülki idareci ve maliyeci olan Mazhar Bey pek çok idari görevde bulunmuş, Erzurum ve Sivas Kongrelerine katılmıştır. I. Dönem Hakkari Mebusluğu, II., III., IV. ve V. Dönem Denizli ve VI. ve VII. Dönem Çoruh Mebusluğu yapan Mahzar Bey, Dahiliye Encümeni Reisliği, Nafia Encümeni Reisliği yapmıştır. İstiklal Mahkemelerinde görev almıştır. Ziraat Bankası yönetim kurulu üyesidir. **TBMM Albümü**, s. 32, 90, 144, 197, 253, 318, 386.

¹⁰⁰ Yahya Galip Kargı (1874- 1942), Rüstiye'yi bitirmesinin ardından çeşitli idari görevlerde bulundu. I., II. ve III. Dönem Kırşehir Mebusluğu, IV. V. ve VI. Dönem Ankara Mebusluğu yaptı. Bkz. **TBMM Albümü**, s. 43, 107, 158, 188, 241, 308.

¹⁰¹ Ahmet Muhtar Çilli (1871-1958), İstanbul Yüksek Mühendis Okulu mezunudur. Çeşitli demiryollarında hizmette bulunmuştur. Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nde Trabzon Mebusu olarak görev almıştır. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kurucularındandır. II. Dönem Trabzon Milletvekilliği yapmıştır. **TBMM Albümü**, s. 120.

¹⁰² Yusuf Ziya Özenci (1875- 1951) Bahriye Okulu mezunudur. Bahriye'de çeşitli görevler almıştır. Bartın Bölgesi Kuvay-ı Milliye Teşkilatı Kurucu Üyesi ve Başkanı'dır. Osmanlı Mebusan Meclisi II. ve III. Dönem Bolu Mebusu ve TBMM II., VI ve VII. Dönem Trabzon Milletvekilidir. Bkz. **TBMM Albümü**, s. 122, 363, 434.

içerisindedir. Bu ödenekten 3.577.631'i harp bahriyesine verilmiştir. Harp Bahriyesine verilen ödenek içinde subay ve eratın aylık ödemeleri, yiyecek, ısınma, giysi gibi ihtiyaçlarda vardır. Yine bu para içinden 829.248 TL'si onarıma harcanmak için planlanmıştır. Görüldüğü gibi onarım için ayrılan para son derece düşüktür. 20 Şubat 1924'te Abdülhalik Bey'in sunuş konuşması ile başlayan 1924 yılı bütçe görüşmeleri uzun uzadıya konuşulmuştur¹⁰³.

24 Mart günkü birleşimde ilk sözü alan Recai Bey olmuştur¹⁰⁴. Recai Bey, konuşmasında 7 bin kilometreyi aşkın deniz kıyısı olan Türkiye'de donanmayı ihmal etmenin büyük felaket olacağını belirtmiştir. Recai Bey ülkemiz zenginleşip denizlerde ticaret gemilerimiz yol alırken bunların güvenliğini sağlayacak bir donanma lazım olduğunu fakat buna karşı bir türlü donanmaya gerekli önemin verilemediğini söylemiştir. Donanmanın önemi anlaşılсын diye tarihten Fatih ve Kanuni'yi örnek veren Vekil, bunların tarihte gösterdiği başarıların donanma sayesinde olduğuna işaret etmiştir. Buna karşı Abdülhamid'in donanmayı çürümeye terk ettiğini ve daha sonra donanmasızlık yüzünden Trablus, Balkan ve Akdeniz adalarının kaybedildiğini söylemiştir. O, Çanakkale Savaşında düşmanın saldırısını da boğazlarda bir donanmamızın olmamasına bağlamıştır. Recai Bey Dünya Harbi'nden önce Cemal Paşa'nın gayretiyle birçok savaş gemisi siparişi verildiğini fakat gemilerin alınamadığını belirtir. Netice itibariyle Bahriye işlerinin Harbiye'ye bırakılmaması gerektiğini aksi halde sonuçların iyi olamayacağını söyleyen Recai Bey, bir Bahriye Vekaleti'nin kurulması gerektiğini belirtir. Recai Bey daha önce bir Bahriye dairesinin kurulması için 95 imzalı bir tahrir hazırlandığını ve Bahriye bütçesinin görüşüldüğü bu celsede müzakereye konulmasını ister¹⁰⁵.

Recai Bey'den sonra söz alan Ali Rıza Bey¹⁰⁶ de Osmanlı İmparatorluğu'nun çökmesinin başlıca nedeni olarak donanmayı göstermiştir. Ali Rıza Bey Meşrutiyetten

¹⁰³ Fahri Çoker, A.g.m., s. 60-63.

¹⁰⁴ A.g.m., s. 64. Recai Baykal (1883-1933) Bahriye Mektebi mezunudur. Mesudiye gemisinde görev yapmıştır. İngiltere'ye sipariş verilen Reşadiye gemisinde de görevlendirilmiştir. Ordu Müdafaayı Hukuk Teşkilatının kurucusudur. Bahriye Mektebinde yaptığı çeşitli görevlerin ardından I.Dönem Trabzon II., III., ve IV. Dönem Ordu Mebusluğu yapmıştır. Bkz. TBMM Albümü, s. 60, 115, 166, 219.

¹⁰⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, D.II,C.7/1,İc.II,İn.20, 24.03.1340/1924, s.1049-1052.

¹⁰⁶ Ali Rıza Bey (1877-1935), Bahriye Mektebini bitirmesinin ardından Basra, Muavenet-i Milliye, Berk-i Satvet, Turgut Reis gemilerinde görev yapmıştır. Londra Sefareti Deniz Ataşeliği, İstanbul Liman Başkanı, Deniz Kurmay Başkanı, Deniz Müsteşarı, Kalyon Kaptanı gibi görevlerde bulunmuştur. Nişan

önce çürümeye terk edilen donanmanın Meşrutiyetten sonra tekrar onarılması için büyük çaba sarf edildiğini söylemiştir. İngiltere’den bir amiralin getirildiğini ve raporu doğrultusunda 7 zırhlı, 5 zırhlı kruvazör, 12 torpido, 6 denizaltıdan oluşan bir donanma oluşturulmak istendiğini belirten Ali Rıza Bey, bunun için 19 milyon liraya ihtiyaç duyulduğunu buna karşın o dönemki bahriye bütçesinin sadece 1 milyon 200 bin lira olduğunu ve dönemin Maliye Nazırı’nın devletin o kadar parası yok böyle fuzuli işlere para veremeyiz deyip istenilen bütçenin oluşturulmasını reddettiğini belirtir. Bunun üzerine devletin bir donanma oluşturmaya niyeti olmadığını anlayan İngiliz amiralin geri dönmek istediğini buna karşın Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa’nın kendisine şimdilik 2,5 milyon lira vaat ettiğini fakat neticede ancak 300 bin liranın tek verildiğini, sonuçta da donanmanın oluşturulamadığını ve yenilgilerin peş peşe geldiğini söylemiştir¹⁰⁷.

Ali Rıza Bey, meclisteki bu konuşmasında adeta denizcilik tarihimizi anlatarak donanmanın ne kadar önemli olduğunu verdiği somut örneklerle anlatmaya gayret etmiştir. Ali Rıza Bey yenilgiler sonrası donanmaya biraz daha önem verildiğini ve İngiltere’den *Sultan Osman* gibi bazı gemilerin sipariş verildiğini fakat savaşın patlak vermesiyle gemilerin alınamadığını belirtmiştir. Gereken bütçenin verilemediğini gören halkın bir Donanma Cemiyeti kurduğunu ve bu sayede Almanya’dan 2 zırhlı torpido ve 4 torpido siparişi verildiğini belirten Ali Rıza Bey Yunanlıların elinde bulunan *Averof* zırhlısının hükümetimize teklif edildiğini buna karşı teklifin dikkate alınmadığı söyler. Bu duruma karşı İngiliz amiralin Türk hükümetini uyararak Yunanlıların *Averof*’a sahip olarak Akdeniz’de üstünlüğü ele geçirdiğini bu nedenle Türklerin de 2 zırhlı alması gerektiğini söylese de amiralin dikkate alınmadığını belirtir. Ali Rıza Bey, dönemin Hariciye Nazırı’nın, Yunanlıların parası yok bu nedenle *Averof*’u alamayacaklarını söylediğini fakat kısa süre sonra Nazırın yanıldığına şahit olduklarını söyler. Bundan sonra amiralin istifa edip ülkesine döndüğünü belirten Ali Rıza Bey, Almanya’dan *Barbaros* ve *Turgut Reis* gemilerinin sipariş verildiğini buna karşılık Bahriye Erkanı Harbiye uzmanlarının bu iki geminin *Averof*’a karşı yetersiz kalacağı raporunu verdiklerinde hükümetin onlara sizin aklınız ermez bu işlere, siz sadece gemileri

ve Madalya sahibidir. II. III. IV. Dönem Kastamonu Milletvekilliği yapmıştır. Bkz. **TBMM Albümü**, s.105, 156, 207.

¹⁰⁷ **A.g.z.c.**, İn.20, s.1052-1054.

kullanmaya bakın cevabını verdiğini bunun üzerine de Bahriye Erkanı Harbiyesi'nin reisi ile beraber istifa ettiğini belirtir. Ali Rıza Bey, Donanma Cemiyetinin topladığı paralar ile gemiler alındığını ve bu gemiler sayesinde Balkan Savaşı'nda İstanbul'un işgalden kurtulduğunu fakat bu sefer de Yunan donanmasının Akdeniz'de serbest kalarak adaları çok rahat bir şekilde işgal ettiğini zira Türklerin buraya gönderecek donanmasının olmadığını da belirtir¹⁰⁸.

Kastamonu mebusu Ali Rıza Bey, donanmanın neden bu kadar önemli olduğunu belirtmek için Almanya örneğini de verir. Ona göre Almanya'nın I. Dünya Harbi'ni kaybetmesinin nedeni onun denizden yoksun olmasıydı çünkü Almanya çok mükemmel bir gücü olmasına rağmen içerdeki malzemeyi dışarıya yeterince aktaramamış ve bu da onu zor durumda bırakmıştır. Ali Rıza Bey, donanmamız olmadığı için Alman gemilerinin sularımıza girip bizi savaşa sürüklediğini ve neticede imparatorluğun yıkıldığını da belirtir. Bütün bu örneklerden sonra üç tarafı denizlerle çevrili olan Türkiye'nin en hızlı şekilde güçlü bir donanma teşkil etmesi gerektiğini yineler¹⁰⁹.

Donanma ve Bahriye işlerin tartışılmasının yanında bağımsız bir vekaletin kurulması için de çeşitli girişimlerin olduğunu görüyoruz. TBMM'de bütçe görüşmeleri sırasında söz alan Menteşe Mebusu Esat Bey¹¹⁰ Bahriye Vekaletimizin olmamasından şikayet etmiştir. Esad Bey, Müdafaayı Milliye Vekili Kazım Paşa'ya (Özalp)¹¹¹ hitaben bahriyemizin bütün sorumluluğu sizin emrinizdedir ve bahriyemizin takviyesi için gerekli görülen ne varsa düşünüp meclise bildiriniz demiştir. Esad Bey, etrafa

¹⁰⁸ A.g.z.c., İn.20,s.1054.

¹⁰⁹ A.g.z.c., İn.20,s.1054-1056.

¹¹⁰ Mahmut Esat Bozkurt (1892- 1943) İstanbul Hukuk Fakültesi ve İsviçre Fribourg Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunudur. Aynı üniversitede doktorasını yapmıştır. I., II. III. IV. V. VI ve VII.Dönem İzmir Milletvekili, III. IV. ve V. Hükümet dönemi Adliye Vekilidir. İstiklal Madalyası sahibidir. Bkz. **TBMM Albümü**, s. 36, 102, 154, 206, 266, 333, 402.

¹¹¹ Kazım Özalp (1882-1968) 1905'de Erkan-ı Harbiye'den mezun oldu. İttihad ve Terakki Cemiyetinde yer aldı. 31 Mart ayaklanmasını bastıran Harekat Ordusu'nda görev yaptı. Balkan Savaşı ve Birinci Dünya Savaşı'na katıldı. 1918'de Mütarekenin imzalanmasından sonra Balıkesir bölgesinin örgütlenmesinde görev aldı. Balıkesir Kongresini topladı. Kuzey Cephesi Komutanlığını yürüttü. BMM'de I.Dönem Karesi Mebusluğunu yapmasının ardından Batı Cephesi Kolordu Komutanı olarak Sakarya Savaşı'na katıldı. İstiklal Madalyası sahibidir.1922'de Milli Müdafa Vekilliğine seçildi. 1924'e kadar bu görevi sürdürdü. 1924'te TBMM Başkanlığı yaptı. II. Dönemde Karesi Mebusluğu yaptı. III., IV., V., VI., VII., VIII. Dönemde ise Balıkesir Mebusluğu yaptı. 1926'da Tümgenerallik rütbesini aldı. 1927'de ordudan ayrıldı. Bkz. **TBMM Albümü**, s. 40, 104, 138, 182, 190, 245, 311, 379, 454.

bakıldığında düşmanın horoz ötüşünün sahillerimizde duyulabildiğini bu yüzden de bunun görülüp düşünülmesi gerektiğini belirtmiştir¹¹².

Meclis'te bahriye meselelerinde faal olan bir başka Mebus Recai Bey'dir. Recai Bey bahriye bütçesinin mecliste kabul edilmesinden hemen sonra söz alır ve Bahriye Vekaleti teşkiline dair 95 imzalı bir takririn görüşmelere dahil edilmesi için Meclis Başkanı'na sunduğunu belirtir. Meclis Başkanı'na verilen bu takririn müzakere edilmesi kabul edilir. Bunun üzerine Saruhan Mebusu Sabri Bey'de müzakere edilmesi için Meclis Başkanı'na Donanma Cemiyeti ile ilgili bir takrir sunar¹¹³.

Bu girişimlerden sonra Vekalet'in kurulması için beklenen adımların atılamaması üzerine Bahriye ile ilgili olan vekiller tekrar harekete geçer. Kastamonu Mebusu Ali Rıza Bey meclis tatile girmeden önce Bahriye Vekaleti'nin teşkiline dair kanunun mecliste kabul edilmesini ister¹¹⁴. Meclis'in bir gün sonraki toplantısında ise Denizli Mebusu Mazhar Müfit Bey ve 27 arkadaşı meclisin tatile gireceği günün arifesinde Bahriye Vekaleti'nin teşkiline dair bir takriri Meclis Başkanı'na sunarlar ve bunun ilk celsede görüşülmesini isterler. Oylamaya sunulan bu takririn müzakere edilmesi kabul edilir¹¹⁵. Fakat tüm girişimlere rağmen meclisin son çalışma günü olması ve çok fazla takrir olunması nedeniyle Mazhar Müfit Bey ve arkadaşlarının takriri bir türlü müzakere edilip oylamaya konulamamıştır. Meclis tatile girdiği için de bu takririn müzakere edilip oylanması bir sonraki döneme kalmıştır.

Bu arada bütçe görüşmeleri sırasında Kazım Paşa (Karabekir)¹¹⁶ Meclis'teki Gizli Celse konuşmasında Türk Bahriyesinin Yunan tehdidine karşı yeniden güçlendirilmesi için 15 milyon Türk lirasının gerekli olduğunu belirtmiştir. Kastamonu mebusu Ali Rıza Bey, Kazım Paşa'nın sözlerini doğrular biçimde konuşarak asıl meblağın 19 milyon olması gerektiğini belirtmişti. Bu gizli celsede Türkiye için tehlike olan konular

¹¹² TBMM Zabıt Ceridesi, D.II,C.V,İc.I,İn.91, 28 Kanunusani 1340/ 28 Ocak 1924, s.413.

¹¹³ TBMM Zabıt Ceridesi, D.II,C.8,İc.II,İn.21, 25.3.1340/1924, s.9.

¹¹⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, D.II,C.8/1,İc.II,İn.43, 21.4.1340/1924, s.958.

¹¹⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, D.II,C.8/1,İc.II,İn.44, 22.4.1340/1924, s.1022-1023.

¹¹⁶ Kazım Karabekir (1882-1948), Erkan-ı Harbiye Mektebini bitirmesinin ardından pek çok askeri vazife almış Balkan Savaşlarına katılmış ve Hareket Ordusunda görevlendirilmiştir. Doğu Cephesi Komutanlığı yapmıştır. Erzurum Kongresinin toplanmasında görev aldı. Ordu Müfettişliği, Ordu Komutanlığı görevlerini üstlenmiştir. İstiklal Madalyası sahibidir. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının kurucularındandır. Mustafa Kemal'e suikast iddiası ile yargılanmış ve beraat etmiştir. I. Dönem Edirne, II., V., VI., VII., VIII. Dönem İstanbul'dan Milletvekili olmuştur. VIII. Dönemde TBMM Başkanlığı yapmıştır. Bkz. TBMM Albümü, s. 24, 100, 264,331,400, 441, 475.

değerlendirilmiş ve donanmanın önemine değinilmiştir. Aynı zamanda Yavuz'un tamir durumu da bu gizli celsede konuşulmuştur¹¹⁷. Sonuç olarak 24 ve 25 Mart 1924'teki çeşitli görüşmeler sonucunda bahriye bütçesi 6.582.631 TL olarak belirlenmiştir. Kanun 20 Nisan 1924'te TBMM tarafından kabul edilerek 24 Mayıs 1924 günü NO.71 sayılı resmi gazete de yürürlüğe girmiştir¹¹⁸.

D. DONANMAYA KARŞI TUTUM

20. yüzyılın başında ülkelerin askeri güçleri sahip oldukları gemilerin sayısı ile ölçülmekteydi; ancak Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa'da bu savaşa neden olarak, izlenen "güçler dengesi siyaseti" ve "silahlanma" görüldüğünden savaşın bu iki nedenle sınırlanması doğal olarak "silahsızlanma" ve "silah ticaretinin denetiminin sınırlandırılmasını" beraberinde getirecekti. Türkiye'nin de bir deniz kuvveti oluşturma çabaları tüm bu politik, askeri, diplomatik arka planda teşkil edilecekti¹¹⁹. Türk donanmasının oluşum süreci iki dünya savaşı arası dönemde denizlerdeki uluslararası silahsızlanma hareketinin egemen olduğu bir dönemde gerçekleşirken Türk donanmasının güçlendirilme girişimleri 1920'lerde başlayan deniz silahlarının sınırlandırılması eğilimine aykırıydı. Savaştan çıkan Türkiye'nin deniz gücü sınırlıydı. Buna paralel olarak Ankara'nın donanma programları da sınırlıydı ve dünya deniz gücü dengesinde pek az etkisi vardı¹²⁰.

Bu dönem Cumhuriyetin önde gelen isimleri arasında deniz kuvvetlerinden çok kara kuvvetlerine doğru bir eğilim vardı. Kurtuluş savaşı büyük ölçüde bir kara savaşı olarak kalmış, donanma Haliç'te hapis bulunduğundan Bahriye'nin bu savaşa büyük bir katkısı olmamıştı. Savaşı kazanan karacı askerlerin bazıları bahriyeyi bir "fantezi kuvvet" olarak görmüşlerdi. Afif Büyüktuğrul, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Nuri

¹¹⁷ TBMM Gizli Celse Zabıtları, D.II,C.IV,İc.II,İn.21, 25 Mart 1924, s.390-407; Umut Cafer Karadoğan, A. g. t., s. 280-281.

¹¹⁸ Fahri Çoker, a.g.m.; Rasim Ünlü, "Atatürk Döneminde Denizcilik", *Türk Deniz...*, s. 198.

¹¹⁹ Serhat Güvenç, "Yabancı Arşiv Belgelerine Göre Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Türk Deniz Kuvvetleri", *I. Deniz Harp Tarihi Semineri, 18-20 Şubat 2003*, s. 329-330.

¹²⁰ Serhat Güvenç, Dilek Barlas, "Bir Cumhuriyet Kurumu Yaratmak: Atatürk Donanması, 1923-1939", *Türkiye'de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti*, Der: Evren Balta Paker, İsmet Akça, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 224; Bkz. Serhat Güvenç, Dilek Barlas, *Türkiye'nin Akdeniz Siyaseti (1923-1939)*, Çev. Barış Cezar, Koç Üniversitesi Yay., İstanbul, 2014, s.82-89.

Yamut'un denizcilerle tanışmak için Gölcük'e geldiğinde "Siz fantezi kuvvetsiniz, biz teknil savunmayı kara kuvvetleri ile yapacağız..." dediğini belirtmektedir¹²¹.

Cumhuriyet'i kurmak, Osmanlı'dan miras kalan toplumu ve kurumları cumhuriyete bağlı olarak yeniden oluşturmayı beraberinde getirmişti; ancak yönetici kesim donanmanın cumhuriyete bağlılığından emin değildi. Deniz cephesinin sınırlı kaldığı daha çok kara cephesinin ağırlıkta olduğu Kurtuluş Savaşı döneminde özellikle düşük rütbeli denizcilerin katkılarından bahsetmiştik. Bununla birlikte yüksek rütbeli subayların büyük bir bölümü kendi istekleriyle veya emirler doğrultusunda İstanbul'da kalıp savaşa katılmamışlardı. Kurtuluş Savaşındaki subayların tasfiyesi de bu anlamda en çok üst rütbeli denizcileri etkilemişti. Bahriye büyük ölçüde düşük rütbeli, genç deniz subaylarından oluşmuştu¹²². Bu genç rütbedeki denizci subaylar ise generalleri karşısında etkili olamamış, sözlerini dinletememişlerdir. Genç denizcilerin Denizcilik ile ilgili tabiye, taktik, nizamlar, top atış usulleri, manevralar, muhabere esasları, Deniz Kuvvetlerinin operasyonel ve stratejik olarak kullanılmaları gibi konularında düşünceleri önemsenmemiş veya ciddiye alınmamışlardır. Bu durum da donanmanın kara kuvvetlerine bağlılığını pekiştirmiştir¹²³.

Cumhuriyetin kurulmasının ardından da Kurtuluş Savaşında beraberce savaşmış olan isimlerin yavaş yavaş yollarının ayrıldığı görüldü. Eski Bahriye Nazırı Rauf Bey'in cumhuriyetin ilanı sonrası basına verdiği demeçler, halifeyi ziyareti yeni rejime karşı bir duruş olarak değerlendirildi; nitekim Mustafa Kemal'in *Hamidiye* gezisi ile ilgili anılarda donanmanın rejime olan sadakatine ve Rauf Bey'in deniz subayları üzerindeki etkisine dair şüpheleri olduğu ortaya çıkacaktı.

Bu aşamada Kurtuluş Savaşını önemli isimlerinden Kazım Paşa (Karabekir) ve Ali Fuat (Cebesoy) Paşa¹²⁴, Rauf Bey'in yanında yer alırken, Fevzi Paşa, İsmet (İnönü)

¹²¹ Nejat Gülen, A. g. e., s. 338-339.

¹²² Serhat Güvenç, Dilek Barlas "Bir Cumhuriyet Kurumu Yaratmak...", s. 224-226.

¹²³ Erdoğan Oran, A.g.t., s. 197.

¹²⁴ Ali Fuat Cebesoy (1881-1968), Saint Joseph Fransız Lisesi ve ardından Harbiye Mektebini bitirdi. 1908'de Roma Büyükelçiliği yaptı. Trablusgarp ve Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı'na katıldı. Kafkas, Filistin ve Kanal Cephelerinde görev aldı. Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkmasıyla beraber onun yanında yer aldı. Amasya Genelgesinde imzası bulunmaktadır. Kurtuluş Savaşında Batı Cephesi Komutanlığı yaptı. İstiklal Madalyası sahibidir. 1920'de Moskova Büyükelçiliği görevlerinde bulundu. TBMM'de II. Dönem Ankara Milletvekilliği yaptı ve askerlikten çekilerek bu görevini sürdürdü. 1924 yılında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının Kurucu Üyeleri arasında yer aldı. 1926'da Mustafa Kemal'e suikast girişiminden İstiklal Mahkemesinde yargılandı. 1927'de Korgeneral olarak emekliye ayrıldı.

Paşa¹²⁵ ile Mustafa Kemal bir diğer saffi oluşturdu ve bir dizi reformun yanı sıra orduda da bir dizi düzenlemeye gitti. İlk olarak muvazzaf subayların siyasete katılmalarını engelleyen yasal düzenleme yapıldı. Ardından 1924'te Harbiye Vekaleti kaldırılarak yerine Müdafaayı Milliye Vekaleti kuruldu. Bu düzenleme ile Genelkurmay başkanı tamamen askeri bir konuma yerleştirildi¹²⁶. İsmet Paşa ve Mustafa Kemal arasında kararlaştırılan hareket tarzına göre Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Paşa tüm silahlı kuvvetlerin örgütlenmesinden sorumluydu. TBMM, İsmet Paşa ve Mustafa Kemal bu konuda Mareşal'in işine karışmayacaklardı.

Fevzi Paşa, kara kuvvetleri kadar deniz kuvvetleri üzerinde de yetkiliydi. Fakat bu süreç içinde Fevzi Paşa'nın deniz kuvvetleri konusundaki rotası tartışmalı olmuştu. Büyüktuğrul'un belirttiğine göre öncelikle Mareşal ve Tevfik Rüştü (Aras)¹²⁷, Mustafa Kemal'e donanmanın iyi yönlerinden ziyade kötü yönlerini anlatmışlar ve onun kuvvetli olarak nitelediği donanmayı tam tersi şeklinde resmetmişlerdir. İkinci olarak da Mareşal'in donanma konusundaki hareket tarzı eleştiriye konu olmuştur. Fevzi Paşa'ya göre Lozan Antlaşmanın Boğazlar ve Marmara denizini tarafsız bir duruma sokması ve silahsızlandırılmasını gerektirdiğinden donanmanın Bursa ovasındaki kolordu komutanının elinde olması ve savunma eksikliğini kapatması yeterliydi. Bu vazife içinde donanmayı büyük gemilerden oluşturmaya gerek yoktu. Denizaltı gemileri ve hücum botlarını yeterli gören Mareşal, kara savaşı kurallarına göre oluşturulacak bir donanma yapmak niyetindeydi.

Bu politikanın bir sonucu olarak *Yavuz* gemisinin tamiri işi oldukça gecikecekti. Bir ara *Yavuz*'un toplarının sökülüp Darıca mevkiine yerleştirilmesi dahi söz konusu olmuştu; fakat 450 tonluk topların sökülmesi mümkün olmamıştı. Türkiye, Ege denizini unutarak tüm dikkatini Marmara denizine vermekle hata ettiğini gösteren en büyük

1933'de Konya'dan bağımsız Milletvekili oldu. V., VI., VII., VIII. Dönemde bu görevi sürdürdü. Nafia Vekilliği, Münakalat Vekilliği ardından 1948'de TBMM Başkanlığı yaptı. Bkz. **TBMM Albümü**, s. 443.

¹²⁵ İsmet İnönü (1884-1973) Erkan-ı Harbiye'yi bitirmesinin ardından çeşitli askeri görevler almış I. Dönem Edirne, II., III., IV., V. Dönem Malatya, VI., VII. VIII. Dönem Ankara Milletvekilliği yapmıştır. Uzun süre Başvekillik yapan İsmet Paşa Halk Fırkası Kurucu Üyesidir. Cumhurbaşkanlığı yapmıştır. Bkz. **TBMM Albümü**, s. 450.

¹²⁶ Serhat Güvenç, Dilek Barlas, **A. g. m.**, s. 225-227.

¹²⁷ Tevfik Rüştü Aras (1883-1972), Beyrut Fransız Tıbbiye Mektebi mezunudur. I. Dönem Menteşe ve II., III., IV., V. Dönem İzmir Milletvekilliği yapmıştır. 1929'da Londra Büyükelçisi olarak görevlendirilmiştir. IV., V., VI., VII., VIII. ve IX. Dönemde Hariciye Vekilliği yapmıştır. Bkz. **TBMM Albümü**, s. 51, 102, 155, 207, 265.

gösterge Yunanistan'ın halen Enosis politikasını devam ettirmesiydi; nitekim Yunanistan Savunma Bakanı Kiryako; Türkiye'nin Yavuz'u onarması durumunda Yunan donanmasının güçsüz kalacağını, bu konuda önlem alınmasını ve Türklerin hayat yolu olan Ege Denizi'ni kesecek bir donanma yapmanın zorunlu olduğunu belirten beyanatlarda bulunacaktı.

Türkiye'nin dış politikası bu dönemde Lozan Antlaşmasının Boğazlar ve Marmara Denizi ile ilgili olumsuzlukları kaldırmayı hedef almıştı. Askeri politika ise Boğazlar bölgesini ve Kocaeli yarım adasını, bu politikanın tersine Boğazların durumu değişmeyecekmiş gibi, tahkim etmeye çalışıyor, eski gemilerin topları sökülüyor, *Turgut Reis*'in taretleri dökülüyor ve Kocaeli yarım adasına yerleştiriliyor, İzmit Körfezi'nin iki yanı cephaneliklerle doluyordu¹²⁸.

İsmet Paşa da aynı görüşteydi ve temkinli bir siyaset izlenmesinden yanaydı. O, önceliğin Cumhuriyet'in bekasına verilmesini ve dengeli bir dış politika tercih edilmesini istemekteydi. Bahriye Bakanlığı'nın kurulması, yeni savaş gemisi satın alınması veya inşası yönündeki politikalar, Lozan Anlaşması'nın henüz mürekkebi kurumadan ve masadan memnun ayrılmayarak ona göre fırsat kollayan İngiltere, Fransa ve İtalya'yı tahrik edebilirdi. Genç Cumhuriyet'in zamana ve barışa ihtiyacı vardı. Türkiye bu dönemde Boğazlar komisyonu, Adaların silahlandırılması, İtalya'nın işgalinde bulunan 12 adanın durumu, iç isyanlar, Musul ve Kerkük sorunu, Irak petroleri ve Hatay sorunu gibi nedenlerle uluslararası alanda zor durumda idi. Yine Türk ekonomisi dünyadaki ekonomik buhrandan etkilenmekte idi. Gümrük tarifelerinin 1929 yılına kadar 1916 yılında ilan edilen fiyatlar düzeyinde kalması esas alınmıştı ve Türkiye kıyılarında deniz ticaretinin tamamen Türklere ait olması için 1934 yılını beklemek gerekecekti. Bu şartlar altında İsmet Paşa, Bahriye Vekâleti'nin tesis edilmesi ihtiyacının çok iyi incelenmesine, zamansız atılacak adımların ülkenin bağımsızlığını tehlikeye düşüreme ihtimali olduğuna işaret etmiştir; nitekim, ileride Vekalettin kurulmasında İsmet Paşa hükümeti yerine Ali Fethi Bey¹²⁹ hükümetinin görevde

¹²⁸ Afif Büyüktuğrul, *Büyük Atamız ve...*, s. 89-93.

¹²⁹ Ali Fethi Okyar (1881-1943) 1900 yılında Harbiye'den piyade teğmen rütbesiyle mezun oldu. 1904'te Kurmay Yüzbaşı, 1908'de Binbaşı oldu. 1909'da Paris Askeri Ataşeliği yaptı ve daha sonra da Trablusgarp Savaşına katıldı. 1912 yılında Manastır Mebusluğu yaptı. Bu görevi meclisin kapatılmasına kadar sürdü. 1913'te Sofya Büyükelçiliği yaptı. 1918'de Ahmet İzzet Paşa kabinesinde Dahiliye Nazırlığı yaptı. Bekiraga Bölüğünde tutuklu kalmasının ardından Malta'ya sürüldü. 1921 yılında Ankara'ya

bulunması büyük etkendi. Bu dönemde başta Başbakanı İsmet Paşa ile Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, denizcilerin bağımsız bir birimde örgütlenmelerinin yeni şekillenmekte olan Türk Silahlı Kuvvetleri'nin birlik ve bütünlüğüne zarar verir endişesi ile karşı çıkacaklardır¹³⁰. İsmet Paşa, tüm bunlara rağmen kendisinin ve Mustafa Kemal'in donanmaya gereken önemi verdiğini ve bu amaçla Vekaletin kurulduğunu Büyüktuğrul'a şu sözlerle belirtecekti; “...Baktık ki rütbesiz denizcilerin İstiklal Savaşının kahraman generalleri karşısında sözleri geçmiyor, onları söz sahibi etmek için Bahriye Vekaletini açtık, ne çare ki, bu önlemi Mareşal'in baskısıyla kısa zamanda geri aldık”¹³¹.

Amiral Cunningham'da bu durumla ilgili şunları belirtecekti; “Türk Genelkurmayında Türk denizcilerin sözleri hiç geçmiyor; bu durum deniz tekniği bakımından bizim menfaatlerimize dokunuyordu. Bu mahzuru çarelendirmek için Amiral Kelly'i¹³² bir bahane ile Ankara'ya yolladık ve orada bulundurduk”¹³³.

Bu süreçte önemli bir sorun da ordu ve donanmada deniz gücü anlamında görüş farklılıkları olmasıydı. Denizciler, dretnotlar ve muhriplerden oluşan güçlü bir donanma arzu ederken, Başbakan Fethi Bey mevcut gemiler göreve hazır olmadan hükümetin donanma için yeni gemi sipariş edemeyeceğini belirtecekti¹³⁴. Türkiye'nin bu politikasının oluşmasında savunma yönü ağır basan Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'ndaki işgale direniş stratejisi önemli rol oynamıştı. Boğazların silahsızlandırılmasından kaynaklanan savunma açığının giderilmesi ve Onikiada'da

gelerek Milli Mücadeleye katıldı ve İstanbul Mebusluğu yaptı. 1921-1922 yıllarında Dahiliye Vekilliği yaptı. II.Dönem İstanbul Vekilliği, III. Dönem Gümüşhane ve V., VI., VII. Dönem Bolu Vekilliği yaptı. 1923 yılında Meclis Başkanlığı, 1924 yılında Başbakanlık, 1925 yılında Paris Büyükelçiliği yaptı. Serbest Cumhuriyet Fırkasını kurdu. Bkz. TBMM Albümü, s. 77, 247, 313, 381.

¹³⁰ Erdoğan Oran, A.g.t., s. 199, 202- 203.

¹³¹ Nejat Gülen, A. g. e., s. 339; Afif Büyüktuğrul, “Atatürk'ün Deniz Sorunları İle İlgileri”, **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Sayı: 228, Aralık, 1968, s. 62-63.

¹³² William Howard Kelly, (1873-1952), 1940 yılında bizzat Churchill tarafından Ankara'ya gönderilmiş ve İkinci Dünya Savaşı döneminde Türkiye'de görev yapmıştır. Bu süreçte Mareşal Fevzi Çakmak ile yakın bir dostluk kuran Kelly'nin asli görevi Türkiye'nin askeri alanlardaki düşüncelerini Churchill'e aktarmaktır. Kelly bu süreçte resmi bir görevi olmaksızın stratejik tesisleri dolaşmış ve mütemadiyen tutuklanmıştır. Kelly'nin o günlerde kendi el yazısı ile tuttuğu günlükleri halen National Maritime Museum'da (Ulusal Denizcilik Müzesi) sergilenmektedir. Bkz. Robin Denniston, **Churchill'in Gizli Savaşı**, çev. Sinan Gürtunca, Sabah Kitapları, İstanbul, 1998, s. 24; Lady Kanfurly, **To War with Whitaker: The Wartime Diaries of the Countess of Kanfurly 1939-1945**, Heinemann, Londra, 1994, s. 180-186.

¹³³ Afif Büyüktuğrul, A. g. m., s. 63.

¹³⁴ Serhat Güvenç, Dilek Barlas, A. g. m., s. 228.

bulunan İtalya'dan gelecek bir saldırıya karşı konulması adına girilen çabalar donanmaya ikincil bir rol biçmişti.

Bu dönem oluşturulacak deniz gücü üzerinde yapılan tartışmalarda bir diğer konu da denizaltılara mı yoksa muharebe gemilerine mi ağırlık verileceği ile ilgiliydi. Birçok ülke bu dönemde denizaltılar ve uçaklara yönelerek daha hafif filolardan oluşan donanmalar oluşturmaktaydılar. Bu dönemde deniz kuvvetleri büyük harp gemilerinden yana tavır koyarken Genelkurmay kaynak sıkıntısının da etkisiyle uçak, denizaltı gibi daha düşük maliyetli deniz silahlarına yönelmekteydi. Üstelik İngiltere ile yaşanan Musul krizi ve Şeyh Sait İsyanı gibi olaylar Genelkurmay'a uzak bölgelerdeki olaylara müdahale etmekte uçağın ne denli etkili olduğunu göstermişti. Hükümet, 1920'lerde donanma için sınırlı bütçe ayırabilmiş, hatta başka alanlara aktarma yapmak durumunda kalmıştı¹³⁵.

Deniz Kuvvetlerinin niteliği ve niceliği ile ilgili böyle bir çatışma ortamında, Mart 1924'de TBMM, aralarında *Yavuz Sultan Selim'in* de bulunduğu eski Osmanlı savaş gemilerinin onarımı ve yeniden faaliyete geçirilmeleri için bütçeye ödenek konmasını onayladı. Bu gelişme üzerine basında bir Bahriye Vekaleti kurulmasına işaret eden haber ve yorumlar çıkacaktı. Bu büyüklükte bir projenin ancak siyasi açıdan güçlü ve yetkili bir makamın gözetiminde gerçekleştirilebileceği düşüncesi dile getirilmekteydi. TBMM de Milli Müdafaa Encümeni'nde Bahriye Vekaleti'nin kurulması gündeme geldi. Osmanlı Bahriye Nezareti'nin eski Kurmay Başkanı Deniz Albayı Ali Rıza da bu doğrultuda bir tasarı hazırladı; ancak Milli Müdafaa Encümeni, Bahriye Dairesinin yerine bir bakanlık kurulmasını gereksiz gördü ve bu öneri bir süre gündemden düştü¹³⁶.

E. MUSTAFA KEMAL'İN KARADENİZ GEZİSİ

15-22 Şubat 1924 tarihleri arasında İzmir'de Mustafa Kemal Paşa'nın başkanlığında, ordu komutanları seviyesinde bir harp oyunu gerçekleşmiştir. Böyle bir oyun tertip edilmesinin en büyük nedeni Yunanistan ve İtalya ile olan münasebetlerden kaynaklanmaktadır. İtalya'nın Türk sahillerinde emelleri olduğunun bilinmesi ve

¹³⁵ A. g. m., s. 228-230.

¹³⁶ Serhat Güvenç, Dilek Barlas, A. g. m., s. 226.

Yunanistan'ın Lozan Antlaşması'nın hilafına olarak İstanbul ve civarındaki Rumların mübadele dışında bırakılması konusundaki ısrarı, bir harp oyunu oynanması gerekliliğini doğurmuştu¹³⁷.

22 Şubatta harp oyunlarının bitişinin ardından Mustafa Kemal Ankara'ya dönmüştür. Bundan sekiz saat kadar sonra ise *Hamidiye* kruvazörü İzmir'e ulaşmıştır. 23 Şubat'ta başta Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Paşa olmak üzere *Hamidiye* kruvazöründe teftiş gerçekleşmiş ve savaş talimleri yapılmıştır; ancak Mustafa Kemal'in kendilerinden önce limandan ayrılması gemi personeline büyük bir üzüntü yaratmıştır. Gemi komutanı Binbaşı Hüsamettin (Ülcel) Bey¹³⁸ Mustafa Kemal'e bir telgraf çekerek üzüntülerini belirtmiş ve en yakın zamanda kendilerini gemileri ile selamlamak şerefine nail olmalarını temenni ettiklerini bildirmiştir¹³⁹.

Mustafa Kemal 29 Ağustos 1924 tarihinde Ankara'dan hareket ederek Dumlupınar, Bursa, Trabzon, Rize, Giresun, Ordu, Samsun, Amasya, Tokat, Sivas, Erzincan, Erzurum, Sarıkamış, Kars, Karahisar, Kayseri, Yozgat, Kırşehir'i içine alan elli günlük bir geziye çıkmıştır. Bursa'dan ayrıldıkları 11 Eylül tarihinden Trabzon, Rize, Giresun, Ordu ve Samsun'a ulaştıkları 20 Eylül tarihleri arasındaki gezisini *Hamidiye* kruvazörü ile yapmıştır. Önce *Hamidiye* yerine *Peykişevket* düşünülmüşse de geminin küçük ve rahatsız olmasından dolayı vazgeçilmiş ve *Hamidiye*'de karar kılınmıştır. Bu geziye *Hamidiye* dışında yegane faal durumda olan *Peykişevket* de refakat etmiştir. Bu ziyaret esasen Karadeniz ve Akdeniz şehirlerini kapsayacak şekilde planlanmıştı ancak ziyaretin gerçekleştiği dönemde doğu illerinde meydana gelen deprem nedeniyle Mustafa Kemal, Akdeniz şehirlerine yapacağı geziyi iptal ederek Doğu'ya yönelmiştir¹⁴⁰.

Bu gezi sırasında Mustafa Kemal'e refakat edenler arasında Hamdullah Suphi¹⁴¹ de vardı. Hamdullah Suphi, Deniz Harp Okulu'nda sık sık konferanslar verdiğiinden

¹³⁷ Raşit Metel, A.g.e., s.38-39.

¹³⁸ Bahriye Vekaleti döneminde Müsteşar ve Deniz Kurmay Başkanı. Yavuz Havuz Davasında beraat ettirilmesine rağmen 12 arkadaşı ile birlikte istifa etmiş ardından vefat etmiştir. Bkz. Afif Büyüktuğrul, **Büyük Atamız ve Türk Denizciliği**, Deniz Basımevi, İstanbul, 2006, s. 99.

¹³⁹ Saim Besbelli, A. g. m., s. 312; Raşit Metel, A.g.e s. 43-44.

¹⁴⁰ Raşit Metel, A.g.e, s.44-53; Konuyla ilgili ayrıca bkz. Osman Öndeş "Cumhuriyetin İlanından Sonra Atatürk'ün Deniz Gezileri ve Cumhuriyet Donanması", **Hayat Tarih Mecmuası**, Nisan 1974.

¹⁴¹ Hamdullah Suphi Tanrıöver (1885-1966) Galatasaray Lisesi mezunudur. Öğretmenlik yapmıştır. Daru'ı Fünun'da ders vermiştir. Çeşitli dergilerde ve gazetelerde yazıları da yayınlanmıştır. Türk Ocağı

buradaki öğrenciler ile tanışıklığı vardı. Gemideki idealist genç subayların isteği üzerine Hamdullah Suphi, Rize Milletvekili Rauf ve Gaziantep Milletvekili Kılıç Ali¹⁴² arasında bir sohbet toplantısı olmuştur. Gençler, öncelikle bahriye hakkında ne düşünüldüğünü sormuşlardır. Bu suale Hamdullah Suphi, bu denli mühim sahillere sahipken bahriyenin lüzumlu olduğunu, bu durumda hem şahsi fikri hem de hükümetçe bahriyeyi ihmal etmediklerini belirtmiştir. Ardından İkinci komutan Mehmet Ali (Ülgen) Bey¹⁴³ söz alarak Balkanlardaki üstünlüğün temini için Yavuz ile beraber 12 destroyer, birkaç mayın gemisi ve denizaltına ihtiyaç olduğunu izah etmeye çalışmıştır ancak milletvekilleri bu istekleri abartılı bulmuşlardır. Bundan sonra İkinci Komutan söz alarak bahriye için yabancı öğretmen ve uzmanların getirilmesinin lüzumundan bahsetmiştir. Genç subaylarda söz alarak Bahriye’de tavsiyeye ihtiyaç duyduklarını, Bahriye’ye Rauf Bey’den zarar geldiğini, denizci milletvekillerinin bahriyeye hizmet etmediklerini ve Rauf Bey’in bahriye demek olmadığını belirtmişlerdir. Buna cevaben vekiller katiyen Bahriye için Rauf Bey vasıtası diye bir şey düşünmediklerini, Mustafa Kemal’in bu gezi sonrası bahriye konusunda pek çok fikir edindiği ve Ankara’ya dönüşte bahriye için gerekli ıslahın yapılması konusunda vaatte bulunduklarını söylediler¹⁴⁴.

Emekli Tümamiral Fuat Uzöğren’in tuttuğu notlara göre Mustafa Kemal’in emri ile deniz sorunlarının tartışıldığı bir konferans ele alınmıştı. Bu konferansta milletvekilleri bir taraf, gemi subayları ise ikinci taraf olmuşlardı. Bu konferanslarda da deniz subayları bütçe imkanlarının üstünde taleplerde bulunmuşlardı. “Gazi Paşa” “Mareşal Fevzi Çakmak” “İsmet Paşa” isimlerini alacak dretnotların başı çektiği güçlü bir donanma taleplerini yinelemişlerdir.

Başkanlığı yapmıştır. Son Osmanlı Mebusu IV. Dönem Antalya Mebusu, TBMM I.Dönem Antalya , II., III. ve VIII. Dönem İstanbul, VII. Dönem İçel Mebusluğu yapmıştır. IV. Hükümet döneminde Maarif Bakanlığı, VII. Dönem de ise Bükreş Büyükelçiliği yapmıştır. Bkz. **TBMM Albümü**, s. 12, 100,152, 398, 476.

¹⁴²Kılıç Ali (1890-1971) İstanbul Gedikli Küçük Zabıt Mektebini tamamlamıştır. Birinci Dünya Savaşına ve ardından Kurtuluş Savaşına katılmıştır. İstiklal Madalyası sahibidir. I. Dönem Ayıntab, II. Dönem Gaziantep, III, IV, V. Dönem Gaziantep mebusluğu yapmıştır. İstiklal Mahkemesi üyelerinden ve İş Bankası kurucularındandır. **TBMM Albümü**, s. 14, 96, 149, 201, 260.

¹⁴³ Oramiral rütbesi ile Deniz Kuvvetleri komutanlığına kadar yükselmiş ve bu makamdan emekli olmuştur. Bkz. Afif Büyüktuğrul, **A. g. e.**, s. 99.

¹⁴⁴ Raşit Metel, **A.g.e.**, s.57-58.

Mustafa Kemal de Hamidiye Komutanına devletin donanma yapma imkanını şöyle anlatmıştır: “Dış pazardan satın alınan gemilerle donanma yapılamadığını siz de biliyorsunuz. Donanma sadece kıyı koruyacak bir kuvvet değil, bundan daha önemli olarak, deniz yollarının güvenliğini sağlayacak bir kuvvettir. Anadolu’da yaşadıkça bu bakımdan ihtiyacımız daha da büyüktür. Evvela çekirdek bir donanma tedarik etmekle yetinip, deniz sanayi ve ticaretimizi geliştirmeliyiz. Bundan sonra memleket sanayinden fişkıracak donanmayı yapmak da kolay olacaktır.”¹⁴⁵ Der ve şöyle devam eder: “İlk beş senede kendimizi toparlayıp inkılapları yaparız, ikinci beş senede dünyaya kendimizi tanıtırız. Üçüncü beş senede de İngiliz kralına yurdumuzu ziyaret ettiririz.”¹⁴⁶

19 Eylül’ü 20 Eylül’e bağlayan gece, Mustafa Kemal Hamidiye’deki son gecesinde, Hamidiye’de bulunan subaylar ve Hamidiye’ye refakat eden Peykişevket Komutanı ile bir yemek yemeyi istemiş ve gemide bir ziyafet tertip edilmiştir. Hamidiye’nin komutanı Hüsamettin (Ülser) Bey, Gazi’ye Hamidiye ile seyahat etmelerinden ötürü çok minnettar kaldıklarına dair bir konuşma yapmıştır. Mustafa Kemal de Hamidiye ile yaptığı yolculuktan ve gemide gördüğü nizam ve intizamdan son derece memnun kaldığını söylemiş ve şöyle devam etmiştir; “Tarihte büyük bahri kumandanlarımız vardır. Fakat modern donanma teşekkülüne teşebbüs ettikten sonra bu gibi kahramanlıklara, parlak harekate pek tesadüf olunmaz. Benim için gemiden ziyade zabitlerini tanımak mühimdir. Mücadele-i Milliye esnasında donanmamızın toplu olarak istihdamına imkan yoktu. Bununla beraber müteferrik ve vatanperverane hizmetler pek çoktur. Seyahatim boyunca gördüğüm nizam ,intizam ve terbiye bana müstakbel Cumhuriyet donanması namına pek kuvvetli ümitler vermiştir. Bu hususta pek müsait intibalarla ve emniyeti kalple ayrılıyorum. Ben daha yakından alakadar olarak bu donanmanın teşekkülüne yardım edeceğim. Bu seyahatim bana güzel Karadeniz şehirlerini ve bahriyemizi tanıttı. Bunu temin eden Hamidiye’nin Süvarisine, Zabitlerine ve bütün mürettebatına samimi teşekkürlerimi takdim ederim”¹⁴⁷.

Mustafa Kemal, Türkiye’nin donanması olmaksızın kendisini savunamayacağını da 20 Eylül 1924’te Hamidiye kruvazörü ile çıktığı Karadeniz seferinde geminin

¹⁴⁵ Afif Büyüktuğrul, A. g. e., s. 101-102; Rasim Ünlü, A. g. m., s. 199.

¹⁴⁶ Rasim Ünlü, A. g. m., s. 199.

¹⁴⁷ Raşit Metel, A.g.e.,s. 69-71; Afif Büyüktuğrul, A. g. e., s. 103; Rasim Ünlü, A. g. m., s. 199; Nejat Saner, Atatürk Dönemi 19 Altın Yılın Öyküsü (1919-1938), Milliyet Yayınları, İstanbul, 1975, s. 82.

defterine yazdığı şu sözlerle belirtmiştir. “...*Hudutlarının mühim ve büyük aksamı deniz olan Türk Devleti’nin donanması da mühim ve büyük olması gerekir. O zaman Türk Cumhuriyeti daha müsterih ve emin olacaktır. Mükemmel ve kadir bir donanmaya malik olmak gayedir. Bunun ilk azimet noktası sefaini bahriye tedarikinden evvel onları muvaffakiyetle sevk ve idareye muktedir kumandanlara, zabıtlere, mütehassıslara malikiyetidir...Donanmamız heyeti umumiyesinde, faal ve nafi unsurlardan mütavazi bir bahri cüzutam vücade getirmek imkanına kani oldum. Bunun için Hükümeti Cumhuriyenin, tedbir ve teşebbüsleri ile şahsen alakadar olacağım...*”¹⁴⁸.

Mustafa Kemal, *Hamidiye* gezisinden son derece memnun olmakla birlikte geminin içinde bulunduğu durumu da görmüş ve Samsun’dan Başbakan’a bir telgraf çekerek, *Hamidiye* ve *Peykişevket* ile yaptığı ziyaretlerden memnun kaldığını, bahriye ile temastan müsterih olduğunu belirtmiş ve bu iki geminin bakıma muhtaç olduklarını, İstanbul’a dönmelerini takiben tamirlerinin gerçekleştirilmesini isteyerek şunları belirtmiştir: “*Bahriye hakkındaki yeni intibaları avdetimde izah ve ciddi bir nokta-i ihya teklif edeceğim. Elyevm yaptığımız bahri teşkilat ve malik olduğumuz bahri heyetler vesait, baştan başa tedkike ve temyize muhtaçtır. Luzumsuz ve menfaatsiz unsurların muhafaza edilmekte olduğu anlaşılıyor.*”¹⁴⁹

Genelkurmay başkanı Fevzi Paşa ve Başbakan İsmet Paşa bu tarihe kadar donanmayı ziyaret etmiş değillerdi. Bundan dolayı donanmayı sadece savunma yapan bir silahlı kuvvetin parçası olarak görmüşler ve bu kuvveti Savunma Bakanlığı’na bağlı bir “Bahriye Dairesi” tarafından, kara ordusu kurallarına göre yönetebileceklerini sanmışlardı. Mustafa Kemal ise vaktiyle silahlı kuvvetler konusunda Fevzi Paşa’ya vermiş olduğu sözü kaldırarak bundan sonra denizcileri söz sahibi edecek ve kendi silahlarını kendilerinin yapmasına, eğitimlerine ve savaşa hazırlanmalarına çaba gösterecekti¹⁵⁰.

Bu gezi sonrası Mustafa Kemal, donanmada yapılacak olan idari teşkilatlanmanın kendi iç bünyesinde bağımsız olarak yapılmasını istemiş, ilaveten

¹⁴⁸ Raşit Metel, A.g.e., s.90; Ersan Baş, A. g. e., s. 181; Yüksel Öcal, A. g. e., s. 338; Afif Büyüktuğrul, A. g. e., s. 103-104; Rasim Ünlü, A. g. m., s. 199-200; Saim Besbelli, A. g. m., s. 312-313; ayrıca bkz. İstanbul Deniz Müzesi Komutanlığı, Atatürk Salonu, TCG *Hamidiye Hatıra (Şeref) Defteri*, No.2290.

¹⁴⁹ Rasim Ünlü, A. g. m., s. 200; Saim Besbelli, A. g. m., s. 313.

¹⁵⁰ Afif Büyüktuğrul, A. g. e., s. 104-106.

hayalci anlayışa dur diyerek ülkenin ekonomik gerçeğine işaret etmiştir. Mustafa Kemal, donanma gemilerinin bakım ve onarımlarının gerekliliğine işaret ederek donanmanın çağı yakalaması gerekliliğini vurgulamış ve donanmadaki atıl personeli gündeme getirmiştir¹⁵¹.

Gazetelerde çıkan yazılarda da Gazi'nin *Hamidiye* ziyaretinin bahriyeliler için olumlu olduğu belirtilmektedir. 29 Aralık tarihli Cumhuriyet gazetesi, Mustafa Kemal Paşa'nın *Hamidiye* ziyareti sırasında Bahriye Zabitlerinden son derece memnun kaldığını yazmakta, bahriye zabitlerini çok iyi bulduğunu ve şimdiye kadar Bahriye zabitleri ile görüşmemiş olduğunu belirtmektedir. Yine bu gazete, yapılan bu seyahatin Bahriye Vekaleti'nin teşkili konusunda ilk adım olduğunu belirtmiştir¹⁵².

Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal, İngiliz sistemine göre kendisini yetiştirmiş bir avuç bahriye subayına hayran kalmış ve bahriyenin inkişafına yönelik düşüncelerini nazar-ı dikkate almıştır. Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal, Bahriyeli subayların sayısının çok az, rütbelerinin düşük olması nedeniyle bağımsız bir yapıda teşkilatlandırıldığı takdirde bahriyenin gelişebileceğine inanmakta, aksi takdire Kurtuluş Savaşı'nın ünlü generalleri karşısında bahriye subaylarının kendilerini ifade etme şansının neredeyse hiç olamayacağını farkına varmıştır¹⁵³; nitekim Bahriye Vekaleti'nin kurulmasını Mustafa Kemal'in *Hamidiye* ile yaptığı seyahat sağlamış, bu vekalet *Hamidiye* gezisiyle doğmuştur¹⁵⁴.

F. BAHRIYE VEKALETİ'NİN KURULUŞU

Mustafa Kemal 1924 yılında *Hamidiye* kruvazörü ile Karadeniz'e yaptığı seyahatinin ardından Bahriye Vekaleti'nin kurulması adına harekete geçecek, 1 Kasım 1924'teki meclisin açılışında yaptığı konuşmada nasıl bir donanma arzu ettiğini şu sözlerle belirtecekti: "*Efendiler! Bahriyemizi esaslı ve ciddi bir suretle ıslah etmek düşünülmelidir. Bu babta nokta-i azimet bilhassa güzide anasırı bihakkın yetiştirip*

¹⁵¹ Rasim Ünlü, A. g. m., s. 200.

¹⁵² Cumhuriyet, 29 Aralık 1924.

¹⁵³ Erdoğan Oran, A.g.t., s. 204.

¹⁵⁴ Raşit Metel, A.g.e., s. 87; Afif Büyüktuğrul, A. g. e., s. 106; Fahri Çoker, A. g. m., s. 73; Rasim Ünlü, A. g. m., s. 200; Ersan Baş, A. g. e., s. 181.

andan memleketin müstacel ihtiyacında istifade temin etmek ve her halde memleketin takati fevkinde hayalattan münezze kalmak olmalıdır."¹⁵⁵

Bu süreçte siyasi yapılanmada da bir takım değişiklikler meydana gelmişti. Ali Fethi Bey 1 Kasım'da yapılan seçimde Meclis Başkanı olurken, 9 Kasım'da Rauf (Orbay) Bey, Refet (Bele) Bey ve Adnan (Adıvar) Bey Halk Fırkasından istifa etmiş, 17 Kasım 1924 tarihinde Ankara'da Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı kurmuşlardır. Kazım Paşa (Karabekir) Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası Genel Başkanı olurken, Rauf Bey ve Adnan Bey yardımcıları olmuşlardır. Önemli değişimlerin yaşandığı bu süreçte Mecliste Bahriye Vekâleti'nin kurulmasına yönelik kanun tasarısı hazırlanmıştır¹⁵⁶.

Fevzi Paşa'nın donanma ile ilgili uygulamaları, donanmanın güçlendirilmesi yönündeki yaklaşımlar ve son olarak Mustafa Kemal'in *Hamidiye* gezisi ardından donanmanın zayıflığını görmesi üzerine Aralık 1924'te Kastamonu Milletvekili Albay Ali Rıza Bey'in Bahriye Vekaleti ile ilgili önerisi yeniden gündeme alınacaktı. Ordu Mensubu Recai Bey de bu kanunun müzakeresini teklif edecekti¹⁵⁷. Mustafa Kemal'in sözlerinin ardından meclisteki denizci kökenli subaylar bu konuda yoğun çalışmalara başlayacaklardı. Ordu Milletvekili Recai Bey'in dışında İstanbul Milletvekili Ahmet Hamdi Bey, Kastamonu Milletvekili Ali Rıza Bey, Bolu Milletvekili Yusuf Ziya Bey Bahriye Vekaleti'nin kurulmasında etkili olacaklardı¹⁵⁸. Yapılan çalışmalar neticesinde Bahriye'nin başında kıdemli bir komutan bulunmadığından sivil bir Vekaletle bağlı olacak donanmanın daha çabuk gelişeceği ve bütçe paylaşımında daha kolay temsil edileceği düşünüldü¹⁵⁹.

Bahriye Vekaleti'nin kuruluş sürecinde Başbakan Fethi (Okyar) Bey'di. 6 Mart 1924 tarihinden beri görevde olan İsmet Paşa Hükümeti, 22 Kasım günü İsmet Paşa'nın Başbakanlıktan çekilmesinden dolayı fesh edilmiş, yeni hükümet aynı gün Fethi Bey tarafından kurulmuştu. 27 Kasım'da okunan Hükümet Programında Bahriye Vekaleti yoktu. Başbakan, Milli Müdafaayı da üzerine alırken, Adliye Vekaletinde Mahmut Esat,

¹⁵⁵ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 1997; Raşit Metel, A.g.e., s.57; Afif Büyüktuğrul, Cumhuriyet Donanması..., s. 22.

¹⁵⁶ Erdoğan Oran, A.g.t., s.200.

¹⁵⁷ Afif Büyüktuğrul, A. g. e., s. 23.

¹⁵⁸ Rasim Ünlü, A. g. m., s. 201.

¹⁵⁹ Erdinç Sancar, A. g. m., s. 238.

Dahiliye Vekaletinde Şükrü Kaya, Maarif Vekaletinde Şükrü Saraçoğlu Beyler vardı. On bir bakanlı kabineye on ikinci bakanlığın eklenmesi ise hiç kolay olmayacak, mecliste şiddetli tartışmalar yaşanacaktı¹⁶⁰.

Vekaletin kuruluş teklifinin tekrar meclise gelmesinde Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasının önemli bir etkisi vardı; nitekim iktidar birkaç ay önce gereksiz bulunduğu vekaleti tekrar gündeme getirmişti. Muhalefet de bu dönem kurmayın kendinden olması şartıyla bir Bahriye Vekaleti kurulmasına sıcak bakmıştı. İlâveten sadece bu vekaletin kurulmasının bile Mareşal'in askeriye üzerindeki mutlak hakimiyetini aşındıracağı kesindi. Vekaletin Genelkurmay'dan bağımsız bir deniz kurmayına sahip olması Mareşal'in hakimiyetini gölgeleyecekti¹⁶¹.

Bahriye Vekaleti fikrine Mareşal ve Ordu Kumandanı başta olmak üzere pek çok isim karşı çıkmıştı. Bunun sebebi Balkan Savaşları'na kadar uzanmaktaydı. Dönemin genç kara subayları arasında donanmanın kullanımı üzerine yanlış kanılar oluşmuştu. Balkan Savaşları döneminin genç kara subayları ise artık Kurtuluş Savaşı'nın önde gelen isimlerindendi. Bunlar Deniz Kuvvetlerinin deniz kanunlarına uyacağını kabul etmiyor, donanmayı bir kara birliği gibi kullanmak istiyorlardı. Hatta bir Genelkurmay başkanından ziyade bir kolordu komutanına bağlamak istiyorlardı. Fakat dünyada hiçbir devlet bu yönde bir teşkilatlanma izlememişti. Diğer ülkeler tek bir Savunma Bakanlığı sistemini üç Silahlı Kuvvet arasında denge sağlayacak bir sistem olarak kabul ederken Türk komutanları bu sistemi tek bir generalin üç kuvveti bir arada ve aynı kurallara göre idare ve komuta edeceği bir sistem olarak görüyordu¹⁶².

Bahriye Vekaleti'nin kuruluş tarzı mecliste bu anlamda tartışılacaktı. Askerler de bu konuda bölünmüşlerdi. Mebus Generaller, Deniz Kurmay Başkanlığının Genelkurmay Başkanlığına bağlanmasını savunurken Mebus Deniz Subayları, İngiltere Bahriye Nezareti'nde olduğu gibi Deniz Kurmay Başkanlığının Bahriye Nezaretine tabi olmasında ısrar ettiler. Ali Rıza Bey bu konuda Deniz Kurmayının Genelkurmay'a bağlı olması durumunda Bahriye Vekaleti'ne sadece kapı kahyalığı düşeceğini belirtti. Ali

¹⁶⁰ Kemal Zeki Gençosman, *Yakın Tarihimizde Yolsuzluk ve Rüşvet Olayları*, Şdl Yayınları, İstanbul, 1976, s. 121; Rasim Ünlü, *A. g. m.*, s. 201.

¹⁶¹ Serhat Güvenç, Dilek Barlas, *A. g. m.*, s. 227.

¹⁶² Afif Büyüktuğrul, *Büyük Atamız ve...*, s. 108.

Fethi Bey ise itiraz etti ve Genelkurmay Başkanının görevinin sadece memleketin müdafaası meselesi ile meşgul olmak olduğunu belirtti¹⁶³.

Terakkiperver Fırka üyeleri ve bazı Halk Fırkaları böyle bir bakanlığı gereksiz ve lüks maiyette bulup söz konusu hizmetlerin Milli Müdafaa Vekaleti bünyesinde de yapılabileceğini belirtirken özellikle Rauf Bey, Vekalet aleyhindeki fikirlerin öcülüğünü yapmıştı. Daha sonra İzmir suikastında parmağı olduğu gerekçesiyle yargılanacak ve asılacak olan Eskişehir mebusu Arif (Ayıcı) Bey bu konuda: “*Biz yeni bir Vekalet değil, yeni bir kapı çuhadarlığı kuruyoruz. Buna ne lüzum var?*” diyordu. Arif Bey kurulacak vekaletin tam bağımsız olmasından yanaydı. Fethi Bey ise denizcilik işlerinin bir bakanlık etrafında toplanmasını gerekli görüyordu¹⁶⁴.

Mecliste yaşanan tartışmalar gazetelerde de yer almaktaydı. 28 Aralık tarihli Cumhuriyet gazetesinde Bahriye Vekaleti’nin teşkili hakkında kanunun görüşülmesine pazartesi devam edileceği belirtilmekte ve Erkanı Harbiye-i Bahriye’nin Erkanı Harbiye-i Umumiye’ye tabi olacağı hakkındaki ikinci maddenin tadili için propagandaların devam ettiği belirtilmekte ve genel havanın maddenin lehine olduğu yer almaktadır¹⁶⁵. 29 Aralık’ta ise Cumhuriyet gazetesinde Bahriye Vekaleti hakkında kanunun müzakere edileceği ve Rauf Bey’in büyük bir nutuk vereceği yer almaktadır.

Bahriyelilerin terfi sorunu gazetelere de yansımaktadır. Cumhuriyet gazetesinde Bahriye Vekaleti’nin teşkil edilmesinin ardından bir çok bahriye zabitanın terfi-i rütbe edeceği yer almaktadır. Haberde, İstanbul’a gelen Bahriye Vekaleti teşkilatına memur Bahriye Binbaşısı Hüsamettin Bey’in teftişte bulunacağı ve bazı zabıtlar ile görüştüktan sonra Ankara’ya gideceği yer almaktadır. Yine Hüsamettin Bey’in Kaymakamlığa terfi edeceği ve diğer pek çok bahriye zabitanın da terfisinin gerçekleşeceği haberi de yer almaktadır. Gazete, Hüsamettin Bey örneğini vererek uzun zamandan beri Bahriyenin içinde bulunduğu durumu ortaya koymaktadır. Nitekim Hüsamettin Bey, yıllar önce Bahriye Mektebi’nden birincilikle mezun olmakla beraber 1924’te halen rütbesi bin başıdır. Bundan birkaç sene sonra çıkan piyadelerin paşa olduğu dahi görülmüştür¹⁶⁶.

¹⁶³ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması...*, s. 23.

¹⁶⁴ Kemal Zeki Gençosman, *A. g. e.*, s. 121-122.

¹⁶⁵ *Cumhuriyet*, 28 Aralık 1924.

¹⁶⁶ *Cumhuriyet*, 29 Aralık 1924.

Fethi Bey'in tezinin üstün gelmesi sonucunda Kastamonu Milletvekili Ali Rıza Bey'in verdiği önerge ile Genelkurmay'a bağlı olarak Vekaletin kurulması, 30 Aralık 1924'te mecliste kabul edilen¹⁶⁷ 539 numaralı kanun ile kesinleşmiştir. Kanun şu şekilde dört maddeden ibarettir:

1- *Bahriye Umuru Müdafaa-i Milliye Vekaleti'nden tefrik edilerek bununla meşgul olmak üzere Bahriye Vekaleti teşkil edilmiştir.*

2-*Bahriye Erkan-ı Harbiyesi bir Erkan-ı Harp reisinin emrinde olarak Erkan-ı Harbiye-i Umumiye 'ye raptedilmiştir.*

3- *İş bu kanun neşri tarihinden mer'idir.*

4-*İş bu kanun icrasına icra vekilleri memurdur.*¹⁶⁸

Kanunun kabul edildiği resmi gazete yayımlanırken¹⁶⁹ Vekalet'in kurulması gazetelerde de ilk sayfadan duyurulmuştur¹⁷⁰.

Vekaletin kurulmasına Mecliste karar verilirken bir çok tartışma da bu sırada meydana gelmiştir. Meclis'te söz alan Eskişehir Mebusu Arif Bey¹⁷¹ daha önce verdikleri takririn red edildiğini fakat aynı takririn aynı encümen tarafından şuan kabul edilmesi karşısında tereddüt yaşadığını çünkü bu tür kararların işin ehli olan kişiler tarafından alınması gerektiğini belirtmiştir. Buna karşı Encümen heyeti daha önce Bahriye bütçesinin yük olması ve Bahriye Vekaleti'nin tamamen ayrı olmasından çekindiklerini fakat şu anda iki çekincelerinin de kalmadığını ve bu yüzden böyle bir karar değişikliği yaptıklarını belirtmişlerdir. Bundan sonra söz alan İzmit Mebusu Mustafa Bey¹⁷² ise daha önce Başvekil Fethi Bey'in Bahriye Vekaleti'ne karşı iken şimdi bu tavrını değiştirerek istikrarlı bir siyaset takip etmemesinden dolayı kaygı

¹⁶⁷ Bülent Işın,(Derleyen), *Cumhuriyet Dönemi Bahriye Kronolojisi 1923'ten 2005'e*, Deniz Basımevi, İstanbul, 2006, s.15.

¹⁶⁸ **TBMM Zabıt Ceridesi**, D.II,C.11,İc.II,İn.25, 22.12.1340/1924, s. 218-221; Afif Büyüktuğrul, **A. g. e.**, s. 23; Afif Büyüktuğrul, **Büyük Atamız ve...**, s. 106; Ersan Baş, **A. g. e.**, s. 182; Rasim Ünlü, **A. g. m.**, s. 201.

¹⁶⁹ **Resmi Gazete**, 14 Kanunusani 1341/14 Ocak 1925, s.1.

¹⁷⁰ **Cumhuriyet**, 30 Aralık 1924.

¹⁷¹ Arif Bey (1882-1926) Erkan-ı Harbiye'yi tamamlamasının ardından çeşitli askeri görevlerde bulunmuştur. Çeşitli nişan, madalya, takdirname ve İstiklal Madalyası sahibidir. TBMM II. Dönem Eskişehir Milletvekilliği yapmıştır. Bkz. **TBMM Albümü**, s.95.

¹⁷² Mustafa Kerem (1872-1940), Harp Okulu mezunudur. Balkan Savaşları ve Kurtuluş Savaşı başta olmak üzere pek çok önemli askeri vazifede bulunmuştur. Çeşitli madalyalara sahiptir. TBMM II. Dönem İzmit (Kocaeli) Milletvekilliği yapmıştır. Bkz. **TBMM Albümü**, s. 108.

duyduğunu belirtmiştir. Mustafa Bey, daha önce bir Bahriye Vekaleti'ne tamamen taraftar olduğunu çünkü tamamen bağımsız bir Bahriye Vekaleti'nin varlığının ülke savunması için hayati olduğunu fakat şu an teşkil edilen Vekaletin hiçbir fayda getiremeyeceğini belirtir. Mustafa Bey, tamamen bağımsız olmayan Vekaletin iyi çalışamayacağını ve verilen paraların da heba olabileceğinden endişe duyduğunu belirtmiştir. Ona göre kurulan bu Vekalet, kundura satın almak ve gemiler için gerekli yağları sipariş etmekten öteye geçemeyecektir¹⁷³.

Yukarda yapılan bu açıklamalardan sonra ilk olarak Müdafaayı Milliye Encümeni ve Rize Mebusu Ekrem Bey¹⁷⁴ de tarihten beri kara ve deniz ordularının her zaman tek güç altında toplandığını ve Cumhuriyet'te de böyle bir yapının olmasında bir terslik görmediğini belirtecektir. Daha sonra söz alan Başvekil Fethi Bey ise Mustafa Bey'e cevaben böyle bir Vekalet kurmak istemelerinin sebeplerini izah ederek savaş sırasında başına buyruk bir berriye ve bahriyenin aralarında fikir ayrılığı olabileceğini ve bunun da büyük bir felakete yol olabileceğini söyler. Fethi Bey ayrıca Müdafaayı Milliye Vekaleti'nin çok yoğun bir programı olduğunu bu nedenle bahriye işlerini de yapamayacağını belirtip böyle bir vekaletin kurulmasında fayda gördüklerini ve mecliste kabul edilmesini rica ettiğini belirtir¹⁷⁵.

Bu konuşmalardan sonra Vekaletin kurulması kesinleşirken tartışmalar yine de devam etmiştir. Tartışmaların temel noktası Bahriye Vekaleti'nin yeterince serbest olup olamayacağı konusu üzerindedir; nitekim Vekaletin kurulması için oylamaya geçilince 24 ret oyu verilmiştir. Burada ret oyu verenler arasında Hüseyin Rauf (Orbay) Bey, İsmail Canbulat Bey, Kazım (Karabekir) Bey ve Kastamonu Mebusu Ali Rıza Bey'in olduğunu görüyoruz. Burada ilginç olan Ali Rıza Bey'in verdiği ret oyudur. Zira Ali Rıza Bey başından beri bir Bahriye Vekaleti'nin kurulmasını istemiş ve Mecliste imza toplayarak Meclis Başkanı'na takrir vermişti. Fakat onun düşündüğü Vekalet ile Hükümet'in kurduğu Vekalet farklı olunca Bahriye Vekaleti'nin kurulması için takrir vermesine rağmen oylamada ret oyu vermiştir¹⁷⁶.

¹⁷³ A.g.z.c.,İn.25,s.222-223.

¹⁷⁴ Mustafa Ekrem (1890-1982) Erkan-ı Harbiye mezunu olan Ekrem Bey çeşitli askeri görevlerde bulunmuştur. İstiklal Madalyası ve Gümüş Liyakat Madalyası sahibidir. TBMM'de II. Dönem Rize Milletvekilliği yapmıştır. Bkz. TBMM Albümü, s. 115.

¹⁷⁵ A.g.z.c.,İn.25,s.224-225.

¹⁷⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, D.II,C.11,İc.II,İn.28, 29.12.1340/1924, s.304.

4 Mart 1925 günü göreve başlayan İsmet Paşa Hükümetinin de Bahriye Vekili¹⁷⁷, 31 Aralık günü Vekilliğe atanan Cebelibereket Mebus İhsan Bey'dir¹⁷⁸. Aslında Bahriye Vekâleti kurulduktan sonra vekil olarak ilk etapta denizci kökenli milletvekillerinden birisinin atanması düşünülmüştü; ancak Güverte Binbaşılığında emekli olan Ordu Milletvekili Mehmet Recai Bey, İstanbul milletvekili Ahmet Hamdi Bey, Kastamonu milletvekili Ali Rıza Bey ve Bolu milletvekili Yusuf Ziya Bey, Vekâlet'in kurulması teklifinin altında imzalarının olması nedeniyle kendilerine yapılan Bahriye Vekili olma teklifini etik olmadığı gerekçesiyle reddetmişlerdir¹⁷⁹.

İhsan Bey'in Vekalet'e getirilmesi 31 Aralık tarihli Cumhuriyet gazetesinde yer almış, yeni teşkil edilen Bahriye Vekaleti'ne tayin olunan İhsan Bey'in öncelikle mecliste Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal tarafından kabul edildiği ardından saat 17.00 de Başbakan Fethi Bey önderliğinde toplanan Bakanlar Kuruluna Bahriye Vekili sıfatıyla katıldığı ve İhsan Bey'in, yarın meclisin durumdan resmen haberdar edilmesiyle vekillik makamını işgal edip tebrikleri kabul edeceği bildirilmektedir¹⁸⁰. Ertesi günkü yazıda ise İhsan Bey'in makamına gelerek tebrikleri kabul ettiği belirtilmiş ve gazeteler Mustafa Kemal'in İhsan Bey'in tayinine dair meclise gönderdiği tezkereyi yayınlamıştır. Tezkere şu şekildedir; *"Büyük Millet Meclisi riyaseti celilesine ol babdaki kanun mucibince yeniden ihdas edilen Bahriye Vekaletine Cebeli Bereket Mebusu İhsan Bey'in intihab edildiği Başvekaletten işar olunmakla intihabı vaki tasdik edilmiştir. Keyfiyet-i Meclis-i Ali'nin ittilaina arz eylerim efendim"*¹⁸¹.

Yeni kurulan vekaletin sınırlı düzeyde askeri yetkilere sahip olması ve basında Mustafa Kemal'e yakınlığı ile bilinen İhsan Bey'in vekilliğe getirilişi özellikle İngiliz ve Fransız kamuoyunda yeni rejimin silahlı kuvvetler üzerindeki denetimini kurmak için kurulduğu şeklinde yorumlanacaktı¹⁸².

¹⁷⁷ Coşkun Güngen, "Bahriye Vekaleti", *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, Sayı: 531, Ocak, 1986, s.23.

¹⁷⁸ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması...*, s. 23.

¹⁷⁹ Nimet Arslan; Söylev ve Demeçler I-II-III, Toplayan: Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, TTK Basımevi, Ankara 1959-1961, s.68'den aktaran Erdoğan Oran, *A.g.t.*, s. 207.

¹⁸⁰ *Cumhuriyet*, 21 Aralık 1924.

¹⁸¹ *TBMM Zabıt Ceridesi*, D.II, C.11, İc.II, İln.29, 31.12.1340/1924, s.307; *Cumhuriyet*, 1 Ocak 1925; *Hakimiyet-i Milliye*, 1 Ocak 1925.

¹⁸² Serhat Güvenç, *A. g. m.*, s. 331.

G. BAHRİYE VEKİLİ İHSAN ERYAVUZ

Cumhuriyetin ilk ve son bahriye vekili olarak atanan İhsan Bey 1875 yılında Üsküdar'da doğmuştur. Babası Divitçiler olarak anılan bir aileden gelen İshak Ağa'dır. İlk öğrenimini Üsküdar'da tamamlamasının ardından Askeri İdadiye giren İhsan Bey, 1897'de Topçu Sınıfına ayrılarak 26 Ocak 1901'de Üsteğmen rütbesi ile "Mühendishane-i Berri Humayun"dan mezun oldu¹⁸³. İhsan Bey, mezun olduktan sonra Kırcaali'deki topçu taburuna öğretmen oldu. Burada 1 yıl görev yaptı¹⁸⁴. Edirne'de 2.Ordu birliğinde görevlendirildi. Temmuz 1908'de Yüzbaşılığa terfi etti. Politika ile de ilgilenerek İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Edirne şubesini kurdu¹⁸⁵.

İhsan Bey Mustafa Kemal ile Rumeli'den beri tanışırken¹⁸⁶, İsmet Paşa ile de tanışıklıkları eskiye gitmektedir; nitekim Meşrutiyetten önce İsmet Paşa'nın Edirne'de İttihat ve Terakki Cemiyetine aza yapılmasına rehberlik etmiştir¹⁸⁷.

İttihat ve Terakki'nin gizli bir cemiyet olarak çalıştığı dönemde topçu rütbesiyle derneğin fedailik görevini üstlenirken partinin iktidara gelmesinin ardından Mes'ul katiplik gibi görevler alarak partideki görevini sürdürdü¹⁸⁸. 31 Mart Ayaklanmasında Hareket Ordusu ile beraber İstanbul'a girdi. Kurulan sıkıyönetim askeri mahkemesinde üye olarak bulundu. Sahra topçu birliklerinde Batarya Kumandanı olarak görev yaptı. İkinci Alayla beraber Balkan Savaşlarına katıldı. Bu savaşta Çatalca hattındaki Kartaltepe Muharebesi'nde gösterdiği cesaretle ve başarıdan ötürü iki yıl kıdem zammı ile ödüllendirildi. 29 Kasım 1914'te Binbaşılığa yükseldi.

Birinci Dünya Savaşında Kolordu topçu Kumandanı olarak Batı ve Doğu cephelerinde görev yaptı¹⁸⁹. Sarıkamış Cephesinde savaştı¹⁹⁰. Erzurum cephesine topçu öğretmeni olarak görevlendirildi; nitekim İhsan Bey'in topçu ünvanı bu

¹⁸³ Fahri Çoker, A. g. m., s. 78. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Kamil Maman, **Kara Defter, Atatürk'ün Silah Arkadaşı İhsan Eryavuz Anlatıyor**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2014.

¹⁸⁴ Kemal Zeki Gençosman, A. g. e., s. 176.

¹⁸⁵ Fahri Çoker, A. g. m., s. 78.

¹⁸⁶ İskender Tunaboğlu, A. g. e., s. 72.

¹⁸⁷ Samet Ağaoğlu, **Babamın Arkadaşları**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998, s. 62.

¹⁸⁸ A. g. e., s. 58.

¹⁸⁹ Fahri Çoker, A. g. m., s. 78.

¹⁹⁰ İskender Tunaboğlu, A. g. e., s. 71.

öğretmenlik görevinden kalmaydı¹⁹¹. Erzurum'da 10. Kolordu'daki başarılarının ardından Enver Paşa tarafından Savaş Madalyası ile ödüllendirildi. Mütareke ile birlikte Batum'dan İstanbul'a döndü¹⁹². 21 Ocak 1919'da emekliye ayrıldı. Edirne bölgesine gelerek Trakya'daki Milli Mücadele örgütlenmesinin gelişmesine öncülük etti¹⁹³. Emekliliğe binbaşı rütbesi ile kendi rızasıyla ve 900 kuruş maaşla ayrılmıştı. Emekli olmasının ardından ticaret ile uğraşmaya başladı. Baytar Rasim Bey ile beraber çalışan İhsan Bey, Bakü taraflarında ticarete başladı. Ancak çok geçmeden ortaklıkları bitti¹⁹⁴. Aynı zamanda İttihat Terakki döneminden tanıştığı Sapancalı Hakkı Bey'le¹⁹⁵ birlikte kibrit, patates ticareti yapmışlardır¹⁹⁶. O dönem Hakkı Bey İşkodra'nın sorumlu temsilcisi iken İhsan Bey ise Bursa'nın sorumlu temsilcisi idi¹⁹⁷.

İhsan Bey, sivil hayatında birkaç eski İttihatçı ile birlikte Anadolu'ya insan ve silah kaçıran Karakol Cemiyeti'ni kurdu¹⁹⁸. Mütareke döneminde Damat Ferit'e suikast hazırladığı gerekçesi ile idama mahkum edildi. Bir yük kayığı ile Anadolu'ya kaçtı¹⁹⁹. 1920 Mart'ında Anadolu'ya geçerek Mustafa Kemal'e katıldı²⁰⁰. İhsan Bey Anadolu'ya geçmesinin ardından Mustafa Kemal'e orduya katılmak istediğini söyledi; ancak bu süreçte Mustafa Kemal'in ordudan ziyade mecliste desteğe ihtiyacı vardı. İhsan Bey'e durumu bildirdiğinde İhsan Bey, buraya hizmet için geldiğini ve bu hizmeti uygun

¹⁹¹ Kemal Zeki Gençosman, A. g. e., s. 176.

¹⁹² Vehbi Emre Yıldırım, *Basında Yavuz Havuz Davası*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2005, s. 15; Kazım Karabekir, *İstiklal Harbimiz I*, Yay. Hız. Faruk Özerengin, Emre Yayınları, İstanbul, 2000, s. 85.

¹⁹³ Fahri Çoker, A. g. m., s. 78.

¹⁹⁴ Kemal Zeki Gençosman, A. g. e., s. 176.

¹⁹⁵ Sapancalı Hakkı Bey (1882–1937): dönemin siyaset ve devlet adamıdır. Rumeli'de subayken gizli İttihat ve Terakki Cemiyetine girmiş ve önemli siyasi oluşumlarda görev almıştır. İkinci Meşrutiyet'ten önce cemiyetin Selanik ve İşkodra'daki siyasi faaliyetlerinde ve örgütlenmesinde rol almış ardından da İkinci Meşrutiyet'in ilanı ile beraber Teşkilat-ı Mahsusa'da çalıştı. Bkz. Ahmet Mehmetefendioğlu, "Sapancalı Hakkı'nın Kastamonu'dan Kaçması Olayı", *Tarih ve Toplum*, 114/19, Haziran, 1993, s. 15–16.

¹⁹⁶ Vehbi Emre Yıldırım, A. g. t., s. 15; İsmet Paşa daha sonra İhsan Bey'i Yüce Divan'a götüren konuşmasında "milli iktisat" politikasını ve aslında İhsan Bey'in ticaretle olan bu ilişkisini şöyle değerlendirecekti; "... Harb-i Umumi'de pekala şeker ticareti, kibrit ticareti yapıyorlardı. Kendisi zabıt idi, cepheden çekilmiş gelmiş ve pekala ticaret yapmış arkadaşlarım. Bu memlekette Harb-i Umumi bittiği zaman harp zenginleri kaçacak in arıyorlardı. Gözyaşından, çocuk sütünden, türlü elemden toplanmış servetin müşahadesine dahi millet tahammül edemiyordu. Bu sabık Bahriye Vekili'nin düştüğü nedir ki, Harbi Umumi ferdasında en büyük levsi, vasıta-i müdafaa olarak serdetme mevkiindedir." Bkz. Doğan Avcıoğlu, *Türkiye'nin Düzeni*, Cilt:I, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2001, s. 273.

¹⁹⁷ Kemal Zeki Gençosman, A. g. e., s. 179.

¹⁹⁸ İskender Tunaboğlu, A. g. e., s. 71.

¹⁹⁹ Samet Ağaoğlu, A. g. e., s. 58; Kemal Zeki Gençosman, A. g. e., s. 176.

²⁰⁰ Fahri Çoker, A. g. m., s. 78.

görüldüğü biçimde yapacağını söyledi. Bunun üzerine Mustafa Kemal, İhsan Bey'i Cebelibereket Mebusu olarak katılmasını sağladı²⁰¹. Ticaret ile meşgul olmaya bu dönemden sonra da devam etti. Baytar Rasim Bey ile tekrar ortaklık kurdu. Rasim Bey'e iki bin lira vererek Düzce Adapazarı civarında patates ve tütün işine girdi. Bunun ardından da Keskinli Rıza ile birlikte sığır ve kavurma ticaretine girdi²⁰².

TBMM'nin Birinci Döneminde Cebelibereket Mebusu olarak seçildi. Mecliste kurulan Milli Müdafaa Komisyonunda görev yaptı²⁰³. 23 Nisan 1920'de BMM kurulmasının ardından iç ayaklanmalar, asker kaçakları ve daha pek çok sorunla uğraşan meclis, yapılan ihtilalin tabii sonucu olarak 29 Nisan 1920'de 14 maddeden oluşan Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nu teşkil etti. Bu kanun meclisin kabul ettiği ilk kanundu. Ancak kanunun uygulamasında sıkıntılar çıkmış, kanunu uygulayacak olağanüstü koşullara uygun bir yetkili organ olmayışı nedeniyle casusluk, bozgunculuk, asker kaçaklığı, saltanatçıların çalışmaları, eşkıyalık gibi sorunlar devam etmekteydi. Tüm bunlardan yola çıkılarak 11 Eylül 1923'te İstiklal Mahkemeleri kuruldu. Kurulan bu mahkemelerden biri de başkanlığını İhsan Bey'in yaptığı, 7 Ekim 1920'den 31 Temmuz 1922'ye kadar çalışan tek İstiklal Mahkemesi olan Ankara İstiklal Mahkemesi idi. Bu Mahkeme İstiklal Mahkemeleri içinde en önemlisiydi. Osmanlı Hükümetine açılan dava, Çerkez Ethem davası, Mustafa Sagir olayı, Kuvay-ı İnzibatiye, komünist oluşumlar gibi kamuoyunda ses getiren davalara bu mahkeme bakmıştı²⁰⁴.

Asıl mesleği askerlik olan ancak sonradan hukuk fakültesini de bitirmiş olan İhsan Bey²⁰⁵'in dışında mahkeme heyeti Antep mebusu Kılıç Ali, Elazığ Mebusu Hüseyin Bey ve Kütahya Mebusu Cevdet Bey'lerden kurulmuştu. Mahkeme başkanı üyeler arasından seçilmekteydi. Söz konusu üyeler de İhsan Paşa'yı başkan seçmişlerdi²⁰⁶.

Bu başkanlığı süresinde verdiği kararlar ileride kendisinin ve Vekaletinin akıbetini etkileyecek türdendi. Bu olaylardan ilki Milli Mücadele sırasında İsmet

²⁰¹ İskender Tunaboğlu, A. g. e., s. 71-72.

²⁰² Kemal Zeki Gençosman, A. g. e., s. 177.

²⁰³ Fahri Çoker, A. g. m., s. 78.

²⁰⁴ Ergün Aybars, *İstiklal Mahkemeleri*, Zeus Kitapevi, İzmir, 2006, s. 36-56.

²⁰⁵ Kemal Zeki Gençosman, A. g. e., s. 122.

²⁰⁶ Kılıç Ali, *Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları*, (Der. Hulusi Turgut), Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2005, s. 380.

Paşa'nın Ali İhsan Paşa'yı²⁰⁷ Divan-ı Harbe vermek istemesi ile başladı. Ali İhsan Paşa ile İsmet Paşa arasındaki anlaşmazlık, Ali İhsan Paşa'nın Malta'dan kaçıp Milli Mücadele'ye katılması ile başlamıştı.

Ali İhsan Paşa, Milli Mücadele'ye katılmasının ardından İsmet Paşa da Garp Cephesinin teşkilinde Mustafa Kemal'i, cepheyi ikiye bölerek birine Ali İhsan Paşa'yı diğerine İsmet Paşa'yı konuşlandırma fikrinden vazgeçirmiş, ardından da Ali İhsan Paşa'yı kendi kumandasında bulunan Birinci Ordu kumandanlığına tayin etmiştir²⁰⁸. Ali İhsan Paşa bu süreçte kendisine verilen görevleri eksiksiz yerine getirmekle birlikte her fırsatta İsmet Paşa'yı eleştirmiş ve İsmet Paşa'ya zorluklar çıkartmıştır²⁰⁹. İsmet Paşa ise daha sonra Ali İhsan Paşa'dan şikayette bulunarak İstiklal Mahkemesinde yargılanmasını istemiştir. Bu amaçla İhsan Paşa, Kılıç Ali, Cevdet İzrap ve Hüseyin Beylerden oluşan İstiklal Mahkemesi üyeleri bölgeye gitmişler ve incelemede bulunmuşlardır. Heyet, bölgede yaptıkları inceleme sonucunda İsmet Paşa'nın belirttiği gibi "orduyu cephe aleyhine hazırlama" maiyetinde bir suç bulamamışlar, olayın ancak "ordu komutanına karşı dikkatsizlik" olarak nitelenebileceği kararına varmışlar ve bir yüksek askeri divan kurulmasına karar vermişlerdir. Kurulan bu divan, daha Ali İhsan Paşa'yı Konya'dan çağırıp sorguya çekmeye dahi lüzum görmeden "Bu davanın daha adilane incelenmesi ve icrasının kumandanlık fenn-i alisine tamamiyle hakim, eğitilmiş kişilerden oluşacak bir olağan üstü mahkeme tarafından icrası lüzumunun daha uygun karşılanacağına" karar vermiş ve evraklar Başkomutanlığa iade edilmiştir²¹⁰.

Kılıç Ali, hatıralarında dosyaları kılı kırk yararcasına incelediklerini fakat Ali İhsan Paşa'nın suçlanmasını gerektirecek bir vaka bulamadıklarını, tüm söylenenlerin Ali İhsan Paşa lehine çıktığını belirtmektedir²¹¹. Konunun İstiklal Mahkemesinin alanına girmediği yönünde karara varılmasının ardından İhsan Paşa, Mustafa Kemal'e bu ithamların hiç birinin doğru olmadığını bildirmiştir²¹². Yunanlılara karşı zafer kazanılmasından sonra dava Bornova Divan-ı Harbi'nde yeniden ele alınmıştır.

²⁰⁷ Bkz. Ali İhsan Sabis, *Harp Hatıralarım İstiklal Harbi ve Gizli Cihetleri*, Cilt: V, Güneş Matbaacılık Anonim Şirketi, Ankara, 1951, s. 330.

²⁰⁸ Nejdett Sançar, *İnönü ile Hesaplaşma*, Afşin Yayınları, Ankara, 1978, s. 295-296.

²⁰⁹ Kılıç Ali, *A.g.e.*, s. 387.

²¹⁰ Nejdett Sançar, *A. g. e.*, s. 296-299.

²¹¹ Kılıç Ali, *A.g.e.*, s. 387-388.

²¹² Samet Ağaoğlu, *A. g. e.*, s. 62 .

Buradaki yargılamanın sonucunda uyarı ile cezalandırılarak 41 yaşında olduğu halde emekliye sevk edilmiştir. Bu vakadan sonra Paşa'nın siniri İhsan Bey üzerinde toplanacaktır²¹³. Kılıç Ali bununla ilgili olarak : “...Mahkemeye davet edilen askeri yetkililerin meselenin bir incir çekirdeğini doldurmayacağı şeklindeki tanıklıklarına rağmen emekliye sevk edildiğini duyduğumuzda çok büyük üzüntü duymuştuk” diyecekti²¹⁴.

İhsan Paşa, aynı zamanda Kurtuluş Savaşı sırasında İsmet Paşa'nın Bursa'nın Yunanlılar tarafından alınmasına neden olan hatalarını sert bir şekilde eleştirmekten geri durmamıştı. Bu süreçte de İhsan Bey Mustafa Kemal'e İsmet Paşa'yı kastederek “*Bu adamı benim mahkememe gönderseniz asarım*” diyecektir²¹⁵. I. İnönü Savaşı'ndan sonra İhsan Bey, Mustafa Kemal'e de bunun bir zafer olmadığını Yunanlıların ve Türklerin birlikte geri çekildiklerini ve ancak bundan sonra İsmet Paşa'nın taarruza geçtiğini belirtecek ve tabî ki bunlar İsmet Paşa'nın kulağına gidecekti²¹⁶.

İkiliyi karşı karşıya getiren ikinci olay “Gazeteciler Davası” olarak bilinen davaydı. Saltanatın kaldırılması ve Cumhuriyetin kurulmasının ardından hilafet yanlılarının halifeliğin kaldırılmaması yönündeki istekleri artmıştı. Halifeliğin kaldırılmasını kolaylaştıran hareket bu sırada dışarıdan gelecekti. Hintli Müslümanların manevi lideri Ağa Han ve Emir Ali imzasıyla, Hilafetin kaldırılmaması yönündeki isteklerini belirttikleri mektup Londra'dan İsmet Paşa'ya gönderilmiş; ancak mektup daha İsmet Paşa'nın eline geçmeden 5 Aralık 1923'te Tanin ve İkdâm gazetelerinde 6 Aralıkta da Tevhid-i Efkâr gazetesinde yayınlanmıştır. İsmet Paşa da bu olay üzerine gazete sahiplerinin İstiklal Mahkemesinde yargılanmalarını istemiştir. Bu isteğin mecliste onaylanmasının ardından İhsan Bey başkanlığında İstiklal Mahkemesi kurulmuştur²¹⁷. Aralarında Hüseyin Cahid Yalçın, Velid Ebüziya, Ahmet Cevdet'in de bulunduğu gazetelerin sahipleri ve sorumlu müdürleri İstiklal Mahkemesinde

²¹³ Nejdet Sançar, A. g. e., s. 299-304.

²¹⁴ Kılıç Ali, A.g.e., s. 389; Olay bu kadarla kalmayacak İsmet Paşa, Ali İhsan Sabis'i Atatürk'ün ölümünden sonra, kendisine imzasız tehdit mektubu yolladığı gerekçesiyle tevkif ettirmiştir. Bkz. Nejdet Sançar, A. g. e., s. 303.

²¹⁵ Vehbi Emre Yıldırım, A.g.t., s. 36.

²¹⁶ Yüksel Öcal, A. g. e., s. 343.

²¹⁷ Ergün Aybars, A. g. e., s. 143-144; Utkan Kocatürk, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi 1918-1938, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988, s. 403-407; İskender Tunaboğlu, A. g. e., s. 74; Kemal Zeki Gençosman, A. g. e., s. 122; Nejdet Sançar, A. g. e., s. 304.

yargılanmak üzere tutuklanmıştır. İhsan Bey ise gazetecilere verdiği demeçte Türkiye Cumhuriyeti'nin esas amacının basın özgürlüğü ve eleştirisinden yararlanmak olduğunu fakat eleştirinin ihanete dönüşmesi durumunda, dış düşmanlarla aynı fikirde olduğu kanısı doğarsa bu duruma kayıtsız kalamayacaklarını belirtmiştir²¹⁸.

İsmet Paşa bu davada gazetecilerin muhakkak yargılanmasını istemiş bu konuda İhsan Bey'e bu yayının hilafet için bir olay çıkarmak için yapıldığından şüphe etmediğini, yapanların cezalandırılması gerektiğini belirtmiş, İhsan Bey de cevaben zanlıların vatana ihanetlerine kanaat getirmeleri durumunda gereken cezayı vereceğini belirtmiştir²¹⁹.

15 Aralıkta başlayan dava, 2 Ocak 1924'te gazetecilerin beraat kararı ile sonuçlanmıştır²²⁰. Bu kararın alınmasında gazete sahiplerinin ve yazı müdürlerinin kesin bilgilerinin bulunmadığı ve yayın amaçlarının haber yapmak olması ve kasıtlı ve yıkıcı bir gayeleri olmaması etkili olmuştur²²¹.

İhsan Bey'in sanıkların suçsuzluğunu ilan etmesi üzerine Ağa Han'ın casusları olarak gösterilen insanların cezalandırılmasını bekleyenler hayal kırıklığına uğramıştı. İsmet Paşa bu duruma çok sinirlenmişti. Üstelik İhsan Bey'in bu gazeteciler ile İstanbul'da beraber yemek yemesi, samimi konuşmalar yapması, onların Gazi ile görüşmelerini istemesi de tepkilerin odağı olmasına neden olacaktı. Nitekim bu görüşmeden sonra Velid Ebüziya hariç diğerleri Gazi ile görüşeceklerdi. İsmet Paşa bu davranışları kendisine karşı bir tavır olarak karşılamıştır. Söz konusu durumun farkında olan İhsan Bey, İsmet Paşa'ya karşı bir cephe alındığı iddialarına açıklık getirmek amacıyla o sırada tatbikat için İzmir'de bulunan Mustafa Kemal ile görüşmek üzere İzmir'e gitmiş ve onunla bu durumu paylaşmıştır. Mustafa Kemal de kararında haklı olduğunu ona bildirmiştir. Mustafa Kemal, konu ile ilgili İsmet Paşa ile görüşmesini de önermiştir. Bu olayın ardından İzmir'de bulunan Başvekil ile görüşmek isteyen İhsan Bey'e, Başvekil evde olmasına rağmen evde olmadığını iletirecek ve birkaç dakika sonra onun gözü önünden geçerek selam vermeden yoluna devam edecekti²²².

²¹⁸ Ergün Aybars, A. g. e., s. 145.

²¹⁹ Nejat Sancar, A. g. e., s. 304.

²²⁰ Utkan Kocatürk, A. g. e., s. 405-406; İskender Tunaboğlu, A. g. e., s. 75.

²²¹ Ergün Aybars, A. g. e., s. 150.

²²² Kılıç Ali, A.g.e., s. 247; Samet Ağaoğlu, A. g. e., s. 60-61; Nejdett Sançar, A. g. e., s. 305; Vehbi Emre Yıldırım, A. g. t., s. 43; İsmet Paşa-İhsan Bey arasındaki mücadele her geçen gün artarken Mustafa

İhsan Bey ile İsmet Paşa'nın karşı karşıya gelmelerine neden olan bir diğer olay da İhsan Bey'in Meclis'te mebusların daha aktif hale gelmeleri için ve vekillerin otoritesinin azalması maksadıyla 23 kişilik bir grup kurması oldu. İsmet Paşa, İhsan Bey'in bu grubun kurulmasında öncü rol oynadığını öğrenmesinin ardından ona karşı duyguları daha da bilenecekti²²³. İsmet Paşa'nın kendisi aleyhinde olduğunun farkında olan İhsan Bey bir gün Mustafa Kemal'e İsmet Paşa'ya karşı gereken tavrı takınacağını yalnız kendisinin müsaade etmesini isteyecekti.

Yine Kürt isyanı sırasında Mustafa Kemal'e giderek İsmet Paşa'nın bu işi halledemeyeceğinin idarenin bizzat Mustafa Kemal tarafından ele alınmasını isteyecekti. Bu olay İsmet Paşa'nın kulağına gitmesinin ardından onu oldukça kızdıracaktı²²⁴.

Topçu Binbaşı İhsan Bey, BMM'nin ilericilerinden biriydi. Birinci Grup adıyla kurulmuş bu ilericilerin fiili lideri Mustafa Kemal'di. Samet Ağaoğlu'nun anılarında anlattığına göre bu grubun fikirlerinin yer aldığı *Hakimiyet-i Milliye* gazetesinde o dönem Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürü olan Ahmet Ağaoğlu'nun makaleleri yer almakta ve bu makaleler mecliste İkinci Grup olarak bilinen muhafazakar muhalifler tarafından sık sık eleştirilmekte ve bu eleştirilere karşı Ağaoğlu'nu İhsan Bey hararetli bir şekilde müdafaa etmekteydi²²⁵.

İhsan Bey, II. Dönemde tekrar Cebelibereket Mebusu seçildi. Cumhuriyetin ilanını takiben eski İcra Vekilleri Heyeti Reisi Rauf Bey'in bu konuda *Vatan* ve *Tasvir-i Efkar* Gazetelerine verdiği demeç ile CHP Grup Başkanlığına sunduğu önerge ve bu önergenin Parti grubunda görüşülmesi kamuoyunda büyük yankılara neden olmuştu²²⁶. İktidardaki CHP'nin en sözünü sakınmayan vekillerinden olan İhsan Bey, muhalefetin partiden ayrılmasından önce parti grubunda Rauf Bey'e yönelik sert eleştirilerde bulunmuş²²⁷, Rauf Bey'in Halife ile ilgili demecini vermesi üzerine bu demecin

Kemal, İhsan Bey'e "İsmet ile münakaşayı bırak, başına bir iş açarsın" uyarısında bulunmuştur. Bkz. Nejdett Sançar, A. g. e., s. 305.

²²³ *Milliyet*, 28 Ocak 1952; İskender Tunaboğlu, A. g. e., s. 75.

²²⁴ İskender Tunaboğlu, A. g. e., s. 75; *Milliyet*, 28 Ocak 1952.

²²⁵ Samet Ağaoğlu, A. g. e., s. 59.

²²⁶ Fahri Çoker, A. g. m., s. 78.

²²⁷ Serhat Güvenç, Dilek Barlas, A. g. m., s. 227; Bkz. Rauf Bey'in *Vatan* Gazetesi Demeci 1 Kasım 1923, *CHP Grup Toplantısı Tutanakları (1923-1924)*, Der. Yücel Demirel, Osman Zeki Konur, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002.

hesabını soran önergeyi parti grubuna İhsan Bey vermişti. Bu ağır tartışma Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasında etkili olmuştu²²⁸. Bu nedenle onun vekalet atanmasının Rauf Bey'in donanma üzerindeki etkinliğini kırmak amacıyla yapıldığı iddiaları kuvvetlenecekti²²⁹.

İhsan Bey, Ağustos 1924'te Türkiye'nin ilk ulusal bankası sıfatıyla kurulan Türkiye İş Bankası'nın kuruluşunda Kurucu Yönetim Kurulu Üyesi olarak da görev aldı²³⁰.

Ankara'ya gelişinin ilk günlerinden itibaren Mustafa Kemal'e olan yakınlığı ile bilinen, parti içinde sözü geçen ve parti idaresinin şekline yürekten bağlı ve parti otoritesinin ağır basması fikrine saygılı olan İhsan Bey²³¹, bir Bahriye Vekaleti'nin teşkili düşünüldüğü vakit bu vekalet için Mustafa Kemal Paşa'nın aklına gelen ilk isim oldu²³². Gerçekten de İhsan Bey, Ankara İstiklal Mahkemesi başkanlığı görevini başarı ile yürütmüş, Mustafa Kemal'in sevgi ve güvenini kazanmıştı. Paşa, onu yakın arkadaşları arasında sayıyordu.

İhsan Bey, Afyon Mebusu Ali Çetinkaya, Gaziantep Mebusu Kılıç Ali Bey, Van Mebusu Haydar Bey gibi nüfuzlu isimlerle birlikte Türkiye Büyük Millet Meclisinde ağırlığını hissettiren bir grubun içindeydi. Dönemin Başbakanı Fethi Bey de bu nüfuzlu grubu kendi lehine mecliste kazanmak istemekteydi. Fethi Bey, Diyarbakır Mebusu Fevzi Bey ile beraber İhsan Bey'i çağıracaklar ve Vekilliği teklif edeceklerdi²³³.

H. BAHRİYE VEKALETİ'NİN TEŞKİLATI

14 Ocak 1925'de 82 sayılı resmi gazete de Bahriye Vekaletine dair kanun yayınlanır. Burada Bahriye Vekaleti'nin kurulduğu ve Milli Müdafaa Vekaleti'nden ayrı olarak görev yapmaya başladığı yer alır. Bahriye Vekaleti'nin kuruluş gerekçesi yasa tasarısına göre şöyledir;

²²⁸ Kemal Zeki Gençosman, A. g. e., s. 124.

²²⁹ Serhat Güvenç, Dilek Barlas, A. g. m., s. 227-228; Bkz. Ali Fuat Cebesoy, *Siyasi Hatıralarım II*, Doğan Kardeş Yayınları, Ankara, 1960, s.133.

²³⁰ Fahri Çoker, A. g. m., s. 78; Doğan Avcıoğlu, A. g. e., s. 375.

²³¹ Kemal Zeki Gençosman, A. g. e., s. 122-125 .

²³² Samet Ağaoğlu, A. g. e., s. 61.

²³³ Nejat Saner, A. g. e., s. 85.

“Mondros Mütarekesinden sonra donanmamız silahlarından arınmış, subay ve erat görevden uzaklaştırılmış ve donanma Haliç’te gözaltında tutulmuştur. Yalnızca iki ganbotumuz, Kardeniz kıyılarında güvenliği sağlamak amacıyla serbest bırakılmıştır. Bu iki ganbotun personeli ile Anadolu’ya geçen donanma personeli, Kurtuluş Savaşı süresince Milli Müdafaa Vekaleti emrinde vazife görmüş ve bu Vekalet bünyesinde kurulan bir şube, barış anlaşmasının imzalanmasına kadar bahriye görevlerini yürütmüştür.

Donanmamız ancak İstanbul’un işgal kuvvetleri tarafından boşaltılmasından sonra serbest kalmış ve yabancı kontrolünden kurtulmuştur. Üç tarafı denizlerle çevrili ve binlerce mil uzunluğunda kıyılara sahip ülkemizin deniz savunması ve tesisleri ile deniz ticaretimizin gelişmesi ve ilerlemesinin gerektiği görüşünden hareketle, Bahriyemizin yeniden kurulmasına ve donanmamızın düzenlenmesine acilen gerek vardır. Bundan sonra Bahriye, Milli Müdafaa Vekaletine bağlı bir şube ile idare edilemez... Bahriye Vekaleti’nin teşkili ülke için yeni masraflar doğurmayacaktır zira yürürlükten kaldırılan Bahriye Nezaretinin şube ve teşkilatı varlığını sürdürmektedir... Ülkenin deniz savunması ile donanmamızın yeniden kurulması ve düzenlenmesi gibi önemli hususların uzmanlık çerçevesinde yürütülebilmesi ancak Bahriye Vekaletinin kurulmasına bağlıdır”²³⁴.

Böylece kabul edilen kanunla bahriye işleri Milli Müdafaa Vekaleti’nden ayrılarak bir Bahriye Vekaleti teşkil edilmiş ve Bahriye Erkan-ı Harbiyesi’nin, Bahriye Erkan-ı Harp Reisi’nin emrinde olmak üzere Erkan-ı Harbiye Umumiye Reisliğine bağlanmıştır²³⁵. Bahriye Vekaleti, Türk Ticaret Bahriyesini, bugün Denizcilik İşletmeleri ve Deniz Yolları olarak bilinen kurumu da içine almaktaydı. Bu şekilde Bahriye işleri iki başlılıktan kurtulmuş oluyordu²³⁶.

Söz konusu kanuna göre Vekalet işleri bir müsteşarın emrinde çalışan altı daireden meydana gelecektir. Bunlar; personel ve okulları idare eden Personel Dairesi; Kadro, erat, kanun, gemi yapımı ve satın alımı ile hareket ihtiyaçlarını idare eden Donanma Dairesi; Silah İşlerine bakan Teçhizat Dairesi; Gemi yapımı ve tamiri işlerine

²³⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, D.II,C.XI,İc.II,İn.25, 22.12.1924, s. 216- 217; Coşkun Güngen, A. g. e., s. 23.

²³⁵ Rasim Ünlü, A. g. m., s. 201.

²³⁶ Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Tarihçesi, Ankara Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Basımevi, Ankara, 2000, s. III, 2-7.

bakan İmalat Dairesi; Levazım ve ikmal işlerine bakan Levazım Dairesi; Koruyucu tebabet ve tedavi işlerine bakan Sıhhat Dairesidir²³⁷.

Kanunun 9. Maddesinde Donanma Dairesinin üç şubeden ve daire kaleminden oluşacağı yer alır. Buna göre birinci şube bütçe, kadro, teşkilat ve ikmal; ikinci şube Kanunlar ve Genel Muamelat; üçüncü şube bahriye seyir haritaları şubesidir.

Kanunun 10. Maddesinde Teçhizat dairesinin altı şubeden oluşacağı yer alır. Buna göre birinci şube topçu; ikinci şube torpido ve torpil; üçüncü şube denizaltı ve uçak; dördüncü şube baş çarkçılık; beşinci şube baş inşaiye; altıncı şube tersane ve havuzlardan oluşmaktadır.

Kanunun 11. Maddesinde Levazımat Dairesinden bahis olunmaktadır. Buna göre birinci şube tahakkuk; ikinci şube yiyecekler; üçüncü şube giyecekler; dördüncü şube yakacaklar; beşinci şube İstanbul satın alma komisyonu; altıncı şube İstanbul satın alma ve kontrol komisyonundan oluşmaktadır.

Kanunun 12. Maddesinde özlük işleri düzenlenmiştir. Buna göre birinci şube subaylar; ikinci şube emeklilik; üçüncü şube okullar şubesidir.

Kanunun 13. Maddesi sıhhiye ile ilgiliydi. Birinci şube özlük işleri; ikinci şube sıhhi malzeme; üçüncü şube fen şubesiydi.

Kanunun 14. Maddesini Bahriye Muhasebe şubeleri oluşturmaktaydı. Birinci Şube bütçe; ikinci şube maaş ve masraf; üçüncü şube gemiler muhasebesi şubesiydi.

Bu dairelere ilaveten Özel Kalem Müdüriyeti, Genel Evrak Müdüriyeti, Mahkemeler Müdüriyeti, Harbiye ve Bahriye Mektebi Müdüriyetleri, Tersane Fabrikalar Müdüriyeti de Bahriye Vekaleti'ne bağlıydı. Kolordu Komutanı yetkilerine sahip olarak Donanma Komutanlığı birimi de mevcuttu. Bu komutanlığın yetkileri 25. Maddede belirtilmişti. Yine kolordu Komutanlığı yetkilerine haiz bulunan Marmara Üssü Bahri Komutanlığı bulunmaktaydı. Bu komutanlık altı daireden oluşmaktaydı. Bunlar Erkan-ı Bahriye, Muamelatı Zatiye, Sıhhiye, Teçhizat ve Atölye, Levazım şubeleri ile Müşaviri Adililik, Evrak Kalemi, Kumandanlık Muhasip Mesullüğü ve Liman Kumandanlığı idi. Bahriye Talimnamesinin 27. Maddesinde Akdeniz, Karadeniz, İstanbul Bahriye Komutanlıkları yer almaktadır. Kurmay Başkanlığı üç daire bir şubeden oluşturulmuştur. Birinci Daire Harekatı Harbiye olup üç şubeden

²³⁷ Afif Büyüktuğrul, A.g.e., s. 24; Rasim Ünlü, A. g. m., s. 201.

oluşturmuştur. İkinci Daire istihbarat dairesi olup iki şubeden oluşmakta ve üçüncü daire de Talim Terbiye dairesi olup bu da üç şubeden oluşmaktadır. İlaveten Kurmay Başkanlığının, Personel ve Evrak Şubesi bulunmaktadır²³⁸.

Kurmay Başkanlığı, Bahriye Vekaleti dışında Genelkurmay Başkanlığına bağlı olarak kurulmuştur. Bu kuruma atamalar yapılmış ve Deniz Kurmay Başkanlığına Albay Ahmet Bey getirilirken; Harekat Dairesine, Yarbey Ahmet Rasim Bey; Talim Terbiye-Eğitim Dairesine, Binbaşı Bahattin Bey; İstihbarat Dairesine Binbaşı Rıza Bey getirilmiştir.

Vakit kaybetmeden merkez teşkilata atamalar yapılmaya başlandı; Müsteşar, Yarbey Hüsametdin Ünsel; Kalemi Mahsus Md.ve Başyaverliği Kıdemli Yüzbaşı Nevres Tümer; Personel, Yarbey Hamdi; Donanma, Yarbey Fahri Aczi; Teçhizat, Binbaşı Neşet; Levazım, Yarbey Hulusi Gökdalay; Sıhhiye, Albay Doktor Fuat; İstihbaratı Harbiye Müfettişi, Albay Mehmet Ali Dalay; Deniz Okulları ve Kurslar Müdürü, Albay Şevket olmuştur.

Vekaletin, bu kuruluşların dışında Merkezi İstanbul'da bulunan Harp Hazırlığı-İstizaratı Harbiye müfettişliği de bulunmaktadır. Bu müfettişliğin vekil adına müesseseleri teftiş etme hakkı bulunmaktadır. Bu makama da Albay Mehmet Ali (Dalay) Bey atanmıştır²³⁹.

Donanma Komutanı kolordu komutanına eşit statü ve yetkisine sahip olduğu kabul edildiyse de böyle bir makamı dolduracak Koramiral rütbesinden Denizci Subay olmadığından Donanma Komutanlığı faaliyetlerini etkinlikle yerine getirdiğini söylemek mümkün olamaz. Birçok üst subay kadrosu rütbeli denizci bulunamadığından boş kalırken denizci yarbaydan kıdemli birçok kara subayının olması donanmanın

²³⁸ Ersan Baş, A. g. e., s. 182-183.

²³⁹ Afif Büyüktuğrul, A. g. e., s. 24. Mehmet Ali Dalay (1878-1936) 1897 yılında Bahriye Mektebinden Güverte Mühendis (Teğmen) olarak mezun oldu. 1899'da Üsteğmen oldu. İskender, Mün-i Zafer, Peleng-i Derya gemilerinde görev yapmasının ardından 1902 yılında Üsteğmenliğe yükselerek Bahriye Mektebinde öğretmenliğe getirildi. Sa'na ve Mesudiye gemilerinde çalışmasının ardından İngiliz Donanma Islahat Heyetinin yanında görev yaptı. 1914'te Donanma Komutanlığı Kurmay Başkanlığı, 1915'te Bahriye Nezareti II.Daire Tedrisat Şube Müdürlüğüne atandı. 1918'de Yarbaylığa yükseldi. 1923'te kısa süreliğine Donanma Komutanlığı görevini yürüttü. 1924'te Albaylığa yükselerek Deniz Kurmay Başkanlığı Harekat Şube Müdürlüğüne getirildi. 1928'de Deniz Müsteşarlığına vekil olarak getirildi. 1932'de Marmara Üssübahri ve Kocaeli Müstahkem Mevkii Komutan Vekillğine atandı. 1934'te Boğazlar Komisyonu Başkanlığına atandı ve ardından da 1936'da emekliye ayrıldı. Bkz. Nejat Akgüner, A. g. e., s. IV-2-3,4.

emirlerinin doğal olarak etkinliği azalmıştır. Bu nedenden dolayı, Donanma Komutanlığı bir bakıma personel yetiştirmeye çalışan eğitim donanması olmuştur²⁴⁰.

Bahriye Vekaleti'ndeki atamalar gazetelere de yansımıştır. Nevres Bey'in başyaverliğe atandığı haberinin²⁴¹ yanı sıra Bahriye Kumandanlığına atanan Kaymakam Celal Bey hakkında da haberler çıkmıştır. Bu haberlerde Celal Bey'in Milli Mücadele senelerinde büyük vazifelerde bulunduğu, fen ve teknik bilgisi yüksek bir zat olduğu, Anadolu hattının Yunanlılar tarafından tahrip edilen köprülerinin Celal Bey'in nezareti altında ve tanzim ettiği planlar sayesinde yapıldığı belirtilmektedir²⁴².

Bahriye zabitan kadrosu ikmal edilerek Bahriye Kumandanlığına tebliğ olunmuştur. Söz konusu kadro ile bahriye zabitanın bulundukları mevkiler değiştirilmiştir. 9 Mart tarihli *Cumhuriyet* gazetesinden alınan malumata göre Bahriye Mektebinden çıkan ve halihazırda Yavuz dretnotunda staj yapmakta olan genç zabitanın kadro düzenlemesi uyarınca donanmada vazifeye başlamalarının takrir edildiği belirtilmekteydi²⁴³.

Harekat, sevk ve idare bakımından Bahriye Vekaleti ve Genelkurmay Başkanlığı emrinde İstanbul Bahriye Kumandanlığı, Marmara Üssü Bahri ve Kocaeli Müstahkem Mevkii Kumandanlığı, Samsun'da üstlenmiş bulunan Karadeniz Bahriye Kumandanlığı, İzmir'de üstlenmiş bulunan Akdeniz Bahriye Kumandanlığı olmak üzere dört birlik vardı. Bunlardan İstanbul Bahriye Kumandanlığına Yarbey Celal Bey, Marmara Üssü Bahri ve Kocaeli Müstahkem Mevkii Kumandanlığına Yarbey Halim (Babacan) Bey, Karadeniz Bahriye Kumandanlığına Yarbey Şevket Ahmet Bey, Akdeniz Bahriye Kumandanlığına ise Binbaşı Necip Bey atanmıştır.

Bunların dışında İstanbul'da Kavanin Şubesi vasıtasıyla Donanma Dairesine bağlı bir Divan-ı Harbi Daimi, İmalat dairesine bağlı bir Fabrikalar Müdüriyeti, Levazım Dairesine bağlı Levazım Ambarları ve Sevkiyat, Sıhhiye Dairesine bağlı Merkez Hastanesi ve Müdevvenat ve Neşriyat Şubesine bağlı Deniz Matbaası vardır. Bu birlik ve mevkilerin kuruluş ve görevleri Bahriye Dairesi döneminin ayıdır²⁴⁴.

²⁴⁰ Erdoğan Oran, A.g.t., s. 206.

²⁴¹ *Cumhuriyet*, 6 Ocak 1925.

²⁴² *Cumhuriyet*, 8 Ocak 1925.

²⁴³ *Cumhuriyet*, 9 Mart 1925.

²⁴⁴ Afif Büyüktuğrul, A. g. e., s. 25.

Düzenlenen kanuna göre Bahriye Vekili, politika ve bütçe işlerinden sorumlu olacak bunun yanında müsteşar ile şube arasındaki iş birliğini sağlayacak ve karargah disiplinini sağlayacaktı. Vekalet'in eğitim, hareket ve strateji yönünden bir mesuliyeti yoktu. Sadece idari işlerden sorumluydu. Genelkurmayın sağladığı projeler doğrultusunda bahriyenin düzenini sağlayacak ve savaşa hazır edecekti. Bu şekilde denizciler eğitim, hareket ve strateji yönünden Genelkurmay'a bağlanırken idari ve mali yönden Bahriye Vekaleti'ne bağlanmış oldu. Bu dönemden itibaren Milli Müdafaa Vekaleti karacıların bağlı olduğu bir Vekalet durumuna gelecekti²⁴⁵.

²⁴⁵ Rasim Ünlü, A. g. m., s. 202; Ersan Baş, A. g. e., s. 183.

II. BÖLÜM

BAHRİYE VEKALETİ'NİN FAALİYETLERİ

A. BAHRİYE'DE YAPILACAK DÜZENLEMELERİN TESPİTİ

Osmanlı döneminde faaliyet gösteren Bahriye Nezareti günümüzdeki Deniz Kuvvetleri Komutanlığı eşdeğerindeydi. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Bahriye Vekaleti ile Deniz Kuvvetleri Komutanlığının işlerini üstlenmek ve Türkiye'nin çıkarlarını korumak hedefindeydi²⁴⁶. Yeni kurulan Vekalet'in hükümet ve Mustafa Kemal ile ilişkileri oldukça iyiydi. Mustafa Kemal 29 Haziran 1925 tarihinde imzalamış olduğu bir fotoğrafını Bahriye Vekaleti Teçhizat Dairesine hediye etmiştir²⁴⁷.

Mustafa Kemal'in direktifleri ile kurulan Bahriye Vekaleti'nin en önemli problemi memleketin mali olanaksızlıkları içinde bir donanma inşa etmek, bu donanmayı kara tesislerinin ihtiyaçlarına cevap verecek bir seviyeye sokmak ve eğitim kuruluşları yaparak, muharebe talimleri yazarak Donanmayı kifayettlendirmekti²⁴⁸. İhsan Bey ise güç ve dinamik bir donanma oluşturmak istediğini ve bunun için iyi bir bütçenin şart olduğunu işe başlarken beyan etmiştir²⁴⁹.

Görevine hızlı başlayan İhsan Bey hemen personeli teftiş amacıyla ve eksiklikleri bulmak adına geziler düzenleyecek, mesaiyi tespit ve kadroları hazırlamak adına harekete geçecekti. 18 Ocak 1925'te gazetelerde çıkan haberde İhsan Bey'in mesaisi hakkındaki beyanatına yer verilmiştir. İhsan Bey, Müdafaayı Milliye Vekaleti Müsteşarı Hasan Bey, Erkanı Harbiye-i Bahriye Reisi Mehmet Ali Bey ve Abdürrahim Beylerden oluşan komisyondan vekaletle ait mesainin taksimi teftişi konusunda inceleme yapılmasını, gerekli şube ve kısımların tespit edilmesini ve bu konularda talimatnameler kaleme alınmasını istemiştir. İhsan Bey, bu nüshalardan birini Müdafaayı Milliye Vekaleti'ne birini de Erkanı Harbiye'ye tekrar tetkik ettireceğini belirtmiştir. Netice belli olduktan sonra fabrikalar, donanma ve Bahriye ile temas

²⁴⁶ Nejat Gülen, A.g.e., s. 334.

²⁴⁷ Rasim Ünlü, A. g. m., s. 205.

²⁴⁸ Afif Büyüktuğrul, A. g. e., s. 25.

²⁴⁹ Vakit, 9 Ocak 1925.

edeceğini ve inceleme sonucu ile önceki teşkilatı karşılaştıracağını da belirtmiştir. İhsan Bey, belirlenen esasları Bakanlar Kuruluna sunacağını belirtmiştir²⁵⁰.

İhsan Bey limanlar ve fenerler idaresi için de planlar düşünmüştür. Bahriye Vekili, limanlar ve fenerler idaresinin Ticaret Vekaleti'ne nakli fikrindedir. Bu işlerde ise emekli bahriyeliler kullanılacaktır. Ancak ilk etapta anlaşıldığına göre fenerlerin yükümlülüğü Bahriye Vekaleti'nde kalmıştır. Çünkü 1924 tarihinde sahil fenerlerinin tamiri için vekalet ödenek talebinde bulunmuş, istenilen ödenek 1925 yılında vekalet verilmişti²⁵¹. İhsan Bey gazetelere verdiği açıklamada, 14 Milyonluk bütçenin meclise arz edildiğini bütçenin kabulünden sonra Bahriye Vekaleti'ni genç, kuvvetli ve uzun ömürlü bir şekilde teşkil edeceğini belirtmiştir²⁵². İhsan Bey'in çok gerekli gördüğü Bahriye Fevkalade Bütçesi neticede mecliste kabul edilmiş ve İhsan Bey bu sayede daha rahat faaliyet yapma imkanı bulmuştur. Bu bütçede kabul edilen rakam 15 milyon 145 bin liradır²⁵³.

Göreve gelir gelmez hızla işe koyulan İhsan Bey işinde çok titiz davranarak mevcut eksiklikleri tamamlamaya çalışmıştır. İhsan Bey bahriyede yazılı bir talimatname eksikliğini görerek bunu gidermek için bizzat çalışma başlatmış ve neticede 162 sayfalık bir talimatname hazırlamıştır. İhsan Bey zabıtların her türlü görev ve sorumluluklarını tespit edip bu talimatnamede yazdığını ve zabıtların bundan sonra bu talimatnameye göre hareket edeceklerini belirtmiştir²⁵⁴.

Bahriye Vekili İhsan Bey faaliyete geçmeden önce geniş bir inceleme yapmıştır. 17 Ocak 1925'te yayınladığı genelgesinde; incelemelerinin sonucundaki kanaatlerinin üzüntü verici olduğunu, geçen yıllarda Deniz Kuvvetlerindeki umursamaz tavrın sürdürülmesi zamanının geçtiğini belirtecekti. 26 Ocak'ta yayınladığı genelgede makamlara yazılacak yazıların düzeni ile ilgili bir genelge yayınlarken 27 Ocak'ta sicil ve tezkirelerde ciddiyet üzerine bir genelge yayınlamıştır. 1 Şubatta üniformanın itibarı, 3 Şubatta Amirallerin her an teftiş ve denetlemelerde bulunmalarının gerekliliği üzerine

²⁵¹ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 30..18.1.1, Yer Numarası: 12.64..15., Karar No:1304, Tarih:22/12/1924; BCA, FK. 30..18.1.1, YN. 12.68..11., KN. 352/476,T. 4/1/1925.

²⁵² Cumhuriyet, 18 Ocak 1925; Hakimiyet-i Milliye, 18 Ocak 1925.

²⁵³ TBMM Zabıt Ceridesi, D.II,C.17,İc.II,İn.94, 5.4.1341/1925, s.108; Resmi Gazete,14 Nisan 1341/1925.

²⁵⁴ Bahriye Vekili İhsan, Bahriyede Vezaifi Umumiyyeye Ait Talimatname, Bahriye Matbaası, Ankara, Mayıs 1925,s.1.

bir genelge yayınlamıştır. 1 Mart 1925 tarihli Donanma Emirnamesinde yayınladığı genelgede de bahriyeliler arasında hizmetleri takdir edilmesi gerekenleri ödüllendirmenin ve mesleğe katkı sunmayanların ayrılması gerekliliğinden bahsetmiştir²⁵⁵.

Bahriye Vekili İhsan Bey, nisan ayında ise Donanma Komutanlığına bir tamimname göndererek çalışanların uyması gereken bazı hususları belirtmiştir. Kulağına çalışanlarla ilgili bazı şikayetler geldiğini söyleyen İhsan Bey, vatani korumakla görevli olan donanma çalışanlarının mesai saatleri içerisinde odalarına ziyaretçi kabul etmemelerini gelen ziyaretçileri sadece dinlenme saatleri içerisinde ve çalışma alanlarının dışında kabul etmelerini zira zamanlarını asıl vazifeleri dışında olan şeylerle heba etmelerini kesin olarak yasakladığını belirtmiştir. İhsan Bey vatan için çalışmanın önemine işaret ederek daha dikkatli olunmasını da rica etmiştir²⁵⁶.

İhsan Bey göreve başlamasından kısa bir süre sonra eski Bahriye Nezareti binasında bulunan Bahriye mahzen evrakının Ankara'ya naklini gerçekleştirmiştir. Bahriye mahzen evrakı lağvedilmiş ve Bahriye Nezareti'nin kurulmasından önceki döneme ait kıymetli evrakların bulunması söz konusuydu. *Cumhuriyet* gazetesi haberinde bu mahzende ileride bahriye tarihinin yazılmasına olanak sağlayacak pek çok vesika mevcut olduğunu belirtmiştir²⁵⁷. Bahriye'nin en büyük sıkıntılarından biri olan terfi meselesi de ele alınmış ve 300 zabitin terfisi gerçekleştirilmiştir. Buna göre iki kaymakam miralaylığa, kırk binbaşı kaymakamlığa terfi etmiş ve diğer rütbelerde de yükselme olmuştur²⁵⁸. Bahriye Vekaleti'nin kurulmasıyla Bahriye zabıt²⁵⁹ ve muallimleri maaş ve çalışma durumları ile ilgili iyileştirmeler de yapılmıştır²⁶⁰.

Bahriye'de yeni bir Umumi Müfettişlikler de oluşturulmuş ve bu vazifeye Erkan-ı Harbiye-i Bahriye Reis Vekili Miralay Mehmet Ali Bey tayin olmuştur. Bu makam Bahriye Vekilinden sonraki en yüksek rütbeli makam haline gelmiştir²⁶¹. 1926

²⁵⁵ Fahri Çoker, A. g. m., s. 73-74.

²⁵⁶ *Vakit*, 18 Nisan 1925.

²⁵⁷ *Cumhuriyet*, 6 Mart 1925.

²⁵⁸ *Cumhuriyet*, 10 Mayıs 1925.

²⁵⁹ *Resmi Gazete*, 30 Haziran 1926.

²⁶⁰ *Resmi Gazete*, 16 Temmuz 1927.

²⁶¹ *Cumhuriyet*, 6 Mayıs 1925.

Temmuz ayında Hüsamettin Bey Bahriye Vekaleti müsteşarlığına atanmıştır²⁶². Ekim 1926'da Bahriye'de geniş çaplı terfiler yaşanmıştır. 110 kişi terfi ederken 139 zabitan ve Bahriye erkani emekliye ayrılmıştır. Terfi eden ve emekliye ayrılanların listesi gazetelerde yayınlanmıştır²⁶³. Aralık 1927'de ise İstanbul Bahriye Kumandanı kaymakam Necati Bey²⁶⁴ Bahriye Vekaleti Müsteşarlığına tayin edilirken boşalan makama vekaleten Bahriye Müfettişi Umumilik vazifesi üzerinde kalmak üzere Mehmet Ali Bey tayin edilmiştir²⁶⁵.

Cumhuriyetin olanakları çerçevesinde Bahriye Vekaleti yapılması gerekenleri şöyle sıralamıştı; *Yavuz*'u tamir ettirmek; Donanmayı *Turgut Reis*, *Hamidiye*, *Mecidiye*, *Peyk-i Şevket*, *Berk-i Satvet*, *Samsun*, *Basra*, *Taşoz* gemilerinden mürekkep bir şekilde teşkil etmek; İki denizaltı sipariş vermek; Gölçükte bir tersane kurmak; Yabancı bir uzman heyeti getirterek personele kifayet kazandırmak²⁶⁶.

Askeri Ataşe Albay Woods'un da Türk Deniz Kuvvetleri'nin gereksinimleri ile ilgili izlenimleri buna paraleldir; nitekim Woods, Türkiye'nin bir yüzer havuza ihtiyaç duyduğunu; *Yavuz*'un onarılması gerektiğini; mayın temini gerektiğini; sınırlı sayıda denizaltı ve muhrip ile 1 adet kruvazör siparişi verilmesi gerekliliğini saptamıştı²⁶⁷.

²⁶² **Cumhuriyet**, 13 Temmuz 1926.

²⁶³ **Cumhuriyet**, 3 Ekim 1926; **Cumhuriyet**, 4 Ekim 1926.

²⁶⁴ Mustafa Necati Bey (1880-?) 1900 yılında Bahriye Mektebinden Güverte Mühendis (Teğmen) olarak mezun oldu. 1902 yılında Üsteğmenliğe yükseldi. Sakarya, Timsah, Peleng-i Derya, Yozgat, Yadigar-ı Millet, Ordu, Nasr-ü Hüda, Burakreis, Muavenet-i Milliye gemilerinde görev yaptı. Birinci Dünya Savaşındaki başarılarından ötürü yerli ve yabancı madalyalar ile ödüllendirildi. Savaş sonunda Giresun, Urla, Reşitpaşa, Kemal Reis, Mun-i Zafer gemilerinde Korvet Kaptanı olarak görev yaptı. 1923'te *Yavuz* gemisi II.Komutanı ve aynı yıl Ertuğrul yatı komutanlığına atandı. 1924'te Mecidiye ve Turgutreis Komutanlığını yaptı. 1925'te Yarbay Rütbesi ile *Yavuz* gemisi komutanlığı ve Marmara Üssübahri Komutanlığına atandı. 1925'de Donanma Komutan Vekillğine, 1926'da İstanbul Bahriye Komutanlığına atandı. 1927'de Bahriye Vekaleti Müsteşarı oldu. Vekaletin kapatılması ardından açılan davada yargılandı ve bereatine karar verildi. 1928 yılında emekliye ayrıldı. Ölüm tarihi bilinmemektedir. Bkz. Nejat Akgüner, A. g. e., S. IV-2-11,12.

²⁶⁵ **Cumhuriyet**, 19 Aralık 1927.

²⁶⁶ **Vakit**, 10 Ocak 1925; Afif Büyüktuğrul, A. g. e., s. 25-26; Rasim Ünlü, A. g. m., s. 204; Nejat Gülen, A. g. e., s. 334-335.

²⁶⁷ Serhat Güvenç, A. g. m., s. 331-332.

B. SİPARİŞ VERİLEN GEMİLER VE MEVCUT GEMİLERİN TAMİRİ

10 Eylül 1925'de Donanmada yapılan tasfiye ve düzenlemelerin ardından donanmanın mevcudu şu şekildedir; *Yavuz, Turgut Reis, Peyk-i Şevket, Taşoz, Yunus, Akhisar, Nusret* İzmit'te; *Hamidiye, Mecidiye, Berk-i Satvet, Samsun, Basra, Hızır Reis, İsa Reis, Kemal Reis, Aydın Reis, Burak Reis, Preveze* ve *Sakız* İstanbul'da; *İntibah* İzmir'de idi²⁶⁸. Bu yılın şubat ayında da Seyrisefain İdaresi aldığı bir kararla Gayret römorkörünü Bahriye Dairesine devretmiştir²⁶⁹.

Yeni kurulan Türkiye ve Bahriyesi bu durumdayken dünya ülkeleri de sürekli bir birlerinin özellikle donanma faaliyetlerini büyük bir titizlikle takip etmekteydiler. Türk basınında da ülkelerin donanma faaliyetleri ve güçleri sürekli gündemdeydi. 7 Mart 1925 tarihli *Vakit* gazetesi de ülkelerin sahip olduğu donanma gücünü sütunlarına taşımıştır. Buna göre ülkelerin bu dönemki donanma güçleri şöyledir: İngiltere donanması, 17 saf harp zırhlısı, 4 harp kruvazörü, 36 denizaltı, 49 kruvazör, 8 uçak gemisi, 189 muharebe; ABD donanması, 6 saf harp zırhlısı, 4 harp kruvazörü, 51 denizaltı, 27 kruvazör, 101 muharip; Fransa donanması, 9 saf harp gemisi, 4 harp kruvazörü, 46 denizaltı, 16 kruvazör, 54 muharip; İtalya donanması, 7 saf harp zırhlısı, 43 denizaltı, 13 kruvazör, 53 muharip; Rusya donanması, 3 saf harp zırhlısı, 27 denizaltı, 7 kruvazör, 1 uçak gemisi, 80 muharip; Alman donanması ise 8 saf harp gemisi, 8 kruvazör ve 16 muharipten oluşmaktaydı²⁷⁰. Türkiye'nin ise bu donanmalarla rekabet edebilmesi için daha çok yol kat etmesi gerekiyordu.

Donanma alanında Vekalet'in temel olarak eldeki gemileri tamir etmek ve buna ilave olarak da yeni gemiler sipariş etmek olarak hedef belirlendiğini görüyoruz²⁷¹; ancak Türkiye'nin deniz silahları satın alabileceği ülkelerle ilişkilerinin bozuk oluşu seçenekleri sınırlamaktaydı. Üstelik Türkiye ilk harp gemisinin siparişini vermeden önce 1922 yılında büyük deniz devletleri hat gemileri konusunda sayı, tonaj ve top çapını sınırlandıran Washington Antlaşması'nı imzalamışlardı. Bu antlaşmayı imza eden ABD, İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya'nın dışında kalan devletlere de

²⁶⁸ Ersan Baş, A. g. e., s. 183; Rasim Ünlü, A. g. m., s. 202.

²⁶⁹ *Vakit*, 6 Şubat 1925.

²⁷⁰ *Vakit*, 7 Mart 1925.

²⁷¹ *Vakit*, 28 Ocak 1925.

sınırlamalara uyma çağrısı yaptı. Haziran 1924'te Yunanistan, Türkiye'nin aynı şekilde davranması şartıyla hat gemileri için 35.000 ton sınırını kabul etmeye hazır olduğunu belirtti²⁷².

İki savaş arası dönemde dünya silah sanayinde de bir üretici boşluğu ortaya çıkmıştı. Yurtiçi silah alımlarının düştüğü bir ortamda özel silah üreticileri dış pazara yöneldiler. İkinci olarak silahsızlanma yanlısı ülkelerin hükümetleri silah ihracı için devlet garantisi ve sübvansiyon vermekten kaçındılar. Bu durum Türkiye'nin silah siparişlerinde daralmaya neden olacaktı; nitekim Türkiye'nin ülke içindeki ekonomik sıkıntıları nedeniyle yeni bir donanma kurma isteği ancak yabancı devlet garantileri ile sağlanabilirdi. Bu tür kredi ve garantilerden memnun olmayan devletler ise statükodan memnun olmayan devletlerdi. Bu devletlerin başında da İtalya gelmekteydi. İtalya bu dönemde ortaya çıkan silah üreticisi boşluğunu doldurmak adına silah sanayisine ağırlık vermektedir²⁷³.

Bahriye Vekaleti'nin kurulduğu aralık ayı içinde, Cumhuriyet'in ilk gemi siparişinin son aşamasına gelinmişti. İlk sipariş edilecek gemiler ise Genelkurmay için öncelikli olan denizaltılardı²⁷⁴. Bunun içinde bir uzman komisyon teklifleri incelemek için Ankara'ya gitmişlerdir. Bu komisyon Bahriye'li Halim Bey, Yüzbaşı Mustafa Bey, İsmail Hakkı Bey ve çarkçı zabitanından Mustafa Bey'lerden oluşturulmuştur²⁷⁵.

Bahriye Vekaleti'nde görev alan ve deneyimli deniz subaylarından oluşan seçkin bir kadro Deniz Kuvvetlerinin istenilen düzeye gelebilmesi adına ve Bahriye için ayrılan ödeneğin en iyi şekilde kullanılması için çaba göstermişlerdir. Bu amaçla 5 Nisan 1925 günü, 599 sayılı Bahriye Fevkalade Bütçe Kanunu ile beş yıl içinde ve her yıl eşit miktarda harcamak ve bir yıl içinde harcanmayan kısmın ertesi yıla aktarılacak üzere alınan 15.145.000 TL olağanüstü ödenek yeni atılımların yapılmasına olanak sağlayacaktır; nitekim bütçeye yapılan bu düzenleme Hollanda'dan denizaltı siparişi verilmesine, komutan ve baş çarkçıların Hollanda'ya gönderilmesine olanak sağlayacaktır²⁷⁶.

²⁷² Serhat Güvenç, Dilek Barlas, A. g. m., s. 228-230.

²⁷³ A. g. m., s. 232.

²⁷⁴ Serhat Güvenç, A. g. m., s. 333.

²⁷⁵ Vakit, 20 Ocak 1925.

²⁷⁶ Fahri Çoker, A. g. m., s. 74.

İhsan Bey'in Mayıs 1925'de İstanbul'a yaptığı ziyaret sırasında gazetelerde kendisinin yeni alınacak olan denizaltılar ile meşgul olmasının beklendiği yer almakta ve alınacak denizaltılar için Avrupa'ya bir heyetin gönderilmesinin beklendiği belirtilmektedir. Yine haberde yeni sene içinde bahriye bütçesinden *Mecidiye*, *Berk-i Satvet*, *Peyk-i Şevket*'in tamir edileceği haberi yer almıştır²⁷⁷.

1924 Ağustosunda İngiliz, Fransız, ABD, İtalyan tersaneleri Türk donanması için denizaltı teklifleri vermeye başlamışlardı. Bu tekliflerde ilginç istekler söz konusuydu. Buna göre İngiltere'nin, Vickers-Armstrong şirketinin beş denizaltı inşa etme teklifi *Yavuz*' un beş yıl içinde hurdaya ayrılmasına bağlanmıştı.

Bu dönemde İtalyan firması Ansaldo'nun Türk siparişinde avantaj sağlanabileceği düşünülmekteydi. Nitekim Osmanlı'nın 1911'de İtalya'ya sipariş ettiği ancak Trablusgarp Savaşı sırasında İtalyanlar tarafından el konulan *Drama* kruvazörü nedeniyle İtalya'nın Türkiye'ye borcu vardı²⁷⁸. Bu borç durumu bir avantaja çevrilmek istenmiş ve *Drama* kruvazörünün yanında bir de denizaltı alımının daha kolay gerçekleşebileceği düşüncesi ortaya çıkmıştır²⁷⁹.

Bu amaçla ilgili ülkelere heyetler gönderilmişti. 10 Şubat 1924 tarihli *Cumhuriyet* gazetesi, Hükümete müracaat eden bazı denizaltı fabrikalarında inceleme yapmak üzere İtalya ve Almanya'ya giden heyetin döndüğü haber veriliyordu. Heyet reisi Şükrü Bey Ankara'ya gidecek ve neticeyi Vekaletle bildirecekti²⁸⁰.

Eylül 1924'te Türkiye ile İngiltere arasında Musul konusunda anlaşmazlık yaşanması denizaltı siparişlerinin seyrini değiştirecekti. Türkiye bu sebepten, Armstrong Vickers'ın teklifini ilke olarak elledi. Kriz sırasında İtalya, İngiltere'nin yanında yer almıştı. Türkiye, İtalyan Ansaldo'nun teklifini de demode bulduğu gerekçesiyle elledi. Bu aşamada Türkiye'nin denizaltı siparişinde bir Hollanda, iki Fransız ve bir İsveç firması şanslı gözükmekteydi. Sonuçta siparişler Hollanda'ya verildi. Fransızlara göre ise bu durum Türkiye'nin Almanya'ya olan yakınlığının açık bir göstergesiydi. Gerçekten de teklifi değerlendiren komisyonda üç üyeden ikisi Almanya'da eğitim görmüştü. Dolayısıyla Alman tasarımlarına yatkınlıkları var

²⁷⁷ *Cumhuriyet*, 8 Mayıs 1925.

²⁷⁸ Serhat Güvenç, Dilek Barlas, A. g. m., s. 232.

²⁷⁹ BCA, FK. 30..18.1.1, YN.12.66..7, KN.1336,T. 4/1/1924.

²⁸⁰ *Cumhuriyet*, 10 Şubat 1925.

denilebilirdi²⁸¹. Bu iki denizaltı Alman tasarımıydılar ve Hollanda'daki üretimi Versay'dan kurtulmaya çalışan Almanya tarafından sağlanan fonlarla gerçekleşmekteydi²⁸².

Yabancı basın da Türkiye'nin denizaltı siparişlerine ilgi gösterdi. 22 Mayıs 1925 tarihli *The Times* gazetesi Türklerin Rotterdam'daki Fijenoord fabrikasına iki denizaltı ve Lübeck'teki Flender şirketine 26.000 tonluk bir yüzer havuz sipariş verdiğini belirtiyordu. Yine her iki sipariş için İngiliz firmalarının da ihaleye girdiği belirtiliyor ilaveten Türkiye'nin İngiliz firmalarını tercih etmeyişinin nedeni olarak Musul meselesi gösteriliyordu²⁸³. *Cumhuriyet* ve *Vatan* gazetelerinde yer alan *The Times* kaynaklı haberi aynen vermişlerdir ve gazetede ki yoruma da yer vererek, bu tekliflerin kabul edilmemesinin Musul meselesi nedeniyle Türklerin İngiliz mallarını, sanayisini boykot edeceğini gösteriyor şeklinde değerlendirildiğini belirtmişlerdir²⁸⁴. Söz konusu ortama ve şartlara rağmen Türkiye'nin yeni denizaltılar alma eğilimi Bahriye Vekaleti yazışmalarında yer almaktaydı²⁸⁵.

Bu dönemde Türkiye'nin bir de telsiz istasyonu ihalesi söz konusuydu. İstanbul ve Ankara'ya yapılacak olan bu telsiz istasyonu için İngiliz, ABD, Alman ve Fransız firmaları tekliflerle gelmişti. *The Times*, 1 Temmuz tarihli haberinde Türkiye ile ekonomik sebeplerden dolayı anlaşılakta zorlanıldığını belirtiyor ve Türk ihale işleyişi eleştirilerek denizaltı ihalesinin verildiği Fijenoord firmasının yedi yıllık bir sürede ödeme yapılmasını kabul ettiği ve imza sürecinde herhangi bir ödeme yapılmadığını bildiriyordu²⁸⁶.

Drama kruvazörü meselesinin halledilmesi ve İtalya ile ilişkilerin bahriye anlamında iyileşmesi için 1927'yi beklemek gerekecekti. 1927 Ocak ayında Mussolini, Türkiye'de bulunan ateşenevalı vasıtasıyla Türk Bahriye Vekiline İtalyan bahriyesi adına temennilerini tebliğ etmiş ve İhsan Bey'de aynı suretle Türkiye Bahriyesi namına İtalyan Bahriyesi hakkındaki temennilerini, teşekkürleri ile birlikte bildirmişti²⁸⁷.

²⁸¹ Serhat Güvenç, Dilek Barlas, A. g. m., s. 233.

²⁸² Serhat Güvenç, A. g. m., s. 333.

²⁸³ *The Times*, 22 Mayıs 1925.

²⁸⁴ *Cumhuriyet*, 27 Mayıs 1925; *Vakit*, 27 Mayıs 1925.

²⁸⁵ BCA, FK. 30..18.1.1, YN. 14.42..11., T. 6/7/1925.

²⁸⁶ *The Times*, 1 Temmuz 1925 .

²⁸⁷ *Cumhuriyet*, 3 Ocak 1927.

Bundan sonra gazetelerde *Drama* kruvazörü meselesinin halledildiği yönünde haberler çıkmıştır. Buna göre Commercial di İtalyan Bankasında hükümet namına Süreyya Bey ile fabrika arasında imzalar atılmıştır. Hazine Hukuk Müşaviri bu yönde bir açıklama yaparken Mösyö Musollini'nin Türk Bahriyesi hakkındaki temennileri ve aynı şekilde İhsan Bey'in temennilerinin mühim olduğu belirtilmiştir²⁸⁸.

Hollanda'nın Fijenoord tersanesine sipariş verilen bu denizaltılar *I.İnönü* ve *II.İnönü* adını alacaklardı. Bunların yapımına 28 Ocak 1926'da başlandı. 58 metre boyunda, 5.8 metre genişliğinde olan bu denizaltılar su üstünde 13,5 mil dalmış durumda azami güç kullanarak 5 mil hız yapabilecek düzeydeydiler. Botların 6 torpido kovanı ve bir tane 9.1 santimlik topu vardı. *I.İnönü* 1 Şubat 1927'de, *II. İnönü* 12 Mart 1927'de tamamlandı²⁸⁹.

Denizaltılar su üstü 518 ton ve sualtı 673 ton ağırlığındaydılar. Su üstündeki süratleri ise azami 14.3 mil idi. Başta 4, kıçta 2 torpido kovanı ile bir adet 7.5 cm'lik ve bir adet 2 cm'lik topları vardır. Gemilerin Türkiye'ye teslimi ise 9 Haziran 1928 yılında gerçekleşti. Gemiler, Hollanda'dan Hollanda bayrağı altında, Türk ve Hollandalı personel ile birlikte gelmişler ve Türkiye'ye gelmelerinin ardından Dolmabahçe önünde sancak çekme ve donanmaya katılma töreni gerçekleşmiştir. Denizaltılar 1948 yılına kadar Türk donanmasında hizmet verdiler²⁹⁰.

İzmir'de bulunan *Yeni Asır* gazetesi 12 Şubat 1927 tarihli haberinde Türkiye tarafından Rotterdam'daki Fijenoord bahriye tezgahlarına ısmarlanmış bulunan denizaltılardan birisinin denize indirilme merasiminin tamamlandığını, yapılan merasimde Türk Erkan-ı Bahriye-i Umumiye Reisi Hüsamettin Bey ile Bahriye Müsteşarı ve daha pek çok ismin hazır bulunduğu haberini vermiştir²⁹¹.

8 Kasım 1927 tarihli *Cumhuriyet* gazetesi denizaltıların önemini vurgularken Hollanda tezgahlarında inşası tamamlanan *I.İnönü* denizaltısının tecrübelerinin yapılmakta olduğunu, *II.İnönü*'nün de bitmiş olup tecrübelerinin yapılmasının ardından Türkiye'ye geleceğini belirtiyordu²⁹².

²⁸⁸ *Cumhuriyet*, 5 Ocak 1927; *Cumhuriyet*, 6 Ocak 1927.

²⁸⁹ Raşit Metel, *Türk Denizaltıcılık Tarihi*, T.C. Deniz Basımevi, İstanbul, 1960, s. 151-152; Yüksel Öcal, A. g. e., s. 341; *Vakit*, 26 Şubat 1927.

²⁹⁰ Nejat Akgüner, A. g. e., s. V-3-1.

²⁹¹ *Yeni Asır*, 12 Şubat 1927.

²⁹² *Cumhuriyet*, 8 Kasım 1927.

Türkiye’de denizaltıcılık konusu 1924 yılında Avrupa’ya gönderilen, Binbaşı Şükrü Okan, Yüzbaşı İbrahim Rıza ve Makine Yüzbaşı Hamdi Özger’den oluşan üç kişilik heyet ile başlamış bu heyet önemli bilgilerle Türkiye’ye dönmüştü. Bundan sonra da kanunlar çıkartılarak, kurslar açılarak ve denizaltı siparişi verilerek Türkiye’de denizaltıcılık faaliyetlerine başlanacaktı. Bahriye Vekaleti de 11 Ekim 1925’te Vekiller Heyeti Kararnamesi haline getirdiği bir talimname ile denizaltıcı olacak subayların vasıflarını tayin etti. Burada beden sağlığı ve sıhhi şartlar üzerinde durulmaktaydı²⁹³.

Kasımpaşa’da denizaltıcı olacak subaylar için bir kurs açılacaktı. Binbaşı Şükrü Okan ve Yüzbaşı İbrahim Rıza (Ülmen) Bey idaresindeki sayıları 15 olan bu subaylar kursun ardından Hollanda’da bir tatbikata katıldılar²⁹⁴. Türkiye denizaltılar konusunda bu gelişmeleri yaşarken burada çalışanların maaşlarına da bütçenin el verdiği oranda zam yapmıştır²⁹⁵.

Bu arada denizaltıların teslimi yaklaştığında bu denizaltıları tanımak ve kullanmak amacıyla kurs görmek için gönderilen 15 subay ve gedikli ile Komutan ve baş çarkçılar denizaltılar ile diğer personel ise trenle yurda dönmüşlerdir²⁹⁶. Onlar 17 Martta 1928’de gemilerin gelişini beklemek üzere yurda gelirken Hollanda’da ise gemilerle beraber gelmek üzere komutan ve baş çarkçı kalmıştır²⁹⁷.

Denizaltılardan başka Bahriye Vekaleti devrinde 300 beygir gücünde Fiat motoru ile donatılmış 12 Deniz uçağı satın alınmıştır²⁹⁸. Bunun haricinde mevcut olan gemilerin bakım ve onarımı adına da çalışmalarda bulunulmuştur. *Hızır Reis*, *İsa Reis* ve *Kemal Reis* gambotlarının zaman içinde kazan borularının eskimesi üzerine 1925 Mayıs tezkiresinde bu gemilerin inşa edilmiş oldukları Fransız “Normand” bahriye şirketinden kazan borusu teminine karar verilmiştir. Buna göre her gemi için % 10 yedeklik ile birlikte 1408 adet ve toplamda 4224 kazan borusu ve yine %10 yedeklikle beraber altışar takım ateş tuğlası bu fabrikadan pazarlıkla satın alınmıştır²⁹⁹.

²⁹³ Afif Büyüktuğrul, A. g. e., s. 26-27.

²⁹⁴ A. g. e., s. 27; Raşit Metel, A.g.e., s. 36.

²⁹⁵ Resmi Gazete, 27 Temmuz 1927.

²⁹⁶ Yüksel Öcal, A. g. e., s. 341.

²⁹⁷ Afif Büyüktuğrul, A. g. e., s. 27.

²⁹⁸ Fahri Çoker, A. g. m., s. 74; Rasim Ünlü, A. g. m., s. 205.

²⁹⁹ Umut Cafer Karadoğan, A. g. e., s. 267.

Vekaletin bu dönemde uğraştığı bir diğer gemi ise *Rasıt* römorkörü olacaktı. İhsan Bey Ocak 1925'te *Rasıt* gemisi ile ilgili olarak esas olarak bu geminin mayın gemisi olarak alınmadığını, bütçeden ayrılan paranın esas olarak bir römorkör almak üzere tahsis edildiğini, gemiyi satın almak üzere giden heyete bu yolda talimat verildiğini belirtmiştir. Bu konuda İhsan Bey, denizaltı yapmakta herhangi bir ihtisası olmayan fabrikalarla temasa geçildiğini yaptığı tetkikte ve neşriyatta rastladığını belirtmiştir. İhsan Bey bu tip konularda izledikleri yolun müracaat eden fabrikanın ve istihdam edilen mühendislerin kabiliyetini inceleme adına gönderilen heyet-i fenniye'nin olumlu bir raporu olmadıkça ve fabrikanın mensup olduğu ülkenin hükümeti nezdinde işin ciddiyetinin soruşturulması gerçekleşmediği sürece kabul etmediklerini belirtmiştir³⁰⁰.

İhsan Bey'in *Rasıt* gemisi ile ilgili verdiği malumatlar da tartışma konusu olmuştur. Vekilin yaptığı açıklamalardan sonra *Vakit* gazetesinin 11 Ocak 1925 tarihli sayısında ismini gizleyip bir bahriye uzmanı olduğunu belirten biri tarafından bir yazı kaleme alınır. İhsan Bey'in yaptığı açıklamaları okuyunca çok şaşırdığını belirten adını gizleyen bu şahıs Vekilin bu gemi ile ilgili verdiği beyanatların doğru olamayacağını ve İhsan Bey'in birileri tarafından yanlış bilgilendirilmiş olabileceğini belirtir³⁰¹.

Vakit gazetesinin Serbest Sütununda bir bahriyeli uzman imzasıyla açıklamalar yapan bu şahsa göre *Rasıt* gemisi İstanbul'a varır varmaz Abdurrahim Bey tarafından oluşturulan bir uzman heyet tarafından mayıncılık için kullanılıp kullanılmayacağı araştırılmış ve neticede bu geminin mayın gemisi olarak kullanılamayacağına karar verilmiştir. Uzmana göre bu gemi kesin olarak bir mayın gemisi olarak alındı ve şirkete geminin tesliminin ertelendiği her gün için 15 İngiliz lirası verilmesi taahhüt edildi ve bazıları tarafından İhsan Bey'in masumiyeti ve iyi niyeti suistimal edilerek geminin römorkör olarak alındığı bilgisi verildi. Bu bahriye uzmanına göre bu gemi bir bahriyeli uzman tarafından daha önce incelettirilmemiştir. Bu konuda yetkili şahıslar tarafından yeni göreve gelen iyi niyetli İhsan Bey kamuoyuna yanlış bilgi vermeye sevk edilmiştir³⁰².

³⁰⁰ *Hakimiyet-i Milliye*, 9 Ocak 1925.

³⁰¹ *Vakit*, 11 Ocak 1925.

³⁰² A.g.g.

Bu haberlerden sonra İhsan Bey özel bir komisyon kurup donanmanın çok iyi bir şekilde incelenip rapor edilmesi emrini verir. Bu konu için de Nazmi Bey görevlendirilir. Bahriye Vekaleti, *Rasıt* gemisi için ise ayrı bir komisyon teşkil etmiştir. Bu komisyon Seyr-i Sefain'e gemi sipariş etmek için İstanbul mebusu Hamdi Bey başkanlığında İngiltere'den sipariş edilen *Rasıt* gemisini ve sipariş edilme sürecini inceleyip rapor edecektir. Bu komisyon için de Mecidiye süvarisi Yüzbaşı Rıza Bey görevlendirilir³⁰³.

İhsan Bey görevi devralmasının ardından Bahriye Dairesi Reisi Abdurrahim (Hamamcıoğlu) Bey'i Cumhuriyet döneminde yurtdışından alınan ilk gemi olan *Rasıt* römorkörünün satın alınmasıyla ilgili olarak Bahriye Divan-ı Harbi'ne vermiştir. Mahkeme yaptığı inceleme sonucunda geminin satın alınması şekliyle ilgili olarak herhangi bir usulsüzlük bulamamıştır; fakat bazı kesimler bu olaylar nedeniyle Vekil Bey'e kızmıştır³⁰⁴. İzmit Üssü Bahriyesi zabitanından da birkaç kişi hesaplarda suistimaller yaptıkları gerekçesiyle Divan-ı Harbe verilmişlerdir³⁰⁵.

Bahriye Vekaleti döneminde sadece Yavuz'un onarılması sağlanmamıştır. Bu dönemde onarımdan geçen bir diğer gemi *Mecidiye* kruvazörü olmuştur. 1925 yılında Mecidiye'yi tamir için adım atılmıştır. 13 Nisan 1925'te *Cumhuriyet*'te "Hamidiye ve Mecidiye Kruvazörlerinin Tamiri" başlığıyla yayınlanan haberde Vekalet'in *Mecidiye* ile *Muavenet-i Milliye* sınıfı iki torpidobotu tamir edeceğini belirtmektedir. Bundan sonra tamir edilen gemilerde Bahriyeli teğmenlerin staj göreceği belirtilmektedir³⁰⁶. 1927 senesinde Mecidiye Kruvazörü'nün ana buhar boru donanımlarıyla tertibat kısımlarına ait malzemeler tedarik edilmiş ve söz konusu tamir malzemeleri için 55.000 TL'nin Bahriye Vekaleti bütçesinden ödenmesi bakanlar kurulu kararınca onaylanmıştır³⁰⁷.

1925 Ocak'ında *Giresun* Vapuru da Seyrisefain idaresinden alınarak Bahriye Vekaletine verilmesi Bakanlar Kurulu tarafından kararlaştırılmıştır³⁰⁸. Yine Bakanlar

³⁰³ **Vakit**, 28 Ocak 1925.

³⁰⁴ İskender Tunaboş, A. g. e., s. 72; Mustafa Hergüner, **Cumhuriyetimizin Başlangıç Yıllarındaki Denizciliğimize İlişkin Bir İnceleme**, İstanbul Deniz Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 2003, s. 34.

³⁰⁵ **Vakit**, 14 Şubat 1925.

³⁰⁶ **Cumhuriyet**, 13 Nisan 1925.

³⁰⁷ **BCA**, FK. 30..18.1.1, YN. 28.29..11., KN. 4711, T. 9/5/1928.

³⁰⁸ **BCA**, FK. 30..18.1.1, YN.12.69..20., KN. 1410, T.18/1/1925; **Hakimiyet-i Milliye**, 20 Ocak 1925.

Kurulu İtalya'nın Ansaldo Fabrikasından, verilen siparişlere bir miktar ödeme yapmak suretiyle, levazım-ı bahriye siparişi verilmesi yönünde karar almıştır³⁰⁹.

C. YAVUZ GEMİSİNİN TAMİRİ

1. Bahriye Vekaleti'nin Kurulmasından Önce Yavuz Gemisini Tamir Ettirmeye Yönelik Girişimler

Türk donanma programında kesin olan şey *Yavuz* zırhlısının onarılması ve hizmete sokulmasıydı. Bu zırhlı Türk deniz gücünün dirilişinin bir simgesi haline dönüşmüştü³¹⁰. Özellikle *Yavuz*'un yüzdürülmesi Adalar Denizi'nde Yunanistan'a karşı üstünlüğün kurulması anlamına geliyordu³¹¹. Bu sebeple *Yavuz*'un bir an evvel tamiri ve modernize edilmesi, Yunanistan ile girilen kuvvet yarışında denge sağlayıcı bir unsur olarak yer alması fikri ön plana çıkarılmıştı³¹². Bununla birlikte bu gemi Cumhuriyete yaralı olarak intikal etmişti. *Yavuz* ve *Midilli* gemileri 1917 tarihinde İmroz Adasına İngiliz üslerini bombardıman etmek üzere baskında bulunacaklardı; fakat bu hareket felaketle sonuçlanacak, *Midilli* kruvazörü İngiliz mayın tarlasının içine düşerek batarken, *Yavuz* iki mayın isabeti almasının yanı sıra Nara'da karaya oturacaktı. Gemiye burada hareketsiz yakalayan İngiliz uçakları *Yavuz*'un üstünde 270 uçuş yapacaklar ve iki bombayı *Yavuz*'a isabet ettireceklerdi. Bundan sonra *Yavuz* onarılmak üzere Rusların Sivastopol üssündeki havuza alınacaktı; ancak *Yavuz* tamiri sonuca ulaşmadan Sivastopol'dan İstanbul'a gelmek zorunda kaldı ve böylece Mütareke dönemine üç büyük yara ile girdi. Cumhuriyet ilan edildiğinde *Yavuz*, elektrikten yoksun, kalorifer kazanları işlevsiz bir haldeydi³¹³. Mayın yaraları yüzünden geminin hareket imkanı

³⁰⁹ **Hakimiyet-i Milliye**, 6 Ocak 1925.

³¹⁰ Serhat Güvenç, Dilek Barlas, **A. g. m.**, s. 228.

³¹¹ Umut Cafer Karadoğan, **A. g. e.**, s. 268.

³¹² **BCA**, FK. 30..10.0.0, YN.62.420..3., T.20/6/1925.

³¹³ Afif Büyüktuğrul, **A. g. e.**, s.127-130; Mehmet Altun, "Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Yolsuzluk Davası Havuz-Yavuz Olayı", **Toplumsal Tarih**, Sayı: 110, Şubat, 2003, s. 36.

kalmadığından, toplar torpidolar çalışır halde olmasına rağmen *Yavuz*'un bir savaşta görev alması mümkün değildi³¹⁴.

Yavuz'un onarılması adına girişimler Bahriye Vekaleti kurulmadan önce 1924 yılında başlamıştı. O dönemde ayrı bir denizcilik bakanlığı bulunmadığından konu Milli Müdafaa Vekaletine bağlı Bahriye Dairesi tarafından takip edilmekteydi. Öncelikle Kasımpaşa ile Azap Kapı arasındaki kuru havuzlardan bir tanesinin büyütülerek geminin burada onarılması düşünülmüş ve gerekli projelerin hazırlanması için İstanbul'daki deniz fabrikaları fen heyetine gereken emir verilmişti. Fen heyeti havuzlardan birini 40 metre daha uzatmak ve İstanbul Bahriye Komutanlığı ile havuzlar arasındaki denizi daha da derinleştirmek şartıyla tasarının mümkün olabileceğini bildirmişti; ancak Haliç ile Sarayburnu arasındaki köprünün *Yavuz*'un geçmesine uygun olmayacağının anlaşılması ile durumdan vazgeçildi³¹⁵. Nitekim Bahriye Müdüriyeti bu gemiyi yüzdürebilmek için türlü gayretler sarf etmiş, geminin bir bölmesindeki suyu otomatik olarak diğer bölmeye nakledebilmek suretiyle denge sağlamaya çalışmış; ancak 30 pusluk katılım borularının büzülmesi sebebiyle gemi devrilme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu amaçla geminin kurtarılması için acil olarak bir yüzer havuza ihtiyaç vardı³¹⁶.

Yavuz'un onarılabilmesi için bir yüzer havuza ihtiyaç vardı ve bunun için de ortalama 3,5 milyon lira kadar bir harcamanın gerektiği tahmin edilmekteydi. *Yavuz*'un onarımını sağlayacak para da en az iki yıl taksitle ödenecekti. Mecliste yapılan müzakereler sonucunda 25 Mart 1924 yılında *Yavuz*'un tamiri için bahriye bütçesine 2 milyonluk bir ödenek koyuldu³¹⁷.

Bütçeye iki milyon liralık ödenek konulmasının ardından *Yavuz*'un onarımı için şirketlerden teklifler alınıp incelenmeye başlanmıştı. Onarım fiyatlarını bildirilen iki büyük kuruluşun tekliflerinden bir onarım listesi ve ilk şartlar listesi çıkartılarak,

³¹⁴ A. g. m., s. 36.

³¹⁵ Ersan Baş, A. g. e., s. 186.

³¹⁶ Umut Cafer Karadoğan, A. g. t., s. 268.

³¹⁷ Mahmut Goloğlu, *Devrimler ve Tepkiler 1924-1930*, Turhan Kitapevi, Ankara, 1972, s. 240; Mehmet Altun, A. g. m., s. 36; Kemal Zeki Gençosman, A. g. e., s. 131.

İngilizceye de çevrilerek teklifi ciddi bulunan tüm şirketlere gönderilmiş ve açık fiyat istenmiştir³¹⁸.

30 Mart 1924'te Milli Müdafaa Vekili Kazım (Özalp) ismiyle gönderilen bu mektuplar, katılımcılardan mukayese yapılması için bir tamirat listesi ve müfredatını gösteren bir fiyat listesi istiyordu. Hükümetin bu girişimi üzerine Ömer Nazım Bey³¹⁹ adlı bir işadamı ihaleye girmek adına Alman Blohm und Voss şirketinin temsilciliğini aldı. Ömer Nazım Bey, bu olaydan üç dört ay kadar önce de Blohm und Voss şirketinin elindeki havuzu hükümete teklif etmişti. Ömer Nazım Beyin temsilciliğini aldığı şirket ise vaktiyle yapmayı kabul edip ilk taksitini aldığı yüzer havuzu yapmamış ve aldığı parayı iade etmemişti.

Blohm und Voss'un teklifine odaklanan Nazım Bey aynı zamanda Trablusgarp Savaşı'ndaki cephe arkadaşı Dr. Fikret Bey'e de ortaklık teklif etmiş ve hükümete götürdüğü bu ilk teşebbüsü Fikret Bey ile yapmışlardı. Bu ikiliye bir ay kadar sonra Cebelibereket Mebusu İhsan Bey de katılmıştı. Üç ortak arasında yapılan iş bölümüne göre Nazım ve Fikret Bey Türkiye'de iş yapmak isteyen yabancı şirketlerin temsilciliklerini alacaklardı. Nazım Bey yabancı sermaye ile işlerin yürütmesini sağlarken Fikret ve İhsan Beyler hükümetteki işlerin sonuçlanmasını sağlayacaktı. Yapılan sözleşme Türkiye Cumhuriyeti'ndeki tüm ekonomik teşebbüsleri içine alıyordu. Ortaklar kendi başlarına özel teşebbüse girişemeyeceklerdi. Nazım Bey'in yazıhanesinin masrafı da üç ortak tarafından karşılanacaktı. Bu ortaklık resmileşmeyecekti, söz konusu isimlerin ortaklıkları sadece 21 Mayıs 1924'te kendi aralarında imzaladıkları bir sözleşmeden ibaret kaldı³²⁰.

³¹⁸ Mahmut Goloğlu, A. g. e., s. 240; Kemal Zeki Gençosman, A. g. e., s. 131; Kazım Öztürk, **Türk Parlamento Tarihi III. Dönem 1927-1931**, Cilt: I, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1995, s. 255-257.

³¹⁹ Ömer Nazım Bey Enver Paşa'nın eniştesi idi. 1908'den önce Selanik Merkez Komutanı olarak görev yapmıştı. Birinci Dünya Savaşından önce emekli olan Nazım Bey Askeri Eşya Şirketi adında bir şirket kurarak ticarete başladı. Savaşın bitiminin ve Enver Paşa'nın Almanya'ya kaçmasının ardından Nazım Bey de Almanya'ya gitmişti. Türkiye'ye dönmесinin ardından Fikret Bey ile ticarete başlamıştır. Bkz. Kemal Zeki Gençosman, A. g. e., s. 177-184; Mahmut Goloğlu, A. g. e., s. 244.

³²⁰ A. g. e., s. 240-241; Mehmet Altun, A. g. m., s. 36-37; Kemal Zeki Gençosman, A. g. e., s. 131-132; Yunus Şen, "Yavuz-Havuz Olayı" **Popüler Tarih Dergisi**, Haziran, 200, s. 39; Nazım Bey konuyla ilgili açılan davada Blohm ve Voss Şirketi'nin Yavuz'un tamirini alması karşılığında komisyon alacaklarını belirtecekti. Buna uygun olarak de İhsan Bey'e 40.000 liralık bir komisyon verdiğini belirtecekti. Buna göre tamirin bu şirkete verilmesi karşılığında yüzde beş komisyon alınacaktı ve bu meblağ 150.000 liraya tekabül etmekteydi. Nazım Bey de bu paranın 40.000 liralık kısmını İhsan Bey'e verdiğini iddia edecekti. İhsan Bey ise bunun gerçek olmadığını belirtecektir. Bkz. Kemal Zeki Gençosman, A. g. e., s. 178-185; Kazım Öztürk, A. g. e., s. 257.

İhsan Bey bu ortaklık ile ilgili olarak; esasen o sıralarda mebuslar meşru suretle kazanç yapsınlar, mevkilerini düzeltsinler yollu bir düşüncenin yayılması üzerine birçok mebusun şirket temsilcilikleri aldığını, tüccarlık, komisyonculuk yaptıklarını söyleyecekti. Daha önce de Azmi Bey isimli biriyle ortaklık denemesi yapmış ancak Mustafa Kemal'in konuyla ilgili olumsuz fikir beyanı üzerine vazgeçmişti³²¹. İhsan Bey Bahriye Vekili olmadan önce bu ortaklıktan ayrılmış Fikret Bey'e söylediğine göre de yaptıkları sözleşmeyi yırtıp atmıştı³²².

Nazım Bey ve Fikret Beyler 1 Mayıs 1924'te Blohm und Voss'un Yavuz'u onarma teklifini iletiler; ancak bu teklife göre Yavuz, Hamburg'a götürülecek ve orada tamir ettirilecekti. Milli Müdafaa Vekaleti bu şartı kabul etmedi ve 21 Mayıs'ta teklifi reddetti. Milli Müdafaa Vekaleti bu süreçte bir havuz alınmasını ve Yavuz'un memlekette tamir edilmesine karar vermişti³²³.

Bahriye Dairesi güvenlik gerekçesi ile Yavuz'un memlekette onarılmasından yanaydı³²⁴. Nitekim Osmanlı Devleti, İngiliz tezgahlarında yapımı süren *Sultan Osman* ve *Reşadiye* gemileriyle acı bir tecrübe yaşamıştı. Üstelik tamirin Türkiye'de olması onarım parasının önemli bir kısmının yurt içinde kalmasını sağlayacak ve Türk işçiler bu durumdan kazançlı çıkarken Türkiye de bir havuz kazanmış olacaktı³²⁵.

Bütçe imkansızlıklarından dolayı geminin yalnız borularının değiştirilerek kazanların eskisi gibi korunmasına karar verilmişti. Ancak Yavuz'un onarımına başlanılmadan önce onu kaldıracak ve yaralarını suyun üzerine çıkartacak bir yüzer havuzun inşasına gerek vardı. Haliç ve İstinye'de bulunan havuzlar ise yetersiz kalmıştı, bunlar ancak Yavuz'un üçte biri büyüklüğündeki gemileri kaldırabilecek güçteydiler³²⁶. Bu 10-12 bin ton alabilecek 3 havuz yetersiz kalmıştı. Aslında Yavuz'u alabilecek büyüklükte bir havuzun 12 yıl evvel İzmit'te yapılması kararlaştırılmıştı ancak savaş sebebiyle sonuçsuz kalmıştı³²⁷.

³²¹ Kemal Zeki Gençosman, A. g. e., s. 147-148; Mahmut Goloğlu, A. g. e., s. 245; Samet Ağaoğlu, A. g. e., s. 68; Doğan Avcıoğlu, A. g. e., s. 419.

³²² Kemal Zeki Gençosman, A. g. e., s. 144.

³²³ Kazım Öztürk, A. g. e., s. 257-258.

³²⁴ Mehmet Altun, A. g. m., s. 37.

³²⁵ Ersan Baş, A. g. e., s. 187.

³²⁶ Afif Büyüktuğrul, A. g. e., s. 131.

³²⁷ Umut Cafer Karadoğan, A. g. e., s. 269; TBMM Gizli Celse Zabıtları, D.II, C.4, İc.II, İn.21, 25 Mart 1924, s. 406.

Havuz meselesi ile ilgili Blohm und Voss'un haricinde bir diğer teklif de İngiliz Vickers Şirketinden gelmişti. Bu Şirkette 40 bin ton hacminde 30 bin ton ağırlığında Almanlardan alınmış eski bir havuzu teklif etmişti; ancak şirketin istediği para ve şartlar Vekaletе ağır geldi.

Bir diğer teklif de Flender'indir. 25.000 ton değerinde bir havuz yapılması teklif edilmişti. Bu teklif ve şartlar 21 Mayıs'ta toplanan, Abdürrahim Bey başkanlığındaki komisyonda görüşüldü ve cazip bulundu. Bu süreçte Ömer Nazım Bey, Blohm und Voss'da kaybettiklerini bu Alman Firmasında kazanmak isteyerek işin içine gireceklerdi. Flender'in vekili Hiseman da Nazım Bey ve beraberindekilerle yardım hususunda anlaştı³²⁸.

Bu aşamada hazır bir havuz alınması veya yeni bir havuz inşa edilmesi arasında kararsız kalınmıştı. Havuzun hazır alma süreci hızlandırılırken bununla birlikte yeni bir havuz yaptırma işi daha ucuza getirilecekti³²⁹. 30 Haziran tarihli *The Times* gazetesi haberinde *Yavuz* gemisinin tamirinin ertelendiği belirtiliyor, bunun nedeninin de ihaleye katılan İngiliz ve Alman firmalarının bütçede izin verilenden daha fazla bir para talep etmeleri gösteriliyordu. Ankara'nın sonbahardaki toplantısından önce kredi artışı için yetki almasının beklendiği ekleniliyordu³³⁰.

Bütçede 1 milyon 600 bin vardı ve münasip bir havuz ancak dokuz ay gibi bir sürede teslim edilmek üzere 180 bin İngiliz lirasına satın alınabilirdi. Halbuki bir de denizaltı alınması söz konusuydu. 3 Eylül'de toplanan komisyon bir havuz elde edilmesine ve taksitle denizaltı alınmasına karar vermişti. 23 Kasım 1924'te toplanan özel bir komisyon teklifleri değerlendirdi. Komisyon, Blohm und Voss'un tercihini pahalı buldu; 25.000 tonluk yeni bir havuz inşası teklifinde bulunan Flender'in teklifini uygun şartlar sağlamadığından dolayı kabul etmedi; Komisyon Dockbau'nun teklifini uygun buldu hatta ayrıntılara karar verildi. 6 parçadan oluşacak havuz 25.000 ton ağırlığında olacak ve dokuz ayda teslim edilecekti. Ancak sorun *Yavuz*'un batma tehlikesinde olmasıydı. 1925 yazına kadar yeni veya eski bir havuz getirmek çok gerekliydi³³¹. Yapılan müzakereler sonucunda harekete geçen Milli Müdafaa Vekaleti,

³²⁸ Kazım Öztürk, A. g. e., s. 258-259.

³²⁹ Mehmet Altun, A. g. m., s. 37.

³³⁰ *The Times*, 30 Haziran 1924.

³³¹ Kazım Öztürk, A. g. e., s. 259- 260.

Armstrong-Vickers Şirketi'nin Almanlardan ganimet olarak almış olduğu 30 bin tonluk bir havuzu İstanbul'a getirtip, *Yavuz*'u İzmit'te tamir ettirmeye karar verdiler³³².

Milli Müdafaa Vekali bu kararı 27 Kasım 1924'te vermişti. Bu kararın verilmesinden üç hafta sonra 22 Aralık 1924'te Bahriye Vekaleti teşkil edildi ve bu iş artık Bahriye Vekaletinin omuzlarındaydı³³³.

2. Bahriye Vekaleti Döneminde Yavuz Gemisini Tamir Ettirmeye Yönelik Girişimler

İhsan Bey Vekalet gelmesinden kısa bir süre sonra *Yavuz*'un tamiri için girişimlere başlamış ve 7 Mayıs tarihinde Flender şirketi temsilcisi Mösyö Hisman ile beraberindeki mühendis Marks, Bahriye Vekili ile görüşmek üzere Türkiye'ye gelmişlerdir³³⁴.

Daha bu dönemde *Yavuz*'un tamiri meselesi İngiltere'yi rahatsız etmişti. *The Times* "Yeniden Goeben" başlığında konuyu ele almıştı. Gazete, Türklerin donanma konusundaki emellerinde bir canlanma olduğunu, bu durumun hem İhsan Bey'in verdiği demeçlerden anlaşılabildiğini hem de İstanbul muhabirleri tarafından belirtildiğini yazmıştır. İhsan Bey, yabancı bir donanmaya mensup olmayan ve Türk üniforması giymeyecek yabancı uzmanlarla Ankara hükümetinin temas kurma niyetini duyurdu ve ardından basını komşu devletler tarafından bilinmesi uygun olmayan atamalar ile ilgili haber yaptığı için "vatan hainliği" ile suçladığını belirtti. Gazete, *Yavuz* drenotunun değerli olduğunu belirtirken geminin onarılması için hükümetin şimdiden pek çok firma ile görüştüğünü, Türkiye'nin sadece 2 denizaltı değil bir de 26.000 tonluk yüzer havuz sipariş verdiğini oysa Ankara'nın son zamanlara kadar ekonomik nedenlerden ötürü tedbirli davranıp *Goeben*'in tamirine karşı bir tutum içine girdiğini belirtti. Haberin devamında *Goeben*'in savaştan yaralı çıktığı ve mevcut durumu anlatılırken yeni Türk Vekilin *Goeben*'i demirli olduğu Büyükkada'dan çekip Almanlardan alacağı büyük

³³² Feridun Kandemir, "Yavuz-Havuz Davası", *Resimli Tarih Mecmuası*, Sayı: 58, Ekim, 1954, s. 3408; Kazım Öztürk, A. g. e., s. 260.

³³³ Mahmut Goloğlu, A. g. e., s. 241; Feridun Kandemir, A. g. m., s. 3408; Mehmet Altun, A. g. m., s. 37; Kazım Öztürk, A. g. e., s. 260.

³³⁴ *Cumhuriyet*, 8 Mayıs 1925.

havuzda tamire kararlı olduğu yer aldı. Bu operasyonun çok pahalı olduğu, Havuz'un bedelinin ve Türk sularına taşınmasının Alman Hükümeti'nin bu geminin inşası için harcadığı toplam parayı geçebileceği; ancak pahalılığın kuruş üzerinden değil politika üzerinden hesaplandığını belirtti. Lozan Antlaşması ile birlikte Sevr Antlaşması'nda var olan donanma gücünün sınırlanması durumunun ortadan kalktığı, bu süreçte Rusya ve Yunanistan donanmalarını sınırlamaya giderken Türkiye'nin de Boğazlar ve Çanakkale'yi koruma adına donanma programını bazı denizaltılar ve torpido alımı ile sınırlayacağını ümit edildiğini, *Goeben*'in onarılması kararının ise Yakındoğu'nun donanma yarışından kaçınılabileceği ümidini çürüttüğü belirtiliyordu. Haberde, Türkiye'nin çalışmalarını dengeleyebilmek için Yunanistan'ın kendisini yeni gemi almak zorunda hissedeceği, Sovyetlerin Sivastopol ve diğer bölgelerde donanma inşasını kolaylaştıracağı, Romanya'nın da var olan filolarını güçlendirmek isteyeceği yer aldı. Haber, Türkiye'ye verdiği öğüt ile sonuçlanıyordu. Buna göre, mutlaka hükümetin kararının politik şüphe ve donanma yarışına sebebiyet vereceğinin fark edilmesi gerektiği, *Goeben*'in müttefiklerin elinden kaçarak Çanakkale'ye gelmesinin Türkiye'nin savaşa girmesi gibi bir felaket ile sonuçlandığı ve yine *Goeben*'in Osmanlı Donanmasında etkili olmasının Türkler ve komşuları için endişe verici politik ve ekonomik sonuçlar doğurduğu belirtiliyordu. Lozan Antlaşması'nın silahsızlanmayı sağlayamamasının da kötü olduğu belirtiliyordu³³⁵.

İngiliz *The Times* gazetesinde yayınlanan bu haber Cumhuriyet gazetesinde "İngiliz Gazeteleri Telaş Ediyor" başlığıyla yer almıştı. Buradan İngiltere'nin Türk bahriyesindeki canlanmadan endişe ettiği anlaşılmaktadır. İhsan Bey'in Türk bahriyesini ıslahı için tarafsız devletlerden müşavir heyeti alması, Hollanda'dan denizaltı siparişi ve Yavuz'un tamiri için Almanya ile görüşmelere dikkat çekilmektedir. Gazetede *Goeben*'in ilk defa Osmanlı Devleti'ne gelmesi bu devletin birinci dünya Savaşına girmesine neden olduğu belirtilmekte ve şimdi bu geminin tamir edilerek Türk donanmasına katılmasının nahoş sonuçlar doğurabileceği belirtilmektedir. Gazetede Lozan Antlaşması'nda donanmanın silahlanmasına engel olabilecek bir madde bulunmamasının acınacak bir durum olduğu yer almıştır³³⁶.

³³⁵ *The Times*, 26 Mayıs 1925.

³³⁶ *Cumhuriyet*, 31 Mayıs 1925.

İhsan Bey *Cumhuriyet* gazetesinde 7 Haziran tarihinde yayınlanan röportajında bu haber ile ilgili değerlendirmede bulunmuştur. İhsan Bey, Ege denizi ve diğer bölgelerde saldırıya uğramamak amacıyla savunmaya dayalı bir donanmanın gerekliliğini vurgulamış ve genç cumhuriyetin de bunun için çabaladığını belirtmiştir³³⁷.

Siirt Mebusu Mahmut Bey³³⁸ *Hakimiyet-i Milliye* gazetesinde yer alan yazısında 1925 yılı bütçe görüşmelerinin ardından İhsan Bey'in Bahriye programı maiyetinde açıklamada bulunmasının ardından kendisi de donanma ve donanma programı konusundaki fikrini söylemek adına bir yazı kaleme almıştır. Burada uzun bir kıyı şeridine sahip olan Türkiye'nin bu kıyı şeridini korumak adına mutlaka bir bahriye programı olması gerektiğini ve akıllıca bir program izleyip abartılı olmayan makul bir donanmaya sahip olunması gerektiğini belirtmiştir. Bahriye siyasetinin müdafaaya dayanması gerektiğini belirtmiştir. İlaveten Vekaletin denizaltı, deniz uçakları ve harp malzemesi gibi müdafa aletlerini temin etmesinin ardından efrat, zabıt ve kumandanları yetiştirmeye özel önem verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu eğitimin sadece kağıt üzerinde kalmaması uygulama olarak da gerekli eğitimin verilmesi gerektiğine işaret etmiştir. Mahmud Bey, ordu zabitanına büyük rütbeli zabıtların de iştirak edeceği bir bahriye kursu açmanın gerekliliğini vurgulamıştır. Bu iş için yabancı uzmanlardan yararlanılabileceğini de belirtmiştir. Mahmud Bey, İhsan Bey'in bütçe görüşmelerinde bu esas dahilinde çalışacaklarını belirtmesini de memnuniyetle karşıladığını belirtmiştir. Mahmud Bey, İstiklal Harbi sırasında bahriyenin ihmal mecburiyetinde kaldığını ancak birkaç aydan beri değerli bir arkadaşlarının vazifeyi omuzladığını ve planların gerçekleşmesi durumunda vekilin, milletin hafızasında özel bir yeri olacağını belirterek konuyu noktalamıştır³³⁹.

Cumhuriyet gazetesinde yer alan 7 Haziran tarihli haber de *The Times* gazetesinde yer almış ve "Türklerin Donanma Konusundaki Emelleri" başlıklı yazıda Donanma Bakanı İhsan Bey'in *The Times*'da çıkan makale nedeniyle *Cumhuriyet*

³³⁷ *Cumhuriyet*, 7 Haziran 1925.

³³⁸ Mahmut Soydan (1883-1936) Harp Okulu mezunu olan Mahmut Bey çeşitli askeri görevlerde bulunmuştur. Kendisi *Hakimiyet-i Milliye* Gazetesi Müdürü ve Başyazarıdır. II. III. IV. ve V. Dönem Siirt Milletvekilliği yapmıştır. İş Bankası kurucularındandır ve Yönetim Kurulu Başkanlığı yapmıştır. Bkz. *TBMM Albümü*, s. 117, 168, 221, 286. Bkz. Mahmut Soydan, *Milli Mücadele Tarihine Dair Notlar Ankara'nın Defteri*, Haz. Nejdet Bilgi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007.

³³⁹ *Hakimiyet-i Milliye*, 25 Mart 1925.

gazetesine bir açıklamada bulunduğu, burada İhsan Bey'in çıkan makaleyi görmediğini kabul ettiğı yer alıyordu. İhsan Bey'in ilk hedeflerinin ülkenin dirliğı olduğı; ancak Türkiye'nin uzun sahillere sahip olması kendilerini denizlerden gelecek saldırılardan korunması zorunluluğunu beraberinde getirdiğı, Türkiye'nin varlığını korumak için ne gerekiyorsa yapacağını belirten konuşmasına yer verildi. *The Times*'da yayınlanan makaleye *Hakimiyet-i Milliye* gazetesi de değerlendirmede bulunmuş, burada da Türk donanma programının mütevazı ve savunma amaçlı olduğı, denizlerde üstünlük etme ve donanma yarışına girme söylentilerinin kuruntu olduğunun belirtildiğı yer almıştı³⁴⁰.

25 Haziran tarihli *The Times* gazetesi "Türk-Yunan İlişkileri", "Donanma Politikası" başlığı ile tekrar Türkiye'nin donanma politikasından duyduğı rahatsızlığa yer verecekti. Buna göre Türk-Yunan anlaşmasının imza edilmesinden sonra iki devlet arasındaki ilişkinin gelişim göstereceğı belirtilmiş, bununla birlikte Sırp-Yunan müzakerelerinin sonuçsuz kalmasından ve Yunanistan'ın ilerleyen zamanda iyi niyetle anlaşmayı uygulayacağı ümidinden bahsedilmiştir. Bununla beraber Yunanistan hakkında Türkiye'nin şüphesi İhsan Bey tarafından Türkiye'nin bahriye siyaseti hakkında verdiği demeçte açıkça görüldüğünden bahsediliyordu. Buna göre İhsan Bey, Türkiye'nin müdafaa amacıyla bir donanma oluşturduğunu ancak Balkan Harbi sırasında Türk donanmasının Yunan donanmasına mağlup olduğunu belirttiğini ve son sipariş verilen yüzer havuz gelir gelmez Türklerin yılladır istediğı *Yavuz* gemisini tamir edeceklerini ilave ettiğini belirtmektedir. Haberde Türk otoritelerinin büyük bir donanma inşa etmeyi düşünmediğı; ancak İhsan Bey'in ülke donanmasının küçük, bununla birlikte etkili olmasında kararlı olduğı belirtiliyordu. İhsan Bey'in gereksiz parçaları hurdaya ayırma, yeni bir donanma kadrosu oluşturma, yabancı uzmanlar getirmek; ancak bu uzmanları Türk bahriye rütbesinin dışında tutma ve muvazzaf kadroyu dış mihrakların etkisinden çıkarma ve personeli deniz üzerinde eğitim konularında reformlar gerçekleştirmek istediğı belirtilmektedir³⁴¹. 30 Haziran tarihli *Cumhuriyet* gazetesi "Times Yine Bahriyemizle Meşgul" başlığı altında *The Times*'ın

³⁴⁰ *The Times*, 9 Haziran 1925.

³⁴¹ *The Times*, 25 Haziran 1925.

İstanbul muhabiri tarafından bildirilen 25 Haziran tarihli haberin neredeyse tamamına yer vermiştir³⁴².

Bu süreç boyunca başta *Yavuz* 'un tamiri ve ardından diğer gemilerin tamiri ile donanmanın durumu ile ilgili gazetelerde sürekli olarak vekalet ve faaliyetleri hakkında haberlerin yer almasının ardından İhsan Bey, Anadolu Ajansı muhabirine verdiği demeçte dünyanın her tarafında kabul edilen prensip uyarınca memleketin müdafaası hakkında basın bu tür açıklamalarda bulunmaması gerektiğini bildirir. Gazetelerin kaynağı meçhul havadisleri sürekli olarak yayınlamasını ve bu suretle dünyaya duyurmasını sakıncalı bulduğunu belirtmekte ve bu suretle basının buna devam etmesi halinde onları mahkemeye vereceğini belirtmektedir³⁴³. Bu olaydan sonra gazetelerde Bahriye ve Donanma ile ilgili haberler *Yavuz-Havuz* meselesine kadar neredeyse hiç yayınlanmayacaktır.

Yavuz 'un onarımı ile ilgili istenilen sonucun alınamayışı Mustafa Kemal'i de rahatsız etmiş ve Mustafa Kemal *Yavuz* 'u ziyaret etmeyi programına almıştı. Aslında bu ziyaret bir inceleme anlamındaydı³⁴⁴. Mustafa Kemal Paşa 21 Eylül 1925'te Ankara'dan Yalova'ya yapmakta olduğu ziyaret vesilesiyle trenle hareketle İzmit'e gitmiştir. O sırada Donanma Komutanı ve *Yavuz* 'un da komutanı olan Necati Bey ve Üssülbahri Komutanı Halim (Babacan) Bey de katılmışlardı. Bahriye Vekaletince alınan emir gereğince Başkatip Tevfik (Bıyıklıoğlu) Bey ile de temasa geçilerek gerekli tedbirler alınmıştı³⁴⁵. Bu ziyareti sırasında *Yavuz* gemisini de ziyaret etmiş ve Mustafa Kemal'in *Hamidiye* 'den sonra ziyaret ettiği ikinci savaş gemisi olmuştur. Bu sırada *Yavuz* henüz onarılmamış bulunuyordu³⁴⁶. *Yavuz* 'da törenle karşılanan Mustafa Kemal, personeli denetlemiştir. Burada Mustafa Kemal Donanma Komutanı Necati Bey'e, "Yavuz gemisine ilk defa geliyorum. Şimdiye kadar Yavuz Türk bayraklı bir Alman gemisiydi. Yaralı da olsa bugünkü şekli o zamandan daha çok değerlidir. Bu gemiyi Büyük Millet Meclisi'nin sağlam ve kudretli bir zırhlısı şekline sokacağız. Bu kudret silah bakımından sizlere, dış politika bakımından da bizlere büyük hizmetler görecektir

³⁴² *Cumhuriyet*, 30 Haziran 1925.

³⁴³ *Vakit*, 27 Temmuz 1925; *Cumhuriyet*, 28 Temmuz 1925.

³⁴⁴ Rasim Ünlü, *A. g. m.*, s. 203; Ersan Baş, *A. g. e.*, s. 184.

³⁴⁵ Raşit Metel, *Atatürk ve...*, s. 101-102.

³⁴⁶ Afif Büyüktuğrul, *A. g. e.*, s. 163.

gurur sağlayacaktır.” Demıştır.³⁴⁷ Bu direktif kuşkusuz ki *Yavuz*’un onarım işini hızlandıracaktı³⁴⁸.

Mustafa Kemal *Söğütlü* yatıyla gelmişti. Bundan sonra da *Reşit Paşa* Vapuruna geçmişlerdir. Mustafa Kemal, *Reşit Paşa* vapurundayken Bahriye Vekaleti’nden alınan emir gereğince Cumhurbaşkanının İzmit’te bulunduğu sürece *Taşoz* destroyeri ve *Yunus* torpidosunun Körfez ağzında gözetleme yapması emredilmiş ve bu gemiler gözetleme ve refakat görevlerini yerine getirmişlerdir.

Mustafa Kemal 22 Eylül günü İzmit’ten Mudanya’ya hareket etmiştir³⁴⁹. 8 Ekim tarihinde de Bursa’dan Bandırma’ya geçmiştir³⁵⁰. Bu ziyaretin bir önemi de Mustafa Kemal’in daha şapka kanunu çıkmadan önce denizcilerin bir kararname ile şapka giydiklerini görmeleri oldu³⁵¹.

Bunun yanı sıra 18 Nisan 1925’te 627 sayılı 1925 bütçe kanunu ile Bahriye’ye 5.130.880 lira ayrılmıştı³⁵². Gazetelerde Bahriye bütçesi ile ilgili haberler de çıkmıştır. *Hakimiyet-i Milliye* gazetesinde Bahriye bütçesinin 1924 yılında 1.731.647 lira olduğu, 1925 yılında ise 1.661.461 lira olarak belirlendiği belirtilmektedir. Haberde sırası gelip de terfi eden zabitanın terfiine karşılık cüzi zamlar kabul edilmiş olmakla beraber toplamdaki azalmanın limanlar ve Ticaret-i Bahriye Müdüriyeti’nin Bahriye’den ayrılması ve Ticaret Vekaletine verilmesi olarak gösterilmiştir. Haberde 1924 yılı harcamasının 4.850.984 olduğu, 1925 senesinin ise 6.695.211 lira olarak tespit edildiği yer almaktadır. Oluşan farkın bazı özel konular ve Limaların kaldırılmasına mukabil ilave edilen bir miktar efrat ile öğrenim görececek öğrenci ve yeni Vekaletin teşkilatı için kabul edilen ufak bir zamdan kaynaklanmaktadır³⁵³.

Ancak *Yavuz*’un tamiri adına adımların atıldığı 1926 yılında bu bütçe düşecekti. 24 Mayıs 1926 tarihli ve 848 sayılı Bütçe kanunu ile Bahriye bütçesi 5.105.158 TL olarak belirlenmiştir. 19 Nisan 1927 tarihli 1011 sayılı bütçe kanununda ise Bahriye’ye

³⁴⁷ Afif Büyüktuğrul, A. g. e., s. 165.

³⁴⁸ Rasim Ünlü, A. g. m., s. 203.

³⁴⁹ Raşit Metel, A. g. e., s. 103-104.

³⁵⁰ Raşit Metel, A. g. e., s. 107.

³⁵¹ Afif Büyüktuğrul, A. g. e., s. 166.

³⁵² Fahri Çoker, A. g. m., s. 74.

³⁵³ *Hakimiyet-i Milliye*, 2 Şubat 1925.

5.624.680 TL ayrılmıştır³⁵⁴. İlâveten maaşla ilgili de düzenlemeye gidilmiştir. Burada özellikle öğrencilerin maaşı düzenlemelerden geçmiştir. Üç sınıftan oluşan Bahriye Mektebi'nin birinci ve ikinci sınıf öğrencisinin maaşları otuz kuruş ve üçüncü sınıf talebesinin maaşı elli kuruş olarak belirlendiği hâlde 1925 senesi kadrosunun düzenlenmesi ve üçüncü sınıf öğrencilerinin bulunmamasından dolayı sene başında mevcut doksan dört öğrenci ile ikinci altı ay için yeniden alınacak elli öğrenci ki bunların toplamı olan 144 öğrencinin maaş ve tahsisâtları birinci ve ikinci sınıf öğrencilerine özel otuz kuruş asıl maaş hesabıyla Muvâzene-i Mâliye encümenince kabul edilip onaylandı. Bunun dışında iki ve üçüncü sınıflara terfi edenler ile ilgili de düzenlenmelere gidilmiştir³⁵⁵. 8 Aralık 1925'de ise Büyük Millet Meclisine sunulan tezkere ile toplam 144 öğrenci ile daha sonra alınacak öğrenci maaşları da belirlenmiştir³⁵⁶. Burada okula yeterli sayıda öğrencinin başvurmadağı da gözlemlenebilmektedir.

Yeni Bahriye Vekili İhsan Bey makamına gelir gelmez ilk iş olarak Bahriye Dairesinden miras kalan *Yavuz*'un onarılması konusunu ele aldı ve komisyonun kararı olan Vickers'ın elindeki havuzu satın almak üzere harekete geçti. Vickers şirketinin temsilcisi olan ve havuzu hükûmete teklif etmiş bulunan Hikmet Paşa bu süreçte şirketle bağlantısını kesmişti. Vickers'ın yeni teklifi ise 40 bin ton iken bir parçası çıkarıp 32 bin tona düşen eski havuzun bu parçasının çıkarıldığından bahsetmeyerek yeni bir havuzmuş gibi hükûmete satmaya çalışıyor ve tonilatoya düşen fiyatını ise 5.25'ten 6.4 Sterline yükseltiyordu. Hikmet Bey bundan haberdar olmuştu. Bu sırada İhsan Bey Bahriye Vekaletindeki üçüncü haftasını doldurmak üzereydi. Hikmet Bey İhsan Bey ile görüşerek kendisi gelmeden bu havuzu satın almamasını bildirdi³⁵⁷.

İhsan Bey ile görüşerek şirketin satmaya çalıştığı havuzun aslında İngiliz Donanma Bakanlığına ait olduğuna ve havuzu satan şirketi aradan çıkartarak doğrudan bakanlık ile temas kurulması halinde havuzun çok daha ucuza alınabileceğini belirtti. Buna göre Hikmet Bey havuzu 40 bin ton olarak ve en az 30 bin lira noksanla almayı vaad etmişti. İhsan Bey de bakanlıktan yol masrafı vb istememesi halinde bu işe dahil olabileceğini belirtti. Bundan sonra Hikmet Bey'in İngiltere'ye gitmesine karar verildi.

³⁵⁴ Fahri Çoker, A. g. m., s. 74.

³⁵⁵ BCA, FK. 30..10.0.0, YN. 48.306..16., KN. 2137, T.27/1/ 1926.

³⁵⁶ BCA, FK. 30..10.0.0, YN. 48.306..16., KN. 2137, T. 27/1/ 1926.

³⁵⁷ Kazım Öztürk, A. g. e., s. 261.

İhsan Bey, ilaveten Londra Büyükelçisi Zekai Bey durumdan haberdar edilerek Hikmet Paşa için gereken kolaylığın sağlanmasını bildirdi. Hikmet Paşa 3 Şubatta Londra'ya gitti. Kendisi elçilik vasıtasıyla Vekaletle iletişim kuracaktı. Bir süre geçtikten sonra Hikmet Paşa İhsan Bey'e bir mektup göndererek Şubat ayına kadar havuzun Vickers'ta kalacağını ve peşinat olarak 5.000 lira gönderilirse mart ayında kendisine opsiyon verilebileceğini mektupla bildirdi. Bunun üzerine İhsan Bey Maliye Vekaleti'ne durumu bildirdi ve Zekai Bey'e gönderilmek üzere 5.500 liranın bankaya yatırılacağını bildirdi. Ancak mali sene sonu gelmişti ve Bakanlık elli bin Türk lirasının verilmesini uygun bulmadı. İhsan Bey ise 1925 bütçesindeki tahsisatlarından bankaya gerekli paranın yatırılabilirliğini düşünmüştü.

Çaresiz kalan Vekalet, 11 Mart 1925'te Hikmet Paşa'ya teminat için gerekirse verilmek üzere Londra Büyükelçimiz Zekai Bey'e 5.000 lira gönderildiğini ve azami 20 gün içinde yeni bütçenin kararlaştırılmasının ardından 50.000 liranın gönderileceğini de bildirildi.

Paranın Londra'ya gönderilmesinden on gün sonra bir İngiliz mühendis tarafından Vekalet'e gelen rapor havuzun beş sene önceki gibi iyi bir durumda olmadığını ve yeni bir havuzun inşa edilmesinin yarı fiyatına denk geleceğini söylüyor ve bu hazır havuz için 25 yıl ömür biçiyordu.

Zekai Bey tarafından 24 Martta gönderilen bir mektup ise bizzat komisyoncu olduğunu ifade eden Hikmet Paşa'nın bu işe karışmasının uygun olmadığını, bir mütehassıs heyeti gönderilmesini bildirmekteydi. Bundan sonra şubat ayı başında Hikmet Paşa'nın bu iş ile ilişkisi kesildi. İhsan Bey Londra'ya bir heyeti fenniye gönderilmesine gerek duymamıştı; ancak ileride satış işine kesin karar verilseydi bir heyeti fenniyeyi mutlaka göndereceğini belirtecekti. Zekai Bey aynı zamanda satın alınması planlanan havuzu söylediği kadar iyi bulmamıştı. İngiliz Bahriye Nezareti Türkiye'nin bu havuzu almasını "resmi olarak" da tavsiye etmemişti. Bunun üzerine 5.000 lira da geri alındı. Bu kararda Yavuz'un en az bir yıl daha dayanabileceğinin ortaya çıkması da etkili olmuştu. Bu durum üzerine Hikmet Paşa'ya da havuz alımına ilişkin görevine Vekaletçe son verildiği bildirildi³⁵⁸.

³⁵⁸Kazım Öztürk, A. g. e., s. 261-263; Feridun Kandemir, A. g. m., s. 2412; Kemal Zeki Gençosman, A. g. e., s. 133; Mehmet Altun, A. g. m., s. 37; İskender Tunaboğlu, A. g. e., s. 81.

Hikmet Paşa hükümet adına çalışmıyordu ve görüldüğü gibi satışın gerçekleşmesi halinde bu işten komisyon alacaktı. İleride konuyla ilgili açılan meclis soruşturmasında hükümetin kendisini temsilen Londra'ya bir komisyoncu göndermesi oldukça eleştirilecekti³⁵⁹. Bununla birlikte İhsan Bey, Hikmet Paşa'yı önceden tanımıyordu. Hikmet Paşa kendisi bu işe talip olmuştu. Para da daha sonra geri alınmıştı ve konuyla ilgili paranın gidiş geliş masrafları dışında bir zarar edilmemişti³⁶⁰.

Bundan sonra ise *Yavuz*'un onarımı ile ilgili durgun bir süreç başlamıştır. Aradan geçen bunca zaman içinde gazetelerde *Yavuz*'un onarılmayacağı ile ilgili haberler çıkması üzerine Bolu Mebusu Mehmet Vasfi Bey³⁶¹ Meclis Başkanlığına bir sözlü soru önergesi vermiştir. Vasfi Bey'in önergesi 16 Şubat 1925'te Bahriye Vekaleti'ne gönderilmiş ve soruyu cevaplayan İhsan Bey "*Sırası geldiğinde onarılacaktır*" cevabını vermekle yetinmiştir. Bunun üzerine Vasfi Bey, "*1924 Bütçesine konulan iki milyonun henüz bir kuruşu bile harcanmamıştır. Yüzer havuz getirmenin önemi gittikçe artmaktadır. Öğrendiğime göre gemi alttan su alıyormuş. Batma ihtimali var*" demiştir. Bunun üzerine İhsan Bey bütçe yetersizliğine değinmiş ve "*havuz bir yana sadece Yavuz'u onarmak için üç buçuk milyona ihtiyaç vardır. Bütçede iki milyon da olsa onarım iki yılda yapılamaz. Denizcilik programımız için olağanüstü ödenek isteyen teklifimiz gündemdedir diyen İhsan Bey aynı zamanda Erkanı Harbiye-i Umumiye ile de sürekli irtibat halinde olduklarını ve bir program teşkil ettiklerini fakat şimdi bunu açıklamasının doğru olmayacağını belirtmiştir*"³⁶².

Hazır bir havuz alınmasından vazgeçilmesi üzerine İhsan Bey bir havuz yaptırılmasına karar verdi. Ömer Nazım Bey bu aşamada, yabancı bir şirketin komisyoncusu olarak, 32 bin ton kaldıracak bir havuz yapımı için teklifte bulundu. Vekalet ise 25 bin tonluk havuzu yeterli bulmuştu. Vekaletle göre en büyük gemi *Yavuz*'du ve 21.800 ton hacmindeydi. Bu yüzden 25.000 ton yeterli olacaktı. Bu türlü bir teklif de Ömer Nazım Bey'in damadı Halil Kamil Bey'in vekili olduğu şirketten

³⁵⁹ Mehmet Altun, A. g. m., s. 37.

³⁶⁰ Kemal Zeki Gençosman, A. g. e., s. 144.

³⁶¹ Mehmet Vasfi Nuhoglu (1875-1948) Bolu İdadisini bitiren Vasfi Bey, Bolu Belediye Başkanlığı, Maarif Encümeni Başkanlığı, Ticaret Odası Başkanlığı, Bolu Milli Eğitim Müdür Vekilliği gibi idari görevlerde bulunmuştur. Osmanlı Mebusan Meclisinde IV. Dönem Bolu Mebusluğu, TBMM II. Dönem Bolu Mebusluğu yapmıştır. Bkz. TBMM Albümü, s. 86.

³⁶² TBMM Zabıt Ceridesi, D.II, C.14, İc.II, İ.58, 17.2.1925, s.67-69; Mahmut Goloğlu, A.g.e., s. 241; Cumhuriyet, 17 Şubat 1925.

gelmişti. Yine Türkiye'deki temsilcisi Babazade Fuad Bey olan Dockbau adındaki Alman şirketi de teklifte bulunmuş ve rekabete katılmıştı. Böylece Nisan ayı içinde Vekalet gelen teklifler hız kazandı. 5 Mayıs'ta konuyu ele alan Bahriye Vekaleti'nin Fen Kurulu da Dockbau'nun teklifini daha uygun bulmuştu. Vekalet bu süreçte Flender'i fiyat kırmak için kullanmaya karar verdi. Bununla birlikte komisyon Flender'e Dockbau'nun şartlarında bir havuz yapılıp yapamayacağını sorulması ve kabul etmesi durumunda iki şirketin arasında konunun kararlaştırılmasına karar verdi; ancak şirketlerin teklif ve şartları öteki firmalar tarafından öğrenilmişti³⁶³.

Bu süreçte 28 Nisan tarihli ve Mayıs tarihli olan Flender ile yapılan yazışmalarda bir mayın montaj fabrikasının yapılması ve bunun ücretsiz olarak Türkiye'ye bırakılması gündeme gelmiştir³⁶⁴.

7 Mayıs 1925 günü son teklif Dockbau firmasınca verildi. Flender'in temsilcisi herhangi bir teklifle gelmemişti ve böylece ihale kapandı. Dockbau firması 226 bin İngiliz lirası tutarındaki teklifi vekalet müsteşarı Hüsamettin Bey'e elden vermişti³⁶⁵.

Bu süreçte Bakanlığın 30 bin tonluk havuz yerine 25 bin tonluk havuza sıcak bakmasıyla, Nazım ve Fikret Beyler de Flender'in söz konusu teklifine yöneldiler ve şirketle irtibata geçtiler³⁶⁶. 8 Mayısta Flender'in temsilcisi Hitseman, İhsan Bey'e bir mektup yazarak Bahriye Vekaleti'nin uygun gördüğü şekilde 25 bin tonluk havuzu 12 ayda teslim etmek üzere 225 bin İngiliz lirasına inşa etmeyi kabul ettiğini bildiriyordu. Bu bedele 6 ay içinde teslim edip bitirilecek bir mayın montaj fabrikası da dahildi³⁶⁷.

İhsan Bey 9 Mayısta Flender'e bir mektup yazarak Bahriye Vekaleti Komisyonun tetkik edip karar vereceği şartlar dairesinde İzmit'te yapılacak olan 25 bin tonluk havuzu 12 ayda teslim koşuluyla 225 bin İngiliz lirasına inşa edilmesi ve karşılıksız olarak İzmit'te ilk zamanlarda ayda yirmi ve ileride ayda yüz mayın yapabilecek kapasitede bir mayın montaj fabrikasını da bitirip altı ay içinde teslim

³⁶³ Mahmut Goloğlu, A. g. e., s. 242; Kemal Zeki Gençosman, A. g. e., s. 133-134; Kazım Öztürk, A. g. e., s. 264-266.

³⁶⁴ Kazım Öztürk, A. g. e., s. 264.

³⁶⁵ Mehmet Altun, A. g. m., s. 37; Kazım Öztürk, A. g. e., s. 266- 267.

³⁶⁶ Kazım Öztürk, A. g. e., s. 265.

³⁶⁷ Mehmet Altun, A. g. m., s. 37; Kazım Öztürk, A. g. e., s. 268; İhsan Bey'in daha sonra açılan davada belirttiğine göre Flender'in teklifini Dockbau'nun temsilcisine açmış ve rakip firmanın indirim oranını ve ek olarak mayın fabrikası inşa edeceğini belirtmiştir ancak Dockbau'nun temsilcisinden daha fazla indirimle gidilmeyeceğini belirtmiştir. Bkz. Kazım Öztürk, A. g. e., s. 277.

edeceği konusundaki tekliflerinin kabul edildiğini belirtiyor ve mali ve fenni şartları konuşmak üzere bir temsilcilerinin Ankara'ya gelmesini istiyordu³⁶⁸.

Bu şekilde Flender'in teklifi Dockbau'nun teklifinden bin lira ucuza geliyor ve üstelik 7.500 liralık bir mayın fabrikası yapılması ve bunun bedelsiz olarak hükümete verilmesi de kabul edilmiş oluyordu³⁶⁹.

İhsan Bey Flender ile anlaşmasından dolayı konuyla ilgili pazarlık yapılmasına müsaade eden bir Bakanlar Kurulu kararı çıkartılması hususunda bir hayli acele etmişti. Öncelikle konuyu Başvekil ile görüşmüş ve her iki şirketten de fiyat alındığını fakat bir tarafın katiyen tenzilat yapmazken Flander'in tenzilat yapmayı ve ilaveten bir mayın fabrikası yapmayı kabul ettiğini ona bildirmişti. Bunun üzerine İsmet Paşa Flander'in teklifini kabul etmesini belirtmiş ve konu Bakanlar Kurulunun gündemine taşınmıştı³⁷⁰. İhsan Bey bu konuda da aceleci davranmış ve tezkerenin dairede 10 Mayıs'ta müsveddesi yapılmış, aynı gün temize çekilmiş, Bakanlar Kuruluna sevk edilmiş ve yine aynı gün kabul edilmiştir. Tezkerenin hazırlanması için bu denli acele edilmiş olmasa aynı gün konunun Bakanlar Kurulunun gündemine gelmesine imkan yoktu. Ertesi gün ise İhsan Bey işi Flender'e ihale edecekti³⁷¹.

İhsan Bey Bakanlar Kurulundan bu havuzu pazarlıkla satın alma kararı çıkarmasının ardından ve bu karar henüz imzalanmadan 13 Mayıs'ta Hüsamettin Bey ile beraber İstanbul, İzmir, Amasra seyahatine çıkmıştır. Vekil 28 Haziran'da seyahatinden döndü ve Flender namına vekil Müller ile sözleşmeyi 15 Temmuz 1925'te imzaladı. Vekalet 8 Ağustosta durumu Başvekalet'e bildirdi³⁷².

³⁶⁸ Kemal Zeki Gençosman, A. g. e., s. 146; Feridun Kandemir, A. g. m., s. 3413; Kazım Öztürk, A. g. e., s. 269-270.

³⁶⁹ Kazım Öztürk, A. g. e., s. 268.

³⁷⁰ Feridun Kandemir, A. g. m., s. 3413; İhsan Bey konuyla ilgili olarak 9 Mayıs'ta Başbakan ile konuyu görüştüğünü ve onayını aldığını belirtecekti ancak İsmet Paşa böyle bir olayın söz konusu olmadığını belirtecek ve bunun üzerine İhsan Bey geri adım atarak bu konuda "meşru bir yalan" söylediğini belirtecekti. Bkz. Kemal Zeki Gençosman, A. g. e., s. 162; TBMM Zabıt Ceridesi, D.III, C.II, İc.I, İn.36, 26 Ocak 1928, s.72.

³⁷¹ Kemal Zeki Gençosman, A. g. e., s. 145; Feridun Kandemir, A. g. m., s. 3413; Kazım Öztürk, A. g. e., s. 271.

³⁷² Kazım Öztürk, A. g. e., s. 272-273; Bu ihalede dikkati çeken iki usulsüzlük olduğunu bunlardan ilkinin ihalenin yapılış şekli olduğunu belirtir. Buna göre bedeli 5 bin lirayı geçtiğinden teklifin kapalı zarf içinde kati bir gizlilikle yapılması gerekirdi. Bunun yapılmaması durumunda ise pazarlık usulüyle ihale yapılırdı bu da bakanlar kurulunun özel iznine tabiydi. İhsan Bey'in bunların ikisini de yapmadığı vurgulanmaktadır. Bkz. Mehmet Altun, A. g. m., s. 37-38; Kazım Öztürk, A. g. e., s. 273.

Hükümetin Yavuz'un tamiri işinde dayattığı başlıca iki nokta vardır. Bunlar tamir işinin derhal başlayıp en geç bir yıl içinde tamamlanması ve tamirin getirdiği masrafların iki yılda ödenmesidir³⁷³. İhsan Bey'in bu konuda aceleci davranmasının bir sebebi de buydu; fakat ilerde bu acelesi kendisi için en önemli sorun haline gelecektir.

Bahriye Vekaleti kurulmadan önce Milli Müdafaa Dairesi hem Dockbau'nun hem de Flender'in teklifini incelemiş, Dockbau'nun teklifini kabule şayan bulurken Flender'in teklifini sadece fiyat kırmak için canlı tutmuştu. Oysa İhsan Bey Dockbau'nun teklifini Bakanlar Kurulu'nun karşısına çıkartmamıştı³⁷⁴. Bahriye Vekili de bu tekleştirmeyi sonradan kabul edecek ancak bu konuda İsmet Paşa'nın da bilgisi olduğunu belirtecekti. İsmet Paşa ise böyle bir tasarrufu hatırlamamıştı³⁷⁵.

Lozan Antlaşması'nın Boğazları soktuğu yeni statü, yüzer havuzun İstanbul dışında Marmara'da Gölcük civarında yapılmasını meydana getirmişti³⁷⁶. Yavuz'u onarmak adına yabancı şirketlerin Gölcük'te kurulmasını kararlaştırdıkları atölye ve personel lojmanları da buradaki tersanenin ilk tesisleri olacaktı. Nitekim yabancı şirketlerle anlaşma yapılırken onların bu gibi tesisleri bölgede bırakmaları şart koşulmuş ve onlarda kabul etmişlerdir³⁷⁷.

24 Mayıs 1926 günü 848 sayılı bütçe kanunu ile 1926 yılı bütçesi için 5.105.158 lira ayrılmıştır. Bu da Yavuz'un tamirinin önemini arttırmıştır³⁷⁸.

Yavuz'un tamiri ile en yakından ilgilenen ülkelerden biri de Yunanistan'dı; nitekim Yavuz'un durumu Ege denizi üstünlüğü ile yakından ilgiliydi. Bu geminin tamiri meselesi Yunanistan'ı Washington Antlaşması çerçevesinde Türkiye ile 10 yıllık

³⁷³ Kemal Zeki Gençosman, A. g. e., s. 134.

³⁷⁴ Kemal Zeki Gençosman, A. g. e., s. 145; Feridun Kandemir, A. g. m., s. 3413; Daha sonra Yüce Divanda yargılanan Fikret Bey, Flender'in temsilcisi Hisman ile görüşerek İhalenin Flender'e verilmesi durumunda yüzde 5 komisyon almak üzere anlaştıklarını belirtti. Fikret Bey daha sonra İhsan Bey ile görüşerek "bir arkadaşın işi" diye söz ederek Flender'in teklifinin ciddiye alınmasını istemişti. Fikret Bey bu işten 55.000 lira komisyon almıştı yine Nazım Bey'in alacağı miktar da 50.000 lira olacaktı. Bkz. Kemal Zeki Gençosman, A. g. e., s. 192-193; Doğan Avcıoğlu, A. g. e., s. 420; Cemal Kutay, **Cumhuriyet Devrinde Suistimaller**, Ercan Matbaası, İstanbul, 1956, s. 85; İhsan Bey'e ise herhangi bir komisyon verilip verilmediği tespit edilememiştir. Bkz. İskender Tunaboğlu, A. g. e., s. 83; Kazım Öztürk, A. g. e., s. 283-284; İhsan Bey'in ihaleyi Flender'in kazanmasını isteyerek Flender'den gelen mayın fabrikası yapma önerisini Dockbau'dan gizlediğini belirtir. Bkz. Kemal Zeki Gençosman, A. g. e., s. 192-193.

³⁷⁵ Kemal Zeki Gençosman, A. g. e., s. 196.

³⁷⁶ Rasim Ünlü, A. g. m., s. 203.

³⁷⁷ Afif Büyüktuğrul, A. g. e., s. 131.

³⁷⁸ Rasim Ünlü, A. g. m., s. 204.

bir “donanma tatili” arayışına sevk etti. Ancak Yunanistan’ın önerisi bir takım koşullara bağlıydı. Yunanistan Lemnos ve Kilkis’i eski olduklarından dolayı iki yeni gemi ile değiştirmek hakkını saklı tutmak istiyordu. Yunanistan bu sayede Ege’deki üstünlüğünü Yavuz tamir edilse bile koruyabilecekti. Ancak Ankara, Karadeniz’de büyüyen Sovyet yayılmacılığına karşı böyle bir anlaşmaya sıcak bakmadı³⁷⁹.

Atina ve Londra’da Yavuz’un tamiri ile ilgili bir telaş söz konusuydu. Buna karşılık İstanbul’daki İngiliz Büyükelçisi Lindsay’e göre mevcut Türk donanması sorun çıkartmaktan başka bir işe yaramıyordu. Lindsay, geminin tamirine henüz geçilmediğini, büyük masraflar gerektirecek bu işten vazgeçilebileceğini belirtiyordu³⁸⁰.

Yapılan anlaşma uyarınca bölgeye Almanlar gelerek bölgeye personel lojmanlarını inşa ettiler ve ardından havuzun inşası da başladı. Havuz, gerektiğinde küçük gemilerce de kullanılabilmek için altı parçadan meydana gelecek şekilde inşa edilecekti. Bu sistem aynı zamanda havuzun kendi kendisini onarmasını da sağlamaktaydı; nitekim havuzun zaman zaman sudan yukarı kaldırılması ve diğer gemiler gibi temizlenmesi gerekmektedir. Bu sistemde tek zor olan altı parçadan oluşan bu düzeneği, üzerine *Yavuz* geldiği zaman dengeli olarak kaldırabilmektir. Havuz, altı parçadan oluşan sarnıçlara su alarak dalacak ve *Yavuz* içine oturduktan sonra suları dengeli bir biçimde boşaltarak *Yavuz*’u havaya kaldıracaktı. Bu dengeyi sağlamak adına havuza bir idare ve kontrol odası da yapılmıştı³⁸¹. Altı parçadan oluşan havuzun üç parçası önde üç parçası arkadaydı. İki grubun denizde birbirine bağlanması planlanmış bu şekilde ilk üç parçalık grubu 14 Haziran 1926 günü ve ikinci üç parçalık grubu 15 Haziran 1926 günü denize indirilmişti³⁸².

İhsan Bey’de 29 Temmuz 1926’de *Cumhuriyet* gazetesinde çıkan röportajında *Yavuz*’un tamirinin millet için bir “ideal” olduğunu, meclisin bu toplanma devresinde vekaletle gerekli olan selahiyeti verdiğini belirtmiş ve havuz inşasının 1-2 aya kadar bitmesini beklediklerini belirtmiştir. *Yavuz*’un tamiri için ise 5-6 fabrikanın vekaletle müracaat ettiğini bunların değerlendirildiğini belirtmiştir³⁸³.

³⁷⁹ Serhat Güvenç, Dilek Barlas, A. g. m., s. 231.

³⁸⁰ Serhat Güvenç, A. g. m., s. 332.

³⁸¹ Afif Büyüktuğrul, A. g. e., s. 131-132.

³⁸² Ersan Baş, A. g. e., s. 190; *Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Tarihçesi*, s.66.

³⁸³ *Cumhuriyet*, 29 Temmuz 1926.

Flender şirketi sözleşme şartlarına uygun davranmamış bir ayda bitmesi gereken plan dört ay geçmesine rağmen bitmemişti. Yapım işinin ilerleyen aşamalarında havuzun şekil olarak *Yavuz*'u almaya uygun olmadığı da ortaya çıkmıştı. Bunun üzerine şirkete 75 günlük tazminatsız ek süre tanındı ve sonunda havuz 1926 Aralığında bitti³⁸⁴.

Bahriye Vekaleti erkanı *Yavuz*'un havuza yerleştirilmesi konusunda çok titiz davranmışlar ve yüksek mühendis olan Türk subayların *Yavuz*'u havuza yerleştirmede kendilerine güvenmelerine rağmen sadece geminin havuzlanması için gemiyi sigorta ettirmişler bununla da kalmayarak 10.000 lira ücret vererek Almanya'dan *Yavuz*'u havuza yerleştirmek için Müller isimli bir Alman yüksek mühendis getirtmişlerdir³⁸⁵. 17 Ekim 1926 tarihli *Daily Mail* gazetesinde bu yönde haber çıkmıştır. *Cumhuriyet* gazetesi de 22 Ekim'de bu konudan bahsederek muhtemel hasara karşı geminin Londra'da sigorta edildiğini, geminin tamirinde ise Alman mühendislerin bulunduğunu belirtmiştir³⁸⁶.

Yavuz'un havuza yerleştirilmesi ise başarısızlıkla sonuçlanacaktı. Alman mühendis, gemiyi dengeli bir biçimde kaldıramayacak ve yeni inşa edilmiş bulunan havuz oradan çökecekti. Bundan sonra gerekli önlemler alınıp havuz tekrar daldırılıp *Yavuz* dışarı çekilmişti³⁸⁷. Bu süreçte ise *Yavuz*'un ayakları kırılmıştı ve tamir için otuz haftaya ihtiyaç vardı³⁸⁸. Bu kaza yabancı basında da yer almıştı. *The Times*'da "Havuz Kazası" başlığı ile duyurulan haberde *Yavuz Sultan Selim* gemisinin İzmit'te havuzlanırken kaza geçirdiği, yüzer havuzda kalıcı bir hasar kalmasından korkulduğu yer almıştır. İlaveten özel sigortanın hem havuz hem de savaş gemisi için geçerli olduğu Londra piyasasında mükerrer sigorta ile ilgili fiyatın biçildiği yer alıyordu³⁸⁹. Bundan sonra da *The Times*'da sigorta ile ilgili fiyatlandırma yönünde pek çok haber yer aldı. 18 Aralık tarihli sayısında da geminin İzmit'teki kuru havuza kaldırılırken pek çok bölümünün kırıldığını ve sızdırmanın başladığını ve havuzun aldığı hasarın ciddi olduğunun düşünüldüğünü belirtiyordu. Yazı, sigorta oranlarını anlatarak devam

³⁸⁴ Mehmet Altun, A. g. m., s. 38; Kazım Öztürk, A. g. e., s. 281-282.

³⁸⁵ Afif Büyüktuğrul, A. g. e., s. 132; Rasim Ünlü, A. g. m., s. 203.

³⁸⁶ *Cumhuriyet*, 22 Kasım 1926.

³⁸⁷ Afif Büyüktuğrul, A. g. e., s. 133.

³⁸⁸ Feridun Kandemir, A. g. m., s. 3409.

³⁸⁹ *The Times*, 17 Aralık 1926.

ediyordu³⁹⁰. 20 Aralık'ta çıkan haberde ise *Yavuz* 'un İzmit'teki yüzer havuzda geçirdiği kazanın gizemini koruduğu, yerel basında konu ile ilgili hiçbir haber yer almadığı belirtmiştir. Haber, havuzun şamandıralarından bazılarının çökmüş gibi görüldüğünü ve daha pek çok hasarın oluştuğunu belirtmektedir. Havuzun İzmit'te Alman materyaller kullanan Alman firmasınca yapıldığı; ancak büyük ölçüde yerli iş gücü kullandığını belirtmiştir. Yine güvenilir kaynaklardan öğrenildiğine göre *Yavuz* 'un Londra piyasasında sigorta edildiği, toplam sigorta bedeli ile ilgili rakamların değişim gösterdiği; ancak %10 pirim ile 1.250.000 olduğuna inanıldığı belirtiliyordu. Lloyd'un sigorta temsilcisinin henüz İzmit'e gitmediğinden zararın kestirilmesinin güç olduğu belirtiliyordu³⁹¹.

Yavuz İzmit'e çekilerek şamandıralar arasına bağlanırken havuz tekrar denize indirilmişti. Flender havuzu sigorta ettiğinden gerekli parayı almıştı³⁹². Tahkikat encümeninin raporuna göre havuzu yapan Flender'in mühendisi bu işi yapabilecek yeterlilikte biri değildi. Havuz, *Yavuz* 'un şekline ve ağırlığına göre yapılmamıştı ve donanımları yetersizdi. Havuz ise yedi ay içinde tamir edilecekti³⁹³.

Aynı süreçte *Yavuz* 'un tamiri içinde çalışmalar sürmekteydi. Bahriye Vekili İhsan Bey, *Yavuz* 'un tamiri için 1926 Temmuz'unda 1927 ve 1928 yılı bütçelerine koyulacak tahsisattan 3 milyon liraya kadar taahhütte bulunma yetkisi aldı. İhale pazarlık usulüne göre yapılacaktı. Bakanlar Kurulundan pazarlık için ihale kararı da alındı. Saint Nazaire ve Flender Şirketi konuyla ilgili iki güçlü rakipti. St. Nazaire'yi başta Halil Hüsna Efendi adında bir Kudüslü ve Nurettin Koniçe Bey temsil etmekteydi.³⁹⁴

İhsan Bey'in Başbakan'a bildirdiğine göre biri Alman ve diğeri ihaleyi alan Fransız şirketi olmak üzere iki büyük teklif almış ve sonunda söz konusu Fransız şirketinin daha ucuz rakamlarla gelmesi üzerine o şirket tercih edilmişti. Genelkurmay başkanı ve öteki Bakanlar ile görüşen İsmet Paşa teklifi olumlu karşılamış ancak işin sağlam olması için onarım sürecinde şirket tarafından *Yavuz* 'un 5 milyon dolara sigorta

³⁹⁰ The Times, 18 Aralık 1925.

³⁹¹ The Times, 20 Aralık 1925.

³⁹² Ersan Baş, A. g. e., s. 191; Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Tarihçesi, s.68.

³⁹³ Mehmet Altun, A. g. m., s. 38.

³⁹⁴ A. g. m., s. 38; Kazım Öztürk, A. g. e., s. 285-286.

ettirilmesini şart koşmuştu. Fransız Şirketi ile yapılan görüşmeler sonucunda ise sigorta parasının 1 milyon üç yüz bin sterlin olmasında anlaşılmıştı. Vekalette sigorta poliçesi karşılığında bir defaya mahsus olarak 20 bin lira tediye edilecekti. Şirketin Türkiye'deki temsilcileri ise İttihat ve Terakki ileri gelenlerinden Sapançalı Hakkı ve eski mebus Hüsrev Sami Bey idi³⁹⁵. Bu hususlar çerçevesinde yapılan müzakereler sonucunda ihale 4 Aralık 1926'da Fransız Saint Nazaire et Chantier şirketine verildi ve 5 Aralık'ta şirket temsilcisi ile imza edildi³⁹⁶.

Bir ay öncesinden İngiliz basını konuyu haber yapmaya başlamıştı. 5 Kasım tarihli *The Times* gazetesi *Goeben*'in tamirinin Fransız Saint Nazaire Firmasına verildiğini yazmıştı³⁹⁷. Ertesi gün ise Reuter kaynaklı haberde tamir işinin söz konusu firmaya verildiğini; ancak sözleşmenin henüz imzalanmadığını belirtmiştir. Haberde, tamir işinin İzmit'i etkileyeceği orada Almanya'nın inşa ettiği bir yüzer havuzun hazır olduğu yer almıştır³⁹⁸. 11 Aralık tarihinde ise Reuter kaynaklı haberde *Goeben*'in İzmit'te tamiri ile alakalı sözleşmenin Saint Nazaire şirketi ile imzalandığı bilgisi yer almıştır³⁹⁹.

Yapılan anlaşmaya göre *Yavuz* şirkete havuz üzerinde teslim edilecekti. On iki aylık tamir müddeti *Yavuz*'un havuzda tesliminden iki ay sonra başlayacaktı. Hükümetin ödemesi ise şu şekilde olacaktı; 1927 Haziran sonundan 1928 Mayıs sonuna kadar devam eden mali sene için her ay 110 bin lira vermek ve kalanı 1928 senesinin 12 ayına bölünecekti. Vekaletin ödemeyi geciktirmesi durumunda %9 faiz ödeyecekti. Bu durumun iki ayı geçmesi durumunda müteahhidin tamirati tatil etme veya anlaşmayı fesh etme hakkı vardı. Geminin teslimi ise *Yavuz*'un endaht tecrübesi yapıldıktan ve son bir kez daha havuzlandıktan ve son kez muayene edildikten sonra yapılacaktı. Buradaki top atışının masrafı Vekalette ait olacaktı. İki tarafta *Yavuz*'un tamiri için belirlenen süreye sadık kalacak aksi halde haftasına 9.70 dolar tazminat ödenecekti⁴⁰⁰.

³⁹⁵ Mahmut Goloğlu, A. g. e., s. 242; Kemal Zeki Gençosman, A. g. e., s. 134; Kazım Öztürk, A. g. e., s. 285.

³⁹⁶ A. g. e., s. 285.

³⁹⁷ *The Times*, 5 Kasım 1926.

³⁹⁸ *The Times*, 6 Kasım 1926.

³⁹⁹ *The Times*, 11 Aralık 1926.

⁴⁰⁰ Kazım Öztürk, A. g. e., s. 287.

Türkiye'ye Alman Müşavir Heyeti gelmesine oldukça bozulan Fransa bu konuda ihalenin kendisine verilmesiyle yatışmış oluyordu⁴⁰¹. 1926 yılında Almanya donanma ile ilgili bir başka konuda daha etkin olmuştu. Yapılan resmi anlaşma sonucunda havuzun yapımı Almanlara, geminin tamiri ise Fransızlara verilmişti. Fransız diplomatik arşivine göre Alman donanma danışmanları *Yavuz*'un tamirinin Almanya'ya verilmesi konusunda yoğun lobi faaliyetlerinde bulunmalarına karşın Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Fransızların işin içine dahil olmasını tercih etmişti. Bu tercihte donanmanın yalnızca Almanya'ya bağımlı olmasını önleme isteği vardı. Fransa'da da *Yavuz*'un yenilenmesi Türkiye ile ilişkilerde önemli bir aşama olarak görülüyor ve işi alan Penohed firması ciddi ölçüde destekleniyordu⁴⁰². Nitekim Fransızların Türk Deniz Kuvvetleri söz konusu olduğunda en büyük amaçları Birinci Dünya Savaşı'ndan beri Türkiye'de var olduklarına inandıkları Alman asker gücünü kırmaktı⁴⁰³.

Daha kullanım aşamasında çökmesinden dolayı havuzun temini ve Türkiye'ye teslimi ancak 1927 yılını bulacaktı⁴⁰⁴. 1927 Şubat'ında *Yavuz*'un kaza geçirmesi yüzünden program sarkmıştı. *Yavuz*'un tamirini yapacak olan Fransız şirketin yükümlülüğü *Yavuz*'un havuza alınmasından sonra başlayacaktı. 20 Ağustos 1927'ye gelindiğinde *Yavuz*'un tamiri bitti ve havuza alındı⁴⁰⁵. Saint Nazaire Şirketi ile de anlaşmada düzenlemeye gidildi ve tamirin bitmesinin ardından anlaşmanın geçerli olacağını belirlediler⁴⁰⁶.

Gemi bu kez yüksek mühendis subay Cavid Bey tarafından kaldırılmıştı⁴⁰⁷. *Yavuz*'un havuza çıkmasını takiben, yapılan antlaşma uyarınca Almanlar Gölcük'te kurdukları atölye ve lojmanları bırakıp Türkiye'den ayrılmışlardı⁴⁰⁸. Bahriye Vekaleti 29 Ağustos'ta şirketi *Yavuz*'u devralması için davet etti; ancak şirket buna yanaşmadı. Sigorta şirketleri *Yavuz*'un havuza alınırken kaza geçirmesinden dolayı sigorta primleri yükselmiş, yüzde 1 olan primlerini yüzde 5'e çıkartmışlardı. Şirket yarım milyona

⁴⁰¹ Serhat Güvenç, A. g. m., s. 334.

⁴⁰² Serhat Güvenç-Dilek Barlas, A. g. m., s. 235; Penohed firması Türkiye'de Saint Nazaire olarak bilinmekteydi. Bkz. Rasim Ünlü, A. g. m., s. 203.

⁴⁰³ Serhat Güvenç, A. g. m., s. 330.

⁴⁰⁴ BCA, FK.30..18.1.1, YN. 26.54..9., KN. 5660, T.14/9/1927.

⁴⁰⁵ Mehmet Altun, A. g. m., s. 38; Mahmut Goloğlu, A. g. e., s. 242; Kemal Zeki Gençosman, A. g. e., s. 135.

⁴⁰⁶ Kazım Öztürk, A. g. e., s. 288

⁴⁰⁷ Rasim Ünlü, A. g. m., s. 203; Afif Büyüktuğrul, A. g. e., s. 133.

⁴⁰⁸ A. g. e., s. 134.

tekabül eden aradaki bu farkın bakanlık tarafından kabulünü istemekteydi. İhsan Bey ise öncelikle bu şirkete protesto çekti; ancak kabul edilmedi⁴⁰⁹. Sonuçta sigorta primleri meselesi uzun süreli olarak tartışıldı ve primler konusunda gerekli değişikliklerin yapılması konusu Başvekalet'in onayı ile Bahriye Vekaleti'ne bildirildi⁴¹⁰.

Konuyla ilgili dedikodular hayli artmış, Mustafa Kemal'de Başbakanı ve Bahriye Vekilini konuyla ilgili uyanık olmaları konusunda uyarmıştı. Sigorta konusundaki değişiklik isteminin İsmet Paşa tarafından kabul edilmediğinin anlaşılması üzerine İsmet Paşa'nın ticaretle uğraşan kardeşi Rıza Bey'e başvuracaklar, ona şirkete temsilcilik teklif edeceklerdi. İsmet Paşa bunu duyunca "nüfuz arandığı ihtimali" üzerinde duracak ve konuyu Bahriye Vekili ile de paylaşacaktı⁴¹¹.

Şirket yeni bir teklifle geldi. Sigorta süresinde indirimle gidilmesini, sigortayı geminin en tehlikeli addolunan zamanlarına sınırlamayı teklif etti. İhsan Bey bu teklifi imalat dairesi inşaiye şubesinden Celalettin Bey, Hukuk Müşavirini takviye amacıyla görevli bulunan katip yüzbaşı Mehmet Ziya Bey'i memur ederek, Müşavir Necati, Donanma Dairesi Başkanı Ethem, Muamelatı Zatiye Dairesi Başkanı Emin, Levazım Dairesi Başkanı Hulusi, İmalat-İnşaat Dairesi Başkan Vekili Mustafa Ziya, Hukuk Müşaviri Mustafa Lütü ve Muhasebe Müdürü Nafi Beylerden oluşan bir encümen kurarak durumu değerlendirmelerini istedi. Encümen sigorta meselesini kabul etti. Encümen ilaveten iki husus daha belirledi. Eğer Heyet-i Fenniye, delik kapandıktan sonra gemiyi denize indirmeye lüzum görmeyerek kalan tamiratın havuzda yapılmasına karar verirse şirket *Yavuz*'un bu suretle havuza oturtulmasından vazgeçilmesine karşılık vekaletle nakden 3.250 İngiliz lirası verecekti. Yine *Yavuz*'u havuzdan çıkarmak ve havuza almak için masrafı kendi tarafından verilecek ve Bahriye Vekaleti'nin itimat ettiği bir mütehassıs getirilecekti⁴¹².

6 Ekim tarihinde Bahriye Vekili ve Müsteşar Hüsamettin Bey, İsmet Paşa'nın evine gidip durumu görüşmüşlerdir. Başbakan'a şirketin sigorta süresinin, havuz üzerindeki geminin büyük yaralarının kapanacağı süre olan dört aya indirilmesi

⁴⁰⁹ Mehmet Altun, A. g. m., s. 38; Feridun Kandemir, A. g. m., s. 3410; Kazım Öztürk, A. g. e., s. 286

⁴¹⁰ BCA, FK. 30..18.1.1, YN. 26.57..7. KN. 5718, T.24/10/1927.

⁴¹¹ Mahmut Goloğlu, A. g. e., s. 242-243; Kemal Zeki Gençosman, A. g. e., s. 135; Kazım Öztürk, A. g. e., s. 288-289, TBMM Zabıt Ceridesi, D.III, C.I, İc.I, İn.22, 24 Aralık 1927, s.158.

⁴¹² A.g.z.c., İn.22, s.166-167; Kazım Öztürk, A. g. e., s. 289.

konusundaki görüşlerinin Denizcilik Fen Kurulunun mütalaası gereğince kabul edileceğini bildirmişlerdir. Bunun üzerine İsmet Paşa, Fen Kurulu'nun görüşlerini bir karara bağlamasını ve resmi bir yazı ile Bakanlar Kurulunun gündemine getirmesini istemişlerdir.

Bahriye Vekili 17 Kasım günü bir tezkere ile konuyu Bakanlar Kurulunun gündemine getirmiş bunun üzerine Adliye, Maliye ve Ticaret Bakanlarından oluşan bir komisyon kurulmuş ve Danıştay'dan mütalaa istenmiştir. 22 Ekim tarihinde rapor hazırlanmış ve 24 Ekim tarihinde Bakanlar Kurulunun gündemine gelmiştir.

Şirket, sigorta süresinin dört aya indirilmesini ve havuzlanma için şirketin getireceği kişinin Bahriye Vekaleti tarafından güvenilir kimse addolunması istekleri vardı. Buna karşılık Danıştay, sigorta süresinin dört aya indirilmesini uygun bulmuş, bunun yanı sıra tedbir maiyetinde bazı şartların şirkete kabul ettirilmesini istemiş, uzman konusuna ise hiç değinmemişti. Bakanlar kurulu ise sigortanın dört aya indirilmesini kabul ederken gelecek olan uzamanın hükümetçe güvenilir kimse kabul edilmesi maddesini reddetmişti. Bu esasları belirten kararname çıkartıldı⁴¹³.

Bu son bakanlar kurulu idi. İsmet Paşa bu durumu bildirmişti. Hükümet bir hafta sonra istifa edecekti. Bu kritik dönemde İsmet Paşa bu değişikliklerin devlet aleyhine olduğunu söylemiş ve görüşmelerin devam ettirilmesini istemişti⁴¹⁴. Nitekim İhsan Bey İsmet Paşa'ya şimdi ben ne yapayım diye sormuş ve Paşa'dan "görüşünüz, yine görüşelim" cevabını almıştır⁴¹⁵.

İhsan Bey tüm bunlara rağmen Bakanlar Kurulunca reddedilen değişiklikleri de aynen kabul ederek Cumhuriyet Bayramını takiben 30 Ekim Pazar günü anlaşmayı imzaladı⁴¹⁶. Ancak sonradan incelendiğinde İhsan Bey'in Bakanlar Kurulu tarafından da incelenmemiş olan bazı konuları kabul etmiş olduğu ortaya çıkacaktı. İhsan Bey'in hazırladığı tezkeredeki ek maddelerden biri şirketin getireceği uzamanın ücretinin hükümete ait olacağı yer alıyordu. Oysa Bakanlar Kurulu bu ücret meselesinden habersizdi. Yine ek maddede onarım bedelinin iki yılda taksitle ödeneceği maddesi değiştirilmiş ve iş yapıldıkça fatura karşılığı ödeneceği esası koyulmuştu. Oysa

⁴¹³ Mahmut Goloğlu, A. g. e., s. 243; Kemal Zeki Gençosman, A. g. e., s. 136.

⁴¹⁴ A.g.z.c., İln.22, s.159-160; Mehmet Altun, A. g. m., s. 38.

⁴¹⁵ A.g.z.c., İln.22, s.163; Kazım Öztürk, A. g. e., s. 291; A.g.z.c., İln.22, s.160.

⁴¹⁶ Mehmet Altun, A. g. m., s. 39; Kazım Öztürk, A. g. e., s. 293.

Bakanlar Kurulu ödemenin iki yılda yapılması kararına varmıştı⁴¹⁷. İhsan Bey mütehassıs heyeti ile ilgili maddeyi ve ödemeyi içeren maddeyi Bakanlar Kuruluna sevk etmemiş ve Maliye Bakanlığının görüşü alınmamıştı; nitekim 50 bin lirayı geçen taahhüt veya anlaşmalar için Maliye Bakanlığına bildirilmeli ve Bakanlığın neticesi beklenmeliydi⁴¹⁸.

İhsan Bey, maliyeye müracaat etmiş akıl danışmıştı. İhsan Bey kendi değişimiyle kabule mecbur kaldı. Bu konuda akıl danışmış olduğu mütehassıs ve mesul komisyon bu durumun hazinenin lehine olduğunu söylemişlerdi. Mevzuatın 136. Maddesi de İhsan Bey'e bu tür bir yetki vermektedir⁴¹⁹. Avukat Ziya Bey de Usulu Muhasebe-i Umumiye Kanunu'nun 136. Maddesinin devlet lehine olan tadilatın icrası vekillerin selahiyetine terk edilmiştir fıkrasını İhsan Bey'e belirtmesi üzere kabul etmişti⁴²⁰. İhsan Bey bu anlaşmayı imzalarken devlet için hayırlı bir karar verdiği görüşündeydi. Ona göre hem sigorta hem de uzman meselesi devlet çıkarına idi. Havuz meselesinde Dockbau'nun karşısında Flender'i çıkartarak bir mayın fabrikası kazanılmış ve Yavuz meselesinde de Saint Nazer ile anlaşarak 1 milyon lira kar edilmişti⁴²¹. Şirket, 6 Aralık 1926'da personeli ve teçhizatı ile Gölcük'e girmişti. Bunları geri çekmek de şirket için sorun teşkil etmekteydi. İki tarafın içinde bulunduğu zorluk anlaşmaya varılmasını kolaylaştırmıştı⁴²². Cumhuriyet gazetesindeki habere göre *Yavuz*'un tamiri için Sennazaier şirketinin 50 amele ve aileleri ile birlikte Türkiye'ye geleceğini belirtiyor ve tamirin 8 ay süreceğini ekliyordu⁴²³.

İhsan Bey bu anlaşmayı imza etmesinden bir gün sonra hükümetin istifa edeceğini biliyordu en azından gazete haberlerinden takip ediyordu. Mahmut Esat Bey'in söylediğine göre İsmet Paşa bunu şahsen de söylemişti⁴²⁴.

Bahriye Vekaleti 1 Kasım'da yeni kurulan hükümette yer almadı. Bundan sonra yeni hükümet *Yavuz*'un onarımı mevzunu gündeme getirdi ve İhsan Bey'in Fransız

⁴¹⁷ Mahmut Goloğlu, A. g. e., s. 243-244; Kemal Zeki Gençosman, A. g. e., s. 136-137; Kazım Öztürk, A. g. e., s. 292-293.

⁴¹⁸ Kazım Öztürk, A. g. e., s. 293.

⁴¹⁹ Feridun Kandemir, A. g. m., s. 3410.

⁴²⁰ Kazım Öztürk, A. g. e., s. 292.

⁴²¹ Kemal Zeki Gençosman, A. g. e., s. 155.

⁴²² Ersan Baş, A. g. e., s. 192; Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Tarihçesi, s.68.

⁴²³ Cumhuriyet, 2 Aralık 1927.

⁴²⁴ Kazım Öztürk, A. g. e., s. 293.

Şirket ile ilgili kendi başına yaptığı anlaşmayı kabul etmedi. 15 Aralık'ta Ankara'ya gelen Fransız Şirketi'nin müdürü de Milli Müdafaa Vekili ile görüştü ve anlaşmanın iptali isteminde Türkiye'yi haklı buldu. 18 Aralık'ta toplanan Bakanlar Kurulu bu değişiklikle birlikte anlaşmayı imzaladı⁴²⁵.

İhalenin bir Fransız şirketine verilmesi de Fransız kamuoyunun dikkatini çekti. *Tan* gazetesinde Aralık ayında çıkan bir haberde *Yavuz* gemisinin Türk sularına gelmesinin ardından akıbetini anlatıyor ve bu tamir işinin Fransa'nın en önemli 5 inşaatı bahriye tezgahlarını içeren bir şirketine verildiğini belirtiyordu. Bu yazı *Cumhuriyet* gazetesinde de yayınlanmıştı. Buna göre tamir için birkaç mühendisin İzmit'te bulunduğunu ve yakında da 100'ü aşkın mühendisin geleceğini belirtiyordu. Türkiye'nin Yunan filosundan üstün olmasa bile ona denk bir donanma vücuda getirmeye karar verdiğini ekliyordu⁴²⁶.

Yavuz'un tamirini ise Saint Nazar Şirketi 1930 yılında bitirecekti. Önce 25 Şubat 1930'da karina tamiri bitecek makine kazan borularının tamiri başlayacak bu tamir de bittikten sonra *Yavuz* tekrar donanmaya katılacak ve Fransızlar tesislerini Türk Hükümetine devrederek Türkiye'den ayrılacaklardı⁴²⁷. 25 Şubat 1930'da son kez havuzdan indirilen *Yavuz* gemisi onarıma devam edilmek üzere *Turgut Reis* gemisinin üzerine aborda olmuş son seyir tecrübesinin 11 Ağustos'ta bitmesinin ardından Cumhuriyet donanmasına katılmıştır⁴²⁸.

D. DONANMADA EĞİTİM VE YABANCI UZMANLAR

Bahriye Vekaleti kurulduğunda önünde bulunan önemli bir problem de personelin eğitimi idi. Eğitimin sevk ve idaresi konusundaki fikirler oldukça dağınıktı. Bu suretle fikir birliği oluşturma ancak yabancı devletlerden gelen uzmanlar sayesinde olabileceği kararla varılacaktı.

⁴²⁵ Mahmut Goloğlu, A. g. e., s. 243-244; Kemal Zeki Gençosman, A. g. e., s. 136-137.

⁴²⁶ *Cumhuriyet*, 11 Aralık 1927.

⁴²⁷ Ersan Baş, A. g. e., s. 193-194; Umut Cafer Karadoğan, A. g. e., s. 268.

⁴²⁸ İskender Tunaboylu, A. g. e., s. 78; Mustafa Hergüner, A. g. e., s. 73-75; *Yavuz* gemisi, dünya tarihinin en uzun ömürlü gemisi olarak bir rekor kıracaktı. 3 yıl Alman donanmasından ve 67 yıl Türk donanmasında hizmet veren *Yavuz*, 1971 yılına kadar Türk donanmasında sancak gemisi olarak hizmet verdi. 7 Haziran 1973 yılında Gölçük Deniz Üssünde düzenlenen bir törenle sökülerek ömrünü tamamladı. Bkz. Yunus Şen, A. g. m., s. 40.

Yabancı heyetin ülkeye gelişine kadar vekalet, eğitim anlamında sadece deniz subay okulu ile meşgul oldu. Birinci Dünya Harbi sırasında Heybeliada'da Rum İtam Okuluna 100.000 lira masraf yapılarak bir Çarkçı Okulu yani Makine Subayı Okulu açılmıştı. Mütareke döneminde ise bu okul tekrar Rumlara iade edilmişti. Bahriye Vekaleti kuruluşundan sonra bu konuya el atarak 23 Eylül 1926'da tekrar bu okulu açmak için çaba göstermeye başlamıştı; ancak bu çabaları sonuç vermeyecekti⁴²⁹.

Eğitimin önemli bir parçası olan manevralara Vekaletin kuruluşundan sonra başlandı. İlk olarak Ocak ayında topçu kursunda bulunan mezunlar atış tecrübesi yapmak üzere *Turgut Reis* zırhlısı ile Marmara'ya açılacaklardı⁴³⁰. Bu şekilde Cumhuriyet döneminin ilk topçu atışı 1925 yılında yapılacaktı. *Cumhuriyet* gazetesi 25 Ocak 1925'te "Yeni Bahriye Mülazımlarının Endaht Talimleri" başlığıyla haberi duyuruyor ve son zamanlarda Bahriye kurslarında ikmal tahsil eden teğmenlere Marmara'da *Turgut Reis* zırhlısında atış talimleri gerçekleştireceği belirtiliyordu. *Taşoz* torpidosu da hedef çekmek amacıyla bu sırada Marmara'da bulunacaktı. Talim, bir hafta kadar devam edecekti. Teğmenler gündüzleri talim ile meşgul olurken geceleri Heybeliada Bahriye Mektebinde bulunacaklardı⁴³¹.

Talimlere başlanması yabancı devletlerin dikkatlerinin Türk sularına kaymasını beraberinde getirecekti. *The Times* 20 Şubat tarihli sayısında "Türkiye'nin Askeri Hareketleri", "Yunanistan Rahatsız" başlığını atacaktı. Haberde, Türkiye-Yunanistan arasındaki patrikhane ve ekümeniklik meselesine değinilmekle birlikte, Yunanistan'ın Doğu Trakya'daki askeri birliklerden rahatsız olduğu, bu hareketlenmelerin beş hafta önce başladığı ve patrikhane meselesinden sonra hızlandığı yer alıyordu. İlaveten, Türklerin Marmara'da manevralara başladığı belirtilmekte ve bu manevralara Türkiye'nin denize açılabilir nitelikte birkaç gemisinden biri olan *Turgut Reis*'in katılımı ile gerçekleştiği ve işin ciddi boyutta olmadığı belirtilmektedir. *Yavuz* gemisinin de bu tür manevralara katıldığı söylentilerine ise itibar edilemeyeceği, *Yavuz*'un henüz dümen tutamayacak bir durumda olduğu belirtilmektedir⁴³².

⁴²⁹ Afif Büyüktuğrul, A. g. e., s. 26-27.

⁴³⁰ *Hakimiyet-i Milliye*, 26 Ocak 1925.

⁴³¹ *Cumhuriyet*, 25 Ocak 1925.

⁴³² *The Times*, 20 Şubat 1925.

Nisan ayında da manevralar gerçekleşmiştir. 15 Nisan 1925 tarihli *Cumhuriyet* Gazetesi, yedi parçadan oluşan filonun hakiki mermilerle ders manevraları yapacağını bunun için gereken hazırlıklara başlandığını haber vermektedir. Haberde Vekaletin genç zabitlerin bilfiil staj görmesi için bu manevraların icrasını lüzumlu gördüğünü belirtmektedir. Buna göre zabitler *Turgut Reis*, *Taşoz* ve *Yunus* zırhlılarına dağıtılmışlardır. Manevralara bu gemilere ek olarak *Akhisar* torpidobotu da iştirak ederken 3 Gambot da manevralara katılma emri almıştır. Zabitler gerçek mermi ile atış yaparken önceki sene Bahriye'den mezun olan birçok mühendis de manevralara katılmıştır. Manevralar bir hafta sürmüştür⁴³³.

Mayıs ayı içinde de manevralar ve atışlar gerçekleşmiştir. Tüm gemiler tamirde olmasına rağmen Donanma Komutanı Albay Ahmet⁴³⁴ donanmadaki subayların moralini yüksek tutmak ve donanmada bir atış idaresi sağlamak adına *Turgut Reis* zırhlısına bir atış yaptırmak istemişti. Buna göre *Yavuz*, *Turgut Reis*, *Hamidiye*, *Mecidiye* ve *Peykişevket* topçu personeli *Turgut Reis*'te toplanacak ve bu geminin toplarıyla atış yapılacaktı. Binbaşı Ali Rıza atışlar sonunda bir talimname hazırlanmasını kararlaştırmıştı. Bu amaçla 5 Mayıs 1925'te İzmit'ten hareket edildi ve Heybeliada önlerine demirlendi. Bundan sonra açık denize çıkılarak her geminin personeli atış yaptı. *Yavuz*'un topçu subayları İngiliz sistemine göre menzil ile; *Hamidiye*'nin topçu subayları Alman sistemine göre tashih cetveliyle; *Turgut Reis*, *Mecidiye*'nin topçu subayları kendi birikimlerine göre bir yöntem kullanarak atış yapmışlardır.

Atışlara Heybeliada'daki Bahriye Mektebi öğrencileri de şahit oldukları için bu atışlardan büyük yarar sağlandı; ancak Topçu Atış Talimnamesi hazırlanamadı. Nitekim atışların son günü, Bursa'daki heyetin yaptığı incelemenin ardından varılan karar sonucu *Turgut Reis*'e gelen raporla pek çok subayın tayin ve tavsiyesi gerçekleşmişti⁴³⁵.

Yine 1926 yılında Ege denizinde tatbikat yapılmış ve kara kuvvetleri ile deniz kuvvetlerinin katılımı ile yapılan bu tatbikat çok başarılı olmuştur. Bundan sonra *Yavuz* yeniden onarıma alınırken *Mecidiye* ve *Turgut Reis* tam kapasite ile çalışır duruma

⁴³³ *Cumhuriyet*, 15 Nisan 1925.

⁴³⁴ Serhat Güvenç, Dilek Barlas, A .g. m., s. 224.

⁴³⁵ Afif Büyüktuğrul, A. g. e., s. 16-17; Nejat Gülen, *Dünden Bugüne...*, s. 372; Nejat Gülen, *Şanlı...*, s. 335-336.

gelecekti⁴³⁶. Ocak 1926'da Heybeliada önlerinde 2 kruvazör ve 2 muhripten oluşan gemilerin talim ve manevrasına İhsan Bey de katılmıştır. Bu manevralara Erkan-ı Harbiye Mektebi Müdürü Sedat Paşa, Erkan-ı Harbiye Bahriye Reisi Hüsamettin, İstihzarat Müfettişi Umumiyesi Mehmet Ali, İstanbul Bahriye Kumandanı Celal, Talim ve Terbiye Dairesi Reisi Rıza, Donanma Komutanı Fahri Beyler⁴³⁷ ile İstanbul Kumandanlığı Erkanı Harbiyesi katılmış ve *Berk-i Satvet*'ten manevraları takip etmişlerdir. Manevralara ilaveten *Peyk-i Şevket* kruvazörü ile *Samsun* ve *Basra* muhripleri katılmış, gece harekatı da yapılmıştır. Manevralar sırasında top ve torpil atış talimleri yapılmış ilaveten filo halinde seyir ve muharebe nizamları talimleri yapılmıştır⁴³⁸.

20 Mart 1927 yılında da Kasımpaşa'daki Bahriye Efrad-ı Cedide Mektebi'nde talim ve manevralar gerçekleşmiştir. Mektepteki üç aylık tahsil devirlerini ikmal eden yeni efradın askeri kabiliyetleri ve gelişmeleri izlenmek amacıyla talimler gerçekleşmiş ve başarıyla sonuçlanmıştır. Manevralara Mehmet Ali Bey de katılmıştır⁴³⁹.

Osmanlı askeriyesi uzunca bir zamandan beri yabancı uzmanların denetiminden ve eğitiminden geçmekteydi. Birinci Dünya Savaşı öncesi Osmanlı Devleti'nde Liman von Sanders başkanlığında Almanya ordu ile İngilizler donanma ile Fransızlar ve İtalyanlar jandarma ile ilgileniyorlardı.⁴⁴⁰ Osmanlı donanması konusunda iki kez İngiliz uzmanlardan yardım alınmıştı. Bunlardan ilki Türk donanmasına Kırım Savaşı sırasında katılan ve ardından müşavir olarak Türk donanmasında bulunan Amiral Adolphe Slaide

⁴³⁶ A. g. e., s. 338.

⁴³⁷ Mustafa Fahri Tümbilen (1887-1937) 1907'de Güverte Mühendis (Teğmen) rütbesi ile mezun oldu. 1908'de Üsteğmen olarak Marmaris, Zuhaf, Bezm-i Alem, Samsun gemilerinde görev yaptı. 1914'de Yüzbaşı oldu. 1914'te Sultan Osman gemisine atandı ise de el konulması dolayısıyla görevine başlayamadı. Galata, Mün-i Zafer, Peyk-i şevket gemilerinde görev yaptı. 19126 yılında Kıdemli yüzbaşı oldu. Alman deniz kuvvetlerinde eğitim gördü. 1920'de yurda döndü. Milli Mücadeleye katılmak üzere Anadolu'ya geldi. 1921'de Binbaşı oldu ve MMV Bahriye Dairesi 4.Şube Müdürü ve aynı yıl Trabzon Deniz Ulaştırma Komutanlığına getirildi. Kurutuluş Savaşındaki başarılarından ötürü İstiklal Madalyası aldı. 1924'deTurgutreis gemisi komutanı 1925'te Bahriye VekaletiTeçhizat Dairesi Başkanlığı yaptı. 1925'de Yarbay rütbesi ile Donanma Dairesi Başkanlığı ve 1926'da Bahriye Vekaleti Müsteşarlığı yaptı. Yavuz-Havuz davasında yargılanarak beraat etti. 1928'e kadar Donanma Komutanlığı yaptı. 1929'da Deniz Sevkiyat Müdürlüğü, 1931'de Marmara Üssübahri ve Kocaeli Müstahkem Mevkii Komutanlığı yaptı. Aynı yıl emekli oldu. Bkz. Nejat Akgüner, A. g. e., s.IV-2-13,14.

⁴³⁸ Cumhuriyet, 14 Aralık 1926.

⁴³⁹ Cumhuriyet, 21 Mart 1927.

⁴⁴⁰Ulrich Trumpener, "Almanya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu", **Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu ve Büyük Güçler**, (Ed. Marian Kent), Çev. Ahmet Fethi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999, s. 135.

idi. İkincisi ise daha önce belirtildiği üzere II.Meşrutiyet'ten sonra Türkiye'ye gelen üç İngiliz amiral liderliğindeki uzamanlar kadrosuydu⁴⁴¹. Birinci Dünya Savaşı'nda ise iki Alman amiral orduyu bizzat komuta etmişlerdi⁴⁴². Birinci Dünya Savaşı sırasında her bir savaş gemisinde bir Alman ve bir Türk olmak üzere iki komutan görev yapmıştı. Savaş sonunda ise, savaş boyunca Almanca yazılmış bulunan tüm savaş cerideleri, savaş raporları Almanlar tarafından ülkelerine götürülmüş bulunduğundan Türk subayının elinde bir talimname veya resmi bir belge kalmamıştı. Böylece Cumhuriyet donanmasına denizciler oldukça tecrübesiz bir vaziyette girmişlerdi⁴⁴³.

Yeni Vekalet de bir uzman heyetinden yararlanılmasını uygun bulmuştu. İhsan Bey 15 Mayıs'ta İstanbul gezisi sırasında gazetecilerin sorularına verdiği demeçte Bahriyenin bütçe görüşmelerinde Türk Bahriyesinin Avrupa'daki gelişmeleri takip edemediğini belirtmiştir. Cumhuriyet bahriyesinin memleketin coğrafi vaziyetine, siyasi umumiyesine ve maliyesine göre yeni silahlarla takviye edilmesinin altını çizmiştir. Bu hedefe ulaşmak için de Avrupa'dan uzmanlar getirmeyi düşündüklerini belirtmiştir. İhsan Bey uzman ifadesini açmış ve getirilecek olan uzmanların donanmaya kumanda etme amacıyla gelmeyeceğini, gelecek olan uzmanların yabancı bir hükümetin donanma erkanından olmayacağını, Türk donanmasına hizmet ederken resmi üniformamızı dahi giymeyeceklerini belirtmiştir. İhsan Bey, Cumhuriyet donanmasının emir ve kumandasını ecnebilerin eline bırakarak Türk donanmasını meçhul ellere bırakamayacaklarını belirtmiştir.

İhsan Bey bu konuşmasında bir Bahriye Harp Mekteb-i Alisi açmak niyetinde olduğunu, yeni filo, filotilla hatta donanma komutanlarını bu mektebin yetiştirmesini arzu ettiğini belirtmiştir. İhsan Bey bu mektebin bu müesseseyi idare edeceğini ve mütehassıs getireceğini eklemiştir.

İhsan Bey mütehassısın görevleri dahilinde bahriye mektebinin teftişi olacağını, denizaltılar, torpidolar için yeni mütehassıslar getirileceğini, gedikli zabıt yetiştirmek üzere kadroya üç mütehassıs getirmeyi planladığını belirtmiştir⁴⁴⁴.

⁴⁴¹ Afif Büyüktuğrul, **Büyük Atamız ve...**, s. 117-118.

⁴⁴² Afif Büyüktuğrul, **Cumhuriyet Donanması...**, s. 27.

⁴⁴³ Afif Büyüktuğrul, **Büyük Atamız ve...**, s. 119.

⁴⁴⁴ **TBMM Zabıt Ceridesi**, D.II, C.16, İc.II, İn.86, 24.3.1925, s.178-179; **Cumhuriyet**, 15 Mayıs 1925; **Vakit**, 15 Mayıs 1925.

Türkiye donanmasının yeniden yapılanması için harekete geçtiğinde de ilk olarak İngiltere'ye başvuracaktı. Ekim 1924'te Türkiye'nin konuyla ilgili gayrı resmi olarak İngiliz Büyükelçisi aracılığıyla zemin aradığı görülmektedir. İlk olarak Heybeliada'daki Bahriye Mektebi için iki İngiliz eğitimci düşünülmüştür. İngiltere de buna sıcak bakmıştır⁴⁴⁵.

İngiltere'nin 1924'deki yıllık raporunda Türkiye'deki İngiltere Büyükelçiliğinin beyanına göre "İngiltere açısından donanmanın güçten düşmesi arzu edilmez, çünkü donanma geleneksel olarak Türkiye'deki İngiliz taraftarlığının önemli bir kalesidir" görüşü yer almaktadır. Londra, Türkler ile ilişkileri yeniden kurma peşindeydi. Türkiye'ye yedek parça, mühimmat, torpido gibi malzemelerle pekala kendisine bağlayabilirdi; ancak Musul meselesi ve uzmanlarca talep edilen yüksek maaşlar İngiliz danışmanlarını seçenек olmaktan çıkartacaktı. Londra bu aşamadan sonra her ne kadar daha düşük maaşla emekli deniz subaylarını Türkiye'nin hizmetine verebileceğini söylediyse de artık Almanya ile görüşmeler tamamlanmış, Alman emekli subaylarıyla anlaşılmıştı. Londra, Alman subaylarının Türkiye'de göreve başlamasını Versay Antlaşması'nın 179.maddesine aykırı bulup nota vermek üzere harekete geçse de bu yönde bir nota vermesi söz konusu olmayacaktır⁴⁴⁶.

Yine 27 Şubat tarihli *Cumhuriyet* gazetesi haberinde Bahriye Vekaleti'nin Heybeliada'daki Bahriye Mektebi'ni daha çağdaş bir hale getirme girişiminde bulunduğunu bu amaçla İngiliz mütehassısların gündeme geldiğini bu olmadığı takdirde vekaletin bir Alman mütehassısı başvuracağını belirtiyordu⁴⁴⁷. Sonuçta Türkiye tercihini Alman heyetinden yana kullanacaktı.

Birinci Dünya Savaşı sırasında Alman donanması büyük bir gayret ve kudret göstermişti. Almanya'da savaşın kaybedilmesinin ardından Kiel'de donanmada patlak veren isyanı bastırmakla ün yapmış olan Alman Amirali Frayher von Gagern, kurulacak "Alman Müşavir Heyeti Başkanlığı" için tavsiye edilecek ve Türk hükümetince kabul görecekti⁴⁴⁸. Müşavir heyetinin en kıdemli üyesi Amiral von Gagern, Genelkurmayın deniz gücü anlayışı ile uyumlu bir deniz gücü tasarlıyordu. Von Gagern, Osmanlı

⁴⁴⁵ Serhat Güvenç, A. g. m., s. 333.

⁴⁴⁶ Serhat Güvenç, Dilek Barlas, A. g. m., s. 234.

⁴⁴⁷ *Cumhuriyet*, 27 Şubat, 1925.

⁴⁴⁸ Nejat Saner, A. g. e., s. 84.

döneminden kalma tüm gemilerin hurdaya çıkartılmasını ve donanmanın motorbotlar ve gambotlarla yeniden kurulmasını önermişti⁴⁴⁹.

Bu heyete Osmanlı döneminden farklı olarak o dönemdeki heyeti çağrıştırmaması adına “müşavir heyeti”, yani danışma heyeti adı verilmiş ve yine bu heyet, daha önceki heyetten alınan dersler uyarınca, emir komuta zincirinin dışında bırakılmış, komuta yetkisi verilmemiştir.

Alman müşavir heyeti ,Emekli Tümamiral V.Gagerin, Topçu uzmanı emekli yarbay Wehner, Seyir Subayı Emekli Yarbay Roedenbeck, Torpido uzmanı Emekli Yarbay Doflein, Makine uzmanı Emekli Yüzbaşı Dinendahl ve telsiz uzmanı emekli Yüzbaşı Krüger, Torpido gediklisi Bawer, Topçu gediklisi Dittman, Kamacı gediklisi Zimmermann, Cephane gediklisi Staphan’dan oluşuyordu. Heyet Mart 1926’da İstanbul’a oradan da Taşoz Muhribi ile İzmit’e, gelerek *Yavuz*’a katıldı. Alman Amiral, bir program hazırlamadan önce donanmanın içinde bulunduğu durumu görmek istemişti. Gemi ve müesseseler gezildikten sonra mühendislerin tekrar bir kursa tabi tutulması; donanmada top, telsiz ve torpido subay kursları açılması; gemilere birer role esası yapılması; gemilerde sistemli bir eğitime başlanması; donanmanın senelik bir programa göre çalışması; muhabere ve muharebe talimatnameleri hazırlanması kararları alındı.

Alman heyeti donanmadaki subayları da incelemiş ve donanmanın ana mevkilerine istedikleri subayların alınmasını teklif etmişlerdir. Bunun üzerine gemilerdeki komuta heyetinde değişikliğe gidilmiştir.

Alman müşavir heyeti asteğmenlerin nazari görüşlerini beğenmekle birlikte pratikteki bilgilerini eksik bulmuş ve bunun üzerine iki ay boyunca *Yavuz*’da toplu olarak, dümen ve makine arızaları, Alman usulü gemi, ışıldak talimleri, muhabere çalışmaları yapmışlardır.

Topçu kursu *Preveze* gambotunda, torpido kursu *Munizafer* korvetinde ve telsiz kursu da İstanbul Kasımpaşa’da bulunan bir hastanenin fizik tedavi bölümünde faaliyete başlamıştı.

Dört ay süren bu kurs sonunda subaylar atış idare, top kullanma hususu ve talimatnamesi konusunda beceri sahibi olmuşlardı. Torpido kursu da başarılı olmuş ve

⁴⁴⁹ Serhat Güvenç, Dilek Barlas, A. g. m., s. 235.

donanma torpido hücum talimatnamesi hazırlanmıştır. 27 Mayıs 1927 günü yapılan torpido atış manevralarına Bahriye Vekili İhsan Bey bizzat katılmış ve donanmada gördüğü başarıyı gazetelere gururla anlatmıştır⁴⁵⁰.

Müşavir Heyeti gelmeden önce donanmanın ana kısmını yalnız *Hamidiye* Kruvazörü teşkil etmekteydi. *Yavuz* ve *Turgut Reis* özel durumları dolayısıyla eğitime katılmıyorlardı. *Mecidiye*'nin onarımı sürmekteydi. Gambotlardan ise sadece *Hızır Reis* topçu kurs gemisi ve *Preveze* gambotu da kurs yatak gemisi olarak donanma emrine bırakılmıştı. *İsa Reis*, *Kemal Reis* gambotları da 16 Haziran 1927'de Rüşumat İdaresi'ne devredilmişti.

Alman müşavir heyeti gemi eğitimini Alman sistemine benzetmişti. Öncelikle gemilerde bölük taksimatı yapılarak *Hamidiye* ve *Mecidiye* beş bölükten, Peyk sınıfı üç bölükten *Samsun* gemisi de bir bölükten oluşturuldu. *Yavuz* tamirde bulunduğu ve *Turgut Reis* okul gemisi olduğu için Alman sistemine tabi tutulmadı.

Ardından gemide role talimleri başladı. İşyeri temizlik yerleri, nöbet ve liman yerleri, savaş nöbet yerleri, yangın müsadere ve denize adam düştü yeri, gemiyi terk yeri rolenin sütunlarını teşkil etti.

Role taliminden sonra, köprü üstü postasının çalışması, dümen ve makine arızalarında hareket tarzı, top ve ışıldak talimleri yapıldı. Gemilerde iyi bir nöbet kontrol sistemi kuruldu. Hafta da iki gün tüm subayları içine alan talimname okuma uygulaması yapıldı. Bu çalışmalar sonucunda Türkiye Cumhuriyeti bahriyesi parlak bir döneme girecekti⁴⁵¹.

Türk Bahriyesinde Alman uzmanların çalışmaları için de ortam oldukça müsait olmuştu; nitekim Birinci Dünya Savaşı'ndan kalma Türk-Alman işbirliği alışkanlığı vardı. Bunun yanında Türk Deniz Harp Okulu'ndan savaş sırasında Alman Deniz Harp Okulu'na gönderilmiş ve burada staj yapmış genç subayların varlığı etkiliydi⁴⁵².

⁴⁵⁰ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması...*, s. 27-29; Yüksel Öcal, *A. g. e.*, s. 340-341; Bu manevralar sırasında muhriplerden birinin attığı torpido hedef alamamış ve Berkisatvet hedef gemisinin bir bordasına çarptıktan sonra cayrosu şaştığı için bir devre daha yaparak bu seferde geminin diğer bordasına vurmuştur. Afif Büyüktuğrul, bu aşamada İhsan Bey'in meslekten uzak olmasından dolayı bunu fark edemeyerek torpidonun iki defa çarpmasından heyecanlanmış ve "İşte ben bu tarzda başarı istiyorum" diye bağırıldığını kaydetmiştir. Bkz. Afif Büyüktuğrul, *A. g. e.*, s. 29.

⁴⁵¹ *A. g. e.*, s. 29-31.

⁴⁵² Nejat Saner, *A. g. e.*, s. 84.

Talimatnamelerin hazırlanması konusu önemli bir konuydu. Deniz kuvvetleri kara kuvvetlerinden farklıdır. Kara kuvvetlerinin yaptığı askeri manevralara yabancılar çağırılırken, deniz kuvvetleri manevralarına yabancılar çağrılmaz. Yine kara kuvvetlerinde, deniz kuvvetleri gibi talimatnamelerin yabancı ülkelerden gizlenmesi gibi bir durum söz konusu olmadığından deniz kuvvetlerinin yabancı devletlerden talimatname alması ve donanmamıza has bir talimatname hazırlanması mümkün değildir. Talimatname ihtiyacı bu anlamda ancak savaş deneyimleri yaşamış Alman heyetin rehberliğiyle yapılabilecekti⁴⁵³.

Alman Müşavir heyeti bir taraftan donananın talim esaslarını hazırlarken bir taraftan da donanmanın ana talimnamelerini hazırladı. Cumhuriyet donanmasının ilk talimnameleri muharebe, donanma sevk ve idare, keşif hizmetleri ve muhrip talimnamesi oldu. Bu talimnameler ilerisi de düşünülerek 8 muharebe gemisinden oluşan bir filo ve 8 muhripten oluşan bir filotilla için hazırlandı. Ardından avcı ve hücumbotlar için ve denizaltı gemileri için de talimnameler yapıldı. Bu talimnameler uzun zaman Cumhuriyet donanmasının çalışmasında yol gösterici oldu⁴⁵⁴.

Türkiye bu dönemde zaman zaman bu heyetin çalışmasını yetersiz bulduğunu ve hayal kırıklığı yaşadığını belirtse de Alman emekli deniz subayları, 1939'a kadar danışman ya da eğitmen olarak görev yapmıştır⁴⁵⁵.

İhsan Bey, göreve gelmesinin ardından izlenecek donanma programı hakkında gazetelere demeçler vermeye başlamıştır. 9 Ocak'ta *Hakimiyet-i Milliye* gazetesinde yer alan habere göre İhsan Bey genç Cumhuriyetin iktisat, bayındırlık ve sağlık gibi gereklilikleri temin için çalışmalar yaptığını bununla birlikte maliyenin izin verdiği ölçüde bahriyeyi özellikle bir savunma savaşında yeterli düzeye getirmek için çalışacaklarını belirtmiştir. Bu konuda hayalci bir politika izlemeyeceğinin altını çizmiştir. Burada yeni kadroyu ve teşkilatı oluşturduğunu belirterek vazife ile yetkilerin derecesini belirten bir talimatname kaleme alındığını belirtmiştir⁴⁵⁶. Bahriye Vekaleti tüm faaliyet dönemi boyunca çeşitli talimatnameler yayınlamıştır. 1925 yılında Türkiye Cumhuriyeti liman ve karasularını ziyaret edecek yabancı donanma gemileri ile bu

⁴⁵³ Afif Büyüktuğrul, *Büyük Atamız ve...*, s. 121.

⁴⁵⁴ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması...*, s. 32.

⁴⁵⁵ Serhat Güvenç, Dilek Barlas, *A. g. m.*, s. 235.

⁴⁵⁶ *Hakimiyet-i Milliye*, 9 Ocak 1925.

gemilere refakat edecek olan muavin gemi ve hava kuvvetlerinin tabi olacağı işlere ait talimnameyi yayınlamıştır. 1926 yılında Heybeli Bahriye Mektebi Talebe kabul Şeraitini, Bahriye Gedikli Mekteb-i Sıhhiye Sınıfı Ders Programını, Zabitan-ı Bahriye'ye Mahsus Elbise Kararnamesini ve Bahriye Gedikli Zabitanı ile Mensubin-i Askeriye ve Efrad-ı Bahriye Melbusat ve Yatak Takımları İstihkaklarının Suret-i Tevzi ve Muhafazası Hakkında talimatname yayınlanmıştır⁴⁵⁷.

Bu süreç içinde yurtdışına eğitim amacıyla mülazım subayların gönderilmesi de söz konusu olmuştur. Bahriye Vekaleti, bahriyenin en önemli zabitleri arasından Muzaffer Hakkı Bey, Zühtü Bey, Saim Bey ve Refet Bey'in yurt dışına gönderilmesine karar vermiştir. 19 Şubatta bu isimler Almanya'ya hareket etmişler, özellikle Kiel limanında görevlendirilmişlerdir. Cumhuriyet gazetesi bu isimlerin dört yıl Kiel'de kalmalarının ardından Türkiye'ye döneceklerini belirtmiştir⁴⁵⁸.

E. GÖLCÜK TERSANESİ'NİN GELİŞİMİ

Lozan Antlaşması; Türkiye'nin savaş, barış ya da tarafsızlık siyaseti izlediği bir dönemde, harp ve ticaret gemilerinin hangi koşullarda Boğazlardan geçeceğini belirlemişti. İlaveten antlaşma, Türkiye'nin Boğazlar ve bir kısım Marmara sahillerini silahsızlandırmasını gerektiriyordu. Boğazlardan geçişin kontrolü Milletler Cemiyeti'ne bildirilmek üzere bir Türk'ün başkanlığında çalışan Boğazlar Komisyonunca yapılacaktı. Bu komisyon İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Bulgaristan, Yunanistan, Romanya, Rusya, Yugoslavya gibi devletlerden oluşuyordu.

Antlaşma gereğince Çanakkale ve Karadeniz'den geçecek gemilerle irtibat kurabilmek için birer telsiz istasyonu kurulacaktı. *Burak Reis*, Çanakkale Boğazına istasyonelik yapmak üzere yollandı⁴⁵⁹.

470 yıldır Türklerin egemenliğinde olan ve Kurtuluş Savaşı'nın başarıya ulaşmasına rağmen Türklerin egemenliğinin dışında tutulan Boğazlar bölgesinin silahsızlandırılacak olması ve Yunanistan'ın sergilediği saldırgan tutum nedeniyle

⁴⁵⁷ Rasim Ünlü, A. g. m., s. 204.

⁴⁵⁸ Cumhuriyet, 19 Şubat 1926.

⁴⁵⁹ Afif Büyüktuğrul, A. g. e., s. 17-18.

ülkenin güvenliği için Marmara denizinde bir üs yapılmasına karar verilmişti⁴⁶⁰. Bu antlaşmadan sonra I.Ordu'nun ve Körfez'deki savunma tedbirlerinin kaldırılmasının ardından Bahriye Komutanlığı kapatıldı. Bu Komutanlığın yerini Marmara Üssü Bahri ve Kocaeli Müstahkem Mevkii Komutanlığı alacaktı. Bu şekilde İzmir-Gölcük bölgesini tersaneleri ve tesisleriyle Türk Deniz Kuvvetlerinin önemli bir üssü haline getirecek adım atıldı⁴⁶¹. Bu üssün gelişmesi ise Bahriye Vekaleti döneminde olacaktı.

Gölcük'te bir üs yapılması fikri Osmanlı döneminden mirastır. Birinci Dünya Savaşı öncesinde Osmanlı Devleti, güçlü bir donanmaya sahip olma hedefi ile İngiltere'ye sipariş edilen *Reşadiye* 'nin havuzlanması ve onarımı için Haliç tersanesinin yeterli olmayacağını düşünmüş ve bu maksatla Gölcük'te bir tersane kurmaya karar vermişti. Bu şekilde tersanenin inşası 1.350.000 Sterlin'e *Reşadiye*'yi inşa eden Vickers firmasına verilmişti ve 1912'den başlayarak bu yönde çalışmalar hızlanmıştı; ancak I.Dünya Savaşı'nın çıkması ile şirket faaliyetlerine son verecekti⁴⁶².

İstanbul'daki Deniz Kuvvetleri'nin kara tesisinde önemli bir değişikliğe lüzum görülmemiştir. Bu bölge donanmanın ihtiyacını karşılayacak düzeydeydi. Bununla birlikte İzmit tersanesi boş bir arsadan ibaretti. Gölcük'te istimlak edilen ve "Bahriye Çiftliği" adı verilen arazi geniş bir meyvelik ve kestanelik halindeydi. Burada kısa bir süre *Mecidiye* kruvazörü demirlemişti. Bu bölgenin gelişmesi ise Yavuz gemisinin onarılması ile doğrudan ilişkiliydi.

Yavuz'un Türkiye dışında tamiri için çeşitli yabancı firmalarla görüşülmüş fakat sonuçta hükümetin kararı gemiyi Türk limanlarında onarmak olmuştur. Öncelikle bir Alman şirketi Gölcük'te *Yavuz*'u kaldırmaya elverişli bir havuz yapacak ardından Fransız Şirketi gemiyi tamir edecekti.

Yavuz'un tamiri için Alman şirketinin kurduğu tamir atölyeleri ve barınaklar Gölcük'ün ilk askeri tesislerini oluşturdu. Bu şirket Gölcük'e bir mayın, bir akümülatör ve bir torpido fabrikası kurdu. Bir de subay oteli yaparak deniz kuvvetlerine hediye etti.

⁴⁶⁰ Erdinç Sancar, A. g. m., s. 238.

⁴⁶¹ Erol Ersan, A. g. m., s. 5-81; Ersan Baş, A. g. e., s. 180; Nejat Gülen, A.g.e., s. 331; Erdoğan Oran, A.g.t., s.192-193.

⁴⁶² İskender Tunaboğlu, A. g. e., s. 77; Mustafa Hergüner, A. g. e., s. 72.

Bahriye Vekaleti döneminde henüz inşa halinde bulunan bu bina daha sonra Donanma Kumandanlığı karargahı olarak kullanılacaktı⁴⁶³.

Deniz Kuvvetleri de bu süreçte *Yavuz*'un güvenliğini sağlamak için bölgeye Kara Kuvvetlerine ait uçaksavar taburu ile denize ait bir ağır makineli tüfek bölüğü getirdi. Daha evvel bu vazife için 1 yüzbaşı, 3 üsteğmen ve 60 erden oluşan 6 ağır makineli tüfek bölüğü daha evvel Tuzla'daki 66. Alaya yollanmış burada üç aylık bir kurs gördükten sonra Gölcük'e gelmişlerdir.

Turgut Reis' de *Yavuz*'un askerinin oturma alanı olarak tahsis edilmiş ve gemi havuz ile Derince arasına demirlemiştir. Bundan sonra Gölcük'te bir garnizon kurulmak gerekmiş ve Marmara Üssülbahri ve Kocaeli Müstahkem Mevkii Komutanlığı emrinde bir "Gölcük Komutanlığı" açılmıştır⁴⁶⁴.

Bu şekilde yerinde bir zamanlar büyük bir bataklık, bir göl ve fındık tarlaları bulunan Tersane ve Poyraz Rıhtımı'nın bulunduğu alan 20.yüzyılda Türk Deniz gücünün ağırlık merkezini oluşturacak Gölcük Üssü'nün temelini oluşturacaktı. Böylece Lozan Antlaşması'nın Boğazlar bölgesini askersizleştirmiş olması nedeniyle İstinye, Haliç ve İstanbul'da bulunan bahriyeye ait alt yapının çoğu Gölcük'e gelecekti⁴⁶⁵. Bu şekilde Gölcük

sürekli gelişerek günümüzde ileri teknoloji ve silah sistemleri ile donatılmış denizaltılar ve fırkateynler inşa eden bir tersaneye dönüşecekti⁴⁶⁶.

Topçu İhsan Bey vekil olmasının ardından deniz kuvvetlerini teftişe çıkacak, donanmayla İstanbul'dan İzmir'e pek çok limana gidecek ve burada Bahriye'nin geleneksel merasim ve teşrifat usulleri ile karşılanacaktı⁴⁶⁷.

F. BAHİRİYE PERSONELİ İLE İLGİLİ GELİŞMELER

Cumhuriyetin ilanı ile beraber Türkiye'nin asıl problemlerinden bir tanesi belirlenen devlet programlarının teoriden pratiğe dönüştürülmesinde gerekli olan kaliteli

⁴⁶³ Afif Büyüktuğrul, A. g. e., s.26; Nejat Gülen, A. g. e., s.335.

⁴⁶⁴ Ersan Baş, A. g. e., s. 193; Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Tarihçesi, s. 68-69.

⁴⁶⁵ Figen Atabey, A. g. e., s. 20; Erdinç Sancar, A. g. m., s. 240-241; Erdoğan Oran, A.g.t., s.195.

⁴⁶⁶ Erdinç Sancar, A. g. m., s. 239.

⁴⁶⁷ Nejat Saner, A. g. e., s. 85.

ve kalifiye personel teminiydi. Zira, Milli Mücadele sırasında Osmanlı Devleti'nin eğitim, hukuk, bilim, askeriye, sağlık, ziraat, hukuk, bahriye vb. memuriyet kompartımanlarında kadrolu görevlilerin bir çoğu hayatını kaybetmişti. Yeni rejimin söz konusu alanlardaki faaliyetlerini sürdürecektir personele ihtiyacı olduğu gibi mevcut personelin gelecekte de yenilenmiş kadrolarla faaliyet göstermesi için eğitilmesine ihtiyaç vardı. Bu dönemde muhtemel bir Sovyet, Yunan ve İtalyan tehlikesi karşısında Vekalet, olası bir savaşta gereken personeli yetiştirmek durumundaydı.

Mevcut duruma müdahale için ilk etapta Osmanlı Devleti kadrolarında yetişen ve yeni rejim taraftarı olan bahriyeli rütbelilere, rütbeli kadroların oluşturulması için birer rütbe daha ilave edilmesi uygulanan yöntemlerden birisi olmuştur. *Erkan-ı Harbiyye Reisi Ayasofyalı Ahmed, Bahriye Vekaleti Müsteşarı Küçük Mustafapaşalı Hüsameddin, Donanma Dairesi Kaptanları Kıbrıslı Abdülhalim ve Hüseyin Hüsni Efendilerin* rütbeleri birer derece yükseltilmiştir⁴⁶⁸. Personel temininde daha ileri bir adım atmak için de girilen çözüm Bahriye Mektebi'nden yeterli kalitede yetiştirilmiş genç kadrolar sağlamaktı. Ancak mektepte 1926 yılı itibarıyla sadece üç sınıf ve toplamda, birinci ve ikinci sınıf öğrencilerinin bir kısmının 6 aylık bir eğitimle 55'inin bir üst sınıfa alınarak mezun edilmesi programı ile toplamda 144 öğrenci vardı. Birinci ve ikinci sınıf öğrencilere ayda 30 kuruşluk bir ödeme yapılırken 3. Sınıf öğrencilerine ise ayda 50 kuruşluk bir ödeme yapılmaktaydı⁴⁶⁹.

Vekalet gerekli durumlarda yurtdışında eğitim görmüş kimseleri doğrudan ve sınavsız kadrolara da alabiliyordu. 1927 yılında Nişantaşlı Nihad Efendi, Berlin'de almış olduğu eğitiminin yeterliliği sınava tabi tutulmadan Bahriye Vekaleti İnşaat Mühendisliği'ne tayin edilmiştir⁴⁷⁰. Aslında Nihad Efendi'nin durumu yukarıda değindiğimiz gerek mali gerekse teknik bilgiyi uygulama kabiliyetine haiz olmayan mühendis eksikliğinin bir şekilde giderilmesi meselesinden dolayı pek yadsınmamalıdır. Nihad Efendi'nin ne tür çalışmalar içersinde yer aldığı hakkında malumatımız yok ancak, kendisinin kadroya alınması yurtdışında yetişmiş yerli bir mühendisin devlet hizmetine kazandırılması bakımından önemlidir.

⁴⁶⁸ BCA, FK. 30..11.1.0, YN. 13.17..18., KN. 4/2868 ,T. 30/4/1925.

⁴⁶⁹ BCA, FK. 30..10.0.0, YN. 48.306..16., KN. 6/5991,T. 27/1/1927.

⁴⁷⁰ BCA, FK. 30..11. 1. 0, YN. 30.5..8., KN. 4/1266, T.2/3/1927.

Personel temininde her girişimden istenilen neticeler elde edilmemiştir. Emeklilik yaşı gelmiş, sağlık sorunları olan personelin emeklilik talepleri olumlu olarak cevaplanmaya çalışılmış; ayrıca, görevini ihmal eden personeline vekalet tarafından emekliye ayrılarak yeni ve genç personellere yer açılmaya çalışılmıştır⁴⁷¹. Emekli olan personelin yerine kimlerin atandığı ve yeni gelen personelin bırakılan pozisyonlarda yarım kalan işleri nasıl devam ettirdiği, yeni personelden verim alınıp alınmadığı konusunda arşiv belgeleri yeterli değildir. Görevini ihmal ederek emekliye ayrılanların ise ne sebeple ve ne yönde görevlerini ihmal ettikleri ve emekliye ayrılma yahut ihraç gibi konularda nasıl bir yasal prosedürden geçtikleri konusunda da arşiv belgelerinde yeterli bilgiler mevcut değil.

Vekaletin elindeki mevcut personelin de, çalışanlara verilen ek görevlerin uygulanması ile ideolojik yönden ciddi sıkıntılar mevcuttu. Yeni rejimin ideolojik temelleri ile fikirleri bağdaşmayan, bu sebeple kendisine verilen görevlere gitmeyen, görevini terk eden yahut, Milli Mücadele aleyhinde çalışıp yeni rejimin ilanı ile kendisini gizleyerek görevine devam edenler görevinden alınmıştır. *Preveze Ganbotu* ikinci kaptanı olarak görev yapan *Yüzbaşı Mahmud Rahmi* milli mücadele aleyhinde çalıştığı gibi milli irade aleyhinde de hakaret derecesine varan ithamlarda bulunduğu anlaşılmıştı. Ayrıca *Mahmud Rahmi*, tayin edildiği iki görev yerine gitmemiş, ikinci tayin yerine gitmek yerine İstanbul'a kaçmıştır. Kendisi, bu sebeplerle görevinden ihraç edilmişti. *Tabib Yüzbaşı Ali Muzaffer Bey* ise; kadrosu Bahriye vekaletinde bulunmasına rağmen, personel ihtiyacı konusunda çekilen sıkıntıdan dolayı, Sıhhiye Muavenet ve İctimaiye Vekaleti kadrosunda icra edilmek üzere iki yıl süre ile ek görevlere tabi tutulmuştur. Ancak *Ali Muzaffer Bey*'in ilerleyen zaman içinde ikinci görevini yerine getirmediği anlaşılmış ve görevlerinden alınmıştır⁴⁷². Söz konusu iki görevden alınmanın önemi, Sadece Bahriye Vekaleti açısından değil, dönemin hükümetinin çekilen personel yokluğu ortamında görevi ihmalin caydırıcılık yahut rütbe düşürme

⁴⁷¹ Örneğin; Bahriye Vekaleti Levazım Dairesinden Kıdemli Yüzbaşı Aksaraylı Mehmed Bahaeddin Efendi yaş haddinden(BCA, FK. 30..11.1.0, YN. 14.24..16., KN. 4720, T.3/6/1925), Bahriye Ebniye Şube Müdür Vekili Sarıyerli Osman Tahir önemli sağlık sorunlarından(BCA, FK. 30..11.1.0, YN. 15.31..18., KN. 6/3332, T.11/7/1925.), vekaletin fabrikalar inşa heyetinin fen işleri ve resimhane görevlilerinden Eyüplü Şükrü Efendi ise görevini ihmalden dolayı emekliye sevk edilmiştir(BCA, FK. 30..11.1.0, YN. 14.26..2., KN.2841, T.10/6/1925).

⁴⁷² BCA, FK. 30..11.1.0, YN. 11.9..7., KN. 2/1210, 8/3/1925; BCA, FK. 30..11.1.0, YN. 18.44..11., KN. 7451, T.19/9/1925.

gibi konularla değil doğrudan cezalandırma yöntemi gibi sert bir mekanizması bulunduğunu ifade etmesidir. Çünkü belgelerde karşılaştığımız şu ibare çok önemlidir: “*Bir daha devlette istihdâm olunmamak üzre*”! Söz konusu durumlarda görevlerinden alınanlara bir daha devletin hiçbir kadrosunda görev verilmemesi kaidesi uygulanmıştır. Ancak ilerleyen süreçte görevinden bu şekilde alınanların, ihraç edilenlerin; yeniden, yeni bir göreve daha düşük rütbe ile yahut meslekleri ile alakalı olmayan daha basit, daha sade bir memuriyetle görevlendirilip görevlendirilmediklerine dair elimizde resmi bir kanıt mevcut değildir.

Zannımızca daha ilginç olan mesele ise belgelerde yaş haddinden emekli olanlar ile ilgili net bilgi olmamasıdır. Kaç yıl bulundukları görevde kaldıkları ve Osmanlı kurumlarına ne zaman yerleştikleri gibi konularda tam bir bilgi yok. Net bilinen tek husus şahısların doldurdıkları müddet sonunda doğrudan emekli olmalarıdır.

III. BÖLÜM

BAHRİYE VEKALETİ DÖNEMİNDE YAŞANAN GELİŞMELER VE VEKALETİN KAPATILMASI

A. BAHRİYE VEKALETİ DÖNEMİNDE YAŞANAN GELİŞMELER VE BU GELİŞMELERE KARŞI VEKALETİN TUTUMU

1.El Konulan Gemilere Yönelik Tutum

İhsan Bey vekalet gelmesinin ardından bu konuyu ele almıştı. 15 Mayıs 1925’de Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan röportajda geldikleri aşamayı aktarmaktaydı. Buna göre İngiliz şirketi ile yapılan anlaşmanın Meclis-i Mebusan tarafından onaylanmadığından söz konusu şirket bu yönde bir kazanım elde etmemiştir. Bu durum Lozan’da reddedilmiş bununla birlikte şirkete tadil teklifi verilecek, şirketin bunu kabul etmemesi durumunda iki tarafın belirleyeceği bir yerde müzakere edilecek yine çare bulunmazsa fabrikaya verilecek tazminat meselesi için verilecek karara göre hareket edilecekti. Armstrong şirketinin temsilcisi ile görüşen İhsan Bey tadil meselesini sunmuş ve olumlu yanıt almıştı; ancak şirket heyetinin karar organı bunu kabul etmedi. İhsan Bey’in bu aşamadaki şartı anonim bir şirket kurulması yönündeydi. Sadullah Bey ise görüşmeleri sürdürmeye devam etti⁴⁷³.

El Konulan gemiler Lozan Antlaşmasına göre Osmanlı Harp borçlarına sayılmış ve Türkiye herhangi bir ödeme temin edememişti. Bununla birlikte anlaşma hükümleri içine girmeyen İngiliz şirketleri de taahhüt ettikleri materyali vermedikleri halde almış oldukları paraları iade etmiyorlardı. Bunun sonucunda Bahriye Vekaleti 22 Ekim 1926 yılında Türk-İngiliz muhtelit mahkemesine yedi dava açtı. Bu davalar İngiltere lehine sonuçlanacaktı. Bununla birlikte açılan davalar şu şekildeydi;

- 1- Ismarlanan Türk zırhlılarına kömür vermek üzere ödenen 3.000 İngiliz lirası,
- 2- Mesudiye gemisine cephane sandığı imali için ödenen 2.000 Türk Lirası,

⁴⁷³ Cumhuriyet, 15 Mayıs 1925.

3- *Sultan Osman zırhlısına torpido imal etmek için ödenen 20.000 Türk Lirası,*
4- *Reşadiye zırhlısına ısmarlanan cephane bedeli olarak 500.000 Türk Lirası,*
5- *Mesudiye Zırhlısına ısmarlanan cephane bedeli olarak 100.000 Türk Lirası,*
6- *Mecidiye Kruvazörüne ısmarlanan topçu ateş aletleri bedeli olarak 7.200 Türk Lirası,*

7- *Deniz Kuvvetlerinin türlü gemilerine ısmarlanan cephane bedel olarak 10.000 Türk Lirası.*

Bu davalar Bahriye Nezareti feshedildiği için Bahriye Vekaleti tarafından açılmıştı; fakat netice itibariyle İngilizlerin lehine olarak sonuçlanmıştır⁴⁷⁴.

2. Kasımpaşa Havuz ve Fabrikalarının Seyri Sefain İdaresine Devri

Bahriye Vekaleti, bahriye havuzlarından milli vapurların da yararlanabilmesine olanak sağladı; nitekim vekaletе ait havuzları kullanmak için vapurcular Ticaret-i Bahriye Müdüriyetine başvurmuşlar bunun üzerine de Ticaret-i Bahriye, Bahriye Vekaletine durumu aktarmış ve olumlu karşılanmıştı⁴⁷⁵. Bununla birlikte Seyri Sefain İdaresi havuzların kendisine verilmesini ve idare tarafından ıslahının tamamlamasının ardından milli sefainin tamirine hazır edilmesini istemiştir. Bunun üzerine Ticaret Vekaleti durumu Bahriye Vekaleti'ne bildirerek bir mahzur olmazsa havuzların Seyri Sefain idaresine verilmesini istemiş; ancak bu Bahriye Vekaleti tarafından reddedilmişti⁴⁷⁶.

Mondros Mütarekesi'ne askeri müşavir olarak gitmiş bulunan ve İstiklal Savaşı sırasında Genelkurmay'ın nakliyat dairesi başkanlığını yapmış bulunan Emekli Kara Kurmay Albayı Sadullah, Seyri Sefain idaresine müdür tayin edilmesinin ardından İstanbul havuz ve fabrikalarının bahriye kuruluşundan çıkartılarak kendi emrine vermesi konusunda hükümeti ikna edecekti. Bu isim, Ticaret Vekaleti emrindeki Seyri Sefain idaresinin ilk müdürü olmuş oluyordu.

⁴⁷⁴ Afif Büyüktuğrul, A. g. e., s. 35-36.

⁴⁷⁵ Cumhuriyet, 15 Aralık 1927.

⁴⁷⁶ Cumhuriyet, 9 Şubat 1927.

Bununla birlikte bu kadar geminin bakım ve tamirini İstinye Fabrikası ile başarmak mümkün değildi. Bu gemilerin bedeli karşılığında Bahriye Vekaleti Deniz Fabrikalarında tamir edilmesi için 1 Temmuz 1927 tarihinde bir kararname yayınladı.

Hükümet ise Kasımpaşa'daki Deniz Fabrika ve Havuzlarını Seyri Sefain idaresine bağlamaya karar vermekle birlikte Deniz Kuvvetleri kendisine yeni bir tersane yapmak gibi büyük bir mesele ile karşı karşıya kalacaktı. Deniz Kuvvetleri mensupları bu karara karşı çıktılar. Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa ve İkinci Başkan Orgeneral Kazım Paşa ise bu konuda Seyri Sefain İdaresi'nin yanında oldu. Bununla birlikte Deniz Kuvvetlerine Gölcük'te daha büyük bir tersane yapacaklarını da eklediler. Bahriye Vekaleti'nin kapatılması ise Seyri Sefain İdaresi'nin daha da güçlenmesine neden olacaktı⁴⁷⁷.

Kasımpaşa'daki asırlık ve neredeyse donanmayla bütünleşmiş olan Camialtı tersanesi olarak bilinen tersanenin Seyri Sefain'e devri konusunda donanmanın itirazı çok cılız kalmıştı; nitekim en yüksek rütbeli deniz subayı yarbay rütbesindeydi⁴⁷⁸.

3. Şapka İnkılabı'nın Bahriye'de Uygulanması

Şapkanın deniz kuvvetlerindeki geçmişi 1925 yılından çok daha eskidir. Deniz Kuvvetleri I. Dünya Savaşı'nın ortalarına kadar fes giymiştir. Savaş ortasında Enver Paşa sonradan "Enveriye" adı verilen bir serpuş tipi icat etmesiyle birlikte Cemal Paşa da "Cemaliye" adı verilecek olan siyah bir serpuş icat etmiştir. Afif Büyüktuğrul, mütareke döneminde bazı arkadaşlarının şapkacılara yarım santim siperleri olan bu cemaliyeleri yaptırdıklarını bu suretle de ceza almadıklarını belirtmektedir. Bu şekilde cemaliye giyilmesi deniz kuvvetlerinde adet halini almış ve bu şapkaların siperlikleri giderek 1,5 cm'i bulmuştur. Böylece şapka kanunu çıktığında Cumhuriyet denizcileri zaten bunu kullanıyorlardı⁴⁷⁹.

Tarih boyunca yapılan inkılaplarda ordu öncü olmuştur. Şapka inkılabı da ilk olarak orduda başlamış ve bu konuda bahriye öncü olmuştur. Bahriye Vekaleti'nin 14

⁴⁷⁷ Afif Büyüktuğrul, A. g. e., s. 36-37.

⁴⁷⁸ Yüksel Öcal, A. g. e., s. 342.

⁴⁷⁹ Afif Büyüktuğrul, A. g. e., s. 167.

Mayıs 1925 yılında yaptığı tamimden anlaşıldığı kadarıyla daha önce yapılan bir tamim ile subayların güneş siperli serpuş giyecekleri bildirilmiştir⁴⁸⁰. Daha 1 Mayıs tarihinde ise gazetelerde Bahriye Vekili'nin numunesi gönderilen yeni serpuşların kullanılmasını istediğini ve bu serpuşların Alman bahriyesinde kullanılan türden oldukları belirtilmektedir⁴⁸¹.

15 Mayıs 1925 günü *Cumhuriyet* gazetesinde çıkan “Bahriyelilerimizin Yeni Serpuşları” başlıklı yazıda İhsan Bey ile yapılan röportajda Bahriyelilerin serpuşlarının orduda yayılıp yayılmayacağı sorulmuştu. İhsan Bey, bahriyelilerin serpuşlarında bir siper yapılmasına hem fenni olarak hem de askeri olarak gerek olduğundan özellikle yağmur, rüzgar, güneş gibi doğal olaylara karşı koruyuculuğundan ve bu nedenle bundan geri kalınmaması gerektiği belirtilmiştir. Batılı anlayışın tüm gerekli medeni usullerinin alındığı halde ihtiyaç hasıl olan bu askeri zarureti hata olarak görmenin doğru olmadığından bahsetmektedir. Yazıda bütçeye mühim bir meblağ koyulduğu, bir taraftan deniz üzerinde gemilerin harekete geçirmeye çalışıldığı diğer taraftan da zabıtların çok çalıştırılacağı belirtmiştir⁴⁸².

Bahriye Vekilleri için de zabitan ile aynı şekilde bir serpuşun kullanılması kabul edilmiş ve İhsan Bey de bu şekilde serpuş giyerek Bahriyeliler ile birlikte resim çekirmiştir⁴⁸³. 18 Mayıs 1925 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde de Bahriye Vekili İhsan Bey, Bahriye Müsteşarı Hüsamettin (Ülcel) Bey ve İstanbul Bahriye Komutanı Celal Beylerin şapkalı resimleri yer almıştır.

15 Mayıs 1925 yılında da Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal, Başvekil İsmet, Bahriye Vekili İhsan imzalarını taşıyan kararname ile Donanmada şapka giyilmesi hükümet direktifi haline gelmiştir⁴⁸⁴. 9 Haziran 1925'te ise ikinci bir kararname ile Bahriye Mektebi öğrencileri, astsubay ve erler de bu kapsama alınmıştır⁴⁸⁵. Bahriyelilerin takacağı şapkaların imalatı ise İstanbul'da Yakup Bey isimli bir ustaya verilmiştir⁴⁸⁶.

⁴⁸⁰ Raşit Metel, A.g.e., s. 98; Nejat Gülen, *Dünden Bugüne...*, s. 373-374.

⁴⁸¹ *Cumhuriyet*, 1 Mayıs 1925; *Hakimiyet-i Milliye*, 1 Mayıs 1925.

⁴⁸² *Cumhuriyet*, 15 Mayıs 1925; *Vakit*, 15 Mayıs 1925.

⁴⁸³ *Cumhuriyet*, 22 Mayıs 1925.

⁴⁸⁴ Raşit Metel, A.g.e., s. 98; Nejat Gülen, A. g. e., s. 374.

⁴⁸⁵ Fahri Çoker, A. g. m., s. 74.

⁴⁸⁶ *Vakit*, 11 Mayıs 1925.

Bütün bunlar olurken Mustafa Kemal de şapka konusunu gündemine almış ve Kastamonu gezisi sırasında yeni başlık olarak şapkanın giyileceğini belirtmiştir⁴⁸⁷. Bakanlar Kurulu, 2 Eylül 1925 tarihli kararı ile tüm devlet memurlarının kıyafetlerini saptamış, 25 Kasım 1925'te 671 sayılı kanunla, TBMM Üyeleri ve genel, özel tüm memurların Türk milletinin giydiği şapkayı giymek zorunda oldukları, Türk halkının serpuşunun şapka olduğu ve aykırı bir davranışın sürdürülmesinin yasaklandığı ilan ediliyordu⁴⁸⁸. 28 Kasım 1925'te ise Resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir⁴⁸⁹.

Alman orijinalinden alınarak kullanılan bu başlıklar Bahriye zabıtları için aynen kabul edildiği gibi bahriye efradı için de Alman bahriye efradı benzerleri numune olarak alınmıştır. Bu başlıklardan zabıtana ait olanlarda güneşlik varken, efrada ait olanlarda güneşlik bulunmamaktadır. Efrat başlıkları da zabitan başlıkları gibi yazın tepelerine beyaz keten kumaş geçireceklerdir. Efrada ait olan başlıkların alınlarında mensup oldukları gemi, mevki ve dairenin isimleri yazılacaktır. Bu başlıkların arkasında ise çifte siyah kurdele bulunmaktadır. Bu serpuşlar biraz sola meyilli olarak giyilmektedir. Cumhuriyet gazetesinin 26 Mayıs 1925 tarihli sayısında bu başlıkların kabul olma nedeninin yumuşak ve ilaveten daha ucuza imal edilmesi olarak gösterilmiştir⁴⁹⁰. İhsan Bey'e has olmak üzere onun başlığında cephe görüntüsünün tam ortasında bir çapa ve kenarlarında dört yıldız vardır⁴⁹¹.

25 Kasım 1925'de şapka inkılabı gerçekleştiğinde deniz kuvvetleri mensupları zaten şapkayı giymiş bulunuyorlardı. Söz konusu kanun şapkalarda tek nizamı beraberinde getirmişti. Subaylar için şapka vizyeri düz siyah; üst subaylar için tek sıra defne dalı; Amiraller için de çift sıra defne dalı şeklindeydi. Düz meşinden yapılan şapkaların siperlikleri de siyahtı. Askerin şapka şeritleri arkadan sallanmaktaydı, Alman askeri şapka şeritlerine benzetilmişlerdi. Şeritlerin üstünde eskisi gibi gemi ve mevki isimleri yazmaktaydı⁴⁹².

⁴⁸⁷ Falih Rıfkı Atay, *Çankaya*, Pozitif Yay., İstanbul, 2012, s. 501-502.

⁴⁸⁸ Fahri Çoker, *A. g. m.*, s. 74.

⁴⁸⁹ *Resmi Gazete*, 28 Kasım 1925, s. 691.

⁴⁹⁰ *Cumhuriyet*, 26 Mayıs 1925.

⁴⁹¹ *Cumhuriyet*, 19 Mayıs 1925.

⁴⁹² Afif Büyüktuğrul, *A. g. e.*, s. 20-21.

Bahriye zabitanında resmi üniformalarında ufak bir meç takmaları veya ince bir baston taşımaları takdir edilmiştir. Buna karşılık karacıların Müdafayı Milliye Vekaleti'nce hazırlanan biçimde ufak bir meç ve aynı zamanda tabanca taşıyacak ve bastonla gezemeyeceklerdi. Yalnızca üst kademedekiler baston kullanabilecekti⁴⁹³.

1926 yılındaki düzenleme ile müsamerelere katılacak olan zabitanın İngiliz ve Alman zabitanın kıyafetlerine benzer bir müsamere elbisesi giymeleri kabul edilmiştir. Bu kıyafetlerin ceketleri smokin benzeri önü açık fakat daha kısadırlar. Ceketin kollarında rütbeyi gösteren işaretler bulunmaktadır, pantolonlar ise sırmalarla süslüdür⁴⁹⁴.

4. Bahriye Vekaleti'nde Balo ve Resmi Ziyaretler

Denizciler sadece şapka kanununda değil pek çok konuda öncü olmuşlar. Daha 1924 yılında Kasımpaşa havuzlarının idare binasında ilk balolarını tertip etmişlerdir. 1925 yılında ise denizciler ikinci balolarını Beyoğlu'ndaki Turkuvaz salonunda tertip etmişlerdi. Fakat sükseli geçen bu balonun ardından Genelkurmay deniz kuvvetlerinin balo yapamayacağını bildirmiştir⁴⁹⁵.

Haziran 1925'de ise Bahriye Gedikli zabıt mektebinde sene sonu çerçevesinde müsamere tertip edilmiş, çeşitli yarışlar düzenlenmiş, bando çalınmış ve Bahriye Vekaleti ve erkanının önde gelen isimleri de burada hazır bulunmuşlardır⁴⁹⁶. 28 Haziran'da ise Heybeliada Bahriye Mektebi'nin yılsonu balosu gerçekleşmiş ve burada çeşitli yılsonu eğlenceleri gerçekleştirilmiştir. Bu baloya Bahriye'nin önde gelen isimlerinin yanı sıra Fransız ataşesi de katılmıştır⁴⁹⁷. Etkinlikleri ilgi ile izleyen General Mujon, Bahriye Mektebi öğrencilerinin gösterdiği kabiliyet ve düzen karşısında *"Fransa'da bile böyle bir mektep yoktur"* diyerek hayranlığını gizleyememiştir⁴⁹⁸.

⁴⁹³ Cumhuriyet, 10 Temmuz 1925.

⁴⁹⁴ Cumhuriyet, 12 Ocak 1926.

⁴⁹⁵ Afif Büyüktuğrul, A .g. e., s. 168.

⁴⁹⁶ Cumhuriyet, 26 Haziran 1925.

⁴⁹⁷ Cumhuriyet, 29 Haziran 1925; Hakimiyet-i Milliye, 29 Haziran 1925.

⁴⁹⁸ Vakit, 29 Haziran 1925.

1926 Temmuzunda Bahriye Mektebi'nde dağıtım dolayısıyla geçit resmi yapılmıştır. Düzenlenen merasime bahriyenin önde gelen isimleri katılırken spor müsabakaları, oyunlar düzenlenmiş, ödüller dağıtılmıştır⁴⁹⁹.

Başvekil İsmet Paşa da çeşitli defalar Heybeliada'daki Bahriye Mektebi'ni ziyaret etmiştir. İsmet Paşa 13 Ocak 1925'te Bahriye Mektebi'ni gezmiş ve pek samimi bir karşılama gösterilmiştir⁵⁰⁰. İsmet Paşa 16 Ocak 1925'te Bahriye Mektebi'nde Bahriye orkestra takımının verdiği konsere de katılmış, konserde Bahriye Erkanı da bulunmuştur⁵⁰¹.

Eylül 1927'de ise Bahriye Kumandanlığı İtalyanlar şerefine bir ziyafet düzenlemiştir. Ertesi gün de İtalyan bahriyesi Türk bahriyesi şerefine bir ziyafet düzenlemiştir⁵⁰². 1927 Ekim ayında ise Bahriye Mektebinde eğitimlerini tamamlamalarının ardından *Turgut Reis* ve Daire-i Bahriye Şubesinde staj görerek mühendisliğe terfi eden ve donanmada çeşitli görevlere dağıtılan genç bahriyelilere Pera Palas'ta çay ziyafeti verilmiştir. Bu ziyafet aynı zamanda *Turgut Reis* kaymakamı Süreyya Bey ve geminin diğer zabitanına veda için verilmiştir. Gazetede dağıtımı gerçekleşen zabitanın isimleri de yer almıştır⁵⁰³.

Bahriye Vekaleti'nin kurulması ile bir çok ülkenin donanması Türkiye'ye gelip bahriyemizi ziyaret etmişlerdir. Eylül 1925'te Rus bahriyelileri Türkiye'ye gelmişlerdir. Gelen Rus filosu şerefine Haliç Bahriye Komutanlığı Dairesinde İstanbul Bahriye Komutanlığı tarafından bir ziyafet verilmiştir. Ziyafete Rus elçisi Suritch (Suriç) yoldaş, Süleyman Sami Bey, Şükrü Naili Paşa, Merkez Komutanı Ali Galip ve Bahriye erkanı da katılmıştır. Burada bir konuşma yapan Bahriye Müfettişi Miralay Mehmet Ali Bey, öncelikle Türk-Rus dostluğuna değinerek Rus filosunu İstanbul'da görmekten duyduğu mutluluğu dile getirmiş ve "*Yaşasın Rus Filosu ve Bahriyelileri*" diyerek sözlerini bitirmiştir. Rus Lewinsky de Türk dostluğuna verdikleri önemi belirtmiş ve Mustafa Kemal'e övgüler dizerek; "*Yaşasın büyük Türk Milleti ve onun kudreti, hürriyeti ve*

⁴⁹⁹ **Cumhuriyet**, 17 Temmuz 1926.

⁵⁰⁰ **Vakit**, 13 Ocak 1925.

⁵⁰¹ **Vakit**, 17 Ocak 1925.

⁵⁰² **Cumhuriyet**, 3, 4 Eylül 1927.

⁵⁰³ **Cumhuriyet**, 25 Ekim 1927.

harsı” diyerek sözlerini noktalamıştır. Bu karşılıklı dostane konuşmalardan sonra Rus misafirlere Türk Bahriyesi ile ilgili bilgiler de verilmiştir⁵⁰⁴.

Eylül 1926’da ise Japon donanması İstanbul’a gelerek çeşitli ziyaretler gerçekleştirmiştir. Japon eğitim filosu komutanı Yamamoto şerefine Bahriye Dairesinde Bahriye Komutanı Celal Bey tarafından 65 kişilik bir ziyafet verilir. Ziyafete İstanbul’daki üst düzey devlet adamları da katılır. Ziyafet sırasında karşılıklı hararetili ve dostane nutuklar verilmiştir⁵⁰⁵. Birkaç gün sonra Bahriye Vekili İhsan Bey de Japon filosu şerefine bir ziyafet vermiştir. Ziyafet sırasında Bahriye Vekili İhsan Bey ve Japon Amiral Yamamoto karşılıklı dostane konuşmalar yapmışlardır. Japon amiral kendisine gösterilen samimiyet karşısında çok mutlu olmuş ve dostane ilişkiler pekiştirilmiştir⁵⁰⁶. Japon Amiral ve beraberindekiler Ankara’da Reisicumhur Mustafa Kemal Paşa ile de görüşmüşlerdir. Japon heyeti Ankara’da büyük bir merasimle karşılanıp uğurlanmışlardır⁵⁰⁷.

Mart 1927’ye gelindiğinde ise Fransız filosunun İstanbul ziyareti gerçekleşecekti. Henüz filo gelmeden gazetelerde haberler çıkmaya başlamıştı. Bu olay Bahriye Vekaleti açısından ayrı bir öneme sahipti. Fransız filosu Dolmabahçe önüne demirlemiş ve amiral gemisi 21 pare top atışı ile şehri selamlamıştı. Dolmabahçe’de bulunan Türk bataryaları da 21 pare atış ile karşılık vermişti. Fransız Heyeti Mehmet Ali Bey’i ziyaret etmiştir. Fransız filosu şerefine Kasımpaşa’da bir ziyafet düzenlenmiş⁵⁰⁸, Fransız zabitanı bu ziyaretleri sırasında Türk gemilerini ayrı ayrı gezmişlerdir. Mehmet Ali Bey ile birlikte Heybeliada’daki Bahriye Mektebine gitmişler ve burada Fransız bahriyelileri şerefine çay ziyafeti verilmiştir. Söz konusu davete *Cumhuriyet* gazetesi yazarlarından Yunus Nadi Bey de katılmış ve davette yaşadıklarından, gördüklerinden duyduğu memnuniyeti ertesi gün sütununa taşımıştır⁵⁰⁹.

29 Nisan 1927 tarihinde ise Bahriye Kumandanlığında İtalyan donanması şerefine bir davet verilmiştir. Dolmabahçe önüne demirlemiş olan 2 İtalyan torpidosu

⁵⁰⁴ *Vakit*, 22 Eylül 1925.

⁵⁰⁵ *Hakimiyet-i Milliye*, 8 Eylül 1926.

⁵⁰⁶ *Hakimiyet-i Milliye*, 12 Eylül 1926.

⁵⁰⁷ *Vakit*, 12 Eylül 1926.

⁵⁰⁸ *Cumhuriyet*, 24 Mart 1927; *Cumhuriyet*, 27 Mart 1927.

⁵⁰⁹ *Cumhuriyet*, 28, 29, 30 Mart 1927.

Bahriye Kumandanlığından yetkili bir zabıt tarafından karşılanmış ve ardından İtalyanlar Bahriye Kumandanı Mehmet Ali Bey dahil pek çok ismi ziyaret etmişlerdir. Ertesi gün ise Heybeliada Bahriye Mektebine ziyaret düzenlemişlerdir⁵¹⁰.

5. Rize İsyanı ve Kabotaj Hakkının Sağlanması

1925 yılında Doğu illerinde pek çok isyan meydana gelmişti. Bir taraftan silahlı kuvvetler vasıtasıyla isyanlarla mücadele edilirken bir taraftan da İstiklal Mahkemeleri'nde cezalar verilmekteydi.

Aynı dönemde Rize'de de isyan başlamış bu isyanın bastırılmasında *Hamidiye*'ye görev verilmişti. İstanbul'dan hareket eden gemi Rize'ye ulaşmasının ardından attığı kuru sıkı mermiler vasıtasıyla isyana müdahale etmiş, bir haftalık bir sürede isyan bastırılmıştır⁵¹¹. İstiklal mahkemesinin üyeleri Rize'den Giresun'a bu gemiyle gitmiş ve geminin hatıra defterine not düşmüşlerdir⁵¹².

Bu arada Türkiye için çok önemli bir konuya daha değinmek yarar vardır ki o da kabotaj hakkıdır. Kabotaj, bir ülkenin kendi denizlerinde, kendi insanını, yükünü kendisine ait gemilerle taşıma hakkına sahip olmasıdır. Osmanlı Devleti, özellikle son dönemlerinde yabancılara verdiği haklar sonucunda kabotaj hakkını kullanmaktan mahrum kalmıştı. Genç Cumhuriyet bu konuda da bir adım atarak Lozan'da kapitülasyonları kaldırmayı başardı ve böylece kendi sularında kabotaj yapma hakkını elde etti; ancak o tarihte bu hakkı kullanabilecek bir deniz gücü olmadığından hayata geçirilemedi. Gerekli hazırlıkların tamamlanmasından, çeşitli gemilerin alınmasından, yabancı şirketlerin sınırlandırılıp yerli işletmelerin desteklenmesinden sonra Türkiye'nin kendi denizlerinde kendi taşımacılığını yapacağına karar verilecekti⁵¹³. 29 Nisan 1926 tarihli ve 815 sayılı Kabotaj Kanunu çıkartıldı⁵¹⁴ ve 1 Temmuz 1926 tarihinde kanun yürürlüğe girdi. Böylece Türk sahillerinde her türlü yük ve yolcu taşıma

⁵¹⁰ *Cumhuriyet*, 29,30 Nisan 1927.

⁵¹¹ Afif Büyüktuğrul, A. g. e., s. 17; Nejat Gülen, A. g. e., s. 372-373.

⁵¹² Nejat Gülen, *Şanlı...*, s. 336.

⁵¹³ Kemal Arı, *Türk Devrim Tarihi II*, İleri yayınevi, İzmir, 2012, s. 153-157; Ayrıntılı bilgi için bkz. Kemal Arı, *İzmir'den Bakışla Türkiye'de Kabotaj (Haklar, Kazanımlar, Bayramlar)*, Deniz Ticaret Odası İzmir Şubesi Yayınları, İzmir, 2009.

⁵¹⁴ *Resmi Gazete*, 29 Nisan 1926, s.1311.

hakkı Türk Bayrağı taşıyan gemilere verildi; Yabancı bayrak taşıyan gemilerin görevi limanlarımızdan dışarı mal getirme ve götürmeye indirildi; Türk liman ve karasularında ticaret yapma hakkı Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına verildi⁵¹⁵. Böylece Türkiye, her türlü ticaret ve taşımasını yerli gemilerle yapma özgürlüğüne kavuşurken aynı zamanda ülkeyi denizdeki tehlikelerden koruyabilecek bir donanmaya da kavuşmak için büyük gayretler sarf etmiştir.

6. Bahriye Vekili'nin Seyahatleri ve Teftişleri

Bahriye Vekili'nin limanları, mektepleri ziyareti veya komutanların Vekaleti ziyareti gibi konular Bahriye Vekaletinin teşkil edilmesinden kapatılmasına kadar gazeteleri uzun bir süre işgal etmiştir. Yine başka önemli kişilerin ziyaretleri de ilk sayfalardan verilmiştir.

Bahriye Vekaleti'nin kurulmasının ertesi günü İsmet Paşa'yı Heybeli Adadaki köşkünde ziyaret eden I.Ordu Müfettişi Ali Said Paşa ve beraberindeki heyet Heybeliada'daki Bahriye Mektebini ziyaret etmişler ve bu mektebin Avrupa'daki mekteplerden daha güzel olduğunu belirtmişlerdir⁵¹⁶. 19 Mart 1925'e gelindiğinde ise Macar Sefiri Mösyö Tahi ile İngiliz yetkilisi Bahriye Vekaletine gelerek İhsan Bey ile ayrı ayrı görüşmüşlerdir⁵¹⁷.

1925'in Mayıs ayı içinde İhsan Bey, İstanbul ve İzmit tersanelerini teftiş edeceği, tamirde olan gemileri denetleyeceği bir geziye çıkacaktır. Gazeteler de bir hafta öncesinden bu haberleri vermeye başlamıştır⁵¹⁸. Bahriye Vekili 14 Mayıs'ta İstanbul'a hareket etmiştir. İstasyonda mebuslar tarafından uğurlanmıştır. Bu seyahatlerde kendisine İçişleri Bakanı Cemil Bey vekalet etmiştir⁵¹⁹. Haydarpaşa Garında tüm bahriye erkanının katılımı ile gerçekleşen İhsan Bey 'i karşılama törenine bir bando ve Efradı Cedid talebesi de katılmıştır. Bu şekilde otuz gün süreceği tahmin edilen yurt gezisi başlamıştır. İhsan Bey burada bahriye siyaseti ile ilgili açıklamalarda

⁵¹⁵ Rasim Ünlü, A. g. m., s. 206.

⁵¹⁶ Cumhuriyet, 31 Aralık 1924.

⁵¹⁷ Cumhuriyet, 19 Mart 1925.

⁵¹⁸ Cumhuriyet, 27,30 Nisan 1925; Cumhuriyet, 2 Mayıs 1925; Cumhuriyet, 6 Mayıs 1925.

⁵¹⁹ Cumhuriyet, 14 Mayıs 1925; Cumhuriyet, 5 Mayıs 1925.

bulunmuştur. Burada Cumhuriyetin takip ettiği siyasetin sahillerin ve bahriyenin bir saldırıdan korunması esasına dayandığını belirtmiştir.⁵²⁰

İhsan Bey İstanbul ziyareti sırasında 16 Mayıs günü Celal Bey ile birlikte Kasımpaşa'da bulunan Bahriye Efradı Cedide Mektebini gezmiş, Bahriye Kalemını ziyaret etmiştir⁵²¹. Ertesi gün Bahriye Kumandanı Celal Bey ve Bahriye Müsteşarı Hüsametdin Bey ile beraber Haliç'te bulunan kereste ve sebze ambarlarını, Tersane, Namzed ve Muzika mektepleri ile sevkıyat dairesini ve havuzları ziyaret etmiştir. İhsan Bey, Bahriye fabrikalarını da gezmiştir. Bu gezisi sırasında *Hamidiye* kruvazörüne de gitmiş ve efrad talimlerinde hazır bulunmuştur⁵²².

İhsan Bey 30 Mayıs günü Ertuğrul yatı ile İzmir bahriyesini teftiş etmek üzere Darıca'ya gitmiştir. Bu ziyaretinde Mehmet Ali Bey de bulunmuştur. İhsan Bey, burada altı gün kalmasının ardından Amasra'ya gitmek üzere İstanbul'a dönmüştür. 8 Haziran'da ise Amasra'ya gitmiştir. Daha sonra İstanbul'a gelmiş⁵²³ ve 14 Haziran günü *Ertuğrul* yatı ile İzmir'e hareket etmiştir. Bir hafta kadar İzmir'de kalmasının ardından tekrar *Ertuğrul* yatı ile 20 Haziran gecesi İzmir'den ayrılmıştır. 27 Haziran'da yurt gezisini tamamlayan İhsan Bey Ankara'ya dönmüştür⁵²⁴. 28 Haziran'da ise İstanbul'a gitmiş ve istasyonda bahriye birlikleri ve bahriye erkanınca karşılanmıştır⁵²⁵.

Bahriye Vekili İstanbul'daki teftişi sırasında Bahriye Müzesi'nin ıslahına karar vermiş ve 14 Temmuz'da bu yönde bir emir Müze Müdürü Halil Bey ile Asar-ı Atika Encümeni Başkan Katibi Ziya Bey'e gitmiştir⁵²⁶.

İhsan Bey Heybeliada'daki Bahriye Mektebini de ziyaret edip teftiş etmiştir. Teftiş mahiyeti ile gelen İhsan Bey, Heybeliada önlerinde bulunan torpidobot, gambotları ve mektep gemilerini teftiş etmiş, bu teftişinden son derece memnun kalmıştır⁵²⁷. Teftişlerine devam eden İhsan Bey Efrad-ı Cedide Mektebi, İstanbul Liman Kumandanlığı ve *Turgut Reis* zırhlısını teftiş etmiştir. İhsan Bey bu teftişleri sırasındaki intizam ve düzenden son derece memnun kaldığını belirtmiştir. Gedikli zabıt, telsiz,

⁵²⁰ Cumhuriyet, 15 Mayıs 1925.

⁵²¹ Cumhuriyet, 17 Mayıs 1925.

⁵²² Cumhuriyet, 18,20,21,26 Mayıs 1925.

⁵²³ Cumhuriyet, 6,7,9 Haziran 1925.

⁵²⁴ Cumhuriyet, 14,21,28 Haziran 1925.

⁵²⁵ Hakimiyet-i Milliye, 29 Haziran 1925.

⁵²⁶ Cumhuriyet, 15 Temmuz, 1925.

⁵²⁷ Cumhuriyet, 8,9 Aralık 1926.

telgraf mektepleri ve Bahriye Merkez Hastanesi ile İstanbul Bahriye Kumandanlığının bulunduğu divanhanenin bütün şubeleri teftişleri arasındadır⁵²⁸.

Mart ayında tekrar teftiş için İstanbul'a gelmiştir. İhsan Bey bu gelişinde geldiğinin yazılmamasını istemiş ve bu arzusu yerine getirilmiştir. *Cumhuriyet* gazetesi bazı arkadaşlarının bu ricayı yerine getirmeyerek İhsan Bey'in gelişini gazetelerde iki gündür haber yapmalarından yakınmış ve 14 Martta kendisi de konuyu haber yapmıştır. İhsan Bey *Cumhuriyet* gazetesine verdiği röportajında habersiz yapılan teftişinin amacının noksanları daha açık bir şekilde tespit etmek olduğunu ancak teftişinden son derece memnun kaldığını belirtmiştir⁵²⁹.

Ağustos ayında tekrar teftişe başlayan İhsan Bey, Kasımpaşa'daki Bahriye Efrat Mektebini, tersaneyi ve diğer bahriye müesseselerini ziyaret etmiştir. 5 Ağustos'ta ise teftişini tamamlamıştır⁵³⁰. İhsan Bey teftişlerin sonucundan gayet memnun kaldığını belirtmiştir⁵³¹.

İhsan Bey, Efrat-1 Cedide mektebine ayrı bir önem vermiştir. Bu mektepte silah altına alınan efrat acemilik dönemini geçirmekte, ders almakta ve ardından gemilerle kıtalara sevk edilmektedir. Temmuz 1926'de bu mektebin dağıtımları gerçekleşeceğinden bunları teftiş etmek üzere İstanbul'a gelmiştir. İhsan Bey, senelik gerçekleşen merasimlere de katılmayı hiç ihmal etmemiştir⁵³².

B. BAHİRİYE VEKALETİ'NİN KAPATILMASI

1-Vekaletin Kapatılması

1 Kasım 1927'de III. İnönü Hükümeti istifa edecek yerine IV. İnönü hükümeti kurulacaktı. Bu yeni Hükümette İhsan Bey yoktu. Yerine vekaleten Milli Müdafaa Vekili Çankırı Milletvekili Abdülhalik (Renda) Bey bulunmaktaydı⁵³³.

⁵²⁸ *Vatan*, 9 Aralık 1926; *Cumhuriyet*, 12 Aralık 1926.

⁵²⁹ *Cumhuriyet*, 14 Mart 1926; *Vatan*, 14 Mart 1926.

⁵³⁰ *Cumhuriyet*, 2,4,6 Ağustos 1926.

⁵³¹ *Vatan*, 8 Ağustos 1926.

⁵³² *Vatan*, 18 Temmuz 1926; *Cumhuriyet*, 29 Temmuz 1926.

⁵³³ Erol Mütercimler, *Komplo Teorileri*, Alfa Yay., İstanbul, 2005, s.67; *Milliyet*, 1 Kasım 1927; Ersan Baş, A. g. e., s. 195; Mehmet Altun, A. g. m., s. 39. Abdülhalik Renda (1881-1957) 1903 Mülkiye Mektebi mezunudur. Çeşitli bölgelerde kaymakamlık, memurluk, mutasarrıflık görevlerini üstlenmiştir.

Ekim ayından itibaren Vekaletin kapatılacağı haberleri gazetelerde yer almaya başlamıştı. 31 Ekim tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde Başvekil İsmet Bey'in yeni kabineyi teşkil ederken bazı değişiklikler yapacağı bunlardan birinin de Bahriye Vekaletinin ilgası ve bahriye işlerinin Müdafaayı Milliye Vekaleti'ne aktarılmasının muhtemel olduğu bildirilmektedir⁵³⁴. *The Times* gazetesi 2 Kasım tarihli sayısında "Türkiye'de Kabine Değişikliği" başlığını atmış ve haberde Gazi Paşa'nın tekrar Cumhurbaşkanı olarak seçildiğini, ertesi gün ise İsmet Paşa'nın yeni hükümeti kurmak için istifa edeceğini yazıyordu. Gazete, şimdiden kabinede pek çok değişim yapılması beklendiğini, bunlardan birinin Bahriye Vekaleti ve diğerinin Tarım Vekaleti olduğunu belirtiyordu. Buna göre Bahriye Vekaleti, Müdafa Vekaletine katılacak ve Milli Müdafa Vekaleti adını alacaktı. Ticaret Vekaleti de Tarım Vekaleti ile birleşerek İktisat Vekaleti adını alacaktı. Haber, kabinede değişiklik olmakla birlikte iç ve dış politikanın değişmeyeceğini belirtiyordu⁵³⁵. Gazetenin 4 Kasım tarihli sayısında ise bakanlıklara getirilen isimlere tek tek yer verirken kabineye yeni katılan bakanlara ve kabineden ayrılan bakanlara da yer vermiştir. Bunlar arasında İhsan Bey'in de ismi bulunmaktadır. Haberde Bahriye Vekaleti'nin yerini Milli Müdafa Vekaleti'nin alacağı tekrarlanmıştır⁵³⁶. 5 Kasım tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde yeni Bakanlar Kurulu'nun ilk toplantısında Bahriye Vekaleti'nin Milli Müdafa Vekaleti'ne devredileceği yazılıyordu⁵³⁷.

5 Aralık 1927'de Vekalet'in kapatılmasına dair layihanın meclise girdiği buna göre Milli Müdafa Müsteşarlığı'nın kapatılıp yerine kara, deniz ve hava isimli üç müsteşarlık kurulacağı belirtilmektedir. Konu incelenmek üzere Milli Müdafa, Bahriye ve Bütçe encümenlerine gönderilecektir⁵³⁸. Bunun doğru olup olmadığını soran gazetecilere İhsan Bey, "Meclisin vereceği karara bağlıdır. Ama üç tarafı denizlerle çevrilmiş bir memlekette denizcilik bakanlığının kaldırılmasını düşünmek ne derece

Bitlis, Halep valiliği yaptı. Malta'ya sürgüne gönderildi. Anadolu'ya gelerek 1922'de İktisat Vekaleti Müsteşarlığı, 1922'de Dahiliye Vekaleti Müsteşarlığı, aynı yıl Konya ve İzmir valiliği yaptı. II., III., IV., V. Dönem Çankırı Milletvekilliği yaptı. I.II. III., IV. VI. ve VII. Hükümette Maliye Bakanı olarak görev yaptı. V. Hükümette Milli Müdafa Vekili ve Bahriye Vekili ve yine VI. Hükümette Müdafaayı Milliye Vekili oldu. V. VI ve VII. Dönem TBMM Başkanlığı yaptı. Bkz. **TBMM Albümü**, s. 236, 302, 369.

⁵³⁴ *Cumhuriyet*, 31 Ekim 1927.

⁵³⁵ *The Times*, 2 Kasım 1927.

⁵³⁶ *The Times*, 4 Kasım 1927.

⁵³⁷ *Cumhuriyet*, 5 Kasım 1927.

⁵³⁸ *Cumhuriyet*, 5 Aralık 1927.

doğrudur bilemiyorum” cevabını vermişti⁵³⁹. Neticede İsmet Paşa yeni kabineyi Mustafa Kemal’e sunmuş ve o da onaylamıştı. Böylece İhsan Bey kesin olarak kabine dışı kalıyordu⁵⁴⁰.

İsmet Paşa Bahriye Vekaleti’nin kaldırılması konusundaki tasarıyı meclise sundu. Tasarı 5 Ocak 1928’de gündeme alınarak 9 Ocak 1928’de görüşülmeye başlandı ve kaldırılması için oylama yapıldı⁵⁴¹. 16 Ocak günü ise Bahriye Vekaleti’ni kaldıran ve deniz işlerini yeni bir müsteşarlık ile Milli Müdafaa Vekaleti’ne bağlayan düzenleme kabul edildi⁵⁴². Bir anda Deniz Kuvvetleri Müsteşarlık-Müşavirlik seviyesine indirildi. Bahriye Vekaleti döneminden kalan tahsisat Milli Müdafaa Vekaleti’ne bağlandı.

İsmet Paşa Vekaletin kaldırılma gerekçesini şöyle açıklamıştı; *“Cumhuriyetin kuvvetlerinde emir ve kumanda bir Erkan-ı Harbiye-i Umumiye’de birleştirilince, idare ve siyasi cihazların da bir vekalet makamında müteaddit müsteşarlarla birleşmesini en müsmir teşkilat zannediyoruz. Bahriye Vekaleti bu teşkilat içinde kalb ve mezcedilmekle bahri ordunun müdafaa-, memleket ve millet mecmuasındaki vazife ve vesaitini daha iyi tanzim ve teçhiz edeceğimizi ümit ediyoruz”*⁵⁴³.

2. Bahriye Vekilliği Döneminde İhsan Bey’e Gelen Tepkiler

Bahriye Velili İhsan Bey, göreve gelmesinin ardından kısa sürede tepkileri üzerine çekmeyi başarmıştı. Büyüktuğrul, Eryavuz’un vekilliği süresince Cemal Paşa’yı örnek aldığını onun gibi sert bir üslup kullandığını belirtir. Bahriye Vekilinin asıl işi idari işlere bakmaktı; Vekaletin kuruluş kanunu deniz kuvvetlerinin eğitim ve hareket idaresini Genelkurmay’a vermişti.

Bahriye Vekilinin özellikle bizzat kendisi tarafından icat edilen dört yıldızlı, çıpalı ve ay yıldızlı bir şapka takması ve buna “Bahriye Vekili Şapkası” gibi bir isim vermesi oldukça eleştirilmişti. İlaveten donanma ve kara tesislerini bizzat teftiş etmesi

⁵³⁹ Kemal Zeki Gençosman, A. g. e., s. 128.

⁵⁴⁰ Milliyet, 3 Kasım 1927.

⁵⁴¹ TBMM Zabıt Cerridesi D. III, C.II, İc.I, İn.29, 9 Ocak 1928, s.7.

⁵⁴² Mahmut Goloğlu, A. g. e., s. 243.

⁵⁴³ Rasim Ünlü, A. g. m., s. 206.

tepki toplamıştı; nitekim bu görev genelkurmayaya ait bir görevdi. Yine elektrik düzeneği olmayan *Yavuz* gemisinde savaş talimi yaptırması eleştirilmişti.

Kasımpaşa'daki Deniz Talim alayını teftiş eden İhsan Bey'in denizcileri koşturarak "Allah denizcilerin üzerine ölü toprağı serpmiş" demesi denizcilerle olan ilişkisini gerecek ve üçüncü kolordu komutanı Korgeneral Şükrü Naili Paşa⁵⁴⁴ buna cevaben "Vekil Bey, burada gördüğüm eğitim çok yüksektir, denizcilere hakaret değil onları tebrik etmek lazımdır" diyecek ve teftiş alanını terk edecektir. Ardından Şükrü Naili Paşa Genelkurmay Başkanlığına "Bahriye Vekili, yetkisi olmayan eğitim ve hareket teftişleri yapıyor" diye bildirecekti.

İhsan Bey'in kendisini üstün bir durumda görmesi en çok tepki çeken durum olmuştu. Mareşal'in *Turgut Reis* zırhlısı ile Çanakkale bölgesinde yaptığı bir gezinin ardından Çanakkale'ye geldiği bir sırada *Ertuğrul* yatında bulunan İhsan Bey ile karşılaşmıştı. Gemilerden birinde Vekilin diğerinde Mareşalın kendi icatları olan forsu bulunmaktaydı. Her iki gemide de merasim bölümü bando eşliğinde selamlamaya hazır bir haldeydi. Selamlık topu atmak üzere toplar hazırlanmıştı. Kaidelere göre önce düşük rütbeli olan selamlamayı yapmalıydı; ancak İhsan Bey selamlamaktan imtina etmiş ilk hareketi Mareşal'den beklemişti. Bu yüzden merasim yapılmamıştı⁵⁴⁵.

Gazetelere başında bahriye şapkası, beyaz pantolon, lacivert ceketli resimleri ile sık sık fotoğraflar veren İhsan Bey biraz daha ileri giderek küçük oğluna da amiral üniforması yaptırmış, Keçiören'deki evine de bahriye ve donanma arması şeklinde kulplar taktırmıştı. İhsan Bey'in bu tavırları nedeniyle donanma için yaptığı çalışmaları dahi dikkatten kaçıyor, bu gösterişli tavırları bazı kesimler arasında alay konusu oluyordu⁵⁴⁶.

⁵⁴⁴ Şükrü Naili Gökberk (1876-1936) Erkanı Harbiye mezunu olan Şükrü Naili Paşa çeşitli askeri görevlerde bulunduktan sonra II. Dönem Kırklareli mebusluğu yapmıştır. Ancak askerlik görevini tercih ederek 1924'te istifa etmiştir. V. Dönem İstanbul Milletvekilliği yapmıştır. Nişan ve madalya sahibidir. Bkz. **TBMM Albümü**, s. 107, 264.

⁵⁴⁵ Afif Büyüktuğrul, **Büyük Atamız ve...**, s. 108-110.

⁵⁴⁶ Samet Ağaoğlu, **A. g. e.**, s. 61; İhsan Bey ile ilgili bunun haricinde pek çok magazinsel anekdot vardır. Bunlardan biri de Yurt dışına *Yavuz*'un onarımı için firmalarla görüşmek üzere giden İhsan Bey'in, firmaların kendisine masraf yaptırtmamaları üzerine harcırahı ile eşine kürk alması olmuştu. Bundan sonra İhsan Bey'in aldığı kürkü giyen eşi Nuriye Hanım, İsmet Paşa'nın eşi Mevhibe hanım ile tiyatrodan karşılaşmış ve durumu anlatmıştır. Bu olayın kıskançlık uyandırdığı görülmektedir. Bkz. Yüksel Öcal, **A. g. e.**, s. 344; Bir diğer anekdot da İhsan Bey'in Bahriye Vekaletinde tasarruf yapmak adına çalışanları mütemadiyen mürekkeplerin kapaklarını kapatması konusunda uyarması olmuştur. Bkz. Nejat Saner, **A. g. e.**, s. 85.

1925 yılında beş ay süreyle İhsan Bey'in yaverliğini yapan Celaleddin Orhan da anılarında İhsan Bey'in bir vekaletin vekilliğini yapacak nitelikte olmadığını belirtecek ve seneler sonra İhsan Bey'in konuyla ilgili yorumuna yer verecekti. Buna göre İhsan Bey: "*Oğlum, Topçu Binbaşısından Bahriye Vekili de bu kadar olur. Bunu da ben istemedim. Gazi emretti ben de kabul ettim*" diye belirtecekti⁵⁴⁷.

3. Yavuz-Havuz Davası

Vekaletin kapatılacağı yeni hükümet göreve gelmeden belli olmuştu. İsmet Paşa'nın Yavuz Havuz meselesi ile ilgili İhsan Bey'den şüpheleri vardı. Bahriye Vekili İhsan Bey'in vekilliğinin kaldırılacağını bile bile Bakanlar Kurulunun kararına aykırı olarak ve yetkisi dışında davranarak yabancı bir şirketle sözleşme imzaladığı ve bu suretle hazineyi zarara uğrattığı iddia ediliyordu⁵⁴⁸. İsmet Paşa'nın belirttiğine göre 24 Ekim'deki toplantının son toplantı olduğunu ve Bahriye Vekaleti'nin yeni dönemde olmayacağını İhsan Bey'e bildirmişti⁵⁴⁹. Aslında İhsan Bey Vekaletin kaldırılacağına ve kendisinin bakanlıktan alınacağına ihtimal vermemişti. İhsan Bey, yeni hükümetin kurulmasından bir gün önce apar topar imzaladığı bu anlaşmayla ilgili olarak *Yavuz*'un tamirinin tamamlanmasının kendi döneminde olması isteğinden kaynaklandığını belirtecek, ilaveten bakanlığın kaldırılacağını bilse dahi yine de bu mukaveleyi imzalayacağını ekleyecekti⁵⁵⁰.

Eylül 1927'de İsmet Paşa, Mustafa Kemal ile bir araya geldiğinde konuyu ona açarak Hükümet bünyesinde rüşvet ve suistimallerin olduğunu belirtti ve Bahriye Vekilini işaret etti. İsmet Paşa, Bahriye Vekili'nin *Yavuz*'un havuzlanması sırasında ilgili firmadan rüşvet aldığını iddia etmiş buna karşılık Mustafa Kemal bu olayın nasıl bugüne kadar fark edilmediğini sormuştu. İsmet Paşa ise Şükrü Saraçoğlu ve Maliye Bakanı Mustafa Abdülhalik Beyin konuyla ilgi yaptıkları uyarılardan ve kişisel olarak kendi incelemelerden sonra buna kanaat getirdiğini belirtmişti. İsmet Paşa, Bahriye

⁵⁴⁷ Celaleddin Orhan, *Bir Bahriyelinin Anıları 1914-1981*, Kastaş Yayınları, İstanbul, 2001, s. 279.

⁵⁴⁸ Kemal Zeki Gençosman, A. g. e., s.137; Kazım Öztürk, A. g. e., s. 254; Mehmet Altun, A. g. m., s. 38-39.

⁵⁴⁹ Feridun Kandemir, A. g. m., s. 3409.

⁵⁵⁰ Kemal Zeki Gençosman, A. g. e., s. 182.

Vekili'nin Mecliste soruşturulmasını istemiş buna karşın Mustafa Kemal, seçimlerden evvel bu çapta bir olayın büyük yankı uyandıracağını ilaveten kendisinin de kurulmasına pek taraftar olmadığı Bahriye Vekaleti'nin kaldırılmasının söz konusu olduğundan bu işin seçim sonuna bırakılmasını ve İhsan Bey'in yeniden partiden aday gösterilmesini belirtmişti⁵⁵¹.

İhsan Bey, Mustafa Kemal ile de görüşmüştür. Mustafa Kemal, Yavuz-Havuz meseline bazı yolsuzluklar olduğuna dair duyumlar aldığını İhsan Bey'e iletmmişti. İhsan Bey de bunun üzerine uzun bir savunma yapmıştı. Sonradan Kazım Paşa'nın (Özalp) İhsan Bey'e söylediğine göre Mustafa Kemal bu savunmayı yeterli bulmuş ve tatmin olmuştu; ancak yine de İsmet Paşa'nın bu işi bırakmayacağını bununla birlikte İhsan Bey'in beraatını görmekle sevineceğini söylemişti⁵⁵².

Mustafa Kemal'in 24 günlük yurt gezisine çıkmasının ertesi günü 24 Aralık 1927 günü İsmet Paşa Malatya Mebusu imzasıyla Meclis Başkanlığına bir önerge vererek Bakanlar kurulunun kararına aykırı hareket eden İhsan Bey hakkında Meclis tahkikatı açılmasını ve Yüce Divanda yargılanmasını istedi⁵⁵³. Meclis'te İsmet Paşa'nın konuşması bitip İhsan Bey'in savunması da dinlendikten sonra bir Adalet ve Anayasa Komisyonlarının beraber soruşturma yapmasına ve bir Soruşturma Komisyonu kurulmasına karar verilecekti⁵⁵⁴.

Başvekil İsmet Paşa 24 Aralık 1927 de İhsan Bey'e karşı takriri meclise sunup uzun bir konuşma yapmıştır⁵⁵⁵. İsmet Paşa, *Yavuz*'un tamiri konusunda İhsan Bey'in kanununa aykırı hareket ettiğini ve bu nedenle durumu meclise izah etme gereği duyduğunu belirtmiştir. İsmet Paşa'nın konuyla ilgili beyanatı şu şekildedir:

Yavuz'un tamiri konusunda Bahriye Vekaleti ile şirketler arasında müzakere yapılmış İsmet Paşa da baş vekil olarak çeşitli defalar konuyu müzakere etmiştir. İhsan Bey de kendisine bir Alman ve bir Fransız şirketi ile *Yavuz*'un tamiri için müzakere yapıldığını ve müzakere yapılan iki şirketin fiyatları arasında büyük bir fark olduğunu söylemiştir. İsmet Paşa, durumu gerekli mercilerle istişare etmiş ve ardından da

⁵⁵¹ Erol Mütercimler, A. g. e., s. 67; Kemal Zeki Gençosman, A. g. e., s. 126-127.

⁵⁵² A. g. e., s. 128-129.

⁵⁵³ Mehmet Altun, A. g. m., s. 39; Kemal Zeki Gençosman, A. g. e., s. 129-130; Feridun Kandemir, A. g. m., s. 3409; Mahmut Goloğlu, A. g. e., s. 244; Kazım Öztürk, A. g. e., s. 249; Yunus Şen, A. g. m., s. 39.

⁵⁵⁴ Kemal Zeki Gençosman, A. g. e., s. 138; Mahmut Goloğlu, A. g. e., s. 244.

⁵⁵⁵ *Milliyet*, 24 Aralık 1927.

Yavuz'un tamiri için Fransız şirketiyle 1 300 000 Sterline sigorta edilmesine karar verilmiştir. Sonuçta Aralık 1926'da bir anlaşma imzalanmış ve Bahriye Vekili İsmet Paşa'ya Fransız şirketinin vekillerinin Sapançalı Hakkı Bey ile Hüsrev Sami Bey olduğunu söylemiştir. İhsan Bey, kendisine durumun kanuni yönünü soran İsmet Paşa'ya bir mani olmadığını söylemiştir. Sigorta ücretine 100 bin liraya kadar izin verdikleri halde Vekalet şirkette 20 bin liraya anlaştığı için İsmet Bey, İhsan Bey'e teşekkür etmiş; fakat *Yavuz* şubat ayında havuza indirilirken kaza olduğu için işler aksamıştır. *Yavuz*'un havuza indirilmesi ağustos ayı sonrasına sarkmıştır. İhsan Bey ise bu süreçte İsmet Paşa'ya şirketin sigorta ücretini yüzde birden yüzde dörde beşe kadar çıkardığını ve Vekaletin bunu karşılamayacağını bildirmiştir. Daha sonra Mustafa Kemal, İsmet Paşa'ya ve Bahriye Vekiline bazı endişelerini bildirip dikkatli olunmasını istemiştir. İsmet Paşa'nın belirttiğine göre yine günlerden bir gün İhsan Bey kendisine gelip kendisi hakkında para aldığı konusunda iftiralar olduğunu bunun da cesaretini kırdığını söyleyince kendisine durumu meclise izah etmesi gerektiğini söylemiştir⁵⁵⁶. İsmet Paşa bunları anlatırken İhsan Bey'e de tasdik ettiriyordu; fakat İhsan Bey'in itiraz edeceği konular da İsmet Paşa'nın daha sonra belirteceği kısımlar olacaktır.

İsmet Paşa bundan sonraki olayları da ayrıntılı bir şekilde anlatmaya devam etmiştir. İsmet Bey, *Yavuz*'un tamiri ve sigortayla ilgili çıkan sorunları bir heyet ve Vekil Bey ile beraber çeşitli defalar müzakere ettiğini belirtir. 30 Ekim 1927'de Bahriye Vekili İhsan Bey'e yeni kuracağı kabinede kendisine yer vermeyeceğini çünkü yeni dönemde Bahriye Vekaleti'nin Müdafaai Milliye'ye devredileceğini bildirdiğini söyler. Bu duruma rağmen İhsan Bey'in bazı görüşme ve anlaşmalar yaptığını kendilerinin de bu önemli husus karşısında çeşitli incelemeler başlattığını belirtir. Neticede Vekalet, yapılanların devletin yararına olduğunu söylese de yapılan anlaşmaların kanuna aykırı olduğunu söylemiştir. İsmet Paşa, Müdafaayı Milliye'de yapılan anlaşmaların kanuni olmadığını ve devlete fayda getirmeyeceğini bildirdiğini belirtmiştir. İsmet Paşa daha sonra Fransız şirketi heyetini çağırarak Bahriye Vekaleti ile yapılan anlaşmalarının hatalarını kendilerine bildirdiğini, buna karşı heyetin de kendilerine hak verdiğini ve Müdafaai Milliye Vekaletiyle yeni bir anlaşma yapmayı kabul ettiklerini söyler. İsmet Paşa, bundan sonra daha sert bir şekilde Bahriye Vekili'nin diğer devlet kurumlarına

⁵⁵⁶ TBMM Zabıt Cerridesi D. III, C.I, İc.I , İn. 22, 24 Aralık 1927, s. 157-159.

sorup izin almadan bazı noktalarda yalan yanlış izahatlar vererek kanuni olmayan yollara saptığını söylemiştir. İsmet Paşa, *Yavuz* 'un tamiri konusunda beyanatlar vererek sonuçta Vekaletin yeni kabinede olmadığını bilmesine rağmen selahiyet dışı hareket ettiği ve devletin menfaatlerine ters hareket etmesi nedeniyle durumu hukuki mercilere sevk ettiğini bundan sonra da adaletin hiçbir tesiri altında kalmadan karar vereceğini belirtmiştir.⁵⁵⁷

İsmet Paşanın verdiği takdir ve yaptığı konuşmadan sonra söz sırası İhsan Bey'e gelmiş ve o da konuyla ilgili kendisini uzun uzun savunmuştur. Sözlerine kendisiyle ilgili yapılan suçlamalar nedeniyle meclis tarafından bir tahkikat yapılmasını istediğini söyleyerek başlayan İhsan Bey böylece bu konuda suçsuz olduğuna olan inancını da göstermiş oluyordu. İhsan Bey İsmet Paşaya karşı her zaman büyük bir sevgi ve saygı beslediğini buna karşı İsmet Paşa'nın da kendisine karşı aynı şeyleri hissettiğine inandığını ve paşanın bu hareketiyle iç ve dıştaki düşmanları ağlatarak Türkiye Cumhuriyeti'nin büyük bir fazilete sahip olduğunu herkese gösterdiğini, bundan dolayı da Paşaya teşekkür ettiğini söylemiştir. İhsan Bey *Yavuz* zırhlısını tamiri için kendisine 3 milyon lira verilip *Yavuz* 'un tamiri konusunda kendisine yetki verildiğini ve Vekaletin *Yavuz* 'u tamir edecek olan şirketlerle görüşmeler yaptığını konuyla ilgili dosyaların hükümette olduğunu söylemiştir. İhsan Bey yasal olarak pazarlık yapma şartıyla anlaşma yapma yetkisine sahip olduğunu ve hazinenin parasını en iyi şekilde kullanmak için uykusunu terk ettiğini söylemiştir. İhsan Bey daha sonra *Yavuz* 'un tamiri ile ilgili olan konuyu bilinen şekliyle uzun uzun anlatmıştır; fakat bazı noktalarda İsmet Paşa ile aynı kanaatte olmadığını belirtmiştir. İhsan Bey özellikle sigorta ve havuz yapımıyla ilgili uzun uzun görüşmeler yapıldığını yapılan bu görüşmelerin başta İsmet Paşa olmak üzere Maliye ve diğer kurumlarla istişare edildikten sonra kararların alındığını buna karşı özellikle Fransız şirketinin kendilerine zorluk çıkardığını ve bu duruma karşı uzun bir süre mücadele verdiklerini belirtmiştir⁵⁵⁸.

İhsan beyin bundan sonraki savunması daha da dikkat çekicidir; zira *Yavuz* 'un tamirinde çıkan sorunlar karşısında hukukçu olan bir bahriye yüzbaşı görevlendirildiğini daha sonra şirketle yapılan anlaşmanın fes edilmesi konusunun

⁵⁵⁷ A.g.z.c., İn.22,s. 159-164; A.g.g.,24 Aralık 1927.

⁵⁵⁸ A.g.z.c., İn.22,s. 164-167.

tartışıldığını ve neticede Erkanı Harbiyeyi Umumiye'ye ve Fevzi Paşa'ya konunun bildirildiğini buna karşı kendilerinden bir an önce Yavuz'un tamir edilmesi istendiği söylenmiştir. İhsan Bey tehlike karşısında olan *Yavuz*'u bir an önce tamir etmek için sorumluluğu kabul ettiğini neticede komisyon tarafından yapılan teklifi İsmet Paşa'ya da bildirdiğini buna karşılık İsmet Paşa'nın da bunu çok uygun gördüğünü belirtmiştir. Bundan sonraki sürecin karmaşasını da anlatan İhsan Bey, İsmet Paşa'nın kendisine yönelik olarak kabinenin görevi sona ermesine rağmen anlaşmaya imza attı şeklindeki suçlamaya da açıklık getirir. İhsan Bey, Heyeti Vekiliye'de görevinin sona erdiğini bir gece öğrendiğini fakat anlaşmaya o gecedan evvelki gün imza attığını söylemiştir⁵⁵⁹. İhsan Bey'in bu iddiasına karşı İsmet Paşa yukarıda bunun aksini beyan etmişti.

İhsan Bey'in kabine dışı kalma süreci ise bir hayli ilginçtir. Zira İhsan Bey anlaşmaya imzayı attığı günden sonraki akşam saat 8 gibi eve yorgun olarak geldiğini ve telefonla İsmet Paşa tarafından evine çağrıldığını söylemiştir. İhsan Bey oraya gittiğinde Paris Büyükelçisi olan Fethi(Okyar) Bey'in de bulunduğunu ve İsmet Paşa'nın kendisine iltifatlarla bulunarak çok iyi davrandığını ve dahası Fransız şirketiyle anlaşmayı yaptığını kendisine söylediğinde bunu yapmakla çok iyi bir şey yaptığını söylediğini belirtmiştir. İhsan Bey, Fethi Bey'i Paris'e yolcu edip İsmet Paşa'nın evine döndüklerini ve bir ara Kazım Paşa'nın da geldiğini belirten İhsan Bey, Kazım Paşa'nın gitmesinden sonra İsmet Paşa'nın kendisini yukarı kata çıkartıp yeni oluşturulacak kabine hakkında fikrini sorduğunu söylemiştir. İhsan Bey işte tam da burada İsmet Paşa'nın kendisine yeni kabinede kendisinin olmayacağını, Vekalet'in Müdafaai Milliye Vekaleti'ne devredileceğini ve bu konuda Reisi Cumhur ile Erkanı Harbiye-i Umumiye'nin de kendisiyle aynı fikirde olduğunu söylediğini belirtmiştir. İhsan Bey ise bu kararı desteklediğini söyleyerek anlaşmaya imza atma konusuna tekrar geri döner. İhsan Bey vekil olmadan kendi kendini vekil tayın edip böyle bir şeye imza atmasının mümkün olmadığını, attığı bu imzayı Muhasebe-i Umumiye Kanunu'nun 136'ncı maddesine göre attığını dolayısıyla tamamen suçsuz olduğunu ve kendisi hakkında bir tahkikat yapılmasını bizzat meclisten rica ettiğini bravo sesleri eşliğinde

⁵⁵⁹ A.g.z.c.,İn.22,s. 167-169.

beyan etmiştir. Konuşmalar neticesinde bir inceleme komisyonunun kurulması ve olayı yerinde incelemesi kabul edilmiştir⁵⁶⁰.

Yabancı basın da bu gelişmeleri takip etmekteydi. O gün *The Times* gazetesinde çıkan haber İhsan Bey'in yetkisi olmadığı halde *Yavuz*'un onarımı ile ilgili sözleşme imzaladığı bilgisi yer alıyor ve İhsan Bey'in Yüce Divan'a çıkartılacağıının söylendiği belirtiliyordu⁵⁶¹. 27 Aralık tarihli haberde ise bir yargı komisyonu atama kararı ile birlikte konuyla ilgili eş benzeri görülmemiş bir tartışmanın başladığı belirtiliyordu. Haberde İsmet Paşa'nın Meclis'teki konuşmasında öne çıkan yanlarının belirtilmesinin yanı sıra İhsan Bey'in savunmasına da yer verilmiştir. İlaveten haberde, Gazi Paşa ve İsmet Beylerin yüksek ve düşük kademelerdeki yolsuzluğun kökünü kazımaya kararlı olduğu ve bunu sağlamak için olağanüstü önlemler almaya hazır olduğu belirtilmekte ve bu tip kararların Türk halkında faydalı etki yapacağı yorumu yapılmaktadır⁵⁶².

Konuyu ele almak adına 33 kişilik bir soruşturma komisyonu kuruldu. Bu komisyonda Yunus Nadi, Hakkı Tarık Us, Refik Koraltan, Mehmet Emin Yurdakul, Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu gibi gazeteci, hukukçu ve profesörlerden oluşan isimler vardı. Bu isimler Müsteşar Hüsamettin Bey ve İhsan Bey olmak üzere olaya adı karışmış isimleri sorguya çektiler.

İhsan Bey üzerinde toplanan şüpheler başlıca bir kaç maddeden oluşuyordu. Birincisi İngiliz Vickers Şirketinden satın alınması teklif edilen havuzun işleri ile meşgul olmak için Hikmet Paşa gibi konuyla alakasız bir kişinin aracı yapılması ve 5000 lira para gönderilmesi; ikinci olarak havuzun tamiri meselesinde Ömer Nazım Bey'in ilişki kurduğu Flender'e ihale verebilmek için Bakanlar Kurulunu yanıltması ve mayın fabrikası ile ilgili şartı diğer şirketten saklaması; üçüncü olarak *Yavuz*'un onarımında dışarıdan uzman getirtilmemesine karar verildiği halde şirkete gönderdiği tezkerenin ek maddesinde buna aykırı bir karar vermesi ve yine Hükümetin kararına aykırı olarak bir ödeme planı çıkartması idi. İlaveten Fransız Saint Nazair şirketi ile

⁵⁶⁰ A.g.z.c., İn.22, s. 168-171.

⁵⁶¹ *The Times*, 24 Aralık 1927.

⁵⁶² *The Times*, 27 Aralık 1927.

yapılan antlaşma ile ilgili komisyoncu Sapançalı Hakkı ve Koniceli Nurettin Beylerin katılımıyla rüşvet alarak kanuna aykırı bir iş yapmaktı⁵⁶³.

Soruşturma Komisyonu çalışmalarını 23 Ocak 1928'de tamamladı ve kararını açıkladı. Buna göre İhsan Bey ve Fikret Bey başta konuyla alakalı kimselerin Yüce Divan'a gönderilmesine karar verdiler⁵⁶⁴. Mecliste okunan önerge ile hazırlanan mazbata meclis üyelerine dağıtıldı. Encümenin mazbataları meclis üyelerine dağıtılmasından 48 saat sonra Meclis karar için toplandı. Mecliste ilk söz alan İhsan Bey olmuştur. İhsan Bey *Yavuz*'un tamiri konusunda para aldığı iddiasını kesin olarak reddedip böyle bir suçla itham edilmekten duyduğu ızdırabı ifade eder. İhsan Bey o güne kadar ifa ettiği görevleri ve aldığı ücretleri beyan ettikten sonra mevcut mal varlığını belirtir. İhsan Bey hiçbir bankada da parası olmadığını şüphe edenlerin mal varlığını da incelemesini rica ettikten sonra mazbatada kendisine yönelik suçlamaların tamamen yanlış olduğunu ve Yüce Divan'da bir an önce yargılanmasını zira bu yüz kızartıcı suçlamalar karşısında daha fazla takatinin kalmadığını beyan eder. İhsan Bey kendisine yönelik suçlamaları tek tek reddedip konulara açıklık getirir. Bundan sonra İsmet Paşa ve Tahkikat Encümeni de buna karşı tespit edilen suçların haklılığından ve Meclisin gerekli görmesi halinde zaten Yüce Divan'da yargılanacağını belirtirler. Nihayetinde Meclis suçlu görülen şahısların Yüce Divan'da yargılanmalarına karar verecektir⁵⁶⁵. 26 Ocak'ta da meclis Yüce Divan'a gidilmesi yönünde oylama yaptı. Bu yönde oy verenlerden birisi de bizzat İhsan Beydi⁵⁶⁶. Ömer Nazım Bey, Hakkı Bey, İhsan Bey, Sapançalı Hakkı ve Fikret Bey'e ilaveten tutuksuz olarak Müsteşar Hüsamettin Bey, Donanma Daire Başkanı Fahri, Donanma Dairesi müdürü İbrahim Ethem, Kaymakam Necati, İmalat Dairesi Başkanı Mustafa Lütfi, Avukat Ziya, Muhasebe Müdürü Nafi, Zat İşleri Dairesi Başkanı Emin Bey de vardı⁵⁶⁷.

Yüce Divan'ın yargılaması 17 Martta sona erdi. İhsan Bey, Londra'daki hazır havuzun alınması konusunda suçsuz bulundu. Havuz yapımının Flender firmasına

⁵⁶³ Kemal Zeki Gençosman, A. g. e., s. 140-143; Feridun Kandemir, A.g.m.,s. 3410;Erol Mütercimler,a.g.e.,s.69.

⁵⁶⁴ Mehmet Altun, A. g. m., s. 39; Kemal Zeki Gençosman, A. g. e., s. 149.

⁵⁶⁵ TBMM Zabıt Cerideleri, D.III,C.II,İc.I,İn.36, 26 Ocak 1928, s.1-96.

⁵⁶⁶ Mehmeht Altun, A. g. m., s. 39; Kemal Zeki Gençosman, A. g. e., s. 165; Feridun Kandemir, A. g. m., s. 3414.

⁵⁶⁷ Kemal Zeki Gençosman, A. g. e., s. 172; Feridun Kandemir, A. g. m., s. 3414.

ihalesinde ve bu havuzun yapılmasına dair sözleşmenin uygulanmasına fesat karıştırmak fiilinden beraatine bununla birlikte Bakanlar Kurulunun kararını önceden icra etmek hususunda görevini kötüye kullanmaktan oy çokluğu ile suçlu bulunmuştu. Yavuz'un onarılması ile ilgili olarak reji usulü ile alınacak malzemenin fiyatına fesat karıştırmaktan ancak elinde olmayan nedenlerden işi tamamlayamamış olduğundan suça teşebbüsten oy çokluğu ile suçlu bulundu. 2 yıl hapis cezası ve 1 yıl memuriyet ve rütbeden mahrum bırakıldı.

Sapancalı Hakkı Bey 1 yıl hapis ve 1 yıl memurlukta mahrum bırakılırken, Nazım ve Fikret Beyler dörder ay hapis ve 100'er lira para cezasına çarptırıldı⁵⁶⁸.

Divan-ı Ali, Bahriye Vekilini iki yıl hapse mahkum ederken en büyüğü yarbay olan deniz subaylarını beraat ettirdi. Buna rağmen mahkemeye düşmeyi bir onur sorunu addederek toplu halde istifa etmişlerdir. Bahriye Vekili ise kendisine Yavuzer soyadını alacaktı⁵⁶⁹. Yüce Divan'da İhsan Bey'in kendisi için bir maddi menfaat sağladığı belirtilmemiş; fakat alınacak malzemeler konusunda bazı yanlışlar yaptığı yönünde karar vermiştir⁵⁷⁰. Bu konu da çok tartışma yaratmıştır.

Genel kanı Bahriye Vekaleti'nin kapanmasında İsmet Paşa ile İhsan Bey arasındaki kişisel rekabetin etkili olduğu yönündedir. İlaveten Fevzi Paşa'nın Genelkurmay Başkanı olarak ayrı bir Bahriye Vekaleti'ni gerekli görmemesi etkili olmuştur. Dolayısıyla yolsuzluk iddiası bu iki güçlü isme vekaleti kapatmak için bir bahane olmuştur. Esasen 1927 yılına gelindiğinde de siyasi açıdan Bahriye Vekaleti'ne de gerek kalmamış, cumhuriyet rejimi iktidarını sağlamlaştırmış, ordunun yanı sıra deniz kuvvetleri de rejime bağlı bir kuruma dönüştürülmüştü⁵⁷¹.

⁵⁶⁸Rahmi Kumaş , **İktidardan Yüce Divana**, Tekin Yayınevi, Ankara, 1980,52,61; Mehmet Altun, **A. g. m.**, s. 39; Erol Mütercimler,a.g.e.,s.69; Kemal Zeki Gençosman, **A. g. e.**, s. 213-219; Feridun Kandemir, **A. g. m.**, s. 3414-3415; Mahmut Goloğlu, **A. g. e.**, s. 246-247; Yunus Şen, **A. g. m.**, s. 41; Kazım Özalp, Mustafa Kemal'm belli etmemekle beraber İhsan Paşa'nın Divan-ı Aliye gitmekten kurtulmasını istediğini ve Mustafa Kemal'in bu konuda çok daha yumuşak bir tavır gösterdiğini ve yakın bir arkadaşı için Divan-ı Ali'den çıkan bu karara çok üzüldüğünü belirtir. Bkz; Kılıç Ali de benzer bir görüşü şu şekilde paylaşır; "Atatürk bile İhsan'm gadre uğramış olduğunun farkındaydı. Ne çare ki bu kanaat ve hislerini –belki politika icabı- alenen izhar edememekte idi" Bkz. Nejdet Sançar, **A. g. e.**, s. 307; Kılıç Ali Anlatıyor, **Milliyet**, 4 Şubat 1952.

⁵⁶⁹ Afif Büyüktuğrul, **Cumhuriyet Donanması...**,s. 133

⁵⁷⁰ Erol Mütercimler,**A.g.e.**,s.69.

⁵⁷¹ Serhat Güvenç, Dilek Barlas, **A. g. m.**, s. 236.

İsmet Paşa'nın kindar bir yapıya sahip olması çevresinde pek çok kişi ve yazar tarafından dile getirilen bir durumdur⁵⁷². Bundan yola çıkarak İhsan Bey'in suçsuz olduğunu ve onun İsmet Paşa ile olan anlaşmazlığı yüzünden Yüce Divan'a çıkartılığını savunan görüşler hayli fazladır⁵⁷³. Bununla birlikte Cihad Baban İsmet Paşa'nın kindarlık olarak belirtilen davranışlarını bir bir değerlendirmiş ve belki de ona bu konuda haksızlık yapıldığını ima ederek İsmet Paşa'nın dostunun az düşmanın çok olduğunu belirtmişti. Baban, Yavuz-Havuz meselesi ile ilgili olarak da bu durumun haksız iddialardan meydana geldiği ve bir rakibin tasfiye edildiği görüşünün bir türlü kanıtlanamadığını belirtmiş ve İsmet Paşa konusunda bir açığın arandığı Demokrat Parti döneminde dahi partililerin büyük sermaye teşkil edecek bu malzemeye itibar etmediklerini, bir yeniden yargılanma ya da kararın tahsisi talebinde bulunmadıklarını belirtir⁵⁷⁴.

Vekaletin kapatılmasından sonra İsmet Paşa'nın başbakanlığı döneminde ise Türk Bahriyesinin sorunlarına yeterli ilgi gösterilmemiştir. Bunda donanmaya sempatisinin fazla olmayışı da etkindir. Nitekim Donanma Kumandanlığı defalarca İsmet Paşa'yı davet ettiği hatta kendileri Heybeliada'da oldukları halde ne tersaneye ne de donanma ana üssüne ziyaretlerde bulunmayı lüzumlu görmemiştir⁵⁷⁵.

⁵⁷² Nejdî Sançar, A. g. e., s. 293-304; Celaledî Orhan, A. g. e., s. 281; Kılıç Ali'de bu durumun kanıtı olarak İsmet Paşa'nın Afyon Mebusu Ali Bey'e şöyle dediğini belirtir; "Fakat İhsan'ın da benim elimde bir işi var. Yavuz mukavelesinin tadilinde selahiyeti haricinde devlet ve hazine aleyhine ahkam koymuş. Bak ben ona ne yapacağım altındaki yatağı sattıracağım." Deddiğini belirtir. Bkz. Nejdî Sançar, A. g. e., s. 306; Kılıç Ali Anlatıyor, *Milliyet*, 29 Ocak 1952.

⁵⁷³ Celaledî Orhan, İhsan Bey'in yakınında çalışmış biri olarak onun rüşvet alabileceğine asla inanmadığını belirtir ve bir gün İhsan Bey'in odasından bağırma duydığını gidip baktığında kendisine rüşvet teklif eden birine hayli kızarken yakaladığını anılarında belirtir. Yine Celaledî Orhan, Danıştay Azası Ömer Lütfî Bey ile İhsan Bey'in Yüce Divan'daki yargılanmasından sonra görüştüğünü ve İhsan Bey'in rüşvet almasıyla ilgili herhangi bir delil olup olmadığını sorduğunda Ömer Lütfî Bey'den delil olmadığı "zan hasıl olduğu" cevabını aldığını belirtmiştir. Bkz. Celaledî Orhan, A. g. e., s. 280-281.

⁵⁷⁴ Cihad Baban, A. g. e., s. 275-277.

⁵⁷⁵ Nejat Saner, A. g. e., s. 86; Celaledî Orhan, A. g. e., s. 283.

SONUÇ

Tarihe baktığımızda Türklerin denizcilikle ilgili konularda genel olarak tartışmalı dönemler yaşadıklarını görebiliyoruz. Tarih boyunca donanma ve denizcilikle ilgili yaptıkları faaliyetler Türk devletlerinin tarih sahnesindeki rollerini önemli ölçüde değiştirmiştir. Aynı şekilde dünyada denizcilik anlamındaki gelişmeler özellikle Osmanlı İmparatorluğunu etkilemiştir. Osmanlı döneminde Fatih Sultan Mehmet tarihte eşi görülmemiş bir yöntem bularak donanmayı karadan yürütüp denize indirmiş ve bunun sonucunda bir çağ kapanıp yeni bir çağ açılmıştı. Daha sonra ise Karadeniz ve Akdeniz bir Türk gölü haline getirilmişti. Bundan sonraki süreçte Avrupalıların gösterdiği gelişmeler ve Osmanlı'nın bu gelişmeleri takip edememesi ve daha başka nedenlerden dolayı Osmanlı yavaş yavaş eski gücünü kaybedecekti. Bu noktada Avrupa gezisinde Avrupalıların donanma üstünlüğüne bizzat şahit olan Sultan Abdülaziz dönüşte hemen büyük bir donanma oluşturulması emrini vermiş ve neticede çok zor şartlar altında devasa bir donanma teşkil edilmişti; fakat donanmayı kullanabilecek yetişmiş eleman olmadığı için bu büyük donanma çürümeye terk edilmiştir.

II. Meşrutiyet'in ilanı ile donanmaya verilen önem artırılmış ve Donanma Cemiyeti'nin kurulması ile birçok gemi siparişi verilmiştir; fakat yine de birçok maddi ve yönetsel sıkıntılardan dolayı istenilen donanma oluşturulamamış ve Trablusgarp ile Balkan savaşlarında donanmadan yeterince yararlanılamamıştır. Neticede ise bu topraklar kaybedilmiştir. Birinci Dünya Savaşında ise Alman Amiral komutasındaki Osmanlı donanması yetersiz deniz gücü sebebiyle Çanakkale Boğazı'ndan öteye geçememiştir. Karadeniz'de Ruslar ile yapılan deniz mücadelesinin mihenk taşını ise Almanya'dan gelen *Yavuz* ve *Midilli* gemileri teşkil etmişti. Osmanlı Devleti'nin sahip olduğu hemen hemen tüm gemiler 4 yıl devam eden savaşta yıpranmıştı. Bu dönem Osmanlı donanması düşmanları ile kıyaslanamayacak kadar kötüydü. 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması ile de donanma ortadan kaldırılmıştı. 1918 Mondros Mütarekesi ile ellerinden gemileri alınan Türk gemicileri Milli Mücadele döneminde özellikle Ruslardan alınan cephaneyi taşımakla büyük bir iş başarmışlardır. Bütün bunlar yaşanırken Osmanlı hükümeti ise Sevr Antlaşmasına imza atarak donanmaya da son darbeyi vurmuş oluyordu.

24 Temmuz 1923 Lozan Barış Anlaşması ile beraber bahriye konusunda da önemli adımlar atılacak ve işgal güçleri Türk sularından çekilmeye başlayacaklardı. 29 Ekim 1923'te TBMM, Cumhuriyeti ilan ettiğinde içlerinde sadece *Hamidiye* ve *Ertuğrul* az da olsa kullanılabilir halde bulunmaktaydı. Cumhuriyetin ilanı haberi bu gemilere ulaştığında atılması gereken 101 pare top atışının yarısını *Ertuğrul* yatı ve diğer yarısını *Hamidiye* kruvazörü yapılacaktı; çünkü söz konusu gemiler bu önemli günde 101 pare topa sahip değillerdi. Bu da donanmanın bu andaki durumunu anlamamız açısından önemli bir örnektir.

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçen donanmaya baktığımızda az da olsa bir miktar yıpranmış deniz araçları olduğunu görüyoruz. Osmanlı'dan kalan donanma *Turgutreis* zırhlısı, *Hamidiye* ve *Mecidiye* kruvazörleri, *Berkisatvet* ve *Peykişevket* torpido kruvazörleri, *Muavenet*, *Numune*, *Basra*, *Samsun*, *Taşoz* muhripleri, *Yunus*, *Berkefşan*, *Akhisar*, *Draç*, *Musul*, *Sultanhisar*, *Sivrihisar* torpidobotları, *Preveze*, *Aydın*, *Hızırreis*, *Burakreis*, *İsareis*, *Sakız*, *Kemalreis* gambotları ve dokuz tane ufak gambot, *Nusret*, *Selanik*, *İntibah* mayın dökme gemileri, *İclaliye*, *Munizafer*, *Necmişevket* zırhlı korvetleri, *Giresun*, *Reşitpaşa*, *Tir-i Müjgan* ile *Ertuğrul* ve *Söğüdlü* yatları şeklindeydi. Fakat bunların hemen hemen hepsi tam bakıma muhtaçtı. Bunun için de iyi bir bütçe gerekliydi.

1924 yılında bahriye işleri ile ilgilenecek bir vekaletin kurulması konuları mecliste sık sık konuşulmaya başlanılacak ve bu konuda en istekli olan denizci vekiller Ali Rıza ve Recai Beyler olacaktır. Bu vekillerin sürekli ısrarı ve Mustafa Kemal'in teftişleri sonucunda 1924 yılının sonunda Bahriye Vekaletinin kurulması için Ali Rıza Bey ve arkadaşlarını verdiği taktir kabul edilir ve vekalet kurulur; fakat burada da tartışmalar devam edecekti. Bu noktada Ali Rıza Bey ve arkadaşlarını istediği tam bağımsız bir vekaletti. Oysa kurulan bu vekalet Erkan-ı Harbiye-i Umumiye'ye bağlanmıştı. Bu nedenle vekaletin kurulması için taktir veren Ali Rıza Bey Bahriye Vekaletinin kurulması için oylamaya geçildiğinde red oyu kullanmıştır. Bütün bu tartışmalar sonucunda Bahriye Vekaleti'nin başına Mustafa Kemal Paşa'nın yakın arkadaşı Ankara İstiklal Mahkemesi eski başkanı ve Cebelibereket mebusu İhsan Bey getirilmiştir. İhsan Bey Milli mücadele döneminde kendisine verilen her görevi eksiksiz yapmış ve Mustafa Kemal'in en sevdiği kişiler arasına girmeyi başarmıştı.

Zorlu görevi için iş başı yapan İhsan Bey için öncelikli olarak belirlenen program; *Yavuz*'u tamir ettirmek; Donanmayı *Turgutreis*, *Hamidiye*, *Mecidiye*, *Peyk-i Şevket*, *Berk-i Satvet*, *Samsun*, *Basra*, *Taşoz* gemilerinden oluşacak bir şekilde teşkil etmek; İki denizaltı sipariş vermek; Gölcükte bir tersane kurmak; Yabancı bir uzman heyeti getirterek personele kifayet kazandırmak şeklinde sıralanmıştı. Görevine hızla başlayan İhsan Bey bir yandan teftişler yaparak donanmanın durumunu rapor etmeye çalışmış bir yandan da gördüğü eksiklikleri gidererek en yakın zamanda bir donanma teşkil etmeye çalışmıştır çünkü ülkeler bu dönemde de sürekli bir birlerinin donanma güçlerini yakından takip etmişler ve bu doğrultuda siyasetler geliştirmişlerdir. Bu noktada Türkiye de gelecek tehlikeler karşısında kendisini koruyabilecek bir donanma teşkil etmek istemiştir. Burada da İhsan Bey'i zor durumda bırakan maddi imkansızlıklar söz konusuydu. Bazı yöneticilerin donanmayı gereksiz görmesi ise kendisini zor durumda bırakan bir diğer konuydu.

Bahriye Vekili göreve başladığında, Cumhuriyet'in ilk gemi siparişinin son aşamasına gelinmişti. İlk sipariş edilecek gemiler ise Genelkurmay için öncelikli olan denizaltılardı. Hollanda'nın Fijenoord tersanesine sipariş verilen bu denizaltılar *I. İnönü* ve *II. İnönü* adını alacaklardı. Bunların yapımına 28 Ocak 1926'da başlandı. Denizaltılardan başka Bahriye Vekaleti devrinde 300 HP'lik Fiat motoru ile donatılmış 12 Deniz uçağı satın alınmıştır ve bunun yanında mevcut olan gemilerin bakım ve onarımı adına da çalışmalarda bulunularak gerekli malzemeler yurt dışından temin edilmiştir. Bu arada İhsan Bey daha iyi çalışabilmek için iyi bir bütçenin şart olduğuna işaret etmiş ve neticede 15 milyon liralık olağan üstü bir bütçe sağlanmıştır. Bir program teşkil eden İhsan Bey basına da yasak getirerek donanma ile ilgili haber yapılmasını yasaklayarak bu noktada ülke menfaatlerini ön planda tutmaya gayret etmiştir.

Bu süreç içinde yurtdışına eğitim amacıyla mülazım subaylar Almanya'ya gönderilmiş ve dört yıl boyunca oradaki tersanelerde eğitim görmüşlerdir. Yine Gölcük tersanesinin gelişimine büyük önem verilmiş ve neticede bu tersane sürekli gelişerek günümüzde ileri teknoloji ve silah sistemleri ile donatılmış denizaltılar ve fırkateynler inşa eden bir tersaneye dönüşmüştür. Bunun dışında Bahriye Vekaleti döneminde 22 Ekim 1926 yılında Türk-İngiliz muhtelit mahkemesine yedi dava açmış ve bu davalar

İngiltere lehine sonuçlanmıştır. İhsan Bey'in bu dönemde yaptığı önemli işlerden bir tanesi de Bahriyelilere yeni şapkalar getirerek şapka inkılabına öncülük etmesidir. İhsan Bey kendisine de özel bir şapka yaptırarak bu şapkayı kullanmaya başlamıştı.

İhsan Bey vekilliği döneminde sık sık teftişlere de çıkarak durumu yerinde incelemek istemiş ve eksik gördüğü şeylere direk müdahale etmiştir. İhsan Bey ani ve habersiz teftişler de yaparak çalışanların gerçek durumunu öğrenmeye çalışmıştır. Teftişlerinden genel olarak memnun ayrılan İhsan Bey yazdığı talimatnamelerle de kimin nerede ve nasıl çalışacağını da yazılı olarak belirlemiş ve bahriyelilerin kurallara uymaları konusunda azami ölçüde dikkat etmiştir. İhsan Bey çok sayıda teftiş yapıp manevralara katılırken yabancı ülke donmaları da Türkiye'ye gelerek Bahriye Vekaleti ve donanmamızı ziyaret etmişlerdir. Başta Rusya, Japonya ve Fransa donanmaları olmak üzere gelen bütün donanma komutan ve zabıtları Türk bahriyelilerinden büyük övgülerle söz ederek geri dönmüşlerdir.

Kısa bir süre faaliyet imkanı bulan Bahriye Vekaleti'nin başlıca faaliyetlerini şu şekilde derleyebiliriz; Darıca Müstahkem Mevkii Marmara Üssü Bahri Kumandanlığına bağlandı; İsa tipi gambotlar gümrük idaresine devredildi; Yavuz'un tamirine başlandı ve bir havuz yaptırıldı; Hollanda'ya iki denizaltı sipariş verildi; Kasımpaşa Havuz ve tersaneleri Seyr-i Sefain idaresine devredildi; *Turgut Reis*, *Hamidiye*, *Mecidiye*, *Peyk-i Şevket*, *Berki Satvet*, *Samsun*, *Taşoz*, *Basra* gibi gemilerin onarım ve bakımları yapıldı; Alman müşavir heyeti getirildi; Talimnameler ve emirnameler oluşturuldu; Yurtdışındaki kurslara personel gönderildi; ilk manevralara başlandı; *Hamidiye* savaş gemisi Odessa'ya gönderildi; İlk defa şapka Bahriye Vekili ve subaylarca giyildi. Yine bu dönemde 1 Temmuzda Kabotaj hakkı da sağlandı.

Bütün bunlar yaşanırken 1 Kasım 1927'de III. İnönü Hükümeti istifa edecek yerine IV. İnönü hükümeti kurulacaktı. Bu yeni Hükümette İhsan Bey yoktu. Yerine vekaleten Milli Müdafaa Vekili Çankırı Milletvekili Abdülhalik (Renda) Bey bulunmaktaydı. Yeni dönemde Bahriye Vekaleti'nin varlığı gereksiz görülmüştü; nitekim İsmet Paşa ve Fevzi Paşalar böyle bir vekaletin kurulmasına hiçbir zaman taraftar olmamışlardı. Bunun yanında İsmet Paşa'nın Milli Mücadele döneminden beri çeşitli konularda İhsan Bey ile husumetleri vardı ve ikili arasında o dönemde oluşan bu husumetler özellikle İsmet Paşa tarafından hala unutulmamıştı. Nihayetinde *Yavuz*

gemisinin havuzlanması sırasında İhsan Bey'in kanun dışı bazı davranışlarını tespit ettiğini belirten İsmet Paşa, İhsan Bey hakkında soruşturma açılmasını ve Yüce Divan'a sevk edilmesini istedi. İsmet Paşa'nın bu isteği hedefine ulaşmış ve İhsan Bey mahkeme tarafından yetki dışı davranışından dolayı mahkum edilmiştir. Bu mahkumiyetin haksızlığı konusunda hala tartışmalar devam etmektedir. Bahriye Vekaleti ise çok kısa bir süre faaliyet gösterebilmiş ve hedeflediği donanma gücüne ulaşamadan kapatılmıştır.

KAYNAKÇA

I.Arşivler

BCA, FK. 30..18.1.1, YN. 12.64..15., KN. 1304, T.22/12/1924
BCA, FK. 30..18.1.1, YN.12.66..7, KN.1366,T. 4/1/1924.
BCA, FK. 30..18.1.1, YN. 12.68..11., KN. 352/476,T. 4/1/1925.
BCA, FK. 30..18.1.1, YN.12.69..20., KN. 1410, T.18/1/1925
BCA, FK. 30..11.1.0, YN. 11.9..7., KN. 2/1210, 8/3/1925
BCA, FK. 30..11.1.0, YN. 13.17..18., KN. 4/2868 ,T. 30/4/1925.
BCA, FK. 30..11.1.0, YN. 14.24..16., KN. 4720, T.3/6/1925.
BCA, FK. 30..11.1.0, YN. 14.26..2., KN.2841, T.10/6/1925.
BCA, FK. 30..10.0.0, YN.62.420..3., T.20/6/1925.
BCA, FK. 30..18.1.1, YN. 14.42..11., T. 6/7/1925.
BCA, FK. 30..11.1.0, YN. 15.31..18., KN. 6/3332, T.11/7/1925.
BCA, FK. 30..11.1.0, YN. 18.44..11., KN. 7451, T.19/9/1925.
BCA, FK. 30..10.0.0, YN. 48.306..16., KN. 2137, T.27/1/ 1926.
BCA, FK. 30..10.0.0, YN. 48.306..16., KN. 6/5991,T. 27/1/1927.
BCA, FK. 30..11. 1. 0, YN. 30.5..8., KN. 4/1266, T.2/3/1927
BCA, FK.30..18.1.1, YN. 26.54..9., KN. 5660, T.14/9/1927.
BCA, FK. 30..18.1.1, YN. 26.57..7. KN. 5718, T.24/10/1927.
BCA, FK. 30..18.1.1, YN. 28.29..11., KN. 4711, T. 9/5/1928.

II. Resmi Yayınlar;

Resmi Gazete, 14 Ocak 1925.
Resmi Gazete, 14 Nisan 1925.
Resmi Gazete, 28 Kasım 1925.
Resmi Gazete, 29 Nisan 1926.
Resmi Gazete, 30 Haziran 1926.
Resmi Gazete, 16 Temmuz 1927.
Resmi Gazete, 27 Temmuz 1927.
TBMM Gizli Celse Zabıtları, D.II,C.IV,İc.II,İn.21, 25 Mart 1924.
TBMM Zabıt Ceridesi, D.II,C.V,İc.I,İn.91, 28 Ocak 1924.

TBMM Zabıt Ceridesi, D.II,C.7/1,İc.II,İn.20, 24.03.1340 (1924).
TBMM Zabıt Ceridesi, D.II,C.8,İc.II,İn.21,25.3.1340 (1924).
TBMM Zabıt Ceridesi, D.II,C.8/1,İc.II,İn.43,21.4.1340 (1924).
TBMM Zabıt Ceridesi, D.II,C.8/1,İc.II,İn.44,22.4.1340 (1924).
TBMM Zabıt Ceridesi, D.II,C.11,İc.II,İn.25,22.12.1340 (1924).
TBMM Zabıt Ceridesi, D.II,C.11,İc.II,İn.28,29.12.1340 (1924).
TBMM Zabıt Ceridesi, D.II,C.11,İc.II,İn.29,31.12.1340 (1924).
TBMM Zabıt Ceridesi, D.II,C.14,İc.II,İn.58,17.2.1341 (1925).
TBMM Zabıt Ceridesi, D.II,C.16,İc.II,İn.86,24.3.1341 (1925).
TBMM Zabıt Ceridesi, D.II,C.17,İc.II,İn.94,5.4.1341 (1925).
TBMM Zabıt Ceridesi, D.III, C.I, İc.I,İn.22, 24 Aralık 1927.
TBMM Zabıt Cerridesi, D. III, C.II, İc.I,İn.29, 9 Ocak 1928.
TBMM Zabıt Cerideleri, D.III,C.II,İc.I,İn.36, 26 Ocak 1928.

III. Süreli Yayınlar

A. Gazeteler

Cumhuriyet
Hakimiyet-i Milliye
Milliyet
The Times
Vakit
Vatan
Yeni Asır

B. Dergiler

Belgelerle Türk Tarih Dergisi
Belleten
Deniz Kuvvetleri Dergisi
Hayat Tarih Mecmuası
Popüler Tarih Dergisi

Resimli Tarih Mecmuası
Silahlı Kuvvetler Dergisi
Tarih ve Toplum
Toplumsal Tarih
Trakya Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Dergisi
Yakın Tarihimiz

IV. İnceleme Yapıtlar ve Anılar

A. Kitaplar

- Ağaoğlu, Samet, **Babamın Arkadaşları**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.
- Akgüner, Nejat, **Donanma Komutanlığı Tarihçesi**, İstanbul Deniz İkmal Grubu Komutanlığı Basımevi Müdürlüğü, İstanbul, 2002.
- Atatürk, Mustafa Kemal, **Nutuk**, Cilt: I, TTK Basımevi, Ankara, 1989.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 1997.
- Arı, Kemal, **Türk Devrim Tarihi**, Cilt: II, İleri yayınevi, İzmir, 2012.
- Arı, Kemal, **İzmir'den Bakışla Türkiye'de Kabotaj (Haklar, Kazanımlar, Bayramlar)**, Deniz Ticaret Odası İzmir Şubesi Yayınları, İzmir, 2009.
- Arslan, Nimet, **Söylev ve Demeçler I-II-III**, Toplayan: Türk İnkılap Tarihî Enstitüsü Yayınları, TTK Basımevi, Ankara 1959-1961.
- Avcıoğlu, Doğan, **Türkiye'nin Düzeni**, Cilt: I, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2001.
- Atabey, Figen, **Cumhuriyet Dönemi Türk Deniz Kuvvetleri**, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Karargah Basımevi, Ankara, 2002.
- Atay, Falih Rıfkı, **Çankaya**, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2012.
- Aybars, Ergün, **İstiklal Mahkemeleri**, Zeus Kitapevi, 2006, İzmir.
- Baban Cihad, **Politika Galerisi Büstler ve Portreler**, Remzi Kitapevi, 1970, İstanbul.
- Baş, Ersan, **Türk Tarihinde Yavuz Zırhlısının Rolü**, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul, 2008.
- Büyüktuğrul, Afif, **Cumhuriyet Donanması (1923-1960)**, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul, 1967.

- Büyüktuğrul, Afif, **Büyük Atamız ve Türk Denizciliği**, Deniz Basımevi, İstanbul, 2006.
- Büyüktuğrul, Afif, **Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması**, Cilt: IV, Deniz Basımevi, İstanbul, 1984.
- Cebesoy, Ali Fuat, **Siyasi Hatıralarım II**, Doğan Kardeş Yayınları, Ankara, 1960.
- CHP Grup Toplantısı Tutanakları (1923-1924)**, Der. Yücel Demirel, Osman Zeki Konur, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002.
- Çapaner, Nahid, **İstiklal Savaşında Deniz Kahramanları**, Deniz Matbaası, İstanbul, 1943.
- Çoker, Fahri, **Bahriyemizin Yakın Tarihinden Kesitler**, Dz.K.Komutanlığı Karargah Basımevi, Ankara, 1964.
- Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Tarihçesi**, Ankara Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Basımevi, Ankara, 2000.
- Denniston, Robin, **Churchill'in Gizli Savaşı**, çev. Sinan Gürtunca, Sabah Kitapları, İstanbul, 1998.
- Gençosman, Kemal Zeki, **Yakın Tarihimizde Yolsuzluk ve Rüşvet Olayları**, Şdl Yayınları, İstanbul, 1976.
- Goloğlu, Mahmut, **Devrimler ve Tepkiler 1924-1930**, Turhan Kitapevi, Ankara, 1972.
- Gülen, Nejat, **Dünden Bugüne Bahriyemiz**, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1988.
- Gülen, Nejat, **Şanlı Bahriye**, Kastaş Yayınları, İstanbul, 2001.
- Güleryüz, Ahmet, **Yavuz ve Midilli**, Denizler Kitapevi, İstanbul, 2007.
- Güvenç, Serhat, Barlas, Dilek, **Türkiye'nin Akdeniz Siyaseti (1923-1939)**, Çev. Barış Cezar, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2014.
- Hergüner, Mustafa, **Cumhuriyetimizin Başlangıç Yıllarındaki Denizciliğimize İlişkin Bir İnceleme**, İstanbul Deniz Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 2003.
- Işın, Bülent (Derleyen), **Cumhuriyet Dönemi Bahriye Kronolojisi 1923'ten 2005'e**, Deniz Basımevi, İstanbul, 2006.
- Işın, Mithat, **İstiklal Harbi Deniz Cephesi**, Deniz Basımevi, İstanbul, 1946.
- İhsan Bey (Eryavuz), **Bahriyede Vezâfi Umumiyye Ait Talimatname**, Bahriye Matbaası, Ankara, Mayıs 1925.

- Kanfurly, Lady. **To War with Whitaker: The Wartime Diaries of the Countess of Kanfurly 1939-1945**, Heinemann, Londra, 1994.
- Kansu, Mahzar Müfit. **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber**, Cilt: I-II, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1989.
- Karabekir, Kazım, **İstiklal Harbimiz**, I, yay. hzr., Faruk Özerengin, Emre Yayınları, İstanbul, 2000.
- Kılıç, Ali, **Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Hatıraları**, Der. Hulusi Turgut, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2005.
- Kinross, Lord, **Atatürk ve Bir Milletin Yeniden Doğuşu**, Çev. Nejdett Sander, Altın Kitaplar Basımevi, İstanbul, 1983.
- Kocatürk Utkan, **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi 1918-1938**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988.
- Koçer, Özdem, **Şanlı Yavuz**, Deniz Basımevi, İstanbul, 2008.
- Kutay, Cemal, **Cumhuriyet Devrinde Suistimaller**, Ercan Matbaası, İstanbul, 1983.
- Kumaş, Rahmi, **İktidardan Yüce Divana**, Tekin Yayınevi, Ankara, 1980.
- Maman, Kamil, **Kara Defter, Atatürk'ün Silah Arkadaşı İhsan Eryavuz Anlatıyor**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2014.
- Metel, Raşit, **Atatürk ve Donanma**, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, İstanbul, 1966.
- Metel, Raşit, **Türk Denizaltıcılık Tarihi**, T.C. Deniz Basımevi, İstanbul, 1960.
- Mütercimler, Erol. **Kurtuluş Savaşı'na Denizden Gelen Destek, Sovyetler Birliği'nden Alınan Yardımlar, Kuva-yı Milliye Donanması**, Yaprak Yayınları, İstanbul, 1992.
- Mütercimler, Erol, **Komplo Teorileri**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2005.
- Orhan, Celaleddin, **Bir Bahriyelinin Anıları 1914-1981**, Kastaş Yayınları, İstanbul, 2001.
- Öcal, Yüksel, **Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyesi**, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul, 2008.
- Öztürk Kazım, **Türk Parlamento Tarihi III. Dönem 1927-1931**, Cilt: I, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1995.
- Özçelik, Selahattin, **Donanma-yı Osmani Muavenet-i Milliye Cemiyeti**, TTK Basımevi, Ankara, 2000.

Rauf Bey'in Vatan Gazetesi Demeci 1 Kasım 1923,**CHP Grup Toplantısı Tutanakları (1923-1924)**, Der. Yücel Demirel, Osman Zeki Konur, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002.

Sançar, Nejdet, **İnönü ile Hesaplaşma**, Afşin Yayınları, Ankara, 1978.

Saner, Nejat, **Atatürk Dönemi 19 Altın Yılın Öyküsü (1919-1938)**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1975.

Sabis, Ali İhsan, **Harp Hatıralarım İstiklal Harbi ve Gizli Cihetleri**, Cilt: V, Güneş Matbaacılık Anonim Şirketi, Ankara, 1951

Soydan, Mahmut, **Milli Mücadele Tarihine Dair Notlar Ankara'nın Defteri**, Haz. Nejdet Bilgi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007.

Şimşir, Bilal, **Lozan Telgrafları**, Cilt: I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1990, **TBMM Albümü 1920-2010**, Ed. Sema Yıldırım, Behçet Kemal Zeynel, Cilt: I, 1920-1950, TBMM Basın ve Halkla İlişiler Müdürlüğü Yay., 2010.

Trumpener, Ulrich. "Almanya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu", **Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu ve Büyük Güçler**, (Ed. Marian Kent), çev. Ahmet Fethi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999.

Tunaboğlu, İskender, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Yavuz (Goeben) Zırhlısı**, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul, 2006.

Tutel, Eser, **Seyr-i Sefain Öncesi ve Sonrası**, İletişim Yay., İstanbul, 2000.

B. Makaleler

Altun, Mehmet, "Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Yolsuzluk Davası Havuz-Yavuz Olayı" **Toplumsal Tarih**, Sayı: 110, Şubat 2003 ss. 34-35.

Besbelli, Saim; "Atatürk ve Türk Denizciliği", **Atatürk Konferansları 1971-1972**, TTK Yayınları, Ankara, 1991, ss.309-322.

Büyüktuğrul, Afif, "Atatürk'ün Deniz Sorunları İle İlgileri", **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Sayı: 228, Aralık, 1968, ss.60-64.

Büyüktuğrul, Afif, "Atatürk'ün Deniz Kuvvetleri Konusunda Tutumu", **Belgelerle Türk Tarih Dergisi**, Sayı: 26, Kasım 1969, ss.25-28.

- Büyüktuğrul, Afif, “Türkiye Cumhuriyeti Donanması Ellinci Yılı” **Belleten**, Cilt: 37, Sayı, 144-148, TTK Basımevi, Ankara, 1973, ss.497-525.
- Çoker, Fahri; “Cumhuriyet Bahriyesi Nasıl Kuruldu?”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 560, Temmuz, 1994.
- Çoker, Fahri. “Osmanlı Bahriyesinde İngiliz Islah Heyetleri”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 541, 1988, ss. 14-28.
- Ersan, Erol, “1924-1928 Arasındaki Dönemde Türk Deniz Kuvvetleri” **Donanma Komutanlığı 3.’üncü Deniz Harp Tarihi Semineri**, 19-21 Nisan 2006, Ankara Deniz İkmal Grup Komutanlığı Basım Amirliği, Ankara, 2006,ss.5/75-85.
- Gülboy, Burak. “1909-1914 Yılları Arasında Osmanlı İmparatorluğu İle Yunanistan Arasındaki Donanma Yarışı ve Bu Yarışın Doğu Akdeniz Güç Dengesine Etkileri” **Trakya Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 1, 2002, ss. 120-127.
- Güngen, Çoşkun, “Bahriye Vekaleti”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 531., Ocak 1986, ss. 23-26.
- Güvenç, Serhat; “Yabancı Arşiv Belgelerine Göre Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Türk Deniz Kuvvetleri”, **I. Deniz Harp Tarihi semineri**, 18-20 Şubat 2003, ss. 329-337.
- Güvenç, Serhat- Dilek Barlas; “Bir Cumhuriyet Kurumu Yaratmak: Atatürk Donanması, 1923-1939”, **Türkiye’de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti**, Der: Evren Balta Paker, İsmet Akça, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010, ss. 223-253.
- İstanbul Deniz Müzesi Komutanlığı, Atatürk Salonu, **TCG Hamidiye Hatıra (Şeref) Defteri**, No.2290.
- Kandemir, Feridun, “Yavuz-Havuz Davası” **Resimli Tarih Mecmuası**, Sayı: 58, Ekim, 1954, ss.3408-3414.
- Mehmetefendioğlu, Ahmet, “Sapancalı Hakkı’nın Kastamonu’dan Kaçması Olayı”, **Tarih ve Toplum**, 114/19 (Haziran, 1993),ss.15-19.
- Nutku, Emrullah, “Bahriye Dairesi”, **Yakın Tarihimiz**, Cilt:II,1962.
- Öndeş, Osman, “Cumhuriyetin İlanından Sonra Atatürk’ün Deniz Gezileri ve Cumhuriyet Donanması”, **Hayat Tarih Mecmuası**, Nisan 1974, ss 70-76.

Rooney, Chris. "The International Significance of British Naval Missions to the Ottoman Empire, 1908-1914", **Middle Eastern Studies**, Cilt: 34, Sayı: 1, 1998, ss. 1-29.

Sancar, Erdiñ, "Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Kurulması, Yeniden Yapılanması (1921-1949)", **Türk Denizcilik Tarihi II, XVIII.Yüzyıl Başından XX.Yüzyıla Kadar**, Ed. Zeki Arıkan-Lütfü Sancar, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul, 2009,ss.237-243.

Şen Yunus, "Yavuz-Havuz Olayı" **Popüler Tarih Dergisi**, Haziran 2001, ss. 38-41.

Ünlü, Rasim, "Atatürk Döneminde Denizcilik", , XVIII. **Türk Denizcilik Tarihi II Yüzyıl Başından XX.Yüzyıla Kadar**, Ed. Zeki Arıkan-Lütfü Sancar, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul, 2009, ss.195-209.

Ünlü, Rasim, "Birinci Dünya Harbi'nden Önce Cumhuriyetin Kuruluşundan Sonra Türk Bahriyesi'nin Yeniden Organizasyonu ve Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın Oluşumu ve Askeri Sonuçları (1923-1949 Arası)", **5. Askeri Tarih Semineri Bildirileri II**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1997, ss. 163-172.

C. Tezler

Karadoğan, Umut Cafer, **Türk Donanması ve Faaliyetleri (1914-1925)**, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007.

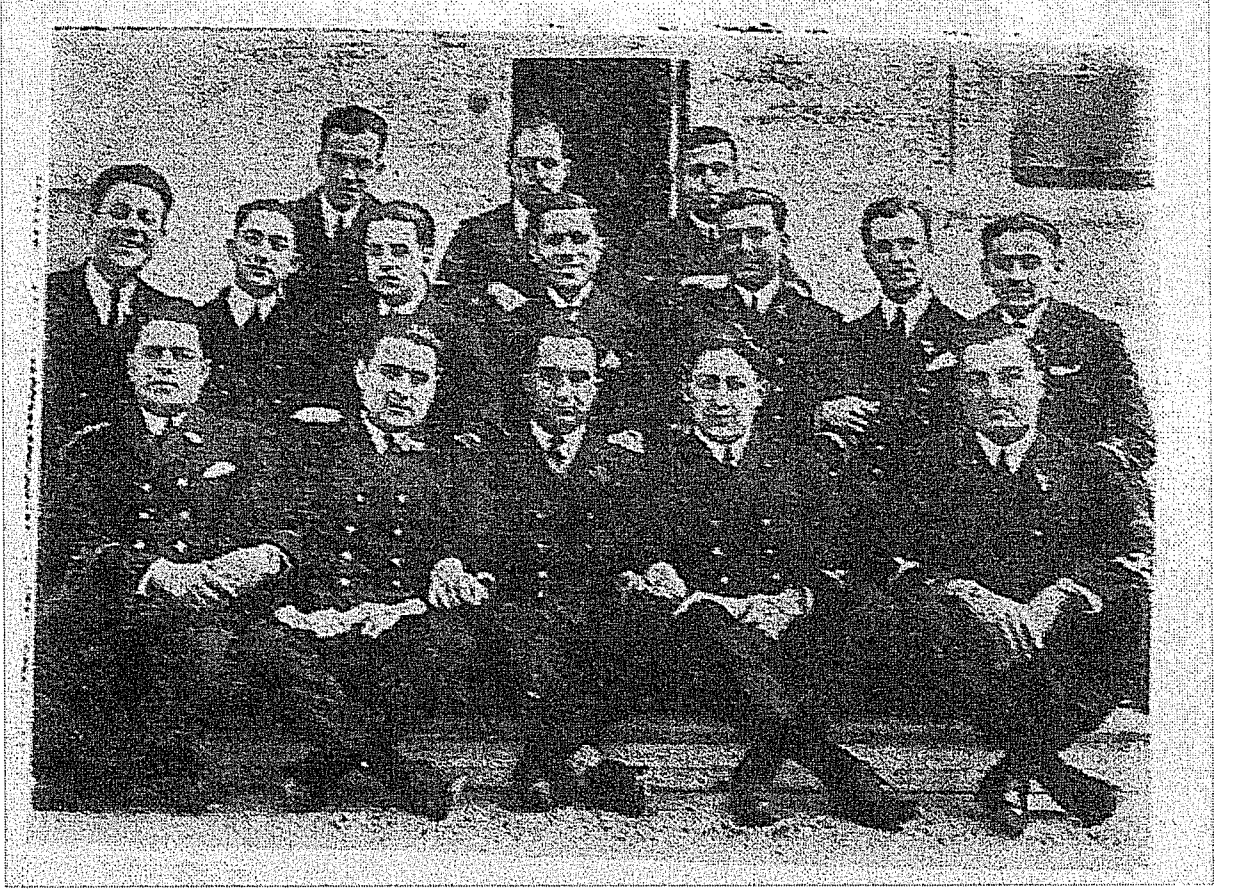
Oran, Erdoğan, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Kurum Olarak Bahriye Vekaleti**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2012.

Yıldırım, Vehbi Emre, **Basında Yavuz Havuz Davası**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2005.

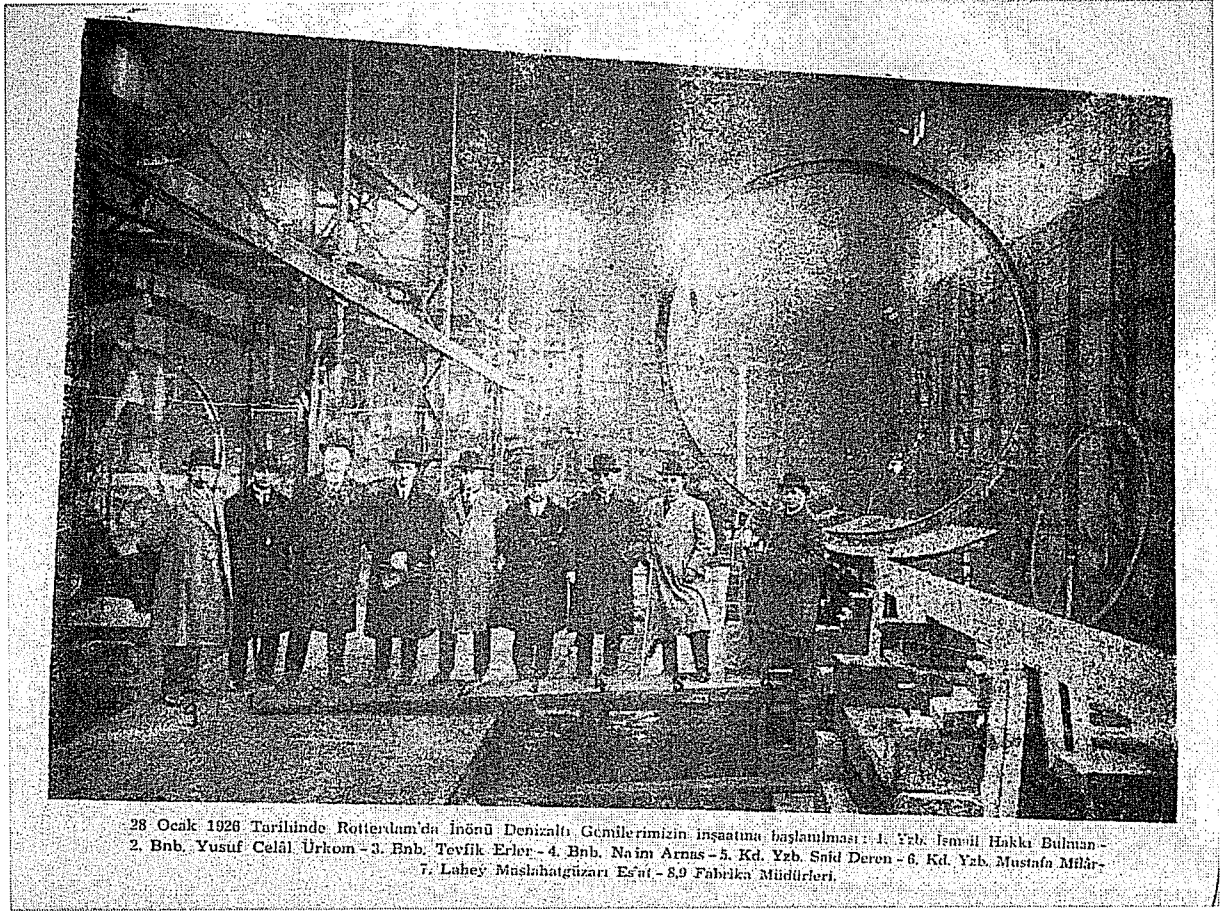
EKLER

EK-1 Raşit Metel, **Türk Denizaltıcılık Tarihi**, T.C Deniz Basımevi, İstanbul,
1960, s.35.

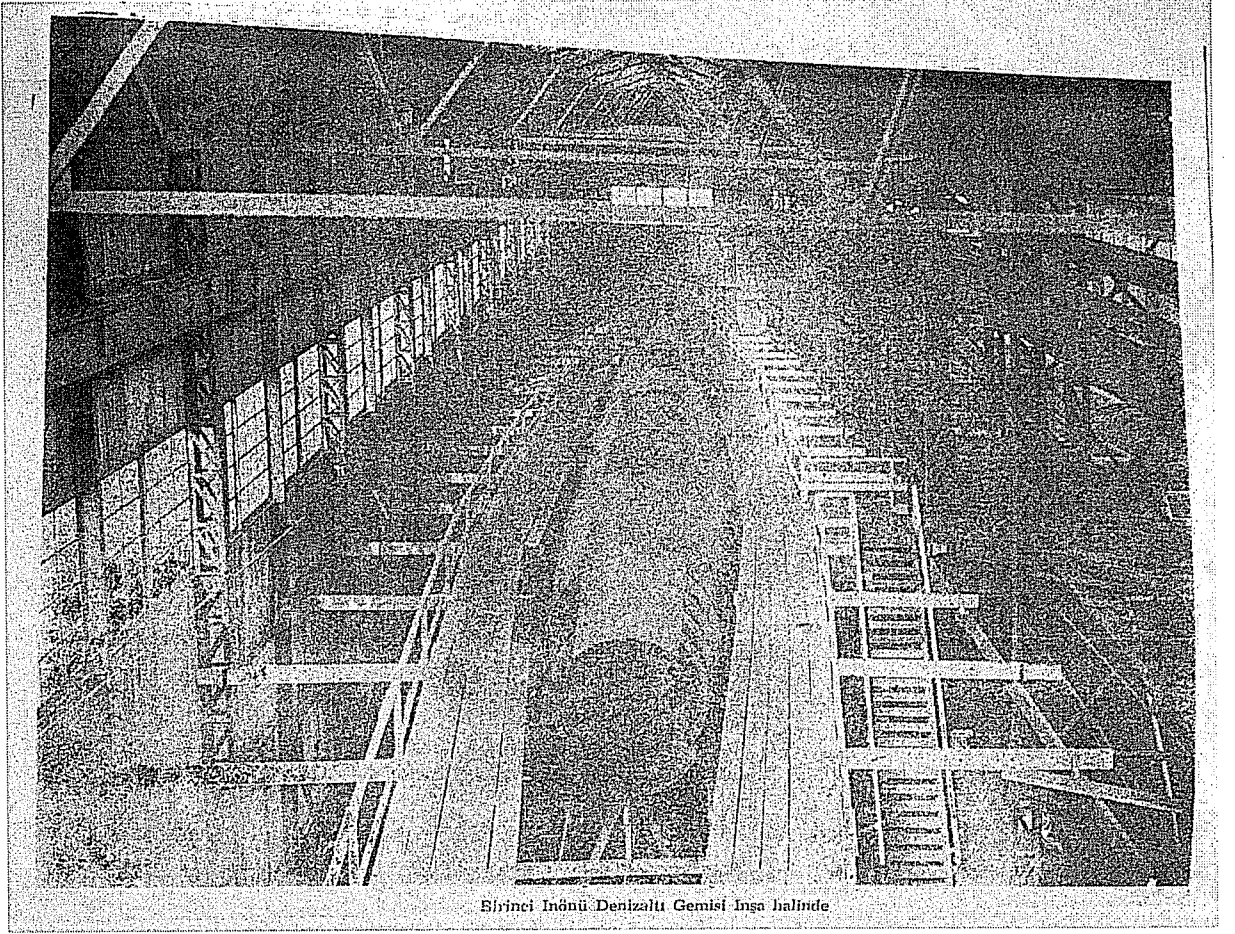

EK-2 Raşit Metel, **Türk Denizaltıcılık Tarihi**, T.C Deniz Basımevi, İstanbul,
1960, s.37.(5 inci Denizaltı Kursu subayları)

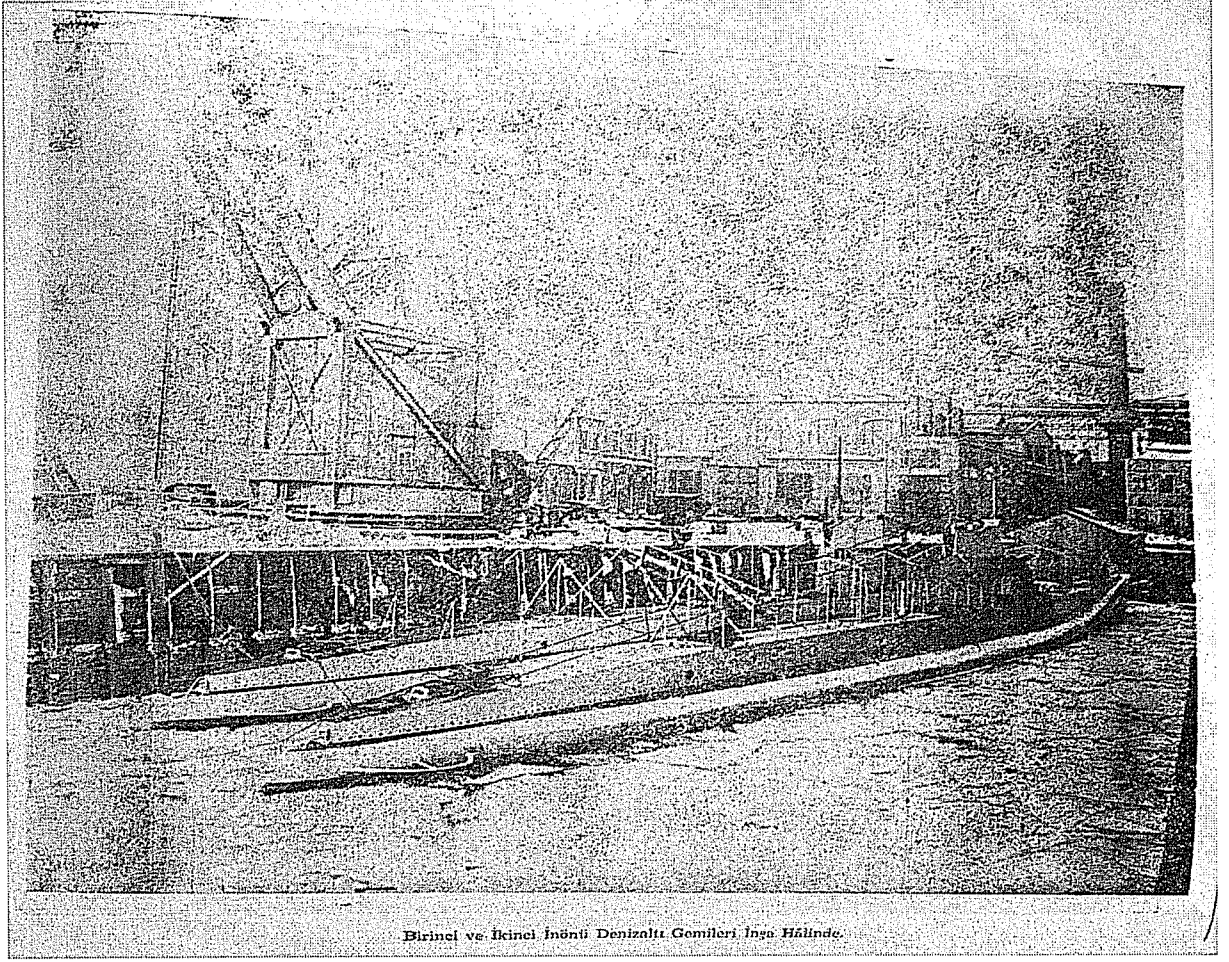
28 Ocak 1928 Tarihinde Rotterdam'da İnönü Denizaltı Gemilerimizin inşaatına başlanması : 1. Yzb. İsmail Hakkı Bulman - 2. Bnb. Yusuf Celâl Ürköm - 3. Bnb. Tevfik Erler - 4. Bnb. Naim Armas - 5. Kd. Yzb. Said Deren - 6. Kd. Yzb. Mustafa Millâr - 7. Lahey Mülhâtgüzârı Es'at - 8.9 Fabrika Müdürleri.

EK-3 Raşit Metel, Türk Denizaltıcılık Tarihi, T.C Deniz Basımevi, İstanbul,
1960, s.38.

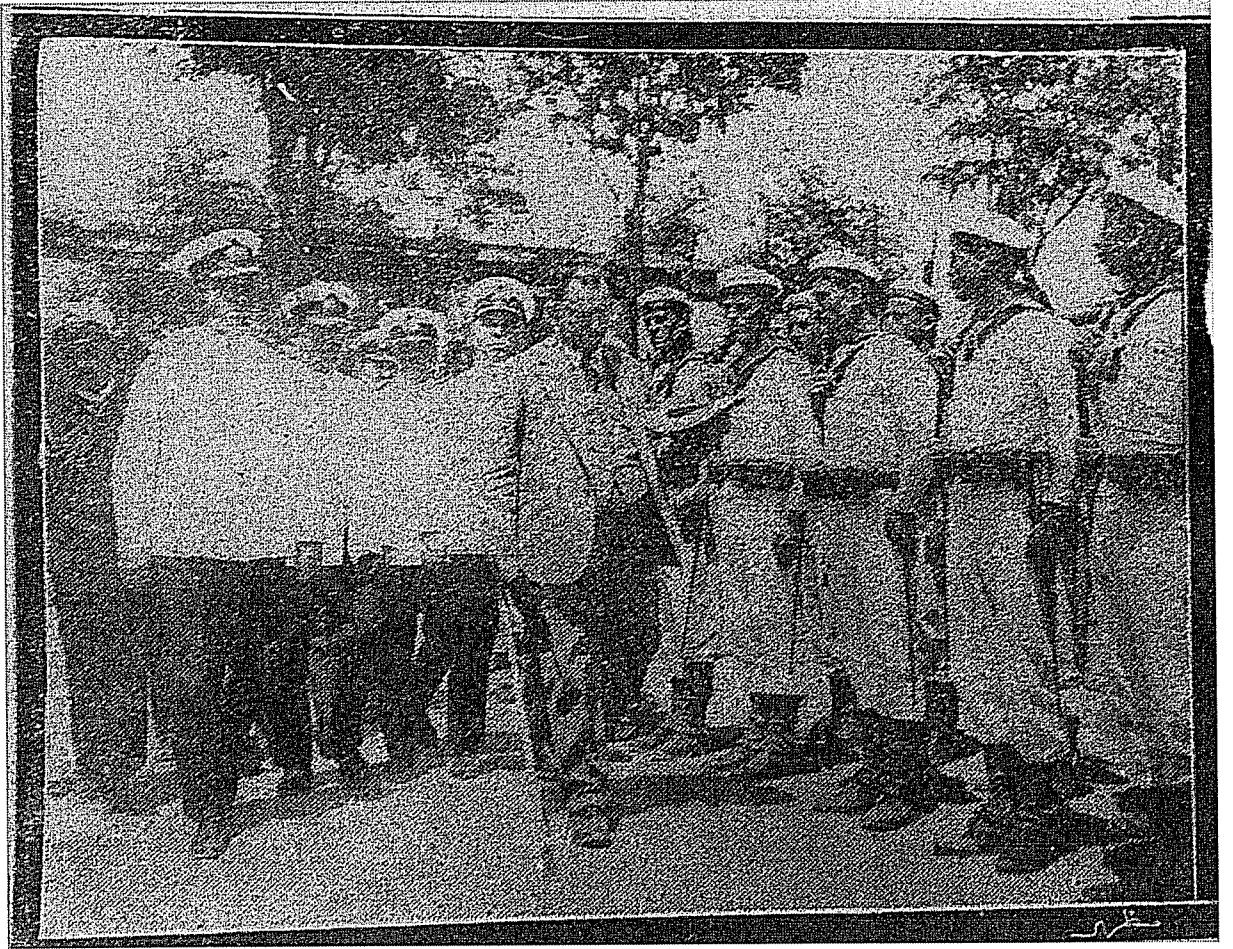
Birinci İnönü Denizaltı Gemisi İnşa halinde

EK-4 Raşit Metel, **Türk Denizaltıcılık Tarihi**, T.C Deniz Basımevi, İstanbul,
1960, s.40.

Birinci ve İkinci İnönü Denizaltı Gemileri İnşa Hâlinde.

EK-5 Raşit Metel, **Türk Denizaltıcılık Tarihi**, T.C Deniz Basımevi, İstanbul,
1960, s.46.

EK-6 **Hakimiyet-i Milliye**, 11 Ağustos 1926 (İhsan Bey teftişler sırasında)

EK-7 Vakit, 22 Mayıs 1925 (İhsan Bey, Zabitanla beraber)

EK-8 **Vakit**,12 Mart 1926 (İhsan Bey özel serpuşu ile gazete sayfalarında)

NAVAL AMBITIONS OF TURKEY.

MINISTER OF MARINE'S EXPLANATION.

(FROM OUR OWN CORRESPONDENT.)

CONSTANTINOPLE, JUNE 7.

Ihsan Bey, the Minister of Marine, has made a statement to the *Jumhuriyet* in reply to the recent leading article in *The Times* on Turkish naval ambitions. The value of his remarks is perhaps lessened by the fact that Ihsan Bey admits that he has not seen the article.

Ihsan Bey says that it is the first necessity for Turkey to improve her economic situation and the health of the country, but as the Turks inhabit a peninsula with a long coast line they "are compelled to take steps not to remain exposed to naval attack. It is rather the state of mind of those who are alarmed at our efforts which is really alarming. The Turkish Republic has made the defence of its existence at whatever cost the very basis of its policy. It is a Government passionately devoted to its independence, territorial integrity, and prestige. The friends of humanity who really desire the reign of peace throughout the universe ought to feel a moral satisfaction at our efforts."

The importance attributed to the article in *The Times* is further illustrated by the comments of the *Halkimiel-i Milliye*, which, after declaring that certain British statesmen are unable to reconcile themselves to the burial of the Treaty of Sevres, goes on to argue that the Turkish naval programme is strictly defensive and limited by a modest Budget, and that any idea of dominating the seas and entering into rivalry with the Maritime Powers is a sheer chimera.

EK-9 The Times, 9 Haziran 1925 (İngiliz gazetelerinde Türk Bahriyesi ile ilgili çıkan haberler).

TURKISH NAVAL CONTRACTS.

(FROM OUR OWN CORRESPONDENT.)

CONSTANTINOPLE, Dec. 23.

It is reported from Angora that it has been discovered that Ihsan Bey, who was Minister of Marine in General Ismet Pasha's Cabinet, formed in March, 1925, has signed several contracts for the repair of the Yawuz (formerly the German cruiser Goeben) without authority. It is said that Ihsan Bey, who is a deputy in the present Grand National Assembly, will be tried by a Supreme Court of Justice composed of some of his fellow members.

EK-10 The Times, 24 Aralık 1927.

TURKISH NAVAL SCANDAL.

POLITICAL SIDE OF CASE.

(FROM OUR OWN CORRESPONDENT.)

ANGORA, FEB. 15.

The political side of the Turkish naval scandal was clearly illustrated by the evidence given last night by İhsan Bey, the principal accused, who said that some time before the alleged scandal came to light he had written a letter to the Ghazi Pasha, which was handed on to the Prime Minister, General Ismet Pasha. He showed it to Ali Bey, Deputy for Afium Karahissar, the former President of the Western Tribunal of Independence, asking for his opinion of its contents. Ali Bey replied that the letter was a natural consequence of Ismet Pasha's hostile attitude towards İhsan Bey. İhsan Bey then said: "I did not

EK-11 The Times, 16 Şubat 1928 (İhsan Bey'in dava haberleri)

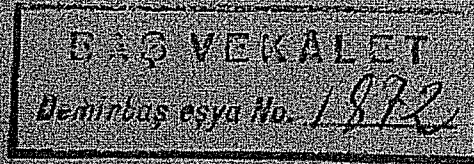
بشهریه (وظائف عمومی تعلیماتیه) نامی آئیده و مسوده خالده چقاریلن اشو کتایک
 مواد موجوده سنه بالمعوم مسابطان کسب اطلاع ایدیه کک و بعدیا وظائف مودوعه لر نی یوکا
 امتثالاً ایضا ایلایه سیکدور .

اشو تعلیماتیه تاریخ کسرندن برسنه سکره قدر قطعی برامثال ایله برابر تهریه دورهمی کیکریم کک
 و عریضه کک و طایفه مودوعه سنه و کک کسه وظائف سائریمه عائد مجرب و منطقی مطالعاتی کک
 سر اسق ایله اصولی دائره منتهه مقامه پرنه یزیم ککدور . بعدالتدقیق نصیحتات لازمه بالاجرا ایجاب
 ایدن فصول و مواد ی قانون و ایجاب ایدیه لرده قرار نامه خالده تنبیه اوله سیکدور .

مراسم و تعطیلات شکریمه ؛ ککی باش کاتیلر کک و یا خود بحاسبه مأمورلر کک و وظائفی ایلده دها
 قایم باب فاضان بولندیمدن آتارلده ترجمه سنه ایدار ایدلک اوزرمدور .

اشو تعلیماتیه داخلنده تصادف ایدیله کک بعض تعیرات و عنوانلر آئیده آله جی شکل اولوب
 یوکون ایچون استعماللری ایجاب ایتمز . مثال : رتبه لره عائد تعیرات یه سابق و جیه قلیق
 لازمدور . چونک اوز تعیرات قانوننامه و یا نظامنامه لرده شمندیکی طرزده تنبیه ایدلشدور . کک
 دونما سر جر مجبسی و دونما سر طینی (ککی تعیرلر کک یه اسکی تعیرلر قوللا ایله سیکدور .

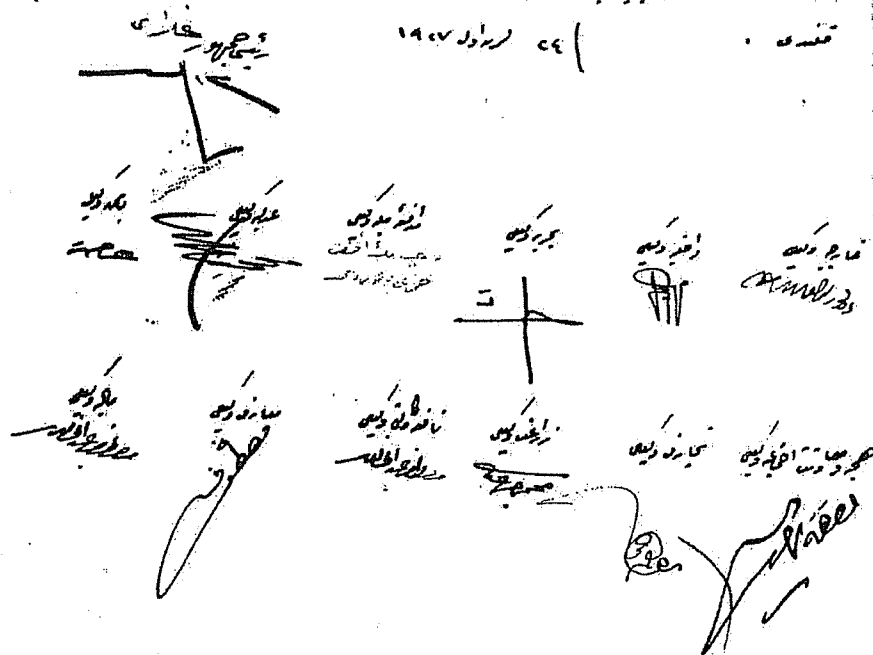
بحویه وکیل
 امضاه

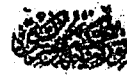
EK-12 İhsan Bey (Eryavuz), *Bahriyede Vezaifi Umumiyye Ait Talimatname*, Bahriye Matbaası, Ankara, Mayıs 1925, s.1.

[illegible]

۱۹۷۵

080	18	01	01	026	57	7
-----	----	----	----	-----	----	---

باسمى ولات
الم خصوصى مديريت
عدد

قرار نام

2179

قرار

قرارناما مەركەزىي بويىچە
بىر ھەپتە ئىچىدە بىر ھەپتە ئىچىدە بىر ھەپتە ئىچىدە
بىر ھەپتە ئىچىدە بىر ھەپتە ئىچىدە بىر ھەپتە ئىچىدە
بىر ھەپتە ئىچىدە بىر ھەپتە ئىچىدە بىر ھەپتە ئىچىدە
بىر ھەپتە ئىچىدە بىر ھەپتە ئىچىدە بىر ھەپتە ئىچىدە

قرارناما مەركەزىي بويىچە

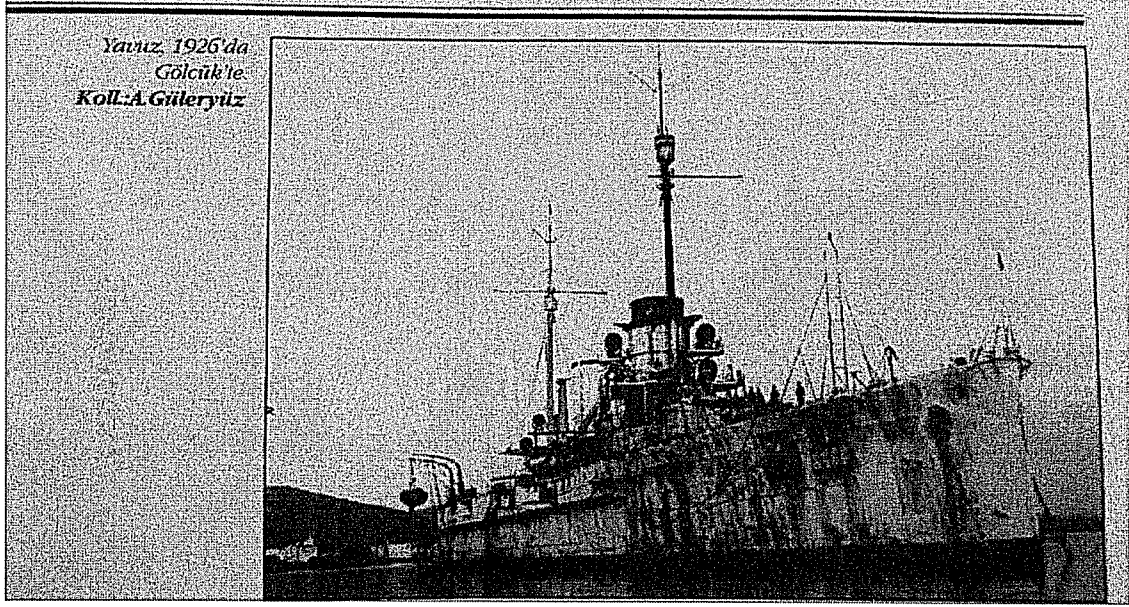
باسمى ولات
الم خصوصى مديريت
عدد
قرارناما مەركەزىي بويىچە
بىر ھەپتە ئىچىدە بىر ھەپتە ئىچىدە بىر ھەپتە ئىچىدە
بىر ھەپتە ئىچىدە بىر ھەپتە ئىچىدە بىر ھەپتە ئىچىدە
بىر ھەپتە ئىچىدە بىر ھەپتە ئىچىدە بىر ھەپتە ئىچىدە
بىر ھەپتە ئىچىدە بىر ھەپتە ئىچىدە بىر ھەپتە ئىچىدە

قرارناما مەركەزىي بويىچە

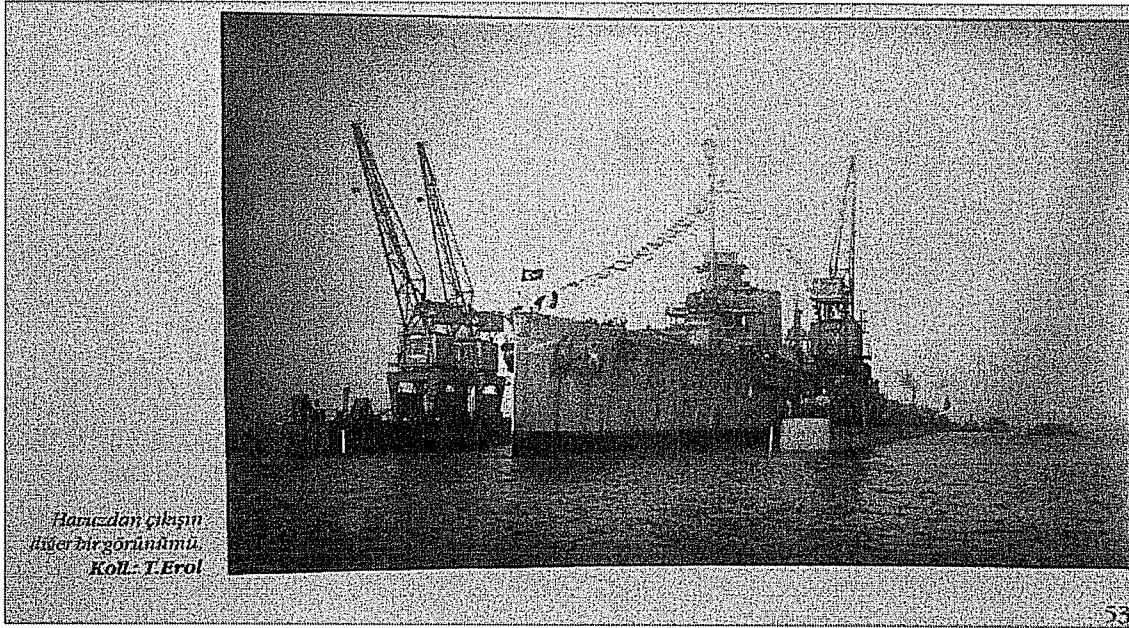
11	42	14	01	01	18	08
----	----	----	----	----	----	----

[illegible]

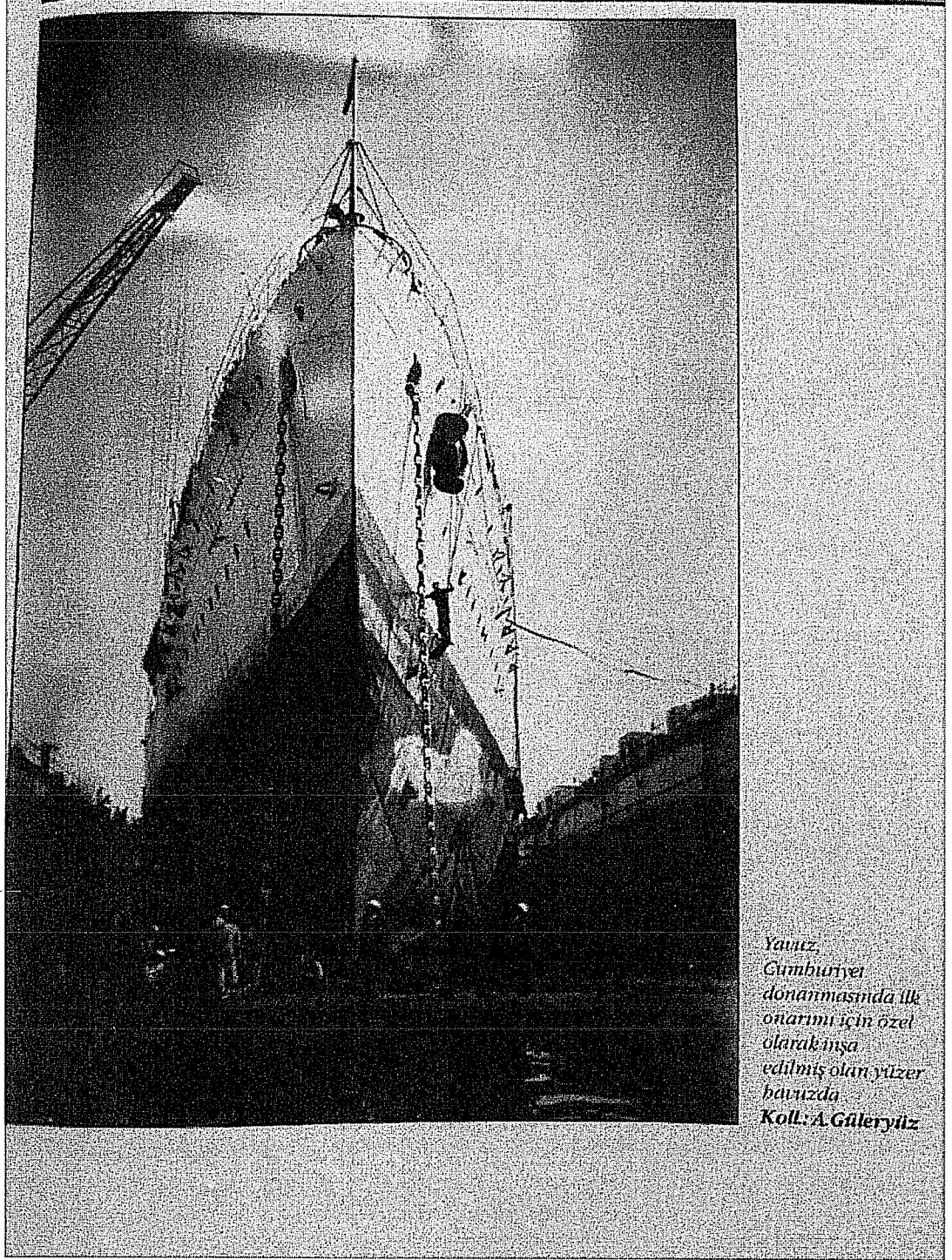
080	18	01	01	026	57	7
-----	----	----	----	-----	----	---

EK-17 Ahmet Gülleryüz, **Yavuz ve Midilli**, Denizler Kitapevi, İstanbul, 2007,
s.47.

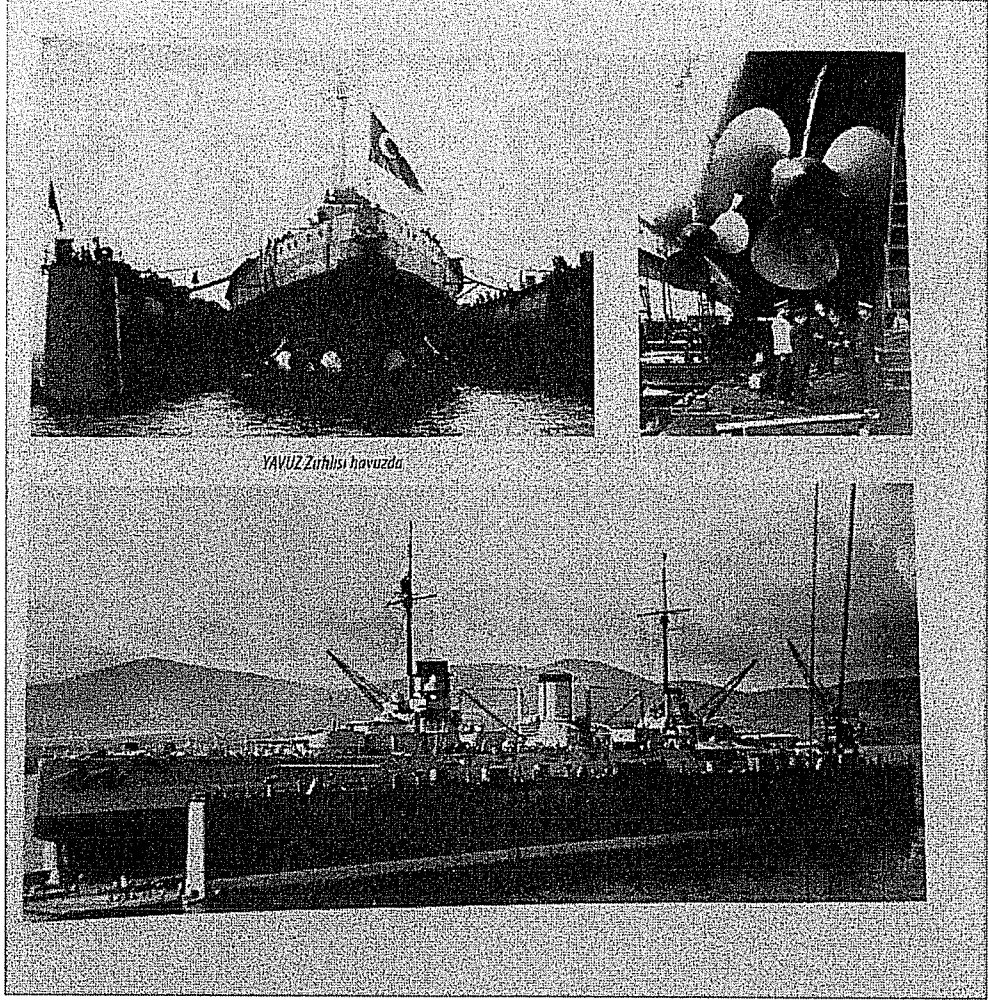

EK 18 Ahmet Gülleryüz, **Yavuz ve Midilli**, Denizler Kitapevi, İstanbul, 2007,
s.57

Yavuz
Cumburîye
donanmasında ilk
onarımı için özel
olarak inşa
edilmiş olan yüzer
havuzda
Koll: A. Güleryüz

EK-19 Ahmet Güleryüz, Yavuz ve Midilli, Denizler Kitapevi, İstanbul, 2007,
s.50.

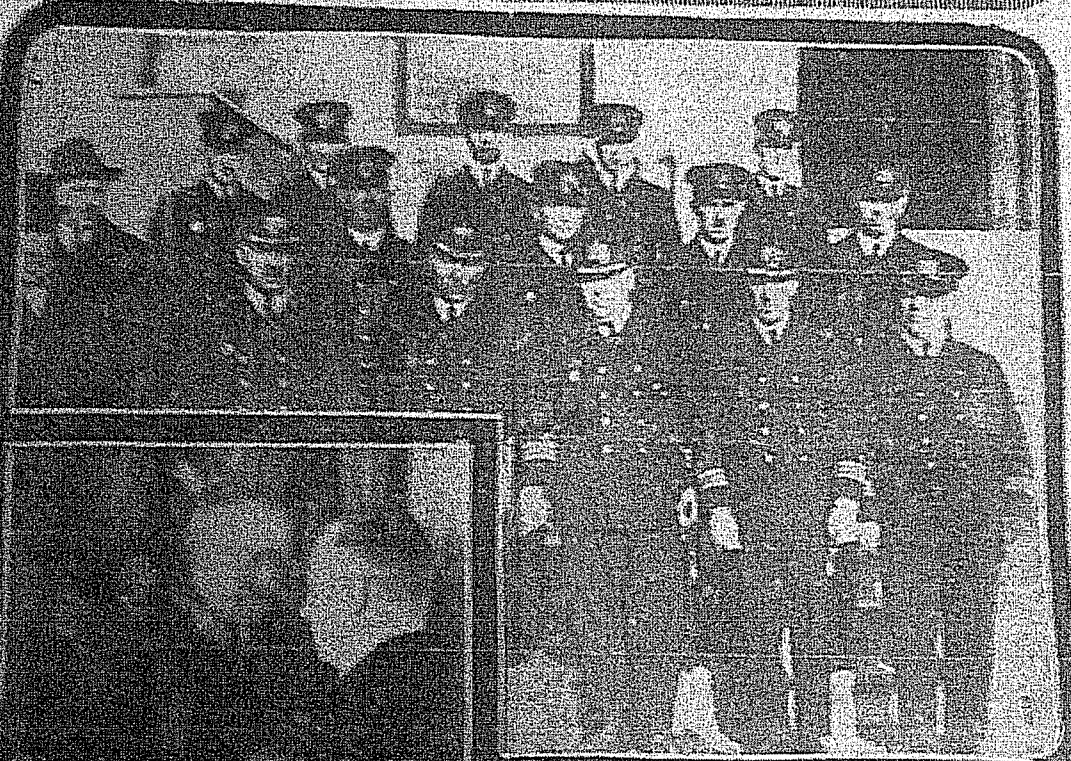

EK- 20 Özdem Koçer, **Şanlı Yavuz**, Deniz Basımevi, İstanbul, 2008, s. 89.

فداکار بحریه لیلر

بحریه ده دوه مراسیم مخصوصه ایله استقبول
مدالیه لرجه کوکسلرینی سولستندیردیلم

استقلال مدالیه سی آلان بحریه لیلر

استقلال بحریه سینه کومیتوکلری یازانلار
بولای استقلال مدالیه سی ایله تطف ایلمه
بحریه صاباهلین استانبولده بولونانلر ایله اوله
براقوی و بربریده مدالیه لر و بربره یین سیر
مستوراه دون استبول بحریه قوماندانلارده سول
تیمه سی ایله مدالیه لر و بربره یین سیر

EK-21 Cumhuriyet, 1 Şubat 1927 (Madalya alan bahriyeliler)